

K

6522/15

419960110

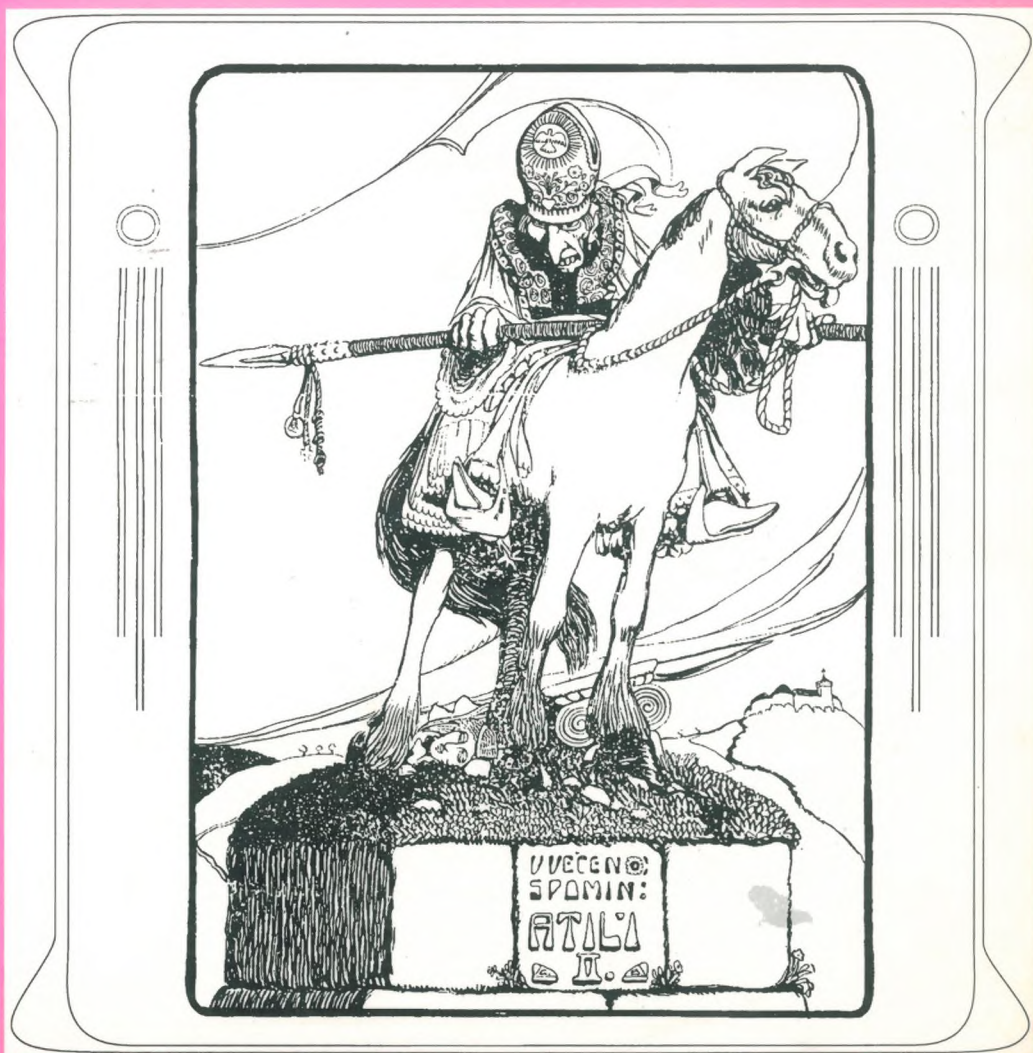
COBISS •

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

GRADIVO IN RAZPRAVE 15

DRAGAN MATIČ

KULTURNI UTRIP LJUBLJANE MED PRVO SVETOVNO VOJNO
Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14-1917/18

Zgodovinski arhiv Ljubljana

Gradivo in razprave 15

DRAGAN MATIĆ

KULTURNI UTRIP LJUBLJANE MED PRVO SVETOVNO VOJNO

Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 - 1917/18

Ljubljana 1995

Dragan Matić
Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno
Kulturne in družabne prireditve v Ljubljani v sezonah 1913/14-1917/18

Izdal in založil: Zgodovinski arhiv Ljubljana
Zanj odgovarja: Janez Kopač
Lektoriranje: Helena Majcenovič
Prevajanje v nemščino: Niko Hudelja
Računalniška priprava: Medit d.o.o.
Oblikovanje: Jože Suhadolnik
Izdelava fotografij: Milan Štupar, Darinka Mladenovič, Dragica Kokalj
Tisk: Skušek

6522

Z 16 -02- 1996 / 110

Finančna sredstva sta zagotovila Ministrstvo za kulturo in Mesto Ljubljana.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
930.85(497.12 Ljubljana)"1913/1918"

MATIĆ, Dragan

Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno : kulturne in družbene prireditve v sezonah 1913/14-1917/18 / Dragan Matić ; [prevajanje v nemščino Niko Hudelja]. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1995. - (Gradivo in razprave / Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 15)

ISBN 961-90054-6-5

55663616

Na naslovni strani ovitka: "Atila II." v škofovskem ornatu ruši slovensko kulturo, ilustriral G. B., Osa I, 18. november 1905.

Na hrbtni strani ovitka: Vstajenje slovenske Talije, Kurent I., št. 5, 1. oktober 1918, Ljubljana.

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415 - 920/95 - mb/sp z dne 8. 11. 1995 je publikacija obremenjena s 5% davka od prometa proizvodov.

KAZALO

Uvod	7
Sezona 1913/14	31
september (Poletna dremotnost še prevladuje.)	34
oktober (Sezona se začinja.)	49
november (Družabno-kulturno življenje prehaja v poln zamah.)	71
december (Praznično vzdušje, miklavževanja, božičnice)	96
januar (Zaradi poplave predpustnic se zmanjša število gledaliških predstav.)	117
februar (Največji plesi in zabave v letu - sezona družabnih prireditev doseže vrhunec.).....	142
marec (Postni čas - žalostni čas, občinstvo se spet bolj posveča gledališču.)	165
april (Zimska sezona prireditev se zaključuje.)	187
maj (Družabnost se seli na prosto.)	200
junij (Katastrofa)	205
julij (Evforija in strah - veliki dogodki so priložnost za poravnavanje računov med Slovenci.)	212
avgust (Mrtvilo)	216
povzetek in analiza	217
Sezona 1914/15 (Kulturni utrip se ustavi.)	235
društvene prireditve	235
institucionalne prireditve	240
povzetek in analiza	247
Sezona 1915/16 (Nemci se vrnejo.)	251
društvene prireditve	252
institucionalne prireditve	255
povzetek in analiza	273
Sezona 1916/17 (Kulturna podoba Ljubljane ni več slovenska.)	277
društvene prireditve	278
institucionalne prireditve	281
povzetek in analiza	297
Sezona 1917/18 (Nov veter ... stvari ne bodo nikoli več take, kot so bile.)	301
društvene prireditve	302
institucionalne prireditve	313
povzetek in analiza	327
Zaključek in primerjalna analiza sezon 1913/14-1917/18	331
Zusammenfassung	341
Seznam kratic in slikovnega gradiva	347

O AVTORJU IN DELU

Dragan Matić, avtor knjige, ki na izviren način posega v čas prve svetovne vojne, se je rodil leta 1964 v Postojni. Po končani gimnaziji v Ljubljani (1983) je na Filozofski fakulteti v Ljubljani študiral zgodovino in diplomiral šest let pozneje. Po diplomi se je zaposlil v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (1990) na resorju za starejše gradivo. V naslednjih letih je objavil nekaj zanimivih razprav iz obdobja prve svetovne vojne. V študijskem letu 1993/94 se je izpopolnjeval na Inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje (Institut für Österreichische Geschichtsforschung) na Dunaju, neposredno po vrnitvi pa je uspešno obranil magistrsko nalogo z naslovom *Kulturni utrip Ljubljane v sezonah 1913/14 - 1917/18*. Pričujoča knjiga je delno preurejeno besedilo magisterija.

Avtor je knjigo gradil predvsem na časopisnih virih, le-te pa je uspešno dopolnjeval z arhivskim gradivom in deloma spominsko literaturo. Čeprav se je pri svojem delu spopadel z množico drobnih podatkov, jih je učinkovito povezal v zanimivo celoto. Skopa poročila o najrazličnejših elitnih in manj elitnih kulturnih in družabnih prireditvah je sestavil v barvit mozaik, ki nam daje nazorno sliko dogajanja v Ljubljani v času "velike vojne", hkrati pa nazorno prikazuje tudi mestne politične in ideološke delitve.

Pri predstavitvi svojih rezultatov se je avtor odločil za klasični kronološki princip. V obsežnem prvem poglavju je natančno predstavil bogato kulturno in družabno življenje v Ljubljani v letu pred izbruhom vojne, potem pa je (po sezonah) podrobno sledil njegovemu upadanju v času vojne vihre. Na ta način je s pravo matematično natančnostjo prikazal, kako uničujoče je vplivalo vojno dogajanje na kulturni utrip Ljubljane v letih 1914-1918.

Matićevo delo lepo dopolnjuje naše poznavanje obdobja, ki se je globoko zarezalo v zavest evropskega in slovenskega človeka. Hkrati pa pomeni prispevek k zgodovini naše prestolnice in slovenske kulturne zgodovine v celoti.

Janez Cvirn

UVOD

Če izhajamo iz definicije, da je kultura vsa dejavnost, ki obsega področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja in ustvarjanja, potem je tudi politika bila in je del kulture.¹ V zadnjem času - ob razvoju medijskih sredstev in s tem povezanim razvojem tehnik manipulacije z množicami - se pojavljajo tudi teze, da je politika najvišja oblika umetnosti. Ne preseneča torej, da ob proučevanju slovenske zgodovine ob koncu 19. in začetku 20. stoletja ugotavljamo velik vpliv politike na kulturno-umetniško in kulturno-družabno življenje. Še več - očitno je, da so bila takrat merila za estetične vrednosti v veliko večji meri kot danes podrejena etično-ideološkim vrednotam in praktično-političnim potrebam.

Ko se danes v Sloveniji odpravimo na koncert, v gledališče, v disco, gremo na predavanje, se sprostimo v gostilni, nam verjetno ne pride na misel, da bi s tem manifestirali svojo kulturno-politično pripadnost določenemu svetovnemu nazoru. Zdi se, da se je tovrstna neposredna povezava med kulturo in politiko v zadnjem časovnem obdobju izživel s pankovskimi koncerti konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. V določenem smislu ohranjajo in poudarjajo relacije kultura - ideologija - politika skupine umetnikov, združenih v gibanje, znano kot Neue slowenische Kunst. Zanimiva je tudi vizija bivšega kulturnega ministra Capudra. Ta je z gesli, ki naj bi slovenski kulturi dala novo smer in vsebino ("ora et labora" "kulturi se toži po oltarju" ipn.), in pa z značilno kulturno politiko, dobesedno in resno poskusil udejaniti eno izmed krilatic NSK-ja: "vade retro". Ironija usode je hotela, da je Capuder, kljub temu da se je trudil rekonstruirati "kulturno ravnotežje" iz prve polovice 20. stoletja, prišel v spor z NSK-jevcem Živadinovim, čeprav bi si v svojih, v preteklost zazrtih kulturnih stremljenjih morala stati blizu.

V najnovejšem času smo priča poskusom, da bi se vplivalo na institucije, ki se ukvarjajo s kulturno politiko, z ustanavljanjem nekakšnega kulturnega foruma pod okriljem politične stranke.

Kakorkoli, kljub vsemu se zdi in tudi upati je, da so burni časi preveč neposrednih kulturno-političnih povezav za nami in da bodo bodoče generacije svoje kulturne potrebe izživljale z manjšo dozo ideološko-političnih tenzij. V času in prostoru, ki ga delo obravnava, so bile razmere - kot že rečeno - popolnoma drugačne. Dejavnost kulturnih institucij in društev je v veliki večini potekala v znamenju te ali one politične, nacionalne oz. ideološke usmeritve.² Vsak,

1 Na naslednjih straneh bomo govorili predvsem o duhovni in manj o materialni kulturi.

2 Razvoj elektronskih medijev, ki je bistveno poenostavil politično propagando in olajšal mani-

ki je obiskoval kulturne prireditve, je s svojim izborom pokazal, h kateremu krogu se nagiba. Seveda je bilo tudi takrat dosti ljudi, ki teh delitev niso priznavali, vendar so s svojim "neobičajnim" vedenjem vedno tvegali, da jih obtožijo izdajstva, renegatstva in podobno.

*

V razvoju slovenske nacionalne misli se je slovensko vprašanje najprej dojemalo kot kulturno-jezikovno in šele od srede 19. stoletja tudi kot politično. Tako imamo v prvem obdobju slovenske kulture opravka bolj z etnološko-razsvetljenskim zanimanjem za duhovne razsežnosti slovenskega naroda. Šele po koncu Prešernove dobe in posebej od konca absolutizma dalje lahko govorimo o polnovrednemu nacionalnemu kulturno-političnemu življenju. Slovenska kultura se je tako v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja razvijala sorazmerno s slovenskim političnim življenjem oz. vzporedno z njim. Doba neoabsolutizma je Slovencem dopustila le malo kulturnih društev - "Mohorjevo družbo" in nekaj "Katoliških društev rokodelskih pomočnikov"³. V šestdesetih letih devetnajstega stoletja pa so ob padcu neoabsolutizma in nacionalni prebujbi začela nastajati tudi narodno-kulturna društva. Le-ta so imela nalogo razgibati speče slovenske množice in privedi meščanstvo iz nemškega v slovenski tabor. Prve, in v tem času najpomembnejše, so bile čitalnice, ki so od l. 1861 nastajale po vseh večjih mestih in so bile s svojimi kulturno-družabnimi prireditvami prva vadnica za slovensko besedo ter umetniške in politične nastope. Vedno bolj razgibano kulturno-družabno življenje pa je potrebovalo večjo razčlenitev in tako so se društva ustanovljala dalje - l. 1863 Južni Sokol, l. 1864 Slovenska matica, l. 1866 Dramatično društvo ... Decembrska ustava in nastop dualizma l. 1867 sta spodbudila še bolj živahno politično življenje in pravo pomlad slovenske narodne zavesti (taborsko gibanje). To pa je prineslo tudi prve delitve v dotodaj dokaj enotnem in patriarhalnem slovenskem kulturno-političnem prostoru, ki ga je suvereno obvladoval Bleiweis. Ob koncu šestdesetih let se je pojavila delitev na konservativne staroslovence (Bleiweisov krog), ki so npr. imeli v "oblasti" Slovensko matico, in liberalne mladoslovence. Slednji so se zbirali okrog Dramatičnega društva in ustanovili svoj časopis - Slovenski narod. V tem času se je začela tudi diferenciacija med konservativnimi staroslovenci - od Bleiweisa, ki je bil sicer katoliško vendar ne klerikalno opredeljen, in njegovega društva Slovenija se je odcepil klerikalni krog. Ta je ustanovljal svoj kulturno-politični aparat, s katerim naj bi - po zgledu ostalih avstrijskih katoličanov - branili od liberalizma ogroženo vero. L. 1869 so tako ustanovili Katoliško družbo, l. 1871 Katoliško tiskovno društvo, l. 1873 časopis Slovenec.⁴ Ravno v tem času se je po nastopu dualizma in sprejetju "decembrske ustave", to je vrste t. i. temeljnih

pulacijo z množicami, je stvari dokaj spremenil. Zdi se, da so kulturno-umetniške prireditve na ta način dandanes - v primerjavi z razmerami v začetku tega stoletja - v precejšnji meri "razbremenjene" političnih pritiskov oz. niso več tako neposredno in stalno izpostavljene poskusom raznih ideološko-pragmatičnih vmešavanj.

3 Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem (Ljubljana: 1928), str. 15.

4 Prav tam: str. 17-18.

“liberalnih zakonov”, spet krepil boj proti konkordatu ter pristojnostim katoliške cerkve v javnem življenju.⁵

Ob ugašajoči Bleiweisovi struji sta se v slovenskem prostoru v začetku sedemdesetih začeli oblikovati klerikalna in liberalna stranka. Vendar je nadaljnji razvoj prekinila nova ofenziva nemških liberalcev, ki so prek Auerspergove vlade s protislovenskimi ukrepi (izganjanje slovenščine iz šol in uradov, premeščanje zavednih slovenskih uradnikov, zaplemba slovenskih listov ...) povzročili koncentracijo vseh slovenskih kulturno-političnih sil oz. dolgo dobo slogaštva. V državno-pravno stranko, zagovornico klerikalizma, decentralizacije in deželne avtonomije, ki je bila v dunajskem parlamentu antipod agresivnemu nemškemu liberalizmu, sta se prvi vključili združeni Bleiweisova in katoliška struja. Čez nekaj let (od 1876) so se jim morali - po očitnih neuspehih na volitvah - pridružiti tudi liberalni mladoslovenci. Tako je bila vsa slovenska politika zopet enotna, združena v Hohenwartovem klubu. Ta čas, ki mu pravimo tudi doba slogaštva, v kateri so liberalci morali zatajevati svoje prepričanje, prevlado pa je dobila katoliška struja, se je v glavnem pokrival s obdobjem konservativne Taafejeve vlade, ki je l. 1879 zamenjala liberalno Auerspergovo vlado. Slovenci so postali del parlamentarne večine, program Zedinjene Slovenije pa se je moral umakniti politiki drobtinčarstva, ki je v dolgi dobi “dobrodušnega” grofa Taafeja prinesla precej posameznih uspehov v kulturnem in javnem življenju. V dobi slogaštva je slovenski korpus, splošno gledano - čeprav je v obmejnih pokrajinah še naprej izgubljal - napredoval v znamenju kulturnega osamosvajanja, krepitve narodne zavesti, gospodarske rasti in skupnega nastopa proti Nemcem. Določena društva na Kranjskem so ob koncu 19. st. čedalje bolj prevzemala funkcije pravih narodnih kulturnih institucij. Dramatično društvo (1866/67) je bilo zametek slovenskega Deželnega gledališča. To je predstavljalo pomembno narodno kulturno institucijo. Pomen gledališča se je še povečal v skladu z boljšimi pogoji za delo po preselitvi v novo stavbo l. 1892 in fizični ločitvi od nemškega gledališča l. 1911, ko se je slednje preselilo v stavbo današnje Drame. Glasbena matica, ustanovljena l. 1872, je postala središče slovenskega glasbenega življenja, saj je skrbela tako za koncertno dejavnost kot glasbeno šolanje, Filharmonična družba pa je postala torišče izključno nemške kulture. Slovenska matica je začela z izdajanjem pravih, izvirnih slovenskih znanstvenih del.

Proti koncu Taafejeve dobe, ko se je “sloga” čedalje bolj krhala, je bilo konec premirja tudi na kulturno-političnem področju. Razmere so se posebej zaostriale po smrti zmernega škofa Pogačarja in nastopu radikalnega škofa Missie.

⁵ Sprejetje liberalnih zakonov ter napetosti med Avstrijo in svetim sedežem so - poleg ostalega - generale zamisel po potrebi katoliškega gibanja. Najbolj so se nasprotja zaostriala z majskimi zakoni l. 1868, s katerimi je država od cerkve prevzela nadzor nad šolstvom oz. ga omejila na verouk, prav tako pa so majski zakoni civilnemu pravosodju podrejali zakonske zadeve (v zvezi s sklepanjem porok). Za dokončno odpravo konkordata iz l. 1855 je bil povod razglas vatikanskega koncila o papeški nezmotljivosti l. 1870. Končno je l. 1874 sledila nova skupina majskih zakonov, ki so uvedli omejeno državno kontrolo nad izvajanjem cerkvenih pooblastil, kot tudi vpogled v cerkvene dohodke in upravljanje samostanov. (glej npr. Robert A. Kann, *Geschichte des Habsburgerreichs 1526-1918*, 3. Auflage 1993 (Wien - Köln - Weimar, Böhlau Verlag), str. 323-324 ali *Zgodovina Slovencev* (Lj.: CZ, 1979) - str. 496).

Glasnik brezkopromisnega klerikalizma, dr. Anton Mahnič, je kmalu po tej zamenjavi na škofovskem sedežu napovedal boj liberalcem in mlačnežem med duhovščino. Zahteval je ločitev duhov na vseh področjih. Za ideal je postavil prežetost vsega življenja - tako političnega kot kulturnega - s katolištvom, kar je postalo tudi osnova programa katoliškega gibanja in katoliške stranke. Enak proces je takrat potekal v nemških deželah monarhije, kjer so krščanski socialci po l. 1890 začeli zmagovito širiti katolicizem: "To gibanje je vplivalo na religiozno zavest množic. Cerkve so bile polne, kar se ni dalo videti že celo dobo človeškega življenja, na tisoče ljudi se je udeleževalo procesij."⁶ Slovenska katoliška stranka se je utemeljila l. 1890 - najprej kot Katoliško politično društvo, l. 1892 se je na I. katoliškem shodu preimenovala v Katoliško narodno stranko, l. 1905 pa na III. katoliškem shodu dobila svoje končno ime - Slovenska ljudska stranka. Po uvedbi volilne reforme za Kranjsko, l. 1908 je Katoliška stranka - tedaj že SLS - postala močnejša od obeh ostalih strank in v deželnem zboru sama tvorila večino. Tako je vodila deželno politiko izključno v skladu s svojim programom. Politični katolicizem je svojo politiko gradil premišljeno in imel izdelan program za vsa pomembnejša področja javnega in kulturnega življenja. Najbolj očitno se je to pokazalo ob katoliških shodih, ki so poleg manifestativnega dela vključevali tudi posvetovanja po odsekih, na katerih so obravnavali tudi politične, kulturne in gospodarske zadeve. Na teh shodih so izdelali tudi več analiz položaja v slovenskem prostoru, ki so bile potem osnova za smernice v nadaljnjem političnem, gospodarskem in kulturnem delovanju ...⁷ Organizirana politika katoliške stranke je najbolj prišla do izraza na gospodarsko-socialnem področju, kjer je dr. Janez Evangelist Krek od l. 1895 dalje ustvarjal mrežo zadrug, posojilnic in hranilnic in jih l. 1903 povezal v Zadružno zvezo. S svojimi uspehi je na tak način za Katoliško narodno stranko pridobil podeželsko prebivalstvo, katero je v veliki meri rešil zadolženosti pri liberalnih oderuhih. Podobno živahno je Krekovo delo potekalo tudi na prosvetnem področju: ustanovitev Zadružne šole, Slovenske trgovske šole in Gospodarske šole. Na kulturnem področju se je vsa mogočnost klerikalizma kazala v ogromni kulturno-prosvetni organizaciji z imenom Slovenska krščansko socialna zveza, ki je bila zlasti na podeželju "najboljši element za utrjevanje katoliškega kulturnega in političnega vpliva."⁸

Druga velika slovenska kulturno-politična skupina - liberalci, so bili že od konca slogaštva potisnjeni v defenzivo, saj niso uspeli prevzeti iniciative na nobenem področju. Njihova vloga v politiki in javnem življenju se je skrčila le na opozicijo klerikalni stranki in v glavnem le na reakcije na njene poteze. S tako neaktivno, brezplodno in negativistično zastavljeno politiko so si sami zmanjševali vlogo in pomen. Že nastanek liberalne stranke (l. 1891 - kot Slovensko društvo, l. 1894 preimenovanje v Narodno stranko, l. 1905 pa v Narodno napredno stranko) je bil reakcija na ustanovitev klerikalne stranke (l. 1890 ustanovljene

6 Adolf Fuchs, *Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918* (Wien: Löcker, 1949 (ponatis 1984)), str. 55.

7 Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem* (Ljubljana: 1928), str. 44-47, 111-114, 126, 256-260.

8 Enciklopedija Slovenije - zv. 5, geslo Klerikalizem, str. 94-95.

kot Katoliško politično društvo, od I. 1892 po I. katoliškem shodu imenovane Katoliška narodna stranka, od I. 1905, po III. katoliškem shodu pa Slovenska ljudska stranka). Najbolj neugodne posledice za liberalce je imela njihova indiferentnost do socialnega vprašanja in nerazumevanje za položaj kmečkega stanu, ki je na Kranjskem prevladoval. Svoja oporišča so imeli med meščani - posebej med trgovci, obrtniki in uradniki, na podeželju pa le med učitelji.

Pomen Nemcev se je na političnem prizorišču od konca liberalno-nemške Auerspergove vlade čedalje bolj manjšal. Svojo zadnjo večjo vlogo so na Kranjskem odigrali v obdobju 1896-1908, ko so v koaliciji z liberalci tvorili večino v deželnem zboru. Razen na Kočevskem, je bilo na Kranjskem največ Nemcev v Ljubljani, kjer so ob volitvah pred vojno dobivali okoli 9 % glasov. Ogromna večina nemških volilcev je pripadala premožnim meščanom in inteligenci,⁹ zato tudi ni čudno, da je bil njihov kulturni vpliv v Ljubljani (nemškutarjenje) dosti večji od njihove politične moči. Obratno kot Nemci je socialna demokracija - ob svojem čedalje večjem političnem pomenu - na kulturnem področju, vsaj v Ljubljani, predstavljala še dokaj zanemarljiv dejavnik.

Z ustanovitvijo klerikalne in liberalne stranke v devetdesetih letih 19. stoletja se je boj na političnem in kulturnem področju razveljavil do skrajnosti in je trajal še tja v čas prve svetovne vojne. Vojna je za kulturni utrip Ljubljane, enako kot za vse običajno življenje pomenila šok in nazadovanje. Prinesla je ne samo veliko zmanjšanje kulturne aktivnosti ampak predvsem porušenje ravnotežja: eden izmed treh kulturnih taborov - liberalci - je predvsem po zaslugi klerikalnih politikov med vojno izginil, Nemci so po dolgih desetletjih spet prevladovali, klerikalci pa so svoj kulturni ekspanzionizem zamenjali z deloma prisilnim, deloma previdno čakajočim stagniranjem. Ob koncu vojne je - za relativno kratek čas - prišlo do sprave. Tedaj je zopet prišla v ospredje "fronta", ki je bila zaradi medstrankarskih obračunavanj že od konca slogaštva nekoliko potisnjena v stran: boj proti nacionalnem sovražniku. Podobno kot v miru se je tudi v vojni kazal izrazit vpliv politike na kulturo - zamiranje kulture v diktaturi in ob "bratomornih" spopadih ter pospeševanje kulturnega utripa ob demokratizaciji življenja v monarhiji in spravi med Slovenci.

*

Tri velike skupine, ki so v začetku 20. stoletja obvladovale ljubljansko in kranjsko kulturno-politično prizorišče, so seveda iskale povezave in podporo v ostalih delih monarhije. Slovenski klerikalci in liberalci v nemških deželah niso mogli najti zaveznikov. Nemški liberalci so že od nekdaj predstavljali najbolj zagrizene sovražnike vseh Slovanov. Tudi Slovencem niso prizanašali - posebej na kulturnem področju (npr. trmoglavljenje nemških liberalcev ob t. i. "šolski aferi v Celju", zaradi katere je I. 1895 padla Windischgraetzova vlada). Krščanski socialci, ki bi na drugi strani utegnili biti zavezniki slovenskih klerikalcev, so "od balkanske krize I. 1909 postajali voljno orodje avstrijskega in nemškega imperia-

⁹ Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861-1918 (Ljubljana: Slovenska matica, 1965), str. 226.

lizma."¹⁰ Že l. 1899 pa je Krek odklonil vsako zvezo z nemško-avstrijsko krščansko socialno stranko in ugotovil, da bi ta zveza pomenila nacionalno izdajstvo.¹¹ Tako sta obe slovenski politični skupini iskali in našli istomišljenike v slovanskih delih monarhije (npr. hrvaško-slovenski katoliški shod l. 1913, sodelovanje liberalnih Sokolov s češkimi, hrvaškimi in srbskimi Sokoli ...), liberalci pa tudi zunaj nje, pri Srbih (npr. delovanje Slovanskega kluba). Nemci so seveda dobivali podporo od svojih rojakov - krajevne organizacije Südmarke, Schulvereina in Turnvereina, so bile neposredno vraščene v mrežo, ki je imela svoje centre v nemškem delu Avstrije, deležni pa so bili tudi podpore rajhovskih Nemcev.

Vsaka od teh skupin je imela poseben odnos do kulturnih in družabnih prireditev, ki je izhajal iz njene svetovno nazorske usmeritve. Razlike pa so obstajale tudi znotraj treh velikih taborov. Te so se odražale tako v raznovrstnosti društev kot tudi različnosti zabav, ki so bile namenjene posameznim družbenim slojem. Različni pogledi pa so večkrat delili pripadnike istega tabora tudi v načelnem razumevanju kulture in njenega poslanstva. Vsekakor je potrebno, da si osnovne značilnosti posameznih skupin pogledamo nekoliko podrobneje.

KLERIKALCI

Med pristaši SLS je pred prvo svetovno vojno - tako kot že ob koncu 19. stoletja - prevladovala usmeritev, da je treba na vseh področjih in ob vseh priložnosti stremeti k reevangelizaciji oz. obuditvi vere tudi v vsakdanjem življenju. V tem smislu je - podobno kot predhodni trije katoliški shodi - potekal tudi IV. slovensko-hrvaški katoliški shod l. 1913. V praksi je to pomenilo, da bi moral vsakdo v vsakem trenutku biti najprej in v prvi vrsti katoličan, potem pa šele zdravnik, trgovec, umetnik, pisatelj, Slovenec, delavec ali karkoli že ... Pri vseh človekovih aktivnostih naj bi bila izhodišče, cilj in smoter vera. Vsaka dejavnost bi morala biti usmerjena v večjo slavo boga tudi v javnem in vsakdanjem življenju. S tem naj bi povsem odpravili težnje po pojmovanju vere kot zasebne stvari vsakega posameznika, ki se z njo intimno in globoko srečuje le znotraj sebe, v cerkvi ali v tihih urah molitve. Tako pojmovanje religije je baje pomenilo nevarnost, da se vera in verska morala izrineta iz vsakdanjega javnega, kulturnega in političnega življenja ... Ideje določenih krogov katoličanov, ki so želele, da se osebna svoboda in posebej umetniška ustvarjalna svoboda izvijeta strogi cerkveni avtoriteti, da znanost in umetnost dosežeta avtonomijo v odnosu do cerkve, da vest postane človekov glavni razsodnik, cerkveno življenje pa da se loči od politike, so se utelešale v več duhovnih gibanjih. Na Kranjskem se je pod škofom Pogačarjem začel širiti liberalni katolicizem, ki pa sta ga po nje-

10 Adolf Fuchs, *Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918* (Wien: Löcker, ponatis 1984 (1949)), str. 66.

11 Janko Pleterski, *Katoliška ali socialna, narodna ali ljudska stranka? - Zbornik: Cerkev, kultura in politika 1890-1941* (Ljubljana: Slovenska matica, 1993), str. 25.

govi smrti temeljito izkoreninila Missia in Mahnič. V začetku 20. stoletja so podobne ideje začele vstajati v obliki amerikanizma, reformnega katolicizma, konfesionalizma, vendar na Kranjskem niso več mogle pustiti vidnejših sledov.

Katoličani so bili posebej občutljivi na kulturno-umetniškem področju, kjer so se iskre kresale že od nekdaj. Že previdni oče naroda Bleiweis je moral l. 1852 braniti pred fundamentalističnimi napadi Luke Jerana celo pravico do občudovanja antičnih spomenikov. Jeran je namreč kritiziral Novice, ker so objavile potopis tržaškega prošta Verneteta o "Potovanju po Laškem" in je menil, "da se pa njih obilno veliko (bralcev - op. a.) po vsih straneh iz verniga in nrvniga ozira nad njimi ni radovalo. Radi bi bili videli od taciga popotnika po takih deželah več čutila in spoštovanja za keršanstvo, manj za ajdovstvo."¹² Tako ni mogoče reči, da je Mahnič z svojimi skrajnimi stališči predstavljal nekaj novega, res pa je, da je njegov kulturni rigorizem - za razliko od prejšnjih dob - postal pravi kulturni program večinske struje v katoliškem gibanju. To gibanje pa je ob prelomu stoletja v slovenskem prostoru prevladalo.

V zadnjih letih pred prvo svetovno vojno se je kulturni boj po zmagi SLS na deželnih volitvah l. 1908 še bolj zaostрил. V tem času je bil vodilni katoliški ideolog Mahničev učenec - Aleš Ušeničnik, ki je npr. menil: "Zato je skrajni čas, da se dvigne krščansko ljudstvo na obrambo svoje svobode ter da spet z vso močjo poudari svoja načela ... ali bomo šli po poti francoskega jakobinstva v robstvo, ali pa po poti krščanske svobode k pravi blaginji in večnim ciljem."¹³ In pa: "Naša naloga je, da vtisnemo kulturi tudi pozitivnoreligiozen odnos ... kultura ne bo več učiteljica ateizma in naturalizma, temveč bo, kakor je po svojih resničnih prvinah izšla iz Boga, tako tudi vodila človeštvo k Bogu."¹⁴ Jožko Pirc je v svoji monografiji o Ušeničniku tudi izpostavil: "Na koncu poudari Ušeničnik, da se zaradi takega gledanja na kulturo sodobnikom ni treba bati teokracije, saj je priznavanje božjega gospostva nad vsemi in nad vsem priznanje resnice in pravice, ki more človeštvo le osrečiti. Tudi se ni bati gospostva Cerkve nad kulturo, ker sega dejansko "le toliko in dotle, kolikor in dokoder" vpliva kultura tudi na vero in nrvnost. Sicer pa je Cerkev mati, podčrta Ušeničnik, in ji katoličani vedno sledijo."¹⁵ V vsakdanjem kulturnem življenju in v kulturni politiki se je ta načelna drža prekrivala (ni pa bila povsem identična) s praktično-političnimi interesi SLS, kar se je odražalo tudi v odnosu deželnih oblasti do kulturnih institucij. Pri tem so bile estetično-umetniške vrednosti v drugem planu. Vodilni v katoliškem gibanju so še vedno vztrajali na ozki Mahničevi opredelitvi "pravega" ali "resnice", čemur naj bi umetnikovo ustvarjanje sledilo oz. kar naj bi upodabljalo: "Realno življenje namreč ni tako, kakršno bi moralo biti, tj. ne zлага se v marsičem z božjo mislijo, ni torej povsem pravo. Ako pa ni pravo, tudi lepo ni. Ker pa umetnost mora predstavljati lepoto, tedaj gola realnost človeškega življenja ne more biti predmet lepe umetnosti. Umetniški vzor je tvorba človeške domišljije, kjer se v konkretni podobi predočuje realnost v svoji popol-

12 Ivan Prijatelj, Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina 1848-1895, druga knjiga (Ljubljana: DZS, 1956), str. 79.

13 Jožko Pirc, Aleš Ušeničnik in znamenja časov (Ljubljana: Družina, 1986), str. 145.

14 Prav tam - str. 151 in 152.

15 Prav tam - str. 152.

nosti, tj. taka, da v vsem odgovarja božji ideji." Po Mahničju človek - torej tudi umetnik - ni svoboden subjekt, marveč je zavezan Bogu in naj bi služil samo njemu. Tudi Ušeničnik je nadaljeval z mahničevskim zanikanjem človeške individualnosti in resničnega življenja. Po njegovem "krščanstvo uči, da tudi umetnost mora voditi človeka k bogu," umetnostni ustvarjalec pa ni in ne more biti ne notranje ne zunanje svoboden, ker je podvržen npravnosti in dogmi, to je resnici: "Če se torej krščanski umetnik ravna po zahtevah resnice in npravnosti, se ravna po zahtevah svojega notranjega bista."¹⁶ Zaradi teh "španskih škornjev", ki naj bi jih katoliški ustvarjalci nosili, je med prvo svetovno vojno prišlo tudi do spora med konservativno strujo, ki jo je zagovarjal Ušeničnik, in nekaterimi katoliškimi literati na čelu z Izidorjem Cankarjem. Slednji, ki so oglašali v reviji *Dom in svet*, so bili siti očitkov, "da se premalo menijo za neomadeževano ljudsko npravnost," in podukov kot: "Najprej ne smeta motiv in oblika umetniškega dela vsebovati brezverske ali nenaravne tendence. Toda s tem še ni vse opravljeno. Umetnik mora imeti pri ustvarjanju in oblikovanju snovi pred očmi tudi to, kdo bo dobil v roke določeno umetniško delo in kako bo na odjemalce vplivalo."¹⁷ Ušeničnik je zastopal tudi misel, da bi začeli ločevati dela na tista, napisana za inteligenco, in ona za "preprosto ljudstvo." V bistvu je šlo za vnovično oživetev starodavnih sporov oz. tako imenovanega Jeranovega problema, saj se je t. i. "Jeranova smer" umetnostne kritike - ki smo jo zgoraj že omenili - zopet začela širiti med slovenskimi katoliškimi kritiki. Ušeničnik je Jerana zagovarjal, saj je bil prepričan, da je pedagoška umetnostna kritika utemeljena. Izidor Cankar je nasprotno vztrajal na stališču, naj se že enkrat loči opravilo literarnega kritika in vzgojitelja mladine in pribil: "Trideset let se oznanja na Slovenskem idealistična estetika, se goji idealistična kritika. In kakšna je naša umetnostna kultura danes? Zato nečemo več umetnostne negacije, ki se vsaj praktično vedno nanovo med nami oglašja - oglašja tudi v dr. Ušeničnikovi normi."¹⁸ Izidor Cankar je tudi štel za potrebno, da se katoličani odrečejo "uveljavljanju posebne, vsebinsko določene idejne smeri" in naj se čim hitreje preusmerijo v "ustvarjalno sproščenost in umetniško dognanost slovstvenega in kulturnega dela na njegovi lastni strani in naslonitev na resnično življenje."¹⁹ Spor se je polegel, potem ko je Izidor Cankar zagrozil, da bo s svojimi somišljeniki izstopil iz "Doma in sveta" in je posredoval škof Jeglič.²⁰

16 Jože Pogačnik, *Razvoj misli o literaturi pri katoličanih - zbornik "Cerkev, kultura in politika 1890-1941"* (Ljubljana: Slovenska matica, 1993), str. 182-184.

17 Glej n.d. v opombi 12, str. 187.

18 Izidor Cankar, "Trideset let", v *Dom in svet* letnik XXIX (1916). Tega, da položaj t. i. katoliške kulture ni ravno sijajen, se je zavedal tudi Finžgar. V nekem razgovoru, ga je svobodomiselnih kritik vprašal: "Vi imate močno stranko, vi imate gmotna sredstva in imate talente in vendar: ali so kulturni uspeh in dejanja le količikaj sorazmerna s temi faktorji?" Finžgar je moral priznati, da niso in prišel do zaključka: "V nas nekaj ni prav!" Za to žalostno stanje so bili po njegovem mnenju - poleg ostalega - krivi "kriva vzgoja" in "poplitvenje", ki ga je prinesel političen šunder. Finžgar je menil, da je treba "da se otrese politične čoborde in zbere ljudi, ki morda ne svetniško, pa vendar resno doživljajo in občutijo ustvarjalno moč." (F. S. Finžgar, "Dominsvetovci", *Dom in svet* XXX (1917), str. 8).

19 Jože Pogačnik, glej n. d. v opombi 15, str. 185-186.

20 Arhiv Slovenije, Arhiv inštituta za novejšo zgodovino, *Dnevnik škofa Jegliča* z dne 30. 12.

To, kar je bilo očitno na literarnem področju, je še bolj bodlo v oči pri delu katoliških kulturno prosvetnih društev, združenih v Slovensko katoliško socialno zvezo (SKSZ). Gledališki nastopi diletantov, ki so bili po umetnostni vrednosti večinoma bolj malo vredni, sicer pa pogosto bedasti in smešni, so bili (kot bomo videli v nadaljnji razpravi) polni moralnega patosa in "vzpodbujanja k življenju po sveti veri." Izražali so pedagoški pristop do "priprostega ljudstva", ta pa je, kljub temu da je šlo v glavnem za manj izobraženo publiko, le-to podcenjeval. Zaradi tovrstne "pedagoške" usmeritve so med aktivnostmi društev SKSZ prevladovala predavanja. "Zabave" so dostikrat vsebovale poučljivo-svareče govore - zopet "pedagoško" komponento. Posebej pa je za večino pripadnikov tega kulturnega tabora značilen krčevit strah pred pohujšljivim kinom, pregrešnim plesom, nespodobno obleko, neprimernim čtivom, nemoralnim gledališčem.

Zdi se, da se je katoliško gibanje z najboljšimi nameni odločilo, da s "katoliško kulturo" Slovence ohrani nedolžne in čiste, četudi jih retardira in popelje nazaj v srednji vek. Pravkar izrečena ocena se na prvi pogled morda zdi preostra, vendar če pogledamo vrste oz. vsebino prireditev, ki so jih klerikalna društva prirejala, kmalu ugotovimo poteze, ki v določeni meri spominjajo na katoliško kulturo fevdalne družbe. Precejšnje število predavanj, ki so bila najpogosteje na sporedu katoliških društev, zelo spominja na srednjeveške in renesančne pridige, polne svaril pred grehom in podukov o tem, kako je treba spodobno krščansko živeti. Tematika je bila seveda času primerno (upoštevanje znamenja časov!) obarvana. Zavarovati vernike pred idejami in življenjskim slogom, ki ga cerkev in katoliška morala odklanjata, je bil eden od osnovnih ciljev tovrstnih društvenih predavanj. Tako osnovna tehnika: avtoritativno opominjanje na grešnosti, ki na pobožnega kristjana prežijo v vsakdanjem življenju, kritiziranje grešnikov, nekrščanskih strank in društev ... - kot tudi namen: odtegniti posameznika vplivu sovražnih idej (branje neprimernega čtiva, sodelovanje v "nekrščanskih" organizacijah, nošenje nespodobne obleke ipn.) ter braniti katoliško cerkev in njene nauke, pa sta v vseh časovnih obdobjih ostala enaka. Vendar je posredovanje teh sporočil v modernem času pridobilo nekaj novih oblik in svarila niso več prihajala samo s prižnice.²¹

Tudi večina gledaliških predstav klerikalnih društev je - če odmislimo nekaj nedolžnih burk - v prvi vrsti imela nalogo spodbujati k življenju po Kristusu. Tako po svoji zasnovi kot po namenu te igre niso bile daleč od miraklov in misterijev, ki so razvemale srednjeveške kristjane in jim nudile duševno hrano. V glavnem je šlo za svetniške zgodbe ter predstave, v katerih so izpostavljali like nesrečnih junakov, ki jim je življenja in duše uničila "razbrzdana svobodomiselnost". Te izgublence se je primerjalo z idiličnimi podobami blaženih onih,

1916 in 8. 1. 1917.

21 To je razumljivo toliko bolj, če pomislimo, da v idealni stanovski družbi fevdalne dobe katoliški sistem ni imel alternativnega ideološko-moralnega antipoda. V taki "Civitas Dei" so vsi drugače čuteči in ustvarjajoči preprosto pomenili odpadnike, za najbolj trdovratne med njimi pa je lahko poskrbela tudi inkvizicija. V družbi, kjer je lahko posameznik - vsaj načeloma - svobodno in legitimno izbral med večimi sistemi življenjskih vrednot in kjer je cerkev zadržala (za določen krog ljudi) le moralno avtoriteto, "eksekutivno moč" pa s sekularizacijo izgubila, je bilo treba kleru svoje metode prenoviti oz. posodobiti.

ki so se zaupali varnemu naročju avtoritete matere cerkve.²²

Na klerikalnih zabavah se - z redkimi izjemami v Ljubljani - ni plesalo, duhovščina pa je ples na deželi dosledno preganjala in enačila z grehom. Ta odnos se ni dosti razlikoval od stališča, ki ga je cerkev sprejela že v srednjem veku. Že v 7. stoletju je namreč cerkev ples izgnala iz vseh religioznih obredov, pokopališč in procesij, okoli leta 1400 pa ga je kot moralno škodljivega sploh prepovedala.²³

Podobnost tovrstnih stališč v katoliškem pojmovanju kulture v tako dolgem časovnem razponu niti ni presenetljiva, kot tudi ne preseneča trdovratna težnja zadržati umetnost in kulturo pod okriljem cerkve in njenih nauk. Znano je, da je fevdalni tip družbe tudi v modernem času za večino klera predstavljal idealen družbeni sistem. V njem je univerzalna cerkev s svojo avtoriteto obvladovala vsa podočja življenja. Tudi Jožko Pirc v svoji razpravi o katoliškem gibanju z začetka 20. stoletja (Utopija "nove krščanske družbe") meni: "V ozadju lebdi še vedno srednjeveški ideal na zunaj "popolnoma" krščanske družbe, ko je vse zasebno in javno življenje izhajalo iz krščanske idejne in duhovne podlage ter sta bili svetna in sakralna oblast tesno povezani med seboj pod varuštvom in često kar vodstvom Cerkve."²⁴ Splošna sekularizacija, ki je dobila pospešen razmah v

22 Tu se kaže tudi zanimiva podobnost, kar se tiče izvajalcev. V srednjem veku so nabožne igre poleg klerikov igrali člani posameznih cehov, v začetku 20. stoletja pa naletimo na izvajalce - katoliška, velikokrat stanovska oz. strokovna društva, ki jih navadno vodijo duhovniki. Vse skupaj se ujema z zamislivi ideologov katoliškega gibanja o preureditvi družbe v smeri korporativizma.

Tovrstni ljudski odri naj bi z domačimi, ljudskimi dramami zamenjali "dekadentno" Deželno gledališče, na katerem so se pre pogosto pojavljali nekvalitetni, moralno dvomljivi in brezbožni komadi. (Primerjaj tudi D. Moravec, Slovensko gledališče Cankarjeve dobe (Ljubljana: CZ, 1974), str. 253-255.)

23 Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, (Zagreb, 1980), 6. knjiga, geslo "ples" - str. 461.

24 Jožko Pirc, Utopija "nove krščanske družbe" - Zbornik: Cerkev kultura in politika 1890-1941, (Ljubljana: Slovenska matica, 1993), str. 109; O zazrtosti katoliškega gibanja v srednjeveški "ideal" je prepričan tudi William M. Johnston. Ob tem, ko govori o duhovnem očetu krščanskih socialcev Vogelsangu (ki je bil veliki vzornik tudi slovenskim klerikalcem), poudarja, da njegove težnje niso bile usmerjene k povečanju produktivnosti ali izboljšanju političnih pravic, ampak v ponovno vzpostavitev hierarhičnih struktur srednjeveške družbe. Korporativizem, kot si ga je Vogelsang zamislil (v nemškem prevodu Johnstonove knjige označen kot "mittelalterliche Einrichtung"), je precej spominjal na srednjeveške cehovske sisteme, njegov osnovni namen pa je bil ščititi svoje člane pred nevarnostjo individualizma. (William M. Johnston: "Österreichische Kultur- und Geistgeschichte - Gessellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938" (Wien - Köln - Weimar: Böhlau Verlag, 1992), str. 73-74.) V Avstriji in tudi drugje po Evropi pa ni bila le večina duhovščine in klerikalnih ideologov zazrtih v preteklost. Dokaj pomemben sloj prebivalstva, ki je svoje vzore in svojo etiko našel v srednjeveških "idealih" so bili tudi častniki oz. institucija, imenovana vojska. Oficirski kodeks je namreč povzegal srednjeveška viteška pojmovanja časti, ki so prihajala do izraza najbolj v slepi pokornosti cesarju in v kultu dvoboja. Oficirji so bili naravnost primorani z orožjem braniti svojo oz. cesarjevo čast - v nasprotnem primeru so bili ob čin in službo ali vsaj degradirani. V svoji knjigi Istvan Deak oficirje avstrogrske armade imenuje "Ritter der letzten Tage". (glej I. Deak: Der K. (u.) K. Offizier 1848-1918; (Wien - Köln - Weimar: Böhlau Verlag, 1991); poglavje "Ritter der letzten Tage" - str. 155-164.)

18. stoletju - posebej po francoski revoluciji - in se v 19. stoletju nadaljevala, je ta "idealni" sistem razsula. Cerkev pa je to družbeno ureditev v svojem spominu še naprej vrednotila kot najpopolnejšo. Vendar se je v novih razmerah kulturno-političnega boja lotila z demokratičnimi sredstvi. Prisluhnila je socialnim potrebam nižjih slojev, kar je bilo izhodišče za krščansko socialno gibanje, ki se je lotilo vnovičnega pokristjanjevanja: "Po zamisli papeža Leona XIII. naj bi do "nove krščanske družbe" prišlo postopoma, nekako takole: Katoličani naj bi se najprej osebno živo zavedeli sami sebe ter v sebi poživili zavest o enkratni vrednosti in učinkovitosti krščanskega svetovnega nazora. Svesti si svojega nenadomestljivega poslanstva, naj bi se nato kot katoličani organizirali v stranke in najraznovrstnejša združenja, da bi mogli prek njih postopoma, od znotraj prekasiti oz. pokristjaniti posamezna področja javnega in zasebnega življenja. Katoliške politične stranke, katoliške šole, katoliška socialna in gospodarska organizacija, ki bi tako nastale, bi postale zarodek "nove krščanske družbe" prihodnosti."²⁵ Kako je slednje potekalo na naših tleh, bomo - poleg ostalega - skušali v določeni meri osvetliti na naslednjih straneh. Kulturno politiko, kakor so jo voditelji slovenskega katoliškega gibanja v praksi udejanjali, je povzel Izidor Cankar: "Kulturni zgodovinar bo moral pisati, da ljudje, ki so se dali voliti s katoliškimi oklici, svoje kulturne dolžnosti niso storili, da so celo staro kulturno dediščino lahkomišelnostjo zapravili; rekel bo, da je njih gospodovanje jemalo sodobno vero v kulturno moč krščanstva; in če ne bo preveč suhoparen, bo pristavil: Na programe in oklice ni veliko dati, dejanje velja."²⁶

Pri svojih aktivnostih so slovenski klerikalci izhajali iz politike papežev Leona XIII. in Pija X., organizacijsko pa so se zgledovali pri katoliškem gibanju v nemški Avstriji.

LIBERALCI

Med liberalci ni prihajalo do tako pretresljivih polemik o kulturnih pogledih in umetnostni kritiki. Tudi na političnem področju je prihajalo zgolj do razkolov na relacijah kot npr., kdo bolj ali manj načelno brani napredne ideje, kdo je zatajil

25 Jožko Pirc - n. d. pod opombo 22, str. 109-110; Jožko Pirc v zaključku svoje razprave v poglavju o vrednosti neke utopije (na str. 118) med drugim poudari: "Neki preživeli zgodovinski model, povezan z nekdanjim srednjeveškim corpus christianum, ki ne more in dejansko ne upošteva zadosti spremenjenih zgodovinskih razmer, v katerih se je znašla Cerkev v zadnjih stoletjih, zlasti pluralnosti sodbne družbe in kulture. V modelu "nove krščanske družbe" se prepletata dve osnovni tendenci glede navzočnosti cerkve in katoličanov v sodobnem svetu: obsodba in ločitev ter naklonjenost in nova dejavna udeležba v reševanju skupnih problemov. Po sodbi že omenjenega cerkvenega zgodovinarja R. Auberta pa ne prva in ne druga drža znotraj modela "nove krščanske družbe" ne preraste ideala srednjeveške monolitne družbe in zato ne predstavlja dokončnega odgovora na vprašanje odnosa Cerkve do sodobnega sveta."

26 Slovenec (dalje Sl.), 22. 12. 1917 - članek z naslovom "Moj greh".

narodne interese oz. je bolj narodno radikalen, ali je potrebno iti v kompromise ipd. Idejno so liberalci še vedno stali na pridobitvah francoske revolucije in pomladi narodov iz l. 1848. Zagovarjali so narodno avtonomijo, svobodno gospodarstvo, laično državo ter antiklerikalizem oz. izganjanje cerkve iz šolstva in politike ... Tako je bil njihov idejni naboj ob koncu 19. stoletja, podobno kot tudi drugje po Evropi, že krepko izpraznjen. Večina prej omenjenih ciljev je bila namreč že takrat v večji meri dosežena, če seveda odmislimo nacionalne želje. Značilna je odsotnost liberalnih ideologov, ki bi konkretnije opredelili oz. nadaljevali vizijo liberalne družbe na slovenskih tleh. Nikogar ni bilo, ki bi se sistematično zoperstavil Mahničevim ali Ušeničnikovim idejam. Nesposobnost liberalcev spoznati "znamenja časov" je pripeljala - pa ne samo na Slovenskem - do tega, da jih je katoliško socialno gibanje potolklo s končnim produktom idej iz l. 1789: demokracijo. L. 1895 je v deželnem zboru poslanec Ivan Hribar kritiziral poslance Katoliške narodne stranke, ki so imeli odklonilno stališče do slovenskega gledališča: "Gledališče pa ima za razvoj jezika in za družabno življenje velik pomen. Zaradi tega pa se mora obžalovati, da se od take strani ljudem, ki nikdar ne hodijo v gledališče in ki mislijo, kako pohujšljivo da je in da spravlja obiskovalce v nasprotje z vestjo in z verskimi dolžnostmi, vedno in vedno govori proti gledališču, kakor se je tudi letos zgodilo na mnogih shodih. Na takih shodih in takih krogih, ki nimajo pravega zmisla za take stvari, govoriti proti gledališču in proti višji dekliški šoli, je toliko, kakor če bi se med kmeti agitovalo proti muzeju, od katerega tudi ničesar nimajo."²⁷ Liberalci očitno niso razumeli (ali bili sposobni razumeti), da kmečki glasovi zelo veliko pomenijo in da gre razvoj političnega sistema v to smer (splošna volilna pravica za volitve v državni zbor 1907, deželna volilna reforma 1908), da bodo na Kranjskem ti glasovi odločali o vsem. Problem seveda ni bil v tem, da kmetje niso razumeli potreb nacionalne visoke kulture, tega od njih pač nihče niti ni pričakoval. Pač pa je bila za liberalce - in posredno tudi za slovensko kulturo - problematična njihova nesposobnost, da bi v svoji politični doktrini upoštevali vse sloje prebivalstva. Kako je nujno upoštevati demokratizacijo, potrebno in koristno skrbeti za interese preprostih in neukih kmetov ter kako to koristi "vzvišenim" idealom, "visoki" politiki in narodni kulturi, bi se lahko slovenski liberalci podučili pri prelatu Scheicherju (aktivistu dunajskih "Združenih kristjanov"). Ta je Mahniču l. 1890 položil na srce čarobno politično tehniko: "Treba nam biti previdnim in zvitim. Najprej si je treba pridobiti zaslombe v ljudstvu, v veliki množici. To pa je treba prijeti, ji svetovati in pomagati na tisti strani, na kateri jo najbolj boli: na socialni. Povzdignimo tedaj za zdaj zastavo social-politične reforme, pišimo časnike, snujmo društva, govorimo v tem smislu - tedaj bo kmet, obrtnik, delavec vže jutre z nami. Nobena reč ne dela dandanes ljudskih tribunov bolj popularnih, kaker zanimanje za materialne interese trpečega ljudstva, za zboljšanje propadajočega kmetijstva in malega obrtnijstva. Ko si bomo s tem ljudstvo zavezali, ko mu bomo v socialnem oziru olajšali breme, potem nam bo sledilo, kamerkoli ga bomo vedli; potem stopimo pred nje s katoliškim vpra-

27 Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, št. zvezka 35 - 1894/95, str. 50; seja z dne 11. januarja 1895.

šnjem, s katoliško šolo, s katoliškim vseučiliščem itd. - in imeli ga bomo vedno in povsod zase. Sicer res, da hočejo nas duhovne oplašiti in odvrniti od social-politiškega delovanja z očitanjem, da smo demokrati ... Mi bomo delovali, dokler ne priborimo zatiranemu plebejcu onih pravic, katere tičejo mu po naravnem in evangelijskem pravu. Demokrati smo!"²⁸

Slovenski liberalci so se zgledovali pri čeških istomišljenikih (Sokoli) in se ogrevali za Srbe in jugoslovansko idejo. Vse skupaj pa je bilo bolj deklarativno, brez dodelane vizije in akcije, njihova vsakdanja politika pa velikokrat v nasprotju s proklamiranimi načeli stranke.²⁹

Ena najboljših kritik liberalnega odnosa do kulture je prišla izpod peresa Ivana Cankarja. Nastala je l. 1907 z naslovom Govekar in Govekarji. Analizira liberalnega kulturnika, pisatelja ter dolgoletnega dramaturga in intendanta slovenskega gledališča Frana Govekarja, ki je takrat odločilno vplival na repertoarno politiko Deželnega gledališča. Ocena liberalne prakse na kulturnem področju je zelo nazorna, zato navajamo večji del teksta:

"Govekar in Govekarji"

Med mnogopomembnimi znamenji, živimi simboli, ki jih poraja čas po svoji podobi, sebi v slavo in sramoto, se je pojavila Krpanova kobila. Zdaj stoji v zgodovini slovenske kulture kakor Prešernov spomenik.

Dogodek je bil zelo ponižen, med dnevnimioticami šepetaje razglašen; in če ga je lahkomiselni svet slišal, je pozabil nanj. V Šentpeterskem predmestju so venčali kobilo, ko se je vračala iz gledališča; triumfator se je zibal v hlev, simbol pa je ostal na cesti in smrdi še zmirom.

Pravijo, da je bilo vse le šala; ampak če je v vsaki šali polna mera resnobe in resnice: tako polna ni bila nikoli, kakor v tistem veselem navdušenju.

Govekar je bil spravil na oder ime Martina Krpana. Napisal je satiro; ker je nerodno pisati satire o slovenskih stvareh in ljudeh, je naperil sulico na ministre cesarja Janeza; toda Govekar, satira in cesar Janez so postranske reči, popotpljene v mogočno senco kobile. Najlepšo dramo bi bil lahko napisal Govekar, brusil najfinejše besede, krepko snoval in spretno grmadil silne efekte - v šentpeterskem predmestju bi slavili kobilo.

Mnogoteri nespametni ljudje očitajo Govekarju (tudi jaz sem bil nespameten in sem mu očital), da vedoma izrablja inštinkte šentpeterskega predmestja, slovenski kulturi na kvar in oviro. In vodstvu slovenskega gledališča očitajo tisti nespametni ljudje, da ravna brez razuma brez cilja in smotra in da se lovi za inštinkti šentpeterskega predmestja kakor pijanec za klobukom. To so pač ne-

28 N. d. pod opombo 10, str. 21.

29 Nemško-liberalna koalicija v deželnem zboru 1896-1908 je nastala prav na podlagi liberalne podpore nemški kulturi - gledališču in šolstvu, v zameno za nemške podporo liberalnim kandidatom pri volitvah v deželni odbor. S tem so se Tavčar in ostali nekdanji liberalni radikali odrekli stališčem, ki so jih prej tako vehementno razglašali kot npr. Tavčar l. 1885: "Slovenec in Slovan sme v politiki počenjati to in ono, nikdar pa ne sme paktirati z Nemci, ki morajo izginiti iz slovenskega političnega prizorišča." (glej "Zgodovina Slovencev" - str. 514.) Očitno so po desetih letih narodnjaki ocenili, da Nemci niso več tako zelo nevarni in da se z njimi kljub vsemu le sme paktirati - proti novim največjim sovražnikom klerikalcem.

spametni ljudje, ki ne vedo, da je šentpetersko predmestje zelo veliko, da sega od Drave do Adrije. In nadalje tudi ne vedo, da slovensko gledališče ne stoji v puščini, temveč je del živega telesa; del se ne sme razvijati hitreje in ne drugače, kakor se razvija telo; slovensko gledališče mora za zdaj ostati pod kobilo; vsak višji napredek bi bil nezdrav, razvit del bi kvaril simetrijo telesa - in kdo bi privoščil svojemu narodu elefantiazo?

Nekoč, pred leti, so igrali Ibsenove "Strahove". Gledališče je bilo natlačeno. Intendanca se je grabila za lase in je nameravala odstopiti še isti večer, ker je sumničila šentpetersko predmestje, da je navdušeno za kulturo in da hrepeni po lepih užitkih. Ampak strah je bil prazen. Ljuti so bežali ljudje na mračno cesto: "Kakšni strahovi so to? Kje so bele cunje? Kje je britof?" In intendanca ni odstopila.

Pred par leti so uprizorili "Pot okoli zemlje" in intendant je hodil po Ljubljani z žarksončnim obrazom: "Ampak naš slon! Kakšen slon! Takega slona še ni bilo!" In slon je zmagal.

Lani pa so venčali Krpanovo kobilo.

Zatorej je treba zapisati: Govekar ne izrablja ničesar, ne škoduje nikomur, temveč je samo v skrbeh, da ne dobi naš narod elefantiaze; takisto dela intendantca ...

Čemu o gledališču? Čemu samo o tem, ki je komaj mezinec telesa? Kaj pa je z venčano kobilo v politiki? Kaj pa je s tisto v literaturi? Kaj s tisto, največjo in najbolj venčano, s tisto v družabnem življenju, ki je mati vseh drugih?

Resnično: zgrabi paglavca za lase, ali pa mu stopi na nogo - zmirom bo zakričal pri ustih. O nobeni slovenski stvari ni mogoče pisati, da se ne bi zadel človek ob vse drugo in ob narod sam; začni moliti očenaš in takoj boš imel na jeziku češčenomarijo. Dotakni se tega telesa, kjer hočeš, povsod bo obtičal prst ob gnojni buški, v studencu vseh bolečin, v kulturni laži.

Ah, da bi bila vsaj kulturna laž! Ampak tukaj ni kulturne laži, temveč je laž o kulturi in še satirik ne ve, kaj bi s to lažjo! Kultura je mati tisočerih laži in satirik, ki jih sovraži, jih je vesel, kakor je kladivo veselo nakla. Kjer pa ni matere, tam ni hčeri; nekdo se je zlagal, da imamo kulturo, in zdaj se vleče ta laž brez konca ter je izvor velikih zmot, nesreč in krivic. Če bi se tisti človek ne bil zlagal in bi res imeli kulturo in bi kljub temu venčali Krpanovo kobilo, tedaj bi bilo besedičenje o umetnosti in kulturnem zavodu samo navadna kulturna laž, kakor so kulturna laž "literarni večeri" v dunajskih gledališčih. Tam bi se začela satira; neha pa se satira, kjer se začne laž o kulturi. Če pride spodoben človek in sede za mojo mizo in mi vzame servieto s kolen in se usekne vanjo, mu jako zamerim; čisto nič pa ne zamerim rodoljubu z dežele, če stori takisto, in tudi ne, če govori zraven o kulturi in slovenski vzajemnosti; kaj bi z njim?

Nekoč, pred davnimi leti, je nekdo pisal dolge članke o "kulturnem zavodu", o slovenskem gledališču. Seveda je bila takrat stvar taka, kakor je zdaj, ampak beseda je bila lepa in je ostala. Neki član intendantce je celo razumel, kaj beseda pomeni; in že dolgo ni več član intendantce. Tista beseda je ena izmed najlepših narodnih svetinj; komaj se človek prestopi med feljtoni, se spotakne obnjo. Življenje ima kakor dihur; devetkrat jo lahko ubiješ in takoj se ti zasmeje

v obraz. Devetkrat lahko venčajo Krpanovo kobilo in deseti dan ti zaluči feljtonist kulturni zavod na glavo.

Bodi oprezen, človek, bodi oprezen in tih! Zakaj mnogo je naših kulturnih zavodov, mnogo jih je in če ti prileti na glavo eden, prileti drugi za njim.

Jaz ne maram tega ... Mislim, da bi začeli od začetka. Spoglejmo se, pozdravimo se prijazno in brez jeze; tistega fanta, ki je lagal o naši kulturi pustimo, kjer je: naj sam opravi s svojo vestjo. In recimo: kulture ni, kakor je ni bilo, torej ni kulturnih zavodov in jih ni treba, tudi laži ni več in svobodno si lahko smejemo v obraz! Kar se gledališča tiče, bi ga lahko spremenili v veliki cirkus; zadnjič sem videl dresirane pse - zelo kratkočasni so bili in šentpetersko predmestje bi bilo očarano. Na prazne police v fasadi bi bilo treba postaviti Krpanovo kobilo; na obe strani: zaradi simetrije.

II.

Odrple so se torej duri in osuplim očem se je pokazala veličastna perspektiva.

Res je, da igrajo v našem gledališču budalosti in da je naš, Bog se usmili, kulturni zavod pokobiljen in pokrjavljen, ampak občinstvo ni zrelo za življenjsko dramo.

Res je, da je smel človek, ki odreka našemu narodu kulturo, ampak naš narod ni kulturnen, zavrača tujinsko negacijo, kritiko življenja, ki je bila zmirom vse-bina in namen umetnosti.

Res je, da imamo odlično mlado umetnost, toda naš narod je nezrel za umetnost in vrhu tega siromašen, zato naj poberejo umetniki šila in kopita ter se spravijo na tuje, kakor sinovi propalega kmeta.

Res je, da naš narod zavrača umetnost zaradi umetnosti same - to je naš l'art pour l'art - in da gre skromni Slovenec po dnevnem napornem delu v gledališče namesto v gostilno samo zato, ker je ceneje.

Kdo je napisal te stavke? Jaz jih nisem napisal. Na čisto drugi njivi se je porodila njih genialna hinavščina. Ne še toliko genialna kakor genljiva. "Rad bi, saj vem, kako bi bilo treba - ampak naš narod!" ...

Tako, recimo, hodi Govekar po Ljubljani in išče, kaj bi dramatiziral. Kdor bi ga videl, bi si mislil: "To je postaven človek, ki se redi in nič ne misli." Ne, Govekar plaka. On plaka, da je na šentpeterskem predmestju bolj popularen kakor Shakespeare in Ibsen. Tolikey nesebičnosti nisem doživel nikoli, razen oni dan, ko sem gledal prodajalca konjine, ki je bridko jokal pred svojim mnogoštevilnim občinstvom: "O ljudje božji, kako se mi smilite, da si ne morete privoščiti boljšega!" In je prodajal dalje.

Krivično je, da imenujem baš Govekarja. On dramatizira s krvavečim srcem, ne zato, ker nima svojih idej, temveč zato, ker je tipus. Legijon je Govekarjev; res je, da ne dramatizirajo vsi, toda Govekarji so vendar. Ne pasejo se le na enem polju; po vsi domovini jih mrgoli in največ je tistih, ki hodijo v politiko na pašo. Vsi so junaki dvojnega prepričanja. S solzami v očeh mi tožijo Govekarji: "Lepa stvar je prepričanje, lepa stvar je ideal - ampak ljudje so nezobraženi, zahtevajo budalosti na odru, v knjigi in na shodu, in jaz imam

družino!" Navaden Govekar, kakor jih hodi brez števila po naših ulicah, sedi z menoj v gostilnici, sreča me na cesti in nabere obraz v bridkostne gube: "Res je, prav imaš; v gnojnici živimo!" In kaj napravi poštenjak drugo jutro, ko je svoje ideale prespal? "Ne, nimaš prav! Ne mi, rodoljubi, mi nismo vodniki občinstva; občinstvo je naš vodnik, in ker je občinstvo neumno, smo neumni tudi mi!" Tako govori Govekar namreč samo v javnosti; to je njegovo drugo prepričanje, ki je namenjeno za "ljudi". Ni ga sram pred ljudmi; pred menoj bi ga bilo sram.

*

Velika zmeta leži v tem dvojnem prepričanju in v zmoti leži groba žalitev naroda. Vsi Govekarji, od prvega do zadnjega, podcenjujejo narod in preceňujejo sebe. Razkrojili so narod v dva natanko ločena dela: v narod, ki ni zrel za kulturo, in v Govekarje, ki trpe strahovito ob tej nekulturi in ji zategadelj služijo. Nikoli ti ne poreče Govekar v literaturi: "Po mojih mislih je ta roman slabo zasnovan, nerodno pisan - "; v politiki: "Po mojih mislih nimaš prav in tvoje nehanje je brezkoristno - "; in v umetnosti: "Po mojih mislih tvoje delo ni umotvor!" - Ne, Govekar poreče: "Tvoj roman je imenitno delo, ampak za narod ni; prav imaš, ampak za tvoje ideje ni zrel naš narod; tvoje delo je umotvor, ampak kaj bo naš narod z umetnostjo?" To se pravi: "Jaz, Govekar, stojim visoko nad svojim narodom, vem natanko, česa bi bilo treba in kako bi moralo biti. In kljub temu, da to vem, ne storim, česar bi bilo treba, ne trudim se, da bi vzdignil narod k sebi, temveč lezem sam v najgloblje njegove luže, zatajujem z vdanim srcem svoje prepričanje in sem na ta prijetni način svojega rodoljubja mučenik, kjerkoli me človek zagrabi." Siromak se je zmotil. Ni treba, da bi on vlekel narod v svoje višave, temveč hudo je treba, da se vzdigne iz svoje lene, gnile, po neizobraženosti smrdeče samozadovoljnosti do višine svojega naroda.

Tako so se vzdignili Jurčič, Kersnik, Trdina, Levstik, Tavčar; in narod, ki je stal nad njimi, jih je sprejel z obema rokama.

*

In kolika bojazljivost, kolika strahopetnost leži v tistem dvojnem prepričanju! Človek, ki ima v svojem srcu le žarek umetniškega instinkta, in posebno še človek, ki ima v svojem srcu le žarek ljubezni do svojega naroda, bo delal zmirom brez strahu, kakor mu ukazujeta umetniški instinkt in ljubezen. Brez strahu in brez obzira, tudi brez čustva, da kaj "žrtvuje" svojemu prepričanju; zato bo tako delal, ker ne more drugače. Govekar in njegova pasma pa more tako in more tudi drugače. To so ljudje, ki nimajo v svojem srcu ne umetniškega instinkta in ne druge ljubezni, kakor mogočno in globoko ljubezen do samega sebe. V politiki se ta pasma navadno ne pridruži nobeni stranki; če se pridruži, tedaj je čisto gotovo "zmerna frakcija", to se pravi, ohrani si za hrbtom mostiček na drugi breg. Njih geslo je: "Res je ampak!" Na tem bregu je "res", na onem pa "ampak", po sredi pa jadra zmerni poštenjak in se redi.

Njegova cula je polna raznovrstnih prepričanj, njegovo pa ni nobeno. - V literaturi so iznašli ti globokoumni Govekarji "zmerno moderno". "Jaz sicer z vsem srcem simpatiziram z moderno, ampak!" Ne vem, če Govekar še zmirom misli (njegova pasma misli še zmirom), da je izraz "moderna" sinonim za svinarjenje. Pa nič ne de, če tako misli, zakaj še v tem slučaju bo razodel svojo naturo in bo rekel: "Do kolen grem, dalj pa ne; vse kar je prav!" Ta prijetna pasma, ki živi, dasi nekoliko okusnejša, tudi v drugih narodih, je pozdravila Maeterlincka, ko je napisal svoji ženi v prilog "Monno Vanno", "Neprošenega gosta" pa je zasmehovala natanko tako, kakor je zasmehovala po ljubljanskih krčmah prve Župančičeve pesmi. - Kako sodijo Govekarji o umetnosti, o tem ni treba, da bi govoril še posebej. Le to je treba zapisati: ta mnogoštevilna pasma je v prvi vrsti kriva, da slovenski narod ne pozna svoje umetnosti, niti imen svojih umetnikov.

Ti ljudje pravijo, da vedo natihoma, kako bi bilo treba in kam, toda - "narod neče". O, narod hoče. Le Govekarji so leni, strahopetni in bojazljivi. Boje se dela, zato delujejo.

*

Dvojno prepričanje se imenuje po slovensko "delovanje". Napiši pošteno kritiko o čemerkoli; mislil boš, da si storil koristno in rodoljubno delo, ki bo rodilo sadove. In se boš zmotil. Zakaj v tistem trenutku bo vstal v tem ali onem kotu ta ali oni Govekar in te bo ogovoril ves razžaljen: "Manj besed gospod, in več delovanja!" Tudi jaz sem delal, že veliko sem delal in časih sem vesel, če se ozrem na svojo njivo. Delal sem, deloval nisem. Zakaj bil sem, kar ni bil še nikoli in noben Govekar: bil sem umetnik. In ljubil sem svoj narod, ki ga še noben Govekar ni ljubil. Govekarji ne morejo ljubiti naroda, za tako ljubezen ni prostora v njih praktičnem srcu; zato so rodoljubi. Ne ljubijo ga, temveč delujejo za narod ...

... Tako je zdaj razjasnjen fenomen, da še noben rodoljub, ki je deloval za svoj narod, ni trpel zanj. Vsaj jaz doslej še nisem videl take sorte čudaka in bi bil zelo vesel, če bi ga srečal. Govekar sicer trpi zato, ker mora neprestano premagovati svoje nagnjenje in prepričanje, ampak to trpljenje je bolj notranje."³⁰

NEMCI

O tretji veliki kulturno-politični skupini - Nemcih - vemo manj kot o drugih dveh. Glasilo, ki je spremljalo njihovo kulturno delovanje, je bil (pol)uradni "Lai-bacher Zeitung", ki je prinašal najboljše kritike kulturno-umetniških prireditev v

30 Ivan Cankar, Govekar in Govekarji - v: "Slovenski theater gori postaviti", knjižnica Kondor, št. 198 (Ljubljana, Mladinska knjiga, 1981) glej str. 40-46.

Ljubljani in najbolj izčrpna poročila o društvenih zabavah. Za ta časnik je značilna določena ideološka neobremenjenost oz. poročanje o vseh prireditvah ne glede na organizatorja ali ustvarjalca. Podobno neobremenjene so bile večinoma tudi kritike v tem časopisu ...³¹ Nemška Filharmonija (Philharmonische Gesellschaft) je prirejala morda najbolj žlahtne kulturno-umetniške nastope - glasbene koncerte - kar jih je v tem času bilo mogoče obiskati v našem mestu. Nemško Jubilejno gledališče (Kaiser Franz Joseph Jubiläums Theater) je med Ljubljančani s svojimi "svetovljanskimi" operetami uživalo izjemno popularnost. Tako sta nemška kultura in nemščina kot statusni simbol "nobel" ljudi prevladovala v govoru precejšnjega števila ljubljanskih meščanov, tudi med onimi, za katere se v nobenem primeru ni moglo reči, da so Nemci. Družabno-kulturni utrip v ljubljanskih nemških krogih je bil zelo živahen - v spominih na svoja ljubljanska leta ga celjski Nемеc dr. Fritz Zangger opisuje z nostalgичnim občudovanjem: "Družabno in kulturno življenje tega mesta je bilo na resnično zavidljivi ravni. Ne vem, če je v monarhiji obstajalo še kako drugo mesto, po velikosti enako Ljubljani, ki bi se na tem področju z Ljubljano lahko primerjalo. Vse to plemenito, lepo življenje je bilo še bolj sijajno zaradi častitljive, stoletja dolge tradicije."³²

Pri Nemcih sta bila opazna dva kroga: prvi je bil po večini bolj strpen, sestavljali so ga "stari Kranjci", večinoma izobraženci in ljudje iz gospodarsko-socialno zelo dobro stoječih krogov; na drugi strani so bili Nemci in nemškutarji, zbrani ob narodnoobrambnih društvih Turnverein, Südmарka, Schulverein ipn. Ti so bili v precejšnjem številu priseljeni uradniki in učitelji, nemalo pa je bilo tudi slovenskih renegatov. Nekateri kulturniki iz nemških vrst so se obnašali dokaj strpno in so na kulturnem področju do neke mere s Slovenci celo sodelovali (npr. odstopanje koncesij za predstave, ki jih je imelo nemško gledališče v zakup, pa jih je hotelo izvajati slovensko gledališče, ali sodelovanje članov Filharmoničnega društva pri nastopih Cecilijinega društva ipn.).

Voditelji iz vseh slovenskih taborov so se do obeh nemških institucij - enako kot do nemških društev - vedli ignorantsko oziroma poročali o njihovem delovanju le v smislu kontrapropagande. Vendar je bila vsakdanja praksa dosti bolj strpna. Kot bo v razpravi še večkrat omenjeno, so Slovenci radi obiskovali predstave nemškega gledališča in koncerte Philharmonische Gesellschaft (prireditve velikonemških ekstremnih društev so se seveda izogibali), Nemci pa so radi prihajali na velike plesе in zabave v organizaciji slovenskih, večinoma liberalnih društev. Ljubljana je bila vsekakor veliko bolj civilizirana in strpna, kot pa, npr. bližnje Celje, kjer je bila "družabna komunikacija med Nemci in Slovenci popolnoma izključena. Vsak Nемеc ali vsak Slovenec, ki bi se v javnosti kazal v družbi nacionalnega sovražnika, bi bil takoj označen za izdajalca. Nikoli ni Nемеc stopil v gostilno ali na plesišče, ki sta veljali za slovensko in obratno ... Pripadniki različnih narodov niso mogli zahajati niti v isto cerkev."³³ V Ljubljani

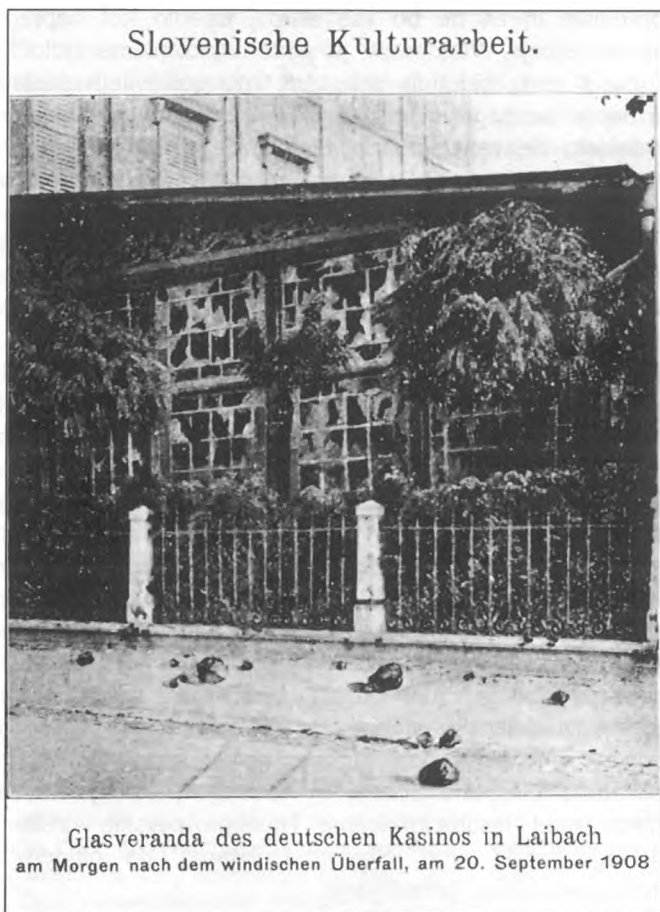
31 Časnik je - z izjemo nekaterih uradnih obvestil - izhajal v nemščini, njegov urednik pa je bil slovenski pesnik Anton Funtek.

32 Dr. Fritz Zangger: "Das ewige Feuer im fernen Land" (Celje: Druck und Druckerei und Verlags A. G., Novi Sad, 1937), str. 98.

33 Prav tam - str. 130-131.

so, npr. Nemci radi zahajali tudi na prireditve v slovenski Narodni dom, kar je bilo za celjske razmere popolnoma nemogoče. Za ljubljanski nacionalni apartheid na kulturnem področju lahko rečemo, da je bil na predvečer prve svetovne vojne manj rigorozen kot tisti ideološki, ki je delil Slovence na liberalce in klerikalce.

Kljub relativno boljšim mednacionalnim odnosom v Ljubljani, kakor je bil to slučaj po drugih mestih v slovenskih deželah, pa slovensko-nemških odnosov še zdaleč ne gre ocenjevati kot dobre. Ti so bili večkrat povezani s slovensko-nemškimi trenji v sosednjih krajih, kolikor jih niso generirala že domača nasprotja. V 20. stoletju tako v Ljubljani beležimo večje slovensko-nemške spopade, npr. l. 1903 (kot odmev protimadžarskih demonstracij na Hrvaškem), 1908 (septemberski dogodki v Ljubljani kot odgovor na šikaniranje zborovalcev Ciril-Methodove družbe na Ptujju) in - kot bo v enem prihodnjih poglavij podrobneje opisano - tudi 1913 (nemška demonstracija ob stoletnici bitke pri Leipzigu).

Čas, ki ga razprava obravnava, je pravzaprav čas labodjega speva ljubljanskih Nemcev. Med vojno je njihova kultura v Ljubljani - kot bo razvidno iz nadaljnje razprave - prevladala, vendar predvsem po zaslugi zunanjih intervencij. Po koncu I. svetovne vojne se je z njihovimi kulturnimi institucijami, društvi in časopisom, ki je izhajal v nemščini, radikalno obračunalo. Iz kulturne podobe mesta so jih iztrgali, njihov "odhod" je bil nasilen in nenaraven, Ljubljana pa s tem ni pridobila prav ničesar - prej obratno.

Pri načrtovanju pričujočega dela se je avtor srečeval s precejšnjimi dvomi. Za cilj si je zastavil prikazati običajno sezono, pokazati, kaj ta v kulturno-družabnem pomenu besede sploh pomeni in jo nato primerjati s sezonami med prvo svetovno vojno ter ugotoviti vplive, ki jih je vojna na kulturo in družabnost prinesla. Kmalu se je izkazalo, da je število kulturno-družabnih dogodkov v predvojni sezoni zelo veliko. Zato se je kmalu pojavila dilema, ali je sploh smiselno prikazati vse prireditve in ali ne bo vse skupaj izpadlo kot nepregledno, dolgočasno in pusto naštevanje. Vendar se je pisec kljub vsemu odločil, da bo skušal prikazati kulturni utrip celotnih sezon. Iz mnogoštevilnih podatkov si je do pregledne informacije pomagal z razdelitvijo na mesece in uporabo grafov. Pri tem ga je spodbujalo dejstvo, da sicer obstaja že nekaj kvalitetnih zgodovinskih razprav o kulturno-družabnem življenju na Slovenskem (npr. Janez Cvirn: Oris družabnega življenja v Celju, Maja Godina: Vsakdanje življenje v Mariboru) in etnoloških publikacij (Damjan Ovsec: Oris družabnega življenja v Ljubljani), vendar so bile vse napisane na podlagi posameznih primerov, izbranih iz širšega časovnega obdobja in tako do zdaj še ni bilo dela, ki bi se s tem vprašanjem tudi analitično-sistematično ukvarjalo.

Za osnovno časovno enoto, znotraj katere se meri kulturni utrip, je bila izbrana "sezona". Sezona se v tej nalogi koledarsko začne 1. 9. in konča 31. 8. Tak način opredelitve se je zdel najbolj smiseln, saj so se - podobno kot danes - po poletnem mrtvilu (če odmislimo današnji ljubljanski poletni festival) kulturne prireditve začele jeseni in se v večjem ali manjšem tempu vrstile do konca pomladi. Analiza obravnava pet sezon - mirnodobsko sezono 1913/14 in vse štiri vojne sezone (1914/15, 1915/16, 1916/17 in 1917/18). Tekst v osnovi temelji na vseh podatkih o kulturnih prireditvah, ki so zbrani z izpisovanjem iz treh ljubljanskih dnevnikov - Slovenca, Slovenskega naroda in Laibacher Zeitung.

Kulturne prireditve so zaradi lažje statistične primerjave najprej razdeljene v dva razreda: na društvene in na institucionalne. Pri tej razdelitvi ni šlo toliko za formalni status kot za dejansko stanje npr.: čeprav je bila Glasbena matica registrirana kot društvo, je imela vse attribute profesionalnosti - stalno zaposlene, akademsko izobražene glasbene učitelje in voditelje pevskega zbora. Zato njene prireditve najdemo med institucionalnimi. Nastope pevskih društev, ki so bila amaterska (npr. Ljubljanski zvon, Slavec, Ljubljana), pa najdemo med društvenimi - kulturno-umetniškimi prireditvami.

Med društvenimi prireditvami je razdelitev glede na namen prireditve sledeča:

- predavanja (I/1a),
- kulturno-umetniške prireditve - z izključno umetniškimi ambicijami (I/1),
- kulturno-zabavne prireditve, ki so v svojem programu vsebovale tako resen del kot zabavo (I/2),
- družabno-zabavne prireditve, ki so imele izključno namen zabavati občinstvo (pustovanje, plesi ipn.) (I/3)
in
- ostalo (I/4).

Institucionalne prireditve so prav tako beležene po posebnih kategorijah:

- gledališke predstave (II/1),³⁴
- koncerti (II/3) (pri obojih se da ločiti dve skupini institucij: slovensko in nemško),
- filmske predstave (II/2),
- ostalo (II/4).

Prireditve so opisane po posameznih mesecih v zgoraj navedenih sklopih. Vsak mesec predstavlja celoto in v naslednjem mesecu so opisi predstavljeni na enak način - po sklopih prireditev - podpoglavjih (predavanja I/1a, kulturno-umetniške prireditve I/1 itd.). Ob začetkih mesecev so podane iztočnice, ki opisujejo aktualne kulturno-politične dogodke in vzdušje oz. javno mnenje. Na koncu podpoglavij so podane statistične vrednosti, ob zaključku sezon pa sledi celostna analiza vseh prireditev in njihova primerjava. Tako so v enakem zaporedju predstavljene vse vrste kulturnih dogodkov znotraj mesecev posamezne sezone. To omogoča bralcu, da - odvisno od njegovega interesa - spremlja vso kulturno ponudbo ali pa se osredotoči le na specifične prireditve, ki ga v resnici zanimajo. Tudi tisti, ki bi ga branje dolgega nadrobnega naštevanja dolgočasilo, si lahko do bistvenih informacij in vpogleda v dogajanje pomaga z branjem povzetkov in analiz ter z grafičnimi preglednicami.

Delitev prirediteljev - društev - na tri velike politično-kulturne tabore je bila v času, ki ga razprava obravnava, jasna in nedvoumna. Po skrbnem pregledu dnevnikov lahko ugotovimo, da društvene prireditve, ki jih najavljajo, reklamirajo in ocenjujejo npr. v Slovincu, skoraj nikoli niso omenjene v Slovenskem narodu in obratno. Izjeme so resnično izredno redke in se v glavnem nanašajo na vseavstrijska patriotska društva. Tako lahko tudi na podlagi dejstva, kje je bila najava ali ocena prireditve objavljena, prireditev in prireditelja povsem jasno uvrsti-

³⁴ Naslovi gledaliških predstav nemškega gledališča so navedeni v nemščini, ob njih pa je v oklepaju tudi slovenski prevod; poudariti je treba, da pri slovenskem prevodu ne gre za naslove slovenskih izvedb istega dela, saj so ti pomensko večkrat popolnoma drugačni, npr. Kraatzova burka "Der Kilometerfresser", katere pomenski prevod bi se glasil "Požiralec kilometrov", je v izvedbi na odru slovenskega gledališča imela naslov "Luce in Lipe zmagoslavna dirkača" itd. Edini namen slovenskih prevodov je, da bralec dobi namig o tem, za kakšno zvrst dela je šlo - to se namreč da večkrat razbrati že iz samega naslova.

Pri navajanju avtorjev operet imena piscev libreta niso navedena.

mo in tudi statistično obdelamo.

Seveda je na drugi strani treba izpostaviti, da trije veliki tabori nikakor niso bili monolitni, pač pa so znotraj njih jasno vidne razlike. Te so posebej očitne ob konkretnih primerih - pri klerikalcih npr. odnos do gledališča in z njim povezanega kinematografa, jasno pokaže na tri skupine:

- Načelno konservativno, ki bi obstoječe profesionalno gledališče najraje zamenjala z ljudskim odrom, na katerem bi igrali ljudske, nabožne in - po njihovi presoji - moralno neoporečne predstave. Ti ljudje bi kinematografe najraje pozaprli ali vsaj postavili pod ostro cenzuro (del klera s škofom Jegličem).
- Skupino "realkatolicistov" Šušteršič-Štefetovega tipa, ki jim uspe zapreti gledališče (ta je za njih le trdnjava liberalizma), v katerem potem kujejo lasten dobiček s kinematografom, ko tam vrtijo žgečkljive filme, nad katerimi se Jeglič in njegovi "načelneži" sicer zgražajo, a samo pri tem tudi ostane.
- Skupino katoliških intelektualcev - kot npr. Izidor Cankar, Fran S. Finžgar, Ivan Grafenauer ... z zelo sodobnim in pozitivnim odnosom do kulture - kateri si skušajo priboriti avtonomen prostor za umetniško ustvarjanje. Ti prihajajo v spore z zgornjima skupinama - s konservativci predvsem na literarnem področju, z "realkatolicisti" ob poskusih oživitve slovenskega gledališča, katerega oživitve "realkatolicisti" ne želijo, ker bi bilo verjetno spet preveč liberalno, kinematograf pa jim prinaša lepe denarce ...

Precejšnje razlike so očitne tudi v liberalnem taboru. Tu bode v oči predvsem dejstvo, da se pripadniki revnejših liberalnih slojev ne upajo iti na gala prireditve liberalnih velikašev v Narodnem domu. Slednji se za prireditve liberalnih društev manj premožnih meščanov niti ne menijo, tja ne zahajajo (z izjemo strankarskih prvakov, ki obiskujejo prireditve "po dolžnosti"), pač pa si prirejajo dunajske kabare večere ali pa zahajajo k podobnim zabavam v nemške kavarne, v nemško gledališče in na nemške koncerte.

Med Nemci tako drastičnih razlik na prvi pogled ni opaziti. Je pa verjetno res, da tisti, ki so sedeli na filharmoničnih koncertih ter obiskovali gala ples slovenskih liberalcev in oni, ki so se ob nemških jubilejih pretepali po cestah ter rjovel "Hoch", ponavadi niso bili iste osebe.

Končni rezultat opazovanja kulturnega utripa naj bi torej prinesel prikaz kulturne politike in njeno vsakdanje izvajanje. Medsebojni vplivi med kulturo in politiko oz. ideologijo so bili pri tem pisanju tako deležni posebne pozornosti.

*

Na koncu predstavitve metodologije in ciljev razprave gre omeniti še težave, ki se pojavljajo na terminološkem področju. Nekajkrat se je avtorja opozorilo, da uporaba izraza klerikalec oz. klerikalen ni primerna, ker je baje žaljiva, da so jo uporabljali njihovi sovražniki ipn. Avtor se je kljub temu odločil, da označbe, s katerimi najpogosteje označujemo pripadnike določenega kulturno-političnega

kroga (liberalci, klerikalci, Nemci ...) obdrži, ker so najenostavnejše in so tudi relativno splošno uveljavljene.

Poimenovanje klerikalec, katero - če nekoliko poenostavimo - označuje pristaša nazora, ki zagovarja odločilen vpliv cerkvene avtoritete na vseh področjih javnega življenja: političnem, kulturnem in gospodarskem morda res ni najbolj idealno. V nekatere jezike - npr. v angleščino - je ta označba tudi direktno neprevedljiva. In vendar se zdi, da ji ni mogoče najti zamenjave, za katero bi lahko rekli, da je bolj primerna.³⁵ Če rabimo besedo katoliški, ne zadenemo bistva, ker se izgubi politična razsežnost, ki jo običajno izraz klerikalen predstavlja. Po drugi strani so bili med katoliškimi verniki tudi Slovenci liberalnih nazorov, med katoliki so bili tudi Nemci, oboji pa nikakor niso bili pristaši SLS ali člani društev SKSZ.³⁶ Označba politični katolicizem bi bila morda najbližja idealni rešitvi, vendar je njena pridevniška (npr. pri označevanju usmeritve kakega društva - politično-katolicistično društvo) oz. samostalniška raba (za opis skupine pristašev ali posameznika - politični katolicist/i ...) dokaj nerodna. Kar se tiče žaljivosti, je stvar taka, da se - zanimivo - nihče do zdaj ni spotikal ob rabi izrazov liberalec/liberalen, čeprav je ta označba ob koncu 19. in začetku 20. stoletja veljala za žaljivo in so se je "naprednjaki" izogibali. Tako so tudi svoji stranki dali naziv Narodno napredna stranka in ne liberalna.

Tudi označba Nemci ni popolnoma nesporna. Nedvomno se je veliko število ljudi, ki so zahajali na prireditve društev, ki so imela prostore v Kazini, čutilo Nemce. Vendar ne smemo pozabiti na one, ki so poudarjali svojo pripadnost Kranjski in zvestobo dinastiji. Ti ljudje večinoma niso - ne glede na to, da je bil njihov materni ali občevalni jezik nemški - niti najmanj hoteli veljati za Nemce in so na "Pruse" gledali prezirljivo ali celo s sovraštvom.

Kakorkoli, avtor pričujočega pisanja ni ne prvi ne zadnji, ki se je srečal s podobnimi dilemami. Ker za njih v slovenski historiografiji ni splošno veljavnih rešitev, se vsak pač odloča po svojem okusu, prav pa je, da se tovrstni problemi vsaj omenijo.

35 Tudi člani Slovenske ljudske stranke so večkrat zase rabili besedo klerikalci in to ne v ironičnem smislu npr.: dr. Krek na zasedanju deželnega zbora 2. 10. 1913: "Gospodje to je splošna sodba, in to ni samo kranjskih klerikalcev, ampak sodba ogromne večine ljudi v Avstriji." in "Slovenski narod zopet laže naprej, laže in laže samo radi tega, ker je v Ljubljani samo osem klerikalcev med 36 porotniki." ali dr. Lampe prav tako na zasedanju deželnega zbora dan kasneje: "vodovodi služijo liberalcem in klerikalcem." (citirano po Obravnave sej deželnega zbora Kranjske v Ljubljani - I. 1913, 48 zv., XVI. seja, str. 610 in 647.)

36 Svojih religioznih potreb ti katoličani niso mešali z osebnim političnim prepričanjem, poklicem in javnim udejstvom. Na političnem področju so bili klerikalcem tekmeci in večkrat tudi sovražniki, vloge cerkve pa vsekakor niso videli v njeni vsesplošni prisotnosti in vmešavanju v vse mogoče zadeve politike ter javnega in zasebnega življenja.

SEZONA 1913/14

Leto 1913 je prineslo zelo razgibane dogodke na ljubljansko kulturno prizorišče, ki je bilo povsem neposredno povezano s politiko. Politični boj med klerikalci in liberalci je tako posegel tudi v usodo vidnih kulturnih institucij - slovenskega Deželnega gledališča, Slovenske filharmonije, Slovenske matice, Glasbene matice.

V začetku leta je namreč prišlo do več afer v klerikalnih vrstah, ki so jih liberalci s pridom izkoristili v medijski vojni. Omeniti bi veljalo prerekanje okoli gradnje hidroelektrarne v Završnici, ki je trajalo že od l. 1911, a je še vedno zelo zaostrovalo odnose v deželnem zboru. Liberalci so dokazovali nerentabilnost gradnje in s tem tudi njeno neumestnost, saj je gradnjo financiral deželni odbor. Vodstvo odbora je imela v rokah SLS in s tem seveda tudi koristi pri izvajanju del, ki so močno izpraznila deželno blagajno.¹

Maja l. 1913 je prišlo do tako imenovane afere Theimer. Kamila Theimer je kot nekdanja - po lastnih izpovedih - intimna prijateljica dr. Janeza Evangelista Kreka vrgla senco suma na njegovo moralno neoporečnost. Dolžila ga je, da jo je izkoriščal osebno - kot žensko in v političnem smislu zaradi njenih zvez z ugledniki v vplivnih dunajskih krogih. Gdč. Theimer je bila namreč referentka za gospodinjske tečaje pri ministrstvu za poljedelstvo, prav te tečaje pa je Krek hotel uvesti za slovenske kmečke gospodinje. Potem ko se je njeno prijateljstvo z dr. Krenom končalo, je začela prikazovati celotno vodstvo SLS kot zarotniško bando koristolovcev, ki zlorablja deželno premoženje. Krek se je sicer branil, češ da gre za histerično žensko in se celo zagovarjal v septembrski seji deželnega zbora. Liberalci pa so se iz njega norčevali in se spraševali, ali nima deželni zbor pametnejšega opravila, kot da pere Krekovo umazano perilo in posluša zgodbe o njegovih ljubavnih dogodivščinah.²

Morda je najhujši udarec za klerikalce predstavljala afera z vodiško Johanco - dogodek, ki je odmeval tudi izven deželnih in državnih meja. Šlo je za sleparko, ki se je izdajala za svetnico, kateri se prikazujejo razna preroška videnja in ki v ekstazi čudežno krvavi. Lahkoverni ljudje so romali k njej - stanovala je pri župniku v Vodicaх - ji puščali denar in jemali relikvije, to je kri, kose krvave plahte ipd. Precejšnje število duhovnikov in celo sam škof Jeglič so se tej sleparki nekaj časa pustili voditi za nos in se niso takoj ogradili od njenega početja. Toliko lažje so po razkrinkanju lažne svetnice kričali liberalci. Obtoževali so du-

1 Glej npr. F. Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem (Lj., 1928), str. 196 in zapisniki sej deželnega zbora v letih 1911-1914.

2 Prav tam - str. 210.

hovščino sodelovanja v sleparijah in poskusov, da bi z raznimi vodiškimi Johancami in podobnimi nepoštenostmi zadržali preprosto ljudstvo v pokorščini, obenem pa se materialno okoriščali na njegov račun. Tako je Slovenski narod zapisal: "Sleparstva Johance z Vodice so bila mogoča samo vsled potuhe in sodelovanja župnika. Vodiški župnik, zdrav kmečki fajmošter, verjame na klobase in štruklje, pa ne na to, da bi kaka baba kri švicala ... Kar pa postavlja na celo zadevo krono, je postopanje ljubljanskega škofa, ki je za to početje vedel, pa je trpel in dopuščal. Cerkveni škandal prve vrste ..."³ Citiran odlomek je le blažji primer bičanja klera na to temo.

Smrt in šolsko leto 1913/14

3 Slovenski narod (dalje S.n.), 7. 10. 1913.

Tovrstni napadi so pri klerikalcih seveda izzvali željo po maščevanju. Poleg tega, da so proti liberalnemu učiteljstvu že prej nastopili s politiko izstradanja, so udarili po "liberalnih" inštitucijah, ki so potrebovale finančno pomoč. Tako so odtegnili podporo Glasbeni matici kot že prej tudi Slovenski filharmoniji. Med drugim se jim je zdelo tudi Deželno gledališče zelo primerna ustanova za izvedbo povračilnih ukrepov. Te so izpeljali preko deželnega odbora s cenzurami in odtegnitvijo finančne podpore. Deželni odbor je prepovedal tudi obratovanje kinematografa, ki ga je v gledališče pripeljala gledališka intendantca z namenom, da bi se tako napolnila prazna gledališka blagajna (kinematograf je obratoval od 18. aprila do 24. maja 1913 - op. a.).⁴ Kot razlog za zapiranje je deželni odbor navedel, da so bili nekateri filmi s stališča nravnosti vprašljivi. To se je kasneje izkazalo kot navadno licemerstvo, saj so l. 1915 prepustili gledališko stavbo klerikalnemu kinematografu Central. Ta je predvajal tudi take filme, nad katerimi se je zgražal sam škof Jeglič, deželna oblast pa kina kljub temu ni zaprla.⁵ Z gledališčem je bila povezana tudi usoda Slovenske filharmonije, ki je sodelovala pri opernih, operetnih in včasih tudi pri dramskih predstavah.

Liberalci so seveda poskušali vse, da bi preko mestne občine, v kateri so imeli večino in preko svojega časopisja, z obupnimi klici na pomoč ohranili gledališče pri življenju. Občinski svet ljubljanske mestne občine je pozival deželni odbor k sofinanciranju in k soupravljanju Deželnega gledališča. Ustanovil je tudi posebno gledališko komisijo, kateri je predsedoval Etbin Kristan, ta pa naj bi se pogajala z deželnim odborom. Kristan je v razpravi edini poudarjal, da vprašanje gledališča ne sme biti politično vprašanje, medtem ko je liberalni odbornik Novak valil krivdo na klerikalce, klerikalni odbornik Štefe pa razbijal po mizici pred seboj.⁶ Deželni odbor je ostal nepopustljiv in je vztrajal pri starih pogojih, pod katerimi bi bil sicer pripravljen brezplačno odstopiti gledališko stavbo, vendar bi imel pravico, da predstave po lastni presoji suspendira ali celo popolnoma ustavi. Vodja gledališča naj bi mu bil neposredno odgovoren za svoje delo. To seveda za mestne očete ni bilo sprejemljivo, saj so upravičeno menili, da "tako trdih pogojev noben srednjeveški gospodar ni stavil svojim položnikom."⁷

Na koncu je mestna gledališka komisija poskusila še s predlogom, da bo sama v celoti subvencionirala delovanje Deželnega gledališča. Dežela naj bi le brezplačno prepustila stavbo, ob tem pa naj bi celo imela pravico do cenzure - tako naj bi uprizarjali le tiste igre, ki bi jih predhodno odobril deželni odbor. Nedvomno je mestni svet s temi ponudbami zelo popuščal in iskal kompromis. Nekateri so to popuščanje označevali kot poniževanje, a deželni odbor je kljub vsemu ostal neomajen. Slovenski narod je ob tem zapisal: "Deželni odbor je v sobotni seji definitivno odklonil predloge mestne občine ljubljanske glede omogočanja letošnje gledališke sezone. Zadnji korak mestne občine, ki je bil narav-

4 D. Moravec: Slovensko gledališče Cankarjeve dobe ... glej str. 282.

5 Arhiv Slovenije, Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino, Dnevnik škofa Jegliča npr. z dne 7. 10., 25. 11., 4. 12. 1915, 7. 4., 12. 4., 16. 4. 1916.

6 Zgodovinski arhiv Ljubljana (dalje ZAL), COD. III/71 in D. Moravec: Slovensko gledališče ... glej str. 283.

7 D. Moravec: Slovensko gledališče ... glej str. 284.

nost poniževalen in je značil višek samozatajevanja, je bil torej brezuspešen. Klerikalna gospoda na kurulskem sedežu je odločila v svoji mržnji proti vsemu, kar se tiče prosvete in kulture in kar bi bilo v prid ljubljanskemu meščanstvu ter hladnokrvno, ne da bi jo pekla vest, pokopala slovensko gledališče. Dr. Šušteršič in verni njegovi drugovi so se s tem proslavili kot slovenski Herostratje. Bedni oni slovenski igralci, ki so jih dr. Šušteršič in verni njegovi drugovi spravili ob zadnjo skorjico itak grenkega kruha in jih vrgli na cesto! Če kaj, to dejanje klerikalnih mogotcev, ki spravljajo v bedo in obup nedolžne žrtve zgolj iz prešernosti in osvetoželjnosti, kriči po maščevanju do neba.”⁸

Zdelo se je že, da bodo vrata Deželnega gledališča ostala zaprta za dlje časa, ko se je ponudilo zagrebško gledališče s stalnimi gostovanji opere in opere. Medtem je dramske predstave v izvedbi slovenskih igralcev, ki so ostali v Ljubljani, prevzel v skrbništvo namestnik zagrebškega intendanta Skrbinšek. Mestna občina je prevzela subvencije, deželni odbor pa je zadržal pravico cenzure.⁹ Vsi so si odahnili, agonija slovenskega gledališča pa se je le podaljšala.

V tako razgretem vzdušju se je bližala jesen in z njo nova sezona.

SEPTEMBER (Poletna dremotnost še prevladuje.)

Mesec september se je začel in mineval v znamenju IV. slovensko-hrvaškega katoliškega shoda, ki je potekal od 23. do 27. 8. 1913. Ta shod z vsemi dogodki okoli njega je bil povod za nove zamere, zmerjanja in povračilne ukrepe tako z liberalne kot klerikalne strani. Kot začetek bojov med klerikalci in liberalci so označevali prvega v vrsti katoliških shodov iz l. 1892. Liberalni politik J. Reisner je na predvolilnem shodu novembra istega leta trdil: “Veliki boj med naprednjaki in klerikalci se je pričel ob prvem katoliškem shodu, ko so izdali klerikalci bojni klic proti brezverstvu.”¹⁰ Tudi IV. katoliški, tokrat slovensko-hrvaško shod je potekal v tej smeri in tudi vplival na kulturno politiko. Na shodu so bili neposredno, krepko in jedrnato predstavljeni klerikalni pogledi na vsa področja človeške aktivnosti. V Slovencu je mogoče prebrati nekaj odlomkov govorov, ki se nanašajo tudi na kulturo - npr. govor dr. Matije Lavrenčiča na II. slavnostnem zborovanju slovensko-hrvaškega katoliškega shoda z naslovom Katoliška načela in javno življenje:

“Zbrali smo se, da povemo, da smatramo vsakega, ki bi sramotil našo vero, ki bi hotel uveljavljati drugačna načela, za sovražnika in kvarljivca naroda ... Začeti pa moramo pri samem sebi - potrebujemo žive vere svetih mučencev, vere, ki je zmožna žrtev. Ko pa smo jo dobili, glejmo, da vplivamo in delujemo za bližnjega v smislu teh načel; zlasti pa velja to, če nas je Bog postavil na

8 S.n., 22. 9. 1913.

9 Prav tam.

10 S.n., 27. 11. 1913.

vodilna mesta. Razširjajmo dobro in zatirajmo slabo časopisje. To je silno važno, saj je slabo čtivo neizmerna kuga. Zato se zlasti varujmo vzeti v roke slab časopis. Če bomo to povdarjali dosledno dan na dan in povsod, uspeh ne izostane ... Proč torej s slabim časopisjem ...

II. Naše orožje so dobra katoliška društva, ki naj gredo v boj proti društvom svobodomiselstva; na plan Orli, tu je vaše delo, tukaj vaše višave ... Gospodje v društva! Varujmo, zbirajmo mladino, da nam je ne spridi sovražnik; če je mladina naša, je prav gotovo naša tudi bodočnost.

III. Naše orožje je konečno politična svoboda (glasovalna pravica), ki je v stanu streti sovražnika ... ne dajmo se motiti, kakor da svobodomiselstvo ni proti veri ... Svobodomiselstvo ob volitvah laže, da ni proti veri, sami na štiri oči pa zaupajo, da so gotovi, da se zakon razkristjani; to je njih glavni namen: vreči duhovnika iz šole in razkristjaniti zakon ... Iz tega sledi, kako silno je važna dolžnost voliti poslanca s katoliškim prepričanjem."¹¹

Ne preseneča, da so se ob tovrstnih izjavah razvemale strasti in da liberalci niso ostajali dolžni svojim sovražnikom. Že pred shodom so objavili njegov popolni bojkot - 22. 8. so v Slovenskem narodu objavili poziv Narodno napredne stranke somišljenikom v Dvorskem, Poljanskem, Šentjakobskem in ostalih okrajih - "Katoliški shod je izključno strankarsko politična prireditev SLS, vsled česar morajo vsi pristaši narodno napredne stranke ta shod v vsakem oziru prezirati. Kdor bi v tem slučaju kršil disciplino stranke in iz kateregakoli ozira, tega bi stranka ne mogla več šteti za svojega ... Kdor se meče klerikalcem pod noge, naj ostane tam kot njih uslužna podlaga."

Poleg tega liberalci v čast shoda niso hoteli izobesiti zastav, dajati prenočišča njegovim udeležencem (kljub temu, da so jih - po navedbah liberalcev - klerikalni agitatorji vsiljevali po hišah),¹² o samem shodu pa so govorili omalovažujoče - npr. Slovenski narod, dne 3. 9. 1913, ko mimogrede ošvrkne tudi L.Z.: "Slovenec se boji objaviti slike s katoliškega shoda, ker se vidi praznina med množico pri maši v Zvezdi. Najbrž je na istem praznem prostoru stalo onih 40.000 ljudi, ki jih je videla uradna Laibacherica."

Tako in podobno umazano perilo je igralo vidno vlogo pri dosti pomembnejših vprašanjih v zvezi s kulturo, ki s tem načeloma ne bi smela imeti zveze. Na to temo je Slovenski narod 30. 9. 1913 zapisal: "Klerikalna večina deželnega odbora se je zopet izkazala ... Dala je klerikalnemu društvu "Ljubljana" zopet znatno podporo, Glasbeni matici pa ničesar. Ljubljana je obskurno društvo, ki komaj životari in ki nima prav nobenega drugega pomena, kakor da ima pri njem nekaj klerikalcev postranske zasluzke. A vendar je dal deželni odbor temu društvu podporo, Glasbeni matici pa odrekel vsako podporo dasi vzdržuje vzorno pevsko in glasbeno šolo. Glasbena matica je sicer ob katoliškem shodu razobesila zastavo, a tudi tega ni deželni odbor nič uvaževal. Ker ne služi klerikalizmu, ker goji samo umetnost, zato ne dobi ničesar. Podpor iz javnih sredstev dobi le, kar služi klerikalni stranki."

Glede izobešanja zastave ob katoliškem shodu se je za razliko od "Glasbene

11 Sl., 6. 9. 1913.

12 S.n., 3. 9. 1913.

mattice" "Slovenska matica" odločila drugače - zastave ni obesila in je izzvala gnev Slovence. Slovenski narod je te napade zavrnil s poudarjanjem, da so klerikalci v Slovenski matici v veliki manjšini in da so minili časi, ko so si morali naprednjaki "vse dopasti pustiti." Matica, da je in ostane politično nevtralna.¹³

Liberalni novinarji pri Slovenskem narodu niso poznali ozirov pri obračunavanju z nasprotno mislečimi, oz. s konkurenco v medijskem prostoru. Neprizanesljivo in deloma tudi krivično zveni npr. ocena na račun Laibacher Zeitung: "Laibacherica je uradni list. Zaradi njene borne vsebine je pač nihče v roke ne vzame, kvečejmu kaka stara teta, ki se ji možgani kisajo. Naročeni so nanjo le tisti, ki jo morajo imeti zaradi uradnih naznanil ... Zdaj pa se jim vsiljuje pod okriljem uradnega lista nemškutarski "Domačin". Taka nesramnost! Ali je mar ta listič postal priloga Laibacherice?"¹⁴

6. in 7. 9. je v Ljubljani potekalo zborovanje "Zveze avstrijskih učiteljskih društev", ki je praznovala svojo 25-letnico. Župan Tavčar je ob tej priložnosti "dal okrasiti vse mestne hiše in grad s trobojnicami v čast prihoda slovanskih gostov. To je storil kljub sramotilnim napisom malenkostnih krogov."¹⁵

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

Pri objavljanju društvenih prireditev je zanimivo, da so inserati, ki so bralce seznanjali z njimi, bili objavljeni v rubrikah dnevne vesti, ljubljanske novice oz. lokalne in provincialne novice. V teh je bilo nametano vse mogoče - od reklam za kavne nadomestke, dootic o porokah, izgubljenih predmetih ipd. Tako je npr. 21. 11. v L.Z. pod obvestilom o sestanku turnarjev in predavanju dr. Hegemanna, najti podrobno poročilo o zakolih v mestni klavnici. Institucionalne prireditve so imele pri novinarjih višjo ceno, saj so jih objavljali v posebnih rubrikah - v Laibacher Zeitung (dalje L.Z.) "Theater, Kunst und Literatur", v Slovenskem narodu (dalje S.n.) in Slovencu (dalje Sl.), v rubriki "umetnost in prosveta".

I/1a PREDAVANJA

30. 9. je imel prof. dr. Pavel Pestotnik v Mestnem domu skioptično predavanje - pravzaprav je s tem začel serijo predavanj - o VI. sokolskem zletu v Pragi. S pomočjo 50-ih slik je predstavil javno telovadbo, petnajst pa se jih je nanašalo na Hradčane z okolico.¹⁶

predavanja: 1

liberalci 1

13 S.n., 1. 9. 1913.

14 S.n., 1. 9. 1913.

15 S.n., 4. 9. 1913.

16 S.n., 29. 9. in Laibacher Zeitung (dalje L.Z.), 1. 10. 1913.

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

V soboto, 6. 9., je bil ob priložnosti zborovanja Zveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev v Narodnem domu prirejen koncert, na katerem so solistka Costaperaria Devova, moški zbor - ad hoc sestavljen iz učiteljstva in mešani zbor izvajali dela Adamiča, Hatzeja, Lajovica, Pajkovskega, Deva, Žirovnika, Hubada, Juvanca, Marolta in slovenske narodne pesmi. Nato so bila na vrsti pianistična izvajanja bratov Trost (dela Wienawskega in Balakirjeva). Udeležba je bila kljub "neprikladni" sezoni izjemno številna, saj je bila polna vsa dvorana. Častni gostje so bili: župan Tavčar, podžupan Triller, poslanec Ravnihar, zastopniki srbskih, hrvaških in čeških učiteljskih društev ter zastopniki raznih slovenskih naprednih društev.¹⁷

14. 9. je klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo pripravilo prireditev ob Konstantinovem jubileju "v proslavo zmage sv. križa". S tem se je "otvorila" sezona v Ljudskem domu. Najprej je pevski zbor zapel nekaj hrvaških, srbskih in bolgarskih pesmi, nakar je g. kaplan Janc v poljudnih besedah razložil pomen Konstantinovega jubileja ter dramatični prizor "Krsta pri Savici", ki je bil na vrsti za tem. Zadnja točka je bila "ginljiva" igrata S. Sardenka - "Skrivnostna zaroka". Igralo se je "dobro" z nekaterimi pomanjkljivostmi - pretirano ihtenje, prehitro govorjenje ... Igralci so se potrudili, dvorana je bila polna, 28. 9. pa so predstavo ponovili.¹⁸

20. 9. sta v Mestnem domu J. Skrbinšek in J. Šest priredila dijaški deklamacijski večer, ki je bil dostopen vsej javnosti. Njen namen je bil predstaviti pravilno deklamiranje in s tem povzdigniti nivo deklamacije po šolah. "Saj zdaj zadostuje že, če dijak zna na pamet pesnitev in jo odrdra."¹⁹

27. 9. je liberalni Slovanski klub organiziral pesniški večer z dr. Antejem Tresić-Pavičičem, ki je predstavil svoje pesnitve z naslovom "Kosovo osvečeno". Pesniški večer so priredili ob osmi uri zvečer v Mestnem domu. Predstavljene pesnitve je hrvaški pesnik spisal v proslavo "osvobodilne vojne" slovenskih narodov (balkanskih vojn - op. a.), časopisno poročilo pa dogodek opisuje takole: "Uvodoma je pozdravil v imenu "Slovanskega kluba" njega predsednik gosp. ravnatelj Ivan Hribar predavatelja, naglašajoč, da nam je bilo usojeno doživeti ta velikanski zgodovinski trenutek, kakršnih nahajamo le malo v zgodovini človeštva. Žal, da eden izmed teh balkanskih narodov še vedno ne more uživati sadov svojih žrtev, upati je in želiti, da bodo uspehi srbskega naroda v tej novi vsiljeni vojni ravno tako sijajni, kakršni so bili v poslednjih vojnah." Tudi izbor pesmi je kazal na precejšnje simpatije do Srbov - "Največji vtisek je napravila na občinstvo "Pjesma majci pjesama", himna, ditiramb srbskemu junaštvu, srbski požrtvovalnosti in srbski veličini. Poslušalci so čitatelja skoro ob vsaki kritiki prekinili in mu viharno ploskali. Končno se je tajnik "Slovanskega kluba" gosp. Rasto Pustoslemšek zahvalil poslancu za užitka polno uro ter izrekel željo, da ponese pesnik junakom v Belgrad, kjer bo 10. oktobra v "Narodnem poz-

17 S.n., 9. 9. 1913.

18 Sl., 15. 9., 27. 9. in 30. 9. 1913.

19 Sl., 17. 9. 1913; Prvi tovrstni večer z nekoliko bolj razširjenim programom je bil 15. 8. 1913.

rištu" recital svoje pesnitve, iskrene pozdrave bratov izpod Triglava."²⁰

V sporedih društvenih prireditvah s kulturno-umetniškega področja je opaziti precejšnjo navezanost na slovanske narode. Liberalci sprejemajo južnoslovanske goste - učitelje, poslušajo hrvaškega pesnika, ki slavi Srbe, prirejajo predavanja o Pragi in Sokolih (predvsem čeških), klerikalno društvo ima ob nastopu na programu srbske, hrvaške in bolgarske pesmi. Burni dogodki na Balkanu so dokaj neposredno vplivali na čut za jugoslovansko vzajemnost.

kulturno-umetniške prireditve:	5
klerikalci	2
liberalci	2
ostali	1

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

V to kategorijo lahko uvrstimo "Zadnji variete večer", ki so ga 7. 9. - ob priliki zborovanja Zveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev v Ljubljani (6. in 7. 9. 1913) - uprizorili s sodelovanjem Tereze Thaler in Vere Danilove. Šlo je za serijo večerov, katerih glavnina se je zvrstila že v avgustu. Na sporedu so bile nove točke - Tango, Poljub in več drugih novosti.²¹

kulturno-zabavne prireditve:	1
liberalci	1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

V nedeljo, 7. 9., je potekalo v Narodnem domu zborovanje jugoslovanskih učiteljev, po njem pa slavnostni banket, ki se ga je udeležilo 175 gostov. Med njimi so bili vsi liberarni prvaki z županom Tavčarjem na čelu. Njegovemu pozdravnemu govoru je sledilo deset spontanih zdravic slovenskih gostiteljev in zastopnikov ostalega južnoslovanskega učiteljstva (napredni šoli, slovenskim ženam in dekletom, slovenskemu učiteljstvu, edinstvu ipn.). Na banketu, ki je bil povsem ekskluzivne narave, je sodeloval "bratski" orkester Sokola I.²²

8. 9. je bil praznik in liberalno pevsko društvo Slavec je imelo vrtno veselico s kegljanjem, petjem in plesom. Veselica je zelo dobro uspela - vrt je bil prepoln.²³

20 S.n., 29. 9. 1913.

21 S.n., 7. 9. 1913.

22 S.n., 4. 9. in 7. 9. 1913.

23 S.n., 7. 9. in 9. 9. 1913.

27. 9. je Sokol II ob odhodu svojih bratov k vojakom priredil poslovljni večer v gostilni Kavčič na Privozu.²⁴

V kavarnah in gostilnah se je septembra ponujalo več možnosti za zabavo kot na društvenih prireditvah.

Cel mesec september je mogoče v dnevnikih Slovenski narod in Laibacher Zeitung zaslediti med dnevnimi vestmi oglase, ki so vabili občinstvo h koncertom "elitnega damskega orkestra z Dunaja". Ta je svoje koncerte prirejal v kavarni Central. Začenjali so se ob pol desetih zvečer, sicer pa je bila kavarna odprta celo noč. V njej so se občasno odvijali tudi "sestanki tujcev". Kaj naj bi ti tujci pomenili in ali je šlo za posebno družabno ali celo družbeno skupino, ni jasno.²⁵

Slovenski narod je posebno reklamo delal tudi liberalnemu gostilničarju Krapežu in je umestnost obiskovanja njegove kavarne utemeljeval tako s kvaliteto ponudbe kot s Krapeževimi političnimi nazori: "V Narodni kavarni se vrše vsak večer koncerti, poleg kavarne je restavracija Zlatorog z dobro kuhinjo, vini in češkim pivom. Kavarnar in restavrater Fran Krapež je narodni mož, ki se povsod rad žrtvuje za narodno in napredno stvar. Zato toplo priporočamo njegovo kavarno in gostilno slovenskemu občinstvu."²⁶

Dejstvo je, da so se duhovi ločevali tudi v gostilnah. Ni bilo vseeno, v katero gostilno je kdo zabil, pač pa je bilo to pomembno glede na politično prepričanje večine gostov oz. gostilničarja. Tako je prišlo celo do sodne razprave, ki je bila posledica gostilniškega-"gostilniškega" prerekanja. Večja družba liberalcev se je kratkočasila na vrtu gostilne "Pri Štepicu" v Šiški. Med njimi je magistratni uradnik Slavko Pip pripovedoval šaljivo anekdoto o klerikalnih Orlih in pri tem večkrat na glas rekel: "Čučiči so, naši čučiči!" Pri deset korakov oddaljeni mizi je sedel Srečko Pavlin, uradnik deželnega odbora. Ker se je začutil prizadetega, je pristopil k Pipu in ga pozval, naj se kot magistratni uslužbenec dostojno vede in ne izziva Orlovske organizacije. Pip ga je "mirno in dostojno" zavrnil: "Torej ste vi čuk?" Ta beseda je Pavlina strašno razjarila, da je takoj odvihral z vrta. Vložil je ovadbo zaradi žaljenja časti, Pipa pa so obsodili na 10 K kazni. S.n. je poudarjal, da je liberalna družba ohranila mirno kri in se ni menila za izzivača, "če bi se zgodilo obratno, bi klerikalci liberalca po dr. Kreka receptu z noži in palicami vrgli na cesto."²⁷

družabno-zabavne prireditve:	3
liberalci	3

24 S.n., 27. 9. 1913.

25 L.Z., 5. 9., 22. 9.; S.n., 2. 9., 6. 9. in 13. 9. 1913.

26 S.n., 17. 9. 1913.

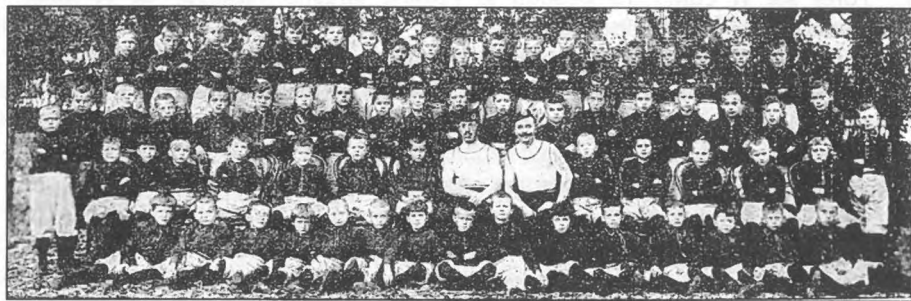
27 S.n., 6. 9. 1913.

I/4 OSTALO

Obisk štirinajstih rajhovskih Nemcev v Ljubljani od 29. do 30. 8. 1913 je nekoliko razgibal duhove. Bili so člani zveze za pospeševanje nemštva v Avstriji (Verein zur Förderung des Deutschtums in Österreich) in so popotovali po Kranjski. V Ljubljano so prišli iz Celja, nastanili pa so se v hotelu Slon, kjer jih je sprejel odbor Nemške deželne zveze. V dveh dneh so si v spremstvu gostiteljev ogledali nemške kulturno-prosvetne institucije ter nekaj kulturnih spomenikov - nemško gledališče, spomenik Anastasiusu Grünu, filharmonijo, muzej, grad in nekaj nemških šol.²⁸

Obisk gostov s severa pa s strani Slovenskega naroda ni bil nalonjeno ocenjen. Poudarjal je, da gre za 14 članov društva, ki je središče pangermanske agitacije v Nemčiji in ki je glavni financer Südmarke. Pri tem je namigoval, da niso prišli le zato, da si ogledajo nemško gledališče in Kazino, pač pa "brez dvoma z resnejšimi nameni" - pri čemer je cikal na govornice o načrtih priključitve Avstrije k Nemčiji.²⁹

V začetku septembra so se že razvijale priprave liberalcev za sokolski cvetlični dan, načrtovan za 14. 9. S prodajo cvetja naj bi zbrali sredstva za III. vsesokolski zlet in nastope telovadcev.³⁰ Tudi klerikalci so v Slovincu že razvili antipropagando, češ naj si nihče ne pusti vsiljevati cvetja s strani Sokolic: "dolžnost vsacega somišljenika SLS je, da popolnoma prezira to prireditve" ipn.³¹ Toda deželni predsednik je cvetlični dan prepovedal, ker se denar po njegovem mnenju ni zbiral v primerne namene. To je vzbudilo viharno ogorčenje Sokolov, ki so jim pred nekaj meseci prepovedali tudi sokolski zlet. V svoji delovni vnemi pa se niso pustili motiti in so začeli pripravljati sokolsko razstavo ob 50-letnici telovadnega društva Sokol v Ljubljani. Zato so se obrnili do starejših bratov s prošnjo, naj jim posodijo dele starega kroja, diplome, fotografije in podobno.³²

Sokolski naraščaj ljubljanskega Sokola - 1913

28 L.Z., 2. 9. 1913.

29 S.n., 2. 9. in 3. 9. 1913.

30 S.n., 4. 9., 11. 9. 1913.

31 Sl., 14. 9. 1913.

32 S.n., 16. 9. 1913.

društvene prireditve - september 1913:	10
predavanja	1
kulturno-umetniške prireditve	5
kulturno-zabavne prireditve	1
družabno-zabavne prireditve	3

liberalci	7
klerikalci	2
ostali	1

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Sezona se je začela nenavadno zgodaj in sicer zaradi odhoda Avguste Danilove iz razpadajočega slovenskega Deželnega gledališča. Poleg nje je odhajal večji del kvalitetnih igralcev. Danilovi v čast je - za razliko od obeh slovenskih dnevnikov - Laibacher Zeitung namenil stolpec, v katerem je orisal njeno 27-letno kariero in njen pomen za slovensko gledališče. Časnikar je zapisal, da je: "v njej imelo Deželno gledališče prvovrstno umetnico, ki jo je publika ljubila in častila. Sploh je bila to prva slovenska igralka, ki je začela svojo kariero v skromnih gledaliških razmerah starega čitalniškega odra in ki je z prizadevnim delom umetniško napredovala do popolnosti." Zaradi tega je bila, po mnenju L.Z., njena tragika še toliko večja, saj je toliko dala domačemu odru, pa mora na večer svojega življenja s trebuhom za kruhom, ker ji domače razmere ne morejo nuditi eksistenčnega minimuma.³³

Slovenec in Slovenski narod v zvezi z odhodom Danilove nista trčila toliko prostora - Slovenec je to opravil kar med kritiko igralkinega poslovnega nastopa ("Nepošteni"): "Danilova sme šteti to igro med svoje briljantne ... Samo s tem, da je šla v Trst, smo jo sprejeli in spoznali, če pojde sedaj zopet od nas, jo bomo čez čas raje sprejeli in cenili; Dobila je venec in ob aplavzu bila vsa ginjena. Solze so bile njeno slovo čez 25 let. Močan talent, umetniška kri."³⁴

Slovenski narod je omenil, da je občinstvo Danilovo iskreno in goreče pozdravilo, igralko obsulo s komplimenti ter poudaril, da se "poslavljamo od stebra naše drame, ki je z njim zrasla in ob njegovem razcvetu visoko dvigala Talijin prapor."³⁵

33 L.Z., 3. 9. 1913.

34 Sl., 3. 9. 1913

35 S.n., 3. 9. 1913.

Igralci slov. gledaišča pred nekaj leti.

Pesem:

Oj nekaj v starih časih
je res prav lušno bilo.
Nar. pesem.

Igralci slov. gledališča v sedanjih časih

Pesem brez besedl:

-----?
-----!

Slov. kulturna pesem.

Sicer pa so vsi trije dnevnikarji dramo "Nepošteni", ki so jo uprizorili 1. 9. v čast odhoda slavne igralkinje in katere celotni izkupiček je bil namenjen njej za popotnico, ocenili zelo ugodno. Šlo je za psihološko-socialno trodejanjsko Gerolama Rovettasa z moderno vsebino.³⁶

14. 9. so v Deželnem gledališču napovedali predstavo, sestavljeno iz treh enodejank - Neruda: "Nihilistka" (drama), Skrbinšek: "Satanova maska" (groteska) in Kristan: "Kdo je blazen" (burka). Kritike so se med seboj dokaj razlikovale.

Slovenec je najavil predstave kot prireditev v organizaciji Skrbinška ter nekaterih nekdanjih članov Deželnega gledališča. Posebej je pohvalil "Satanovo masko" kot "fino, duhovito, pointirano, vseskozi moderno delo resnih literarnih ambicij ..."³⁷

Laibacher Zeitung je bil predstavi najbolj naklonjen. Poudarjal je, da je bil program kljub pomanjkanju kadra dobro izbran.³⁸

Slovenski narod je zapisal, da je vse teklo gladko, le vsi gospodje interpreti so pretiravali. Obisk je ocenil kot slab, le dijaško stojišče je bilo natlačeno in navdušeno. To ugotovitev je pospremil s patetičnim vzklikom: "Kako bo ta gledališča žejna mladost brez gledališča?" in preroškim vprašanjem: "Kakšna bo tista kritika, ki bo čez leta pisala o Ljubljani v nesrečni dobi 1913/14, ko je bila Ljubljana s teatrom brez teatra?"³⁹

Tako so sredi septembra vsi mislili, da je slovensko gledališče dokončno izgubljeno, kar pa še ni bilo čisto res.

Nemško gledališče pa težav s premajhnim obiskom in financami ni imelo. Zanimanje publike je bilo dovolj veliko, da so - tako kot pred vsako sezono - lahko 23. 9. priredili javno licitacijo za abonmaje prostih lož. V slovenskem Deželnem gledališču so te skoraj redno zevale prazne.⁴⁰

27. 9. je nemško ljubljansko gledališče - Kaiser Franz Josef Jubiläumstheater začelo sezono z veseloigro Karla Etlingerja "Hydra" ("Hidra") v režiji direktorja gledališča Schramma. Etlinger je bil zelo priljubljeni satirik, njegovo delo pa jenek napad na pogrošen okus tisočglave publike - hidre, ki zahteva smeh, pozabljenje, lahke igre - kratka plehkosti. Proti njej se borita idealni gledališki direktor in idealni pisatelj, vendar v spopadu individualizma z materializmom slednji zmaga - slab okus in nizki instinkti množice so nepremagljivi. Po vsakem aktu je sledilo ploskanje in navdušenje mnogoštevilne publike. Ta igra je bila za predstoječo sezono preroška.⁴¹

36 Sl., 3. 9. 1913.

37 Sl., 15. 9. 1913.

38 L.Z., 15. 9. 1913.

39 S.n., 15. 9. 1913.

40 L.Z., 20. 9. 1913.

41 L.Z., 28. 9. 1913.

Kaifer Franz Joseph-Jubiläumstheater in Laibach

Direktion: Hermann Roché

Bühnenleiter: Franz Schramm

1. Vorstellung

Samstag den 27. September 1913

Vegetarisch ungerade

Eröffnungs-Vorstellung

Mit großem Heiterkeits-Erfolg über 120 mal an der Residenzbühne in Wien aufgeführt

Neuheit!

Zum erstenmal:

Neuheit!

Die Hydra

Vußpiel in drei Akten ohne Ehebruch und Situationskomik von Karl Ettlinger
 Leiter der Aufführung: Direktor Franz Schramm

Personen:

Arthur Werther	Adolf Burz	Tripploß	Ernst Hofer
Jans Lindt	Eiegfried Polzer	Quy	Otto Sturz
Karl Hiller	Rudolf Ferkel	Der Photograph	Gabriel Steiner
Agathe Hiller	Janna Weimar	Theaterdiener	Fred Sanber
Irene Beng	Germa Karl	Erster Arbeiter	Georg Sidger
Julius Hofenberg	Robert Kopal	Zweiter Arbeiter	Leopold Horowih

Zeit: Gegenwart.

Preise der Plätze in Kronen einschließlich des Pensionsfondsbeitrages:

Sperre I.—IV. Reihe 2-70	Logen-Balkonloge 2-70	Logen-Galerie 1-60
Sperre V.—VIII. Reihe 2-40	Balkonloge II. Rang I. Reihe 1-70	Parterre-Galerie 1-04
Sperre IX.—XI. Reihe 2-—	Balkonloge II. Rang II. Reihe 1-40	Studenten- und Garnisonbänke -54
Sperre XII.—XIII. Reihe 1-70	Balkonloge II. Rang III. Reihe 1-16	Galerie -44

Raffaeröffnung um 7 Uhr Anfang um 1/8 Uhr Ende um 10 Uhr

Gelöste Billette werden nicht zurückerstattet

Kartenvorverkauf von 10 bis 12 Uhr vormittags und von 3 bis 5 Uhr nachmittags an der Tageskasse

Abonnierte Stammplätze werden bis 11 Uhr vormittags des Vorstellungstages referiert

2. Vorstellung

Sonntag den 28. September 1913

Vegetarisch gerade

Operetten-Neuheit!

Zum erstenmal:

Operetten-Neuheit!

Prinzeß Gretl

Operette in drei Akten von Dr. H. W. Wilner und Robert Bodansky — Musik von Heinrich Reinhardt

In Vorbereitung: Ein idealer Gatte, Tantris der Marx, Oberkeiger

28. 9. je bila v nemškem gledališču uprizorjena tudi prva opereta v novi sezoni. To je bila Reinhardtova "Prinzeß Gretl" ("Princesa Gretl"), ki je že 120-krat napolnila Teater an der Wien. Kritika naslednjega dne v L.Z. je bila zelo negativna: obrabljen libreto, zastarelo delo ... Kljub temu je bila opereta s strani publike ugodno sprejeta in so jo že 30. 9. ponavljali.⁴²

Konec meseca so vsi trije dnevnikarji prinesli vesti, da je prišlo do dogovora med deželno vlado, Deželnim gledališčem, Dramatičnim društvom in hrvaškim gledališčem. Deželno gledališče naj bi zadržalo dramo, opero in opereto pa naj bi na ljubljanskem odru izvajala hrvaška opera z gostovanji. Tako je npr. Slovenski narod zapisal: "Poskusili bodo vzdržati slovensko dramo po možnosti z ostalimi igralci in člani dramske šole. Dramski ansamble se je zelo skrčil, veliko igralcev je šlo v tujino - Danilova v Ameriko, Bukšek v Osijek, Molek v Maribor, Vera Danilova in R. Thalerjeva na nemške odre ... Deželni odbor je brezplačno odstopil gledališče za dneve, ko ne bo gostovala zagrebška opera in opereta, s tem da se dobiček razdeli članom, ki so ostali brez plač. G. Danilo je dobil za vodstvo vse koncesije ..." ⁴³ Druga dva dnevnikarja sta poročala v istem smislu (npr. Sl., 30. 9. ali L.Z., 30. 9. 1913), Slovenec pa je že napovedoval predstave za 4. in 5. 10. kot skromen poskus vzdržati slovensko dramo.

gledališke predstave:	5
slovensko Deželno gledališče	2 (dramatski predstavi)
nemško gledališče	3 (1 veseloigra in 2 opereti)

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Od začetka 20. stoletja je imela Ljubljana že več stalnih kinematografov. Od l. 1910 naprej pa je v Ljubljani deloval le en stalni kinematograf - Ideal. Ob njem je v Lattermanovem drevoredu od l. 1910 do l. 1914 redno gostoval Bachmayerjev Grand Elektro Bioskop.⁴⁴

Filmski program kinematografa Ideal je redno in natančno posredoval le Slovenski narod. Laibacher Zeitung se ponavadi ni spuščal v podroben spored, pač pa je le občasno napovedoval oz. reklamiral znamenitejše glavne filme sporeda, ki je včasih obsegal tudi po pet in več filmov. Slovenec sporedov ni objavljajal, ker je Ideal veljal za liberalno podjetje. Ob tem ni treba posebej omenjati splošne averzije cerkvenih krogov do filma, ki jo bomo konkretnije obravnavali kasneje.

⁴² L.Z., 29. 9. 1913.

⁴³ S.n., 30. 9. 1913.

⁴⁴ J. Traven, "Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih", serija člankov v: Film in Filmski vestnik (1950 in 1951), poglavje 15.

Po množini reklam in ugodnih kritikah sodeč, sta bila glavna filma v mesecu septembru "Benečanske sanje" - "pretresljiva socialna drama iz oficirskega življenja, še boljša kot "Otrok Pariza"" (na sporedu od 17. do 22. 9.) in "Padec Bizanca" - "pretresljivo, tragično, Bizanc leži pred nami v smrtnem boju", "kos svetovne zgodovine se odigrava pred nami ... nastopa množica" (na sporedu 30. 9.-2. 10.).⁴⁵

Za "Padec Bizanca" je L.Z. zapisal, da zelo pretrese gledalce.⁴⁶ Sploh je "pretresljivost" - kot bo še razvidno iz nadaljnega teksta - v okusu takratne publike igrala veliko vlogo. Filmski program ene predstave je bil navadno sestavljen tako, da je glavnemu filmu - ki so ga seveda reklamirali s superlativi, ni pa trajal več kot pol ure - sledilo več krajših naravnih ali potovalnih posnetkov, burlesk ali žurnalov (Pathe). Večkrat pa glavnega filma sploh ni bilo. Na dan so predvajali od štiri do pet predstav. Spored se je delil na popoldanski in večerni, pri čemer je pri obeh sporedih večina filmov ostala ista, dva ali trije pa so se zamenjali. Filme so menjali vsakih nekaj dni, ponavadi tako, da je sobotni spored vključeval tudi nedeljo in ponedeljek. V torek, sredo in četrtek je bil na vrsti drug spored, petek pa je bil rezerviran za šaljive filme ali filme čisto specifične vsebine. Seveda je prihajalo tudi do izjem, ki so bile posledica zakasnitev pri dobavljanju filmov. Včasih so vrteli za tiste čase grandiozno dolge filme, ki so trajali tudi po dve uri, na sporedu pa so bili tudi več dni, kot je bilo to običajno.

V vsem zgoraj naštetem tudi mesec september l. 1913 ni predstavljal izjeme. Za primer navedimo čisto običajen spored od 2. do 4. 9. (tor.-čet.):

- Želva iz sladkih voda (znanstveno) - samo popoldne,
- Vprašanje velikosti (veseloigra) - samo popoldne,
- Žurnal Pathe (šport, moda ...) - samo zvečer,
- Mirko molči (velekomično) - samo zvečer,
- Človeški krokodil (varietejski film),
- Skrivnost medvedje globeli (kriminalna novela v treh dejanjih),
- Moric in njegov prijatelj (veseloigra) - pri vseh predstavah.⁴⁷

9. 9. je bil na sporedu dve uri trajajoči film "Zaročenca" (imena režiserja niso imeli navade objavljati, tudi imena igralcev le včasih), cene vstopnic pa so bile za 10 vinarjev zvišane.⁴⁸

II/3 KONCERTI

Na ljubljanskem glasbenem prizorišču je vsekakor treba razlikovati prave umetniške koncerte od zabavno-profitnih nastopov, naravnanih na lahkotni okus publike. Pri tem ni pomembna niti ločnica profesionalnosti izvajalcev, saj so po propadu Slovenske filharmonije njeni bivši pripadniki jeseni 1913 začeli na-

45 S.n., 17. 9. za "Beneške sanje", 30. 9. za "Padec Bizanca", L.Z., 4. 9., 10. 9., 17. 9. reklame za "Beneške sanje" in 30. 9., 1. 10., 2. 10. za "Padec Bizanca".

46 L.Z., 2. 10. 1913.

47 S.n., 2. 9. 1913.

48 S.n., 9. 9. 1913.

stopati po kavarnah, sporedi njihovih koncertov pa niso bili objavljeni. Ljubljanske koncerte lahko razdelimo v dve kategoriji - v prvo, resnejšo, spadajo koncerti Glasbene matice (GM) in Filharmoničnega društva (FD), v drugo pa sodijo lahkotnejši koncerti članov bivše Slovenske filharmonije in nastopi godbe 27. regimenta.

2. in 5. 9. je imela godba 27. domobranskega regimenta koncerta v hotelu Bellevue, vstop je bil prost.⁴⁹

11. 9. ob pol šestih zvečer v Zvezdi in 21. 9. prav tam, je imela vojaška godba promenadna koncerta.⁵⁰

25. 9. ob osmih zvečer je orkester bivše Slovenske filharmonije priredil koncert v hotelu Južni kolodvor, pod vodstvom koncertnega mojstra Cernya. V notici Slovenca in Slovenskega naroda se poudarja, da je čisti dobiček koncerta namenjen godbenikom. Ti so po razpadu Slovenske filharmonije (SF) ostali brez službe in sredstev za njihovo preživetje, zato se je občinstvo naprošalo k čimvečji udeležbi.⁵¹

Godbeniki bivše SF so istega dne nastopili tudi v hotelu Lloyd.⁵²

Na občnem zboru 27. 9. 1913 so tudi uradno razpustili orkester Slovenske filharmonije. Slovensko filharmonijo so ustanovili l. 1908. Orkester (28-30 članski) je bila sestavljen pretežno iz tujih glasbenikov, prevladovali so Čehi. Svoj vrhunec je Slovenska filharmonija doživela pod vodstvom kasneje zelo slavnega češkega glasbenika Vaclava Talicha. Poleg koncertov, promenadnih koncertov in igranja v gledališču pri opernih in operetnih predstavah je izvajala tudi velike simfonične koncerte. Ustanovitev Slovenske filharmonije je pomenila velik napredek za slovensko kulturo, saj je dosegla visoko umetniško raven in je pomenila protiutež nemški Filharmonični družbi. Njena edina "pomanjkljivost" je bila v tem, da je bila ustanovljena s pokroviteljstvom ljubljanskega mestnega sveta, s tem veljala za liberalno in tako ostala brez podpore klerikalnega deželnega odbora. Tako so se njeni stari dolgovi kopičili, boljši godbeniki s Talichom na čelu so odšli, s prekinitvijo delovanja Deželnega gledališča pa so ji zadali zadnji udarec.⁵³ V tem smislu je na občnem zboru 27. 9. govoril tudi njen

49 L.Z., 2. 9. 1913.

50 L.Z., 10. 9. 1913 - spored:

- Wottitz: Franz Conrad Freiherr von Hötendorf Marsch,
- Tittl: Zaubermärchen (uvertura),
- Bednarz: Matzerl - Walzer,
- Puccini: Phantasie aus der Oper "Tosca",
- Komzak: Dorf und Stadt, Polka Mazur,
- Suppe: Operetten Potpourri,

L.Z., 20. 9. - spored:

- Zanetti: Graf Erembault Marsch,
- Gounod: Vorspiel aus der Oper "Faust",
- D. Strauss: Lieben im Mai - Walzer,
- R. Wagner: Phantasie aus dem Musikdrama "Parsifal",
- Komzak: Feinsliebchen - Polka Mazur,
- Bednarz: Aus der Operette "Wiener Karikaturen".

51 L.Z., S.n. in Sl., 24. 9. 1913.

52 S.n., Sl. in L.Z., 26. 9. 1913.

53 Primož Kuret: "Glasbena Ljubljana", (Lj., DZS, 1985) str. 149-150.

predsednik, drž. poslanec dr. Ravnihar, ki je poudaril, da je gmotni položaj društva nezadovoljiv, kar pa ni krivda te sezone, pač pa star greh. "Ker je glavna opora ostalo gledališče, ki pa je zdaj ukinjeno, obstoj orkestra ni več mogoč. Čeprav je prišla inicijativa iz Zagreba, da bi se v Ljubljani izvajale opere in operete, ni gotovo, če se nameravano doseže in tudi če bi s tem bila dosežena podlaga za obstoj orkestra. Na negotovost pa ne gre ustanavljati orkestra, ker je sezona že precej pozna in bi društvo najbrže le še globje lezlo v dolgove." Iz tajniškega poročila je bilo razvidno, da je število članov padlo na 208, medtem ko jih je bilo ob ustanovitvi l. 1908 okrog 900. V pretekli sezoni je orkester nastopil 46-krat, v gledališču sodeloval pri 46-ih operah, 33-ih operetah, 15-krat med igro in 48-krat pri dramah. Ob koncu občnega zbora so v debati ugotovili, da "pod danimi pogoji ni možno angažirati godbenikov."⁵⁴

Za razliko od razpuščajoče se Slovenske filharmonije je nemška Filharmonična družba 19. 9. natančno po datumih napovedala svoj program za predstoječo sezono. Program naj bi obsegal pet koncertov ter dva izredna koncerta. Ta koncerte so tematsko že opredelili (Beethovnov koncert, Mozartov koncert, moderni komponisti ...).

koncerti:	6
bivša Slovenska filharmonija	2
vojaška godba 27. regimenta	4

II/4 OSTALO

V Ljubljani je bilo septembra pestro tudi na prostem. V areni Narodnega doma je gostovala orientalska kolonija (zamorci in Arabci), ki je bila baje zelo slikovita in je "sestojila iz več divjih bojnikov, ki plešejo bojne plese, plesalcev, plesalk, godcev, rokodelcev, arabskih umetnikov ... Posebno pozornost zbuja orientalski harem z raznimi orijentalnimi krasoticami, ki kažejo svojo umetnost z raznimi plesi." Ogled je bil mogoč vsak dan "proti primerni vstopnini".⁵⁵ Tovrstno umetnost je Slovenski narod sarkastično ponujal občinstvu namesto propadlega slovenskega gledališča: "Vsem ljudem, ki žalujejo po slovenskem gledališču, priporočamo, naj se tolažijo z zavestjo, da imamo na Kranjskem izvrsten ensemble artistov. Kar se tiče žonglerjev in eskamoterjev, se vobče lahko ponašamo z močmi prvega razreda. Posebno lepa predstava se nam obeta za 30. septembra. Akrobatska trojica "The three engineers" - najsajnejša točka sporeda je ples po električnih žicah. Samo menimo, da bi se naj te predstave preselile s Kongresnega trga tja v tivolski prater, kjer je okolica prikladnejša."⁵⁶

Ugotovimo lahko, da sta se meseca septembra dokončno zapečatili usodi slovenskega Deželnega gledališča in Slovenske filharmonije. Gostovanje zagrebške

54 S.n., 29. 9. 1913.

55 S.n., 18. 9. 1913.

56 S.n., 29. 9. 1913.

opere ter protektorat člana zagrebške drame, Skrbinška, nad ljubljansko dramo, nista pomenila nič drugega kot evtanazijo slovenskega Deželnega gledališča, izvedeno na nekoliko bolj zakrit in "human" način. S tem v navezi je šla k svojemu neslavnemu koncu tudi Slovenska filharmonija. Če bi - recimo - tako eminentni kulturni ustanovi Slovincem ukinile avstrijske oblasti, bi verjetno prišlo do narodnobraniteljskega ogorčenega kričanja, protestov, demonstracij vseh slovenskih strank ipn. Tako pa so slovenski strankarski prvaki zaradi nesposobnosti ločevanja kulture od politike uničevali tiste institucije, katerim vsak evropski narod posveča posebno skrb ter so mu v ponos kot znamenje dozorelosti in omike.

institucionalne prireditve - september 1913:	11
gledališke predstave :	5
koncerti:	6

slovenske institucije:	4
nemške institucije:	3
ostalo (voj. godba):	4

OKTOBER (Sezona se začanja.)

V mesecu oktobru se medstrankarske strasti niso umirile, poleg teh pa so se zaostri tudi mednacionalni odnosi. Vse to se je - ob izčrpani asistenci časopisja - odražalo tudi v kulturnem dogajanju in v zvezi z njim.

Klerikalci liberalnim časnikom niso mogli odpustiti njihovih napadov. Tako je bila na zaupnem sestanku krščansko socialnega delavstva 6. 10. sklenjena resolucija, da "kdor čita ali naroča liberalno ali socijaldemokratsko časopisje se ne more smatrati za poštenega somišljenika slovenske krščansko socialne delavske organizacije."⁵⁷

8. 10. je na shodu krščansko socialnega tobačnega delavstva v gostilni "Pri Vajzarju" poslanec Gostinčar "ošibal lažnivo in prostaško pisarjenje liberalnega in socijaldemokratskega časopisja" ter svaril delavstvo pred njim. Pri tem je poudarjal, da so jim branje teh časopisov njihovi škofje že zdavnaj prepovedali.⁵⁸

O časopisih so razpravljali tudi v deželnem zboru. Klerikalni deželni poslanci so poudarjali, da med 36-imi ljubljanskimi sodnimi porotniki sedi samo osem klerikalcev in zato liberalni časniki lahko pišejo, kar hočejo, medtem ko so klerikalni časniki zaradi enakih prestopkov redno obsojeni. Vse tožbe, ki so jih zaradi klevetanja sprožili klerikalci, je liberalna večina med porotniki vedno ovrgla. Klerikalci so zato nujno zahtevali doslednejše izvajanje zakona o porotnih sodiščih oz. da se iz porot ne izloča "nemščine nezmožnih državljanov". Na

57 Sl., 8. 10. 1913.

58 Sl., 8. 10. 1913.

sploh pa so izrazili upanje po čim hitrejši spremembi sodnega reda in zamenjavi porotnih sodišč s prisedniškimi. Liberalci so nasprotno obtoževali deželnega glavarja, da ustrahuje župane na deželi in zahteva od njih poročila o tem, kako so sestavili porotne imenike ter na ta način želi vplivati na sestavo porot.⁵⁹

Prav tako še ni bila pozabljena zamera iz časa avgustovskega katoliškega shoda. Tako je na seji Slovenske matice 9. 10. dr. Fran Detela v imenu klerikalnih zastopnikov prebral nezaupnico predsedniku dr. Franu llešiču. To je storil zato, ker llešič ob katoliškem shodu ni dal izobesiti zastave na Matičino hišo. Nezaupnico, ki je bila seveda odklonjena, je podpisal tudi dr. Fran Zbašnik, bivši dolgoletni urednik Ljubljanskega Zvona ter s tem potrdil svoje konvertitstvo. Slovenski narod je to potezo klerikalcev sprejel zelo ogorčeno: "Katoliški shod je bil bojna prireditev zoper liberalno stranko in protikulturna demonstracija. Slovenska Matica kot kulturni zavod, bi sama sebi storila sramoto, če bi bila katoliški shod pozdravila z zastavo. Vsi klerikalni odborniki so izvoljeni po liberalni milosti in če jim kaj ni všeč, si vendar lahko pomagajo."⁶⁰

Pobožnega klerikalca žalostni konec.

Rad postil se je, v cerkve lazil,
se z molkom po koljenih plazil —
pa vse ni pomagalo nič:
naposled ga je vzel hudič!

Je mnogo bil na božjih potih,
je mnogo molil po vseh kotih —
pa vse ni pomagalo nič:
naposled ga je vzel hudič!

Mož je prav rad dajal za maše,
da včasih še imel ni kaše —
pa vse ni pomagalo nič:
naposled ga je vzel hudič!

Je zmerom vero v ustih nosil,
je zmerom za nebesa prosil —
pa vse ni pomagalo nič:
naposled ga je vzel hudič!

Device je zapeljeval,
in pri konsumih goljufal,
prisegal krivo je ta ptič:
zato pa vzel ga je hudič!

In bližnjemu je kradel čast,
in bližnjemu nastavljal past —
le dobrega ni storil nič
zato pa vzel ga je hudič!

Niso pa bila le nasprotja med Slovenci tista, ki so burila duhove - pritisk nemškega nacionalizma se je v vsakdanjem družabnem življenju čutil na vsakem koraku. Slovenski liberalni in klerikalni poslanci so v deželnem zboru - ob prikazu katastrofalne najeze nemških uradnikov na delovna mesta pri policiji, sodstvu, šolstvu in uradništvu na Kranjskem - kritizirali nemškutarski duh, ki je vel na ljubljanskem policijskem ravnateljstvu. Poslanec Ribnikar je navajal primer stražnika Krivica, ki je bil mnenja, da je za mrtvilo v družabnem življenju Ljub-

59 Obravnave sej deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani - I. 1913, zv. 48, str. 610.

60 S.n., 10. in 11. 10. 1913.

ljane kriva mednacionalna napetost. Nekemu tujcu, ki je spraševal, zakaj ljudje v Ljubljani ob enajstih že skoro vsi spe, je ustrežljivi stražnik razložil: "Darüber kann ich gut Aufklärung geben, es herrscht zwischen Slowenen und Deutschen eine solche Gespanntheit, daß ein fremder Deutscher gleich einen Wachmann als Begleiter nehmen muß, deshalb kommen auch keine fremde Deutsche nach Laibach und daher die Verkehrslosigkeit in den Abendstunden."⁶¹ Dalje so slovenski deželni poslanci poudarjali škodljiv vpliv Kazine kot zbirališča Pan-germanov - dr. Ribnikar: "Kar se tiče vplivanja germanizacije in duha, ki veje pri policijskem ravnateljstvu, konštatiram samo to, da ravnatelj Künigl, Gersinich in drugi sede provokatorično v kazinski kavarni, kar gotovo ne more vzbujati pri občinstvu zaupanja v njihovo objektivnost." Pegan: "Jaz bi rekel, da bogve kako vzgojno ne vpliva na nikogar izmed moštva, če vidi, da so njegovi neposredni predstojniki Nemci in če jih vidi vedno pri oknih Kazine. Gospoda moja, tudi jaz poudarjam, da to silno slabo vpliva na moštvo, ki to tudi samo priznava." Tudi visoki sodniki so se z zahajanjem v problematično Kazino zbuvali revolt - dr. Ribnikar: "Na mesto slovenskega deželnosodnega predsednika je bil šele pred kratkim imenovan za predsednika Nemeč, o katerem vemo, da ni samo Nemeč, ampak tudi kazinot."⁶²

Deutsches Kasino

61 Glej pod 59 - str. 623; slovenski prevod: "O tem lahko dam dobro pojasnilo: med Slovenci in Nemci obstaja tolika napetost, da mora nemški tujec takoj vzeti stražnika za spremljevalca. Zaradi tega tudi v Ljubljano ne prihajajo nobeni tuji Nemci in zato mrtvilo v večernih urah." (prevod a.)

62 Prav tam - glej str. 623, 624 in 665.

Slovenski narod je prav tako poročal o izgredih - "Nemški kulturonosci v Ljubljani - Sinoči v veži hotela "pri Slonu" so štirje gospodje videli, kako je stopil nemški potnik, elegantno oblečen gospod pred lepak avtobusne zveze Ljubljana - Celje, ga odtrgal in rekel zaničljivo: Škandal za nemški hotel, da trpi slovenske lepake."⁶³

Svoj višek so nemške provokacije dosegle ob stoletnici bitke pri Leipzigu. Tako je v okviru slavnosti 17. 10. zvečer po Ljubljani igrala vojaška godba. Nemški skrajneži so to izkoristili kot priložnost za svoje izpade. Poročevalec Slovenskega naroda je o tem pisal takole: "Nemška mladina se je kompaktno postavila pred vojaško godbo in marširala pred njo ter neprestano kričala "Heil!" Vodila sta nemške čete slaboglasni Mahr, neki profesor Kadiuniger in neki Ladstätter v uniformi Verkehrsbanke. Na to izzivanje je številno slovensko občinstvo odgovorilo s klici "Živjo!" Nemci so se ločili od vojaške godbe in še bolj kričali "Heil", za njimi pa je pritisnila večja slovenska množica z "Živjo". Tedaj je priletela policija in vse, ki so klicali "Živjo", aretirala." Policijski inšpektor Turnhar, ki je to operacijo vodil, je Slovence na Vodnikovem trgu psoval s "Krainer Hunde".⁶⁴

Slovenec je poročal, da je prišlo do izgredov med nemškimi in slovenskimi srednješolci ter da tržaški "Piccolo" strahovito pretirava in napihuje, saj poroča, da so Slovenci kričali Živjo Napoleon!, Živjo Ilirija!, zasramovali policijo in brcali Nemce.

Časnikar Slovenca je obtoževal tako Nemce kot liberalce, da vsak s svoje strani hujskajo mladino ter se obenem pritoževal, da so Slovence, ki so klicali "Živjo", aretirali, Nemce, ki so kričali "Heil" pa ne. Slovensko mladino je mimogrede podučil, da naj se raje posveti delu za narodnoobrambna društva, saj naj bo cilj "narodno delo ne pa narodno kričanje. Na ulico naj raje mladina ne hodi." Obenem je Slovenec okrcal liberalno časopisje, ki policijo podlo in neutemeljeno napada. Po njegovem mnenju pa so bile vzrok neljubih dogodkov strnjene nemške vrste tik pred vojaško godbo.⁶⁵

Laibacher Zeitung je o omenjenih izgredih previdno molčal.⁶⁶

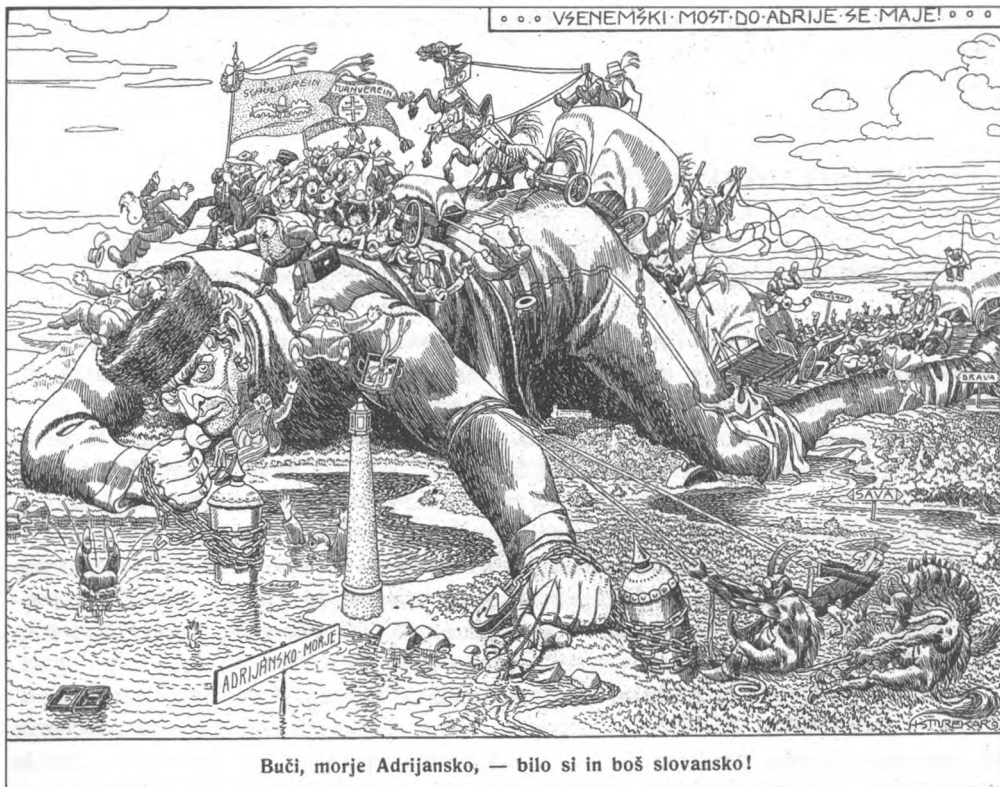
27. 10. so vodiško Johanco zaradi sleparij, o katerih je že bilo govora, aretirali. To je liberalne časopise vidno spodbudilo k še bolj neusmiljenemu bičanju klerikalcev. Tako npr. najdemo v eni sami številki Slovenskega naroda - 29. 10., kar tri "krepke" spise:

63 S.n., 11. 10. 1913.

64 S.n., 18. 10. 1913.

65 Sl., 20. in 21. 10. 1913.

66 Slovenski dijaki so dva dni za nemškim incidentom priredili šalo, kateri je nasedel tudi Slovenski narod. Ta je 20. 10. pisal: "Z nemške gimnazije frkolini so skušali izzivati Slovence - zbrali so se pred gledališčem in Narodnim domom ter vpili "heil". Če bi jim mimoidoči navili ušesa, bi to bila spet kost za nemške časopise. Policija jih ni aretirala, kar za "živjo" redno počne." 25. 10. pa je S.n. že demantiral: "Slovenski dijaki nas prosijo, da objavimo, da je šlo pri onem incidentu zgolj za nedolžno šalo in da ni bil udeležen noben nemški dijak."

“Videli so, da to početje priprosto ljudstvo tako poživinja, da liže smrdljivo kri in pije vodo nesnažne ženske ... Pa ne eden ni imel toliko srca za ljudstvo, da bi bil izrekel kako svarilno besedo. Molče so asistirali sleparijam. To daje tej aferi značaj cerkvenega škandala.”

“Preveč se pri Slovencih pije ... Kaj tako zapitega, kot je klerikalna inteligenca, ni kmalu kje dobiti. O zverinskem pijančevanju katoliških akademikov, bi se dalo cele knjige napisati. Če liberallec malo zakroka, to ni nikaka nesreča - še od daleč se ne more primerjati živinski pijanosti, ki vlada med klerikalci. Če hoče Slovenec, mu postrežemo z imeni in popisom resničnih prizorov pijanskega življenja katoliških akademikov.”

“Lampe je zadnjič v deželnem odboru velikodušno izjavil, da je norišnica za vse, toda liberalci bodo morali za svoje norce že kako preskrbeti, kajti število klerikalnih norcev se čudežno množi. In pri tem je pomisliti, da pridejo izmed duhovnikov le tisti v norišnico, ki že grizejo ali po vseh štirih hodijo, drugi lahko ostanejo na farah ... šnops pa pobožnjaštvo ... Ljudstvo, ki so ga duhovniki tako temeljito poneumili, da veruje v novi Lurd in sv. Johanco ter pije vodo duhovniške lajdre kot čudodelno zdravilo, mora seveda producirati lepo število norcev.”

Res ni čudno, da so duhovniki in klerikalni veljaki prepovedovali vernikom branje liberalnih časopisov.

V tako "prijetnem" vzdušju je oktobra kulturni utrip Ljubljane prehajal v polno sezono.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

Klerikalno Šentpetersko prosvetno društvo je začelo v mesecu oktobru serijo rednih predavanj. Prvo je bilo na vrsti 2. 10. ob osmih zvečer. Predaval je dr. Josip Jerše v dvorani Šentpeterskega prosvetnega društva.⁶⁷

6. 10. je sledilo novo v seriji predavanj o sokolskem dnevu v Pragi, ki se je odvijalo v Mestnem domu. Številna publika je z velikim zanimanjem sledila izvajanjem dr. Pestotnika. Skioptične slike so prikazovale znamenitosti Prage in češke Sokole, ki so v kostumih odigrali prizore iz slavne maratonske bitke.⁶⁸

Tretje iz serije skioptičnih predavanj o sokolskih dnevih v Pragi je bilo na vrsti že naslednjega dne, 7. 10., v že spet polnem Mestnem domu. Na programu so bile proste vaje 12.000 telovadcev, 6.000 telovadk, sokolskih jezdecov, ...⁶⁹

Prvo veliko predavanje Slovenske krščansko socialne zveze (SKSZ) je bilo 8. 10. v veliki dvorani Narodnega doma.⁷⁰ Tema predavanja je bilo razoroževanje in mirovno gibanje, predavatelj - ki ga je pozdravilo množično občinstvo - pa je bil dr. Krek. Predaval je o svetovni politiki, ki bi se morala nasloniti na mednarodno pravo, to pa bi moralo zamenjati sebičnost v mednarodnih odnosih: "Neverjetno je, da država, ki skrbi zato, da posamezniki v državi postave spolnjujejo, sama proti drugim državam te postave ne spolnjuje." Dr. Krek je podal zgodovinski pregled mednarodnih odnosov: poganske države - načelo vae victis, srednji vek - velika vloga krščanstva in katoliške cerkve pri preprečevanju spopadov med krščanskimi državami, najnovejša doba - mirovni kongresi, konference v Haagu za mirovno gibanje (pri tem je omenil zasluge ruskega carja Nikolaja in ameriškega milijarderja Carnegija). Poudaril je pomembnost odprtja mirovne palače v Haagu in skorajšnje ustanovitve mirovnega sodišča. Po njegovem mnenju je bil evropskemu miru najbolj nevaren nemški šovinizem, poleg njega pa še kapitalizem, ki v mednarodnih sporih kuje kapital. Občinstvo je posebej opozoril, da katoličane papež in sv. vera pozivata k delovanju za mir in da je v Haagu osnovana katoliška mirovna zveza. Govornik je svoje predavanje končal z apelom, naj bi se tudi med Slovenci ukresala iskra mirovnega gibanja.⁷¹

67 Sl., 1. 10. 1913.

68 S.n. in L.Z., 6. 10. 1913.

69 S.n. in L.Z., 8. 10. 1913.

70 Časopisna notica je tudi obveščala, da bo odbor SKSZ vsak teden prirejal predavanja po okrajnih društvih, vsak mesec pa eno veliko predavanje "za vse člane naših društev".

71 Sl., 4. 10. in 8. 10. 1913.

9. 10. je bilo v Mestnem domu zaključno predavanje o VI. vsesokolskem zletu v Pragi. Gledalci so lahko videli slavnostni sprevod 30.000 Sokolov, ki so šli z Vinohradov v center stare Prage. Poročevalec je navedel, da je do takrat tri predavanja obiskalo 1.900 oseb.⁷²

Istega dne, 9. 10., je imela tudi klerikalna Šentpeterska prosvetna zveza v društvenih prostorih na sporedu predavanje prof. bogoslovja J. Janežiča.⁷³

10. 10. ob štirih popoldne je Krščanska ženska zveza priredila predavanje v Ljudskem domu. Predaval je častiti gospod dr. Josip Jerše.⁷⁴

16. 10. je imelo Šentpetersko prosvetno društvo spet svoje redno tedensko predavanje - tokrat je predaval državni odposlanec Evgen Jarc.⁷⁵

19. 10. je klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo začelo s predavanji v novi sezoni. Ta so se odvijala v društvenih prostorih. Pred predavanjem je prvi-krat nastopila na novo ustanovljena društvena godba mladih goslačev. Predaval je dr. Josip Valjavec.⁷⁶

23. 10. je bilo spet na vrsti običajno predavanje Šentpeterske prosvetne zveze v njenih društvenih prostorih. Predaval je stolni katehet in vikar Ivan Cegnar.⁷⁷

25. 10. ob devetih zvečer je potekal v društveni sobi Kazine društveni večer turnarjev - proslava, posvečena stoletnici bitke narodov pri Leipzigu. G. šolski svetnik Binder je povzel besedo in okarakteriziral Napoleona kot proizvod revolucije. Potem je opisal vlogo in pomen Avstrije v tem času najglobljega ponižanja za nemštvo, nakar je govoril še o delovanju Francozov in osvobodilnih bojih na Kranjskem. Zatem je besedo povzel protestantski župnik Hegemann, ki je opisal potek proslave v Leipzigu in zaključil z recitiranjem osvobodilne pesmi Arndta: "O Leipzig, freundliche Lindenstadt."

Istega večera (25. 10.) ob osmih je imel tudi Sokol I. v društvenem prostoru (Tabor 2) zgodovinsko predavanje. Predaval je prof. J. Braznik o "času primerni temi" - Francozih na Slovenskem". Vabljeni so bili Sokoli in preko njih vpeljani gostje.⁷⁸

26. 10. so gostili v Šentjakobskem prosvetnem društvu ravnatelja knezoškofijske pisarne, prečastitega gospoda Viktorja Stesko.⁷⁹

29. 10. je v Šentpeterskem prosvetnem društvu predaval dr. Vlado Pegan o "velezanimivem predmetu".⁸⁰

Ugotovimo lahko, da so se klerikalci, združeni okoli SKSZ in njenih podružnic - Šentpeterskega, Šentjakobskega prosvetnega društva, Krščanske ženske zveze idr. resnično trudili, da ljudstvo s poučnimi predavanji spodbudijo h krščanski življenju. V oktobru je bilo od osmih predavateljev kar šest duhovnikov - naštejmo nekaj podatkov iz Slovenskega biografskega leksikona:

72 S.n., 9. 10. 1913.

73 Sl., 8. 10. 1913.

74 Sl., 8. 10. 1913.

75 Sl., 15. 10. 1913.

76 Sl., 17. 10. in 20. 10. 1913.

77 Sl., 22. 10. 1913.

78 S.n., 24. 10. 1913.

79 Sl., 25. 10. 1913.

80 Sl., 28. 10. 1913.

- prof. Janez Janežič, profesor bogoslovja in moralne teologije, delal pri SKSZ in slovenskem katoliškem delavskem društvu, duhovni vodja ženskega odseka SKSZ;

- dr. Josip Jerše, cerkveni govornik, dr. teologije in prof. verouka na nemški gimnaziji v Ljubljani;

- Evgen Jarc, državni odposlanec SLS, se ukvarjal tudi s kulturo - na IV. slovensko-hrvaškem katoliškem shodu govoril o kulturnih silah katolicizma;

- dr. Josip Valjavec, prof. teologije, salezijanec, nabožni pisec ... "Njegov ideal ni bila izvirnost, ampak poučnost in korist, ki naj jo imajo preprosti ljudje od branja.";

- dr. Viktor Steska, umetnostni zgodovinar, leposlovec, ravnatelj škofijske pisarne;

- dr. Vlado Pegan, član izvršnega odbora SLS, dež. odbornik, pravnik in politik, pristaša Šušteršiča in njegove struje, vse do Šušteršičevega konca.

Po predavateljih sodeč, so bile teme predavanj morala, politika in kultura - vse seveda v luči katoliške vere, ki je bila vedno v ospredju.

Ob obletnici bitke pri Leipzigu so se mnenja o njenem pomenu zelo razdelila. Iz časopisnih člankov je razvidno, da so jo Nemci proslavljali kot veliko nacionalno zmago, klerikalci kot zmago Avstrije in velik zgodovinski dogodek, liberalci v S.n. pa so razglašali, da ni razloga za praznovanje, saj je poraz Francozov po njihovem pomenil nacionalno nazadovanje Jugoslovanov. Obenem so liberalci napadali klerikalce zaradi njihovega stališča do te proslave, ti pa so jim odgovarjali, da cela Evropa proslavlja to obletnico, le kranjski liberalci ne ...

predavanja: 14

klerikalci	9
liberalci	4
Nemci	1

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Beležimo le uprizoritev Medvedove drame oz. zgodovinske igre "Za pravdo in srce - izza časa zadnje kmečke vojne". Uprizoril jo je ženski oddelek SKSZ 12. 10. 1913 ob petih popoldne v Ljudskem domu. Ob tej priložnosti so Medvedu odkrili tudi spomenik. Igra je bila po oceni Slovenca v čast odru v Ljudskem domu, saj se je "proti pričakovanju zelo dobro obnesla." Občinstvo je zaslužilo grajo zaradi "neumestnega smeha in krohota pri najbolj žalostnih prizorih."⁸¹

kulturno-umetniške prireditve: 1

klerikalci	1
------------	---

81 Sl., 18. 10. 1913.

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

11. 10. je Nemški salonski orkester v stekleni dvorani Kazine priredil koncertni večer z izbranim glasbenim programom, nato je bil na vrsti živahen ples.⁸²

16. 10. je bil v restavraciji Kavčič na Privozu častni večer liberalne Deželne zveze kranjskih obrtnih zadrug - sodeloval je "znani ljubljanski kvartet, tercet na citre, kitaro in brač."⁸³

19. 10. so začeli nemški turnarji z svojimi rednimi članskimi sestanki v Kazini. V uradnem delu sestanka so govorili o splošnih razmerah v društvu in izvedli volitve, v neuradnem delu pa so se menjale zborovske pesmi in veseli nastopi. Predavanje dr. J. Binderja so prestavili na naslednji sestanek, da bi omogočili vsem članom udeležbo na slavnostni uprizoritvi (ob obletnici bitke pri Leipzigu) v nemškem gledališču.⁸⁴

kulturno-zabavne prireditve: 3

liberalci	1
Nemci	2

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

V oktobru beležimo nizko število društvenih zabav. Pri teh redkih prireditvah so prednjačili liberalni Sokoli.

Telovadni odsek Sokola I je pri bratu Krušiču 4. 10. priredil poslovilni večer za člane, odhajajoče v vojsko.⁸⁵

Prav tako je Sokol I. v nedeljo, 5. 10., v gostilni Pri zlati ribi pripravil poslovilni večer svojim, v vojsko odhajajočim bratom.⁸⁶

11. 10. so krajevne socialdemokratske organizacije za Krakovo-Trnovo priredile "vinsko trgatév" v prostorih A. Steinerja na Opekarski cesti.⁸⁷

Ob 50-letnici Sokola v Ljubljani je bila v nedeljo, 12. 10., na vrsti tudi velika ljudska veselica v vseh prostorih Narodnega doma. Na veselici je bilo mogoče dobiti "priprosto eleganco, neprisiljenost, srečelov ...", igral je orkester Sokola I., na vrsti je bilo mnogo šaljivih točk. Poročilo je govorilo o velikanski množici, ki se je zbrala v vseh prostorih Narodnega doma. Velika dvorana in stranske so bile napolnjene do zadnjega kotička. V telovadnici se je razvil "zelo animiran" ples ob zvokih klavirja in srbske fanfare (fanfare, ki jo je prinesla

82 L.Z., 14. 10. 1913.

83 S.n., 16. 10. 1913.

84 L.Z., 17. 10. 1913.

85 S.n., 4. 10. 1913.

86 S.n., 27. 9. 1913.

87 Zarja, 10. 10. 1913.

delegacija srbskega Sokola iz Zagreba - op. a.). Plesalo se je tudi kolo. Veselice so se udeležili mnogi odličneži - Tavčar, Triller, občinski svetniki, skoraj vsi napredni deželni poslanci ter zastopniki vseh ljubljanskih naprednih društev.⁸⁸

16. 10. je imelo liberalno trgovsko društvo Merkur prvič v novi zimski sezoni prijateljski večer, ki se je odvijal v gostilni njegovega člana, g. Rusa na Rimski cesti. Vabljeni so bili vsi člani in prijatelji društva s svojimi družinami.⁸⁹

V nedeljo, 19. 10., so bili ob pol osmih zvečer člani in prijatelji liberalne Narodno socialne zveze vabljeni v "Areno" za Narodnim domom, kjer je bil na vrsti zabavni sestanek, pri katerem je sodeloval tamburaški zbor. Na vrsti so bili tudi komični prizori, vstopnine ni bilo. Poročevalec je zabeležil, da: "udeležba ni bila bog ve kako velika, z zadoščenjem smo opazili, da je bilo zlasti dosti mladine, ki ima v NSZ svoje zavetišče." To naj bi vplivalo posebej blagodejno - "saj mladi fantje dobe tam zabavo in združujejo "dolce con utile" in ne pohajkujejo."⁹⁰

Poleg društvenih zabav je bila v Ljubljani dokaj pestra tudi kavarniško-gostilniško ponudba. Tako je npr. v Narodni kavarni vsak večer koncertrirala neka dunajska kapela, ki pa niti ni preveč spadala v okolje te narodno-napredne restavracije. Dnevnik Dan - ki je bil očitno zapriseženi izganjalec nemškutarstva - je namreč zapisal: "V Narodni kavarni igra neka dunajska kapela. Protestiramo, ker igrajo komade, ki provocirajo našo narodno zavest. V četrtek so npr. igrali potpurije samih burševskih pesmi. Zveneli so akordi "Die Wacht am Rhein", "Hoferlida" ... Ker poznamo kavarnarja kot enega najbolj narodnih mož v Ljubljani, ga pozivamo, da prepreči tako izzivanje."⁹¹ Krapež je godbe za svojo kavarno že vrsto let vozil z Dunaja - I. 1910 je tam igrala dunajska zasebna godba Franca Lacine.⁹²

Dan je nasploh svaril pred nemškutarskimi kavarnami: "Lidove Noviny pri našajo potopis od Balta do Adrije in poročajo - v Ljubljani se mnogo nemškutari. Posebno v kavarni "Union", kamor zahaja mnogo klerikalnih veljakov. Tako pišejo drugi o nas."⁹³

19. in 20. 10. sta bila na nemškem terenu - v restavraciji hotela Slon - uprizorjena variete večera, pri katerih so sodelovali humoristinja Lousia Roth, izvrstni komik Eduard Voelkl in gdč. Saluen, kabaretinja iz Berlina. Na sporedu sta bili tudi dve "učinkoviti" pozi.⁹⁴

Kavarniška okolja so bila, kot vidimo, bolj odprta za "kulturo" raznih izvorov kot društvene prireditve.

88 S.n., 8. 10., 13. 10. 1913; L.Z., 13. 10. 1913.

89 S.n., 16. 10. 1913.

90 S.n., 18. 10. in 19. 10. 1913.

91 Dan, 5. 10. 1913.

92 Andrej Studen, Poskus mikroraziskave dveh ljubljanskih hiš, njunih stanovanj in stanovalcev - Sinteza 83, 84, 85, 86, str. 171.

93 Dan, 5. 10. 1913.

94 L.Z., 19. 10. 1913.

družabno-zabavne prireditve:	6
liberalci	5
socialdemokrati	1

I/4 OSTALO

50-letnico Sokola so v Ljubljani proslavljali z več prireditvami. Pri tem deželni odbor s klerikalno večino ni dovolil uporabe gledališča za "slavnostno akademijo".

5. 10. so ob pol enajstih dopoldne v Merkurjevi dvorani Narodnega doma v prisotnosti župana Tavčarja in državnega poslanca Ravniharja odprli jubilejno sokolsko razstavo. Razstava je imela namen prikazati razvoj društva tekom 50-ih let, zaključila se je 15. 10. zvečer, do 14. 10. pa jo je obiskalo 567 obiskovalcev.⁹⁵

V soboto, 11. 10., je bila v Narodnem domu na vrsti javna telovadba naraščaja, ki je pokazala ogromen napredek v zadnjih desetih letih. Kar so nekoč člani vadili dolge mesece, je začel izvajati že naraščaj.

Jubilejno sokolsko praznovanje 12. 10. je potekalo na naslednji način:

- Ob desetih se je začelo slavnostno zborovanje, s pozdravom in slavnostnim govorom staroste dr. V. Murnika ter razvitjem novega prapora. Ob razvitju je igrala srbska godba.

- Ob dvanajstih se je začel slavnostni sprevod izpred "Narodnega doma". Na čelu sprevoda je jahala kavalkada 40-ih jezdecev v treh oddelkih, nato so sledili Srbi s svojo fanfaro, za njimi gostje, nato Domžalska godba, "jubilat ljubljanski Sokol" in razna sokolska društva. Sokolov je bilo čez 450, nosili pa so 18 zastav. Pred magistratom so se poklonili županu, ki je tudi bil Sokol, kot je bil to tudi starosta prvega Sokola v Ljubljani, župan Costa. Tavčar je za sokolski praznik ukazal razobesiti zastave na mestni hiši in gradu. Ob tem, ko so se mu Sokoli poklonili pred magistratom, pa je imel govor, iz katerega bi veljalo izpostaviti njegovo omenjanje orjaškega boja, "ki je bil malo časten za tiste, ki so ga povzročili. Temu boju se je za zahvaliti, da je dobilo Sokolstvo beraški dar - souporabo telovadnic v mestnih šolskih poslopih." Ob tem je primerjal vse nasprotnike "prekoristne ideje Sokolstva" s pritlikavci, ki mečejo kamne v sonce, misleč, da zadenejo sonce in skale njegovo svetlobo.

Sprevod se je zaključil pred Narodnim domom, ko so Srbi (člani srbskega Sokola iz Zagreba) pred kosilom odplesali kolo, pri tem pa so se jim navdušeno pridružili slovenski Sokoli.

⁹⁵ S.n., 3. 10. in 14. 10. 1913.

DR. IVAN TAVČAR

Javna telovadba Sokolov se je odvijala isto nedeljo ob petih popoldne v Narodnem domu pred več kot tisoči navdušenimi gledalci.⁹⁶ Te proste vaje so bile "nekaj tako krasnega, da je vsak opis nemogoč ... Fini glasbi odgovarjajo fini gibi in položaji, ki krasno slikajo glasbo, ki se kar vidi v teh vajah. Starosti Murniku so podelili velik lovorjev venec, telovadci in telovadke pa so mu prirejali ovacije ..." Javno telovadbo so 19. 10. ponovili.⁹⁷

Slovenec je imel pripombe s strani poročanja Laibacher Zeitunga o teh dogodkih: "Laibacher Zeitung poroča, da je bila sokolska dvorana v Narodnem domu v soboto povodom telovadbe sokolskega naraščaja napolnjena do zadnjega kotička - "bis auf letzte Plätze gefüllt." Dan pa piše: "Udeležba je bila za tak večer mladine premajhna. Slovenska inteligenca je najbrž kje poslušala nemške valčke, namesto da bi pogledala to pesem mladine, ki je

96 L.Z., 20. 10. 1913.

97 S.n., 10. 10. in 13. 10. 1913; Dan, 17. 10. 1913.

proslava 50-letnice ..." Uradni list torej v poročanju prekaša sokolsko glasilo."⁹⁸

Petdesetletnica ljubljanskega Sokola: Sokolstvo in množica na Glavnem trgu

Društvene aktivnosti so s prihodom jeseni oživele tudi na ostalih področjih - npr. začetek plesne šole liberalne Narodno socialne zveze v hotelu Ilirija (19. 10.), ki je imela ekskluziven značaj - saj so imeli pristop samo "vabljeni prijatelji". Prav tako so se istega dne pričele Slavčeve plesne vaje, ki so bile na vrsti vsako nedeljo od treh do osmih popoldne v Narodnem domu. Tudi pevsko društvo Ljubljanski zvon je v notici v Slov. narodu javnosti sporočalo o začetku svojega delovanja v novi sezoni: "Koncerti "Ljubljanskega zvona" so v prvi vrsti namenjeni priprostemu ljudstvu, ki za bagatelno vsoto lahko posluša lepe napeve, izvajanja vredne skladbe; škodilo bi ne tudi inteligenci, če bi s

⁹⁸ Sl., 13. 10. 1913.

svojim obiskom moralno in gmotno podprla društvo, ki se je edino poleg dične Glasbene matice povzpelo do prirejanja koncertov.”⁹⁹ Pisec je pri tem seveda “pozabil” omeniti vsaj pevsko društvo Slavec in glasbeno društvo Ljubljana.

24. 10. je imel razširjen odsek Narodne čitalnice - ki so ga posebej sestavili za to priložnost - sestanek o organizaciji več zabavnih večerov s plesom v društvenih prostorih Narodnega doma. Tako so se organizirali posebej zato, ker “letos ni redno slovensko gledališče” in bi se ljubljanska liberalna gospoda lahko dolgočasila.¹⁰⁰

Najavljali so se tudi “kurzi” pri klerikalni SKSZ, kjer je bil poleg jezikovnih in stenografskih tudi umetniški tečaj, ki se je odvijal v deželnem muzeju.¹⁰¹

Notica v Slovincu je tudi pozivala: “Mlajše somišljenike in somišljenice opozarjamo, naj se vsi vpišejo v socialno politični tečaj. Poučevalo bo o raznih predmetih več različnih odličnih učnih moči.”¹⁰²

društvene prireditve - oktober 1913:	24
predavanja	14
kulturno-umetniške prireditve	1
kulturno-zabavne prireditve	3
družabno-zabavne prireditve	6
- - - - -	
liberalci	10
klerikalci	10
Nemci	3
socialdemokrati	1

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

4. 10. je novi intendant Borštnik sklical slovenske igralce na sestanek v gledališko dvorano, kjer so ustanovili Klub slovenskih igralcev in igralk. Ta naj bi ščitil njihove interese ter stopil v stike z deželnim odborom, mestnim svetom in Dramatičnim društvom.¹⁰³

Slovensko gledališče je imelo v začetku oktobra dve dramski predstavi. 4. 10. je bila na sporedu - v počastitev cesarjevega godu - premierna predstava Girardinovega dela “Prestop žene”, pri kateri so sodelovali godbeniki bivše

99 S.n., 18. 10. 1913.

100 S.n., 24. 10. 1913.

101 Sl., 7. 10. 1913.

102 Sl., 7. 10. 1913.

103 S.n., 4. 10. 1913.

Slovenske filharmonije. 5. 10. je bila na sporedu burka L. Steina "Gospodje sinovi". Kritika obeh predstav je bila bolj ali manj porazna: "Nastopajo nadčloveško poštena bitja. Da je ganljivost večja, nastopa med odraslimi akterji še nežna deklica v dobi nežnih let in oblečena v snežno belo krilo. Konec igre se izteče s ... pretresljivo poštenostjo. Obisk je bil v časih, ko je treba dati služiti igralcem, škandalozen. Med predstavo igral orkester članov bivše Slovenske filharmonije. V proslavo cesarskega godu so pričeli s cesarsko pesmijo. Našo gledališko mizerijo sta prišla gledat tudi dva gospoda od vlade. Aplavz je bil zlasti od strani dijaštva silen." Za burko v treh dejanjih "Gospodje sinovi" so bile ocene še manj spodbudne: "Stvar ima namen ljudi zabavati ... mnogim dovtipom se je težko smejeti. Obisk je bil slab."¹⁰⁴

Slovenec je poročal podobno kot S.n., njegov kritik pa je svetoval že znano zdravilo - "da se uprizarjajo ljudske in narodne igre, za katere se bo dala dobiti dobra zasedba." Zanimiv je tudi podatek o obisku - v soboto v parterju 56, v ložah niti polovico tega, v nedeljo 150, "vendar bi nas še dvakrat toliko šlo noter."¹⁰⁵

Laibacher Zeitung je bil, kot ponavadi, v kritikah bolj obziren in blag.¹⁰⁶

Slovensko Deželno gledališče

¹⁰⁴ S.n., 7. 10. 1913.

¹⁰⁵ Sl., 7. 10. 1913.

¹⁰⁶ L.Z., 7. 10. 1913.

Sicer pa so bila vrata slovenskega gledališča zaprta vse do 22. 10., ko je prvič gostovala hrvaška opera, kar so tudi uradno šteli za začetek sezone Deželnega gledališča.

V zvezi s tem gostovanjem je vsekakor treba omeniti nasprotovanja nemških mestnih svetnikov glede vprašanj subvencioniranja. Mestni občinski svet je namreč hrvaškemu gledališču odobril podporo v znesku 31.000 K, kar ni presegalo dotedanjih obremenitev v isti namen. S tem so bili zadovoljni tudi vidni nemški prvaki: deželni predsednik Schwarz in pa grof Barbo, ki je v deželnem zboru celo razglašal, da želi njegova stranka prijateljski sporazum s Slovenci in da je vselej pripravljena podpirati kulturne težnje slovenskega naroda. "Toda nemški občinski svetniki so na usta ravnatelja Pammerja nastopili z vso vehemenco proti projektu gledališke komisije, protestirali proti vsaki subvenciji gledališkemu podjetju ter v znak protesta zapustili občinsko zbornico," je zapisal poročevalec Slovenskega naroda. Komentator je izrazil tudi začudenje, da je prišlo do takega izpada ob docela nepolitični zadevi. Poudaril je, da je ravnatelj Pammer v odboru nemškega gledališkega društva, in odkrito obtožil nemško gledališče, da je "iz propada slovenskega hotelo kovati kapital, zdaj pa dobi novega nevarnega tekmeča, to pa bi rad g. Pammer preprečil." Občinski svetnik Pammer je na seji 6. 10. 1913 dejansko protestiral proti takemu predlogu, ki obremenjuje mestno občino in je tudi menil, da razprava o tem ni umestna, ker se zadeva ni obravnavala v finančnem odseku. Nato so vsi občinski svetniki nemške stranke "ostavili" dvorano.¹⁰⁷

Čisto drugače kot v slovenskem Deželnem gledališču je bilo na nemškem odru, kjer so se predstave vrstile iz dneva v dan.

2. 10. je bila na sporedu napeta komedija Oscarja Wilda "Ein idealer Gatte" ("Idealni soprog"), ki je bila tudi slavnostna predstava ob cesarjevem godu. Šlo je za satirično komedijo na otopelo moralo dolgočasnega visokega stanu.¹⁰⁸

4. 10. je bil na nemškem odru predstavljen "Tantris der Narr" ("Norec Tantris"), novoromantično delo Ernsta Hardta v petih aktih, prirejeno po Wagnerjevi operi Tristan in Izolda. Po mnenju kritika je bilo to delo preizkus za upodobitelja in oder, ki si je zastavil cilj negovati moderno literarno dramo.¹⁰⁹

Že naslednji dan je bila na sporedu nemškega gledališča opereta, ki jo je uglasbil Zeller - "Der Obersteiger" ("Rudarski nadzornik"). Opereta je bila izrazito lahka, polna valčkov, polk, maršev, libreto pa poln "zdravega humorja". Na željo navdušene in mnogoštevilne publike so izvedli dosti dodatkov.¹¹⁰

7. 10. je bila na vrsti že sedma predstava nemškega gledališča v novi sezoni. Tretjič so ponavljali opereto "Prinzeß Gretl" ("Princesa Gretl").¹¹¹

9. 10. je nemško gledališče uprizorilo veseloigro R. Auernheima "Paar nach der Mode" ("Moderni par") - parodijo na moderno vzgojo mladih, ki hlatajo za

107 S.n., 8. 10. 1913; ZAL, COD III/71; Zapisniki javnih sej občinskega sveta ljubljanskega - seja z dne 6. 10. 1913.

108 L.Z., 2. in 3. 10. 1913.

109 L.Z., 3. in 7. 10. 1913.

110 L.Z., 7. 10. 1913.

111 L.Z., 7. 10. 1913.

vsem novim in prepovedanim. Soočena sta bila mlad par in teta s strogimi moralnimi nazori.¹¹²

11. 10. so v nemškem gledališču pripravili ljudsko igro s petjem - komično sceno "Bruder Martin" ("Brat Martin"). Uprizorili so jo v spomin na obletnico smrti avtorja Karla Coste in s to igro predstavili njegovo ljudsko usmerjeno ustvarjalnost.¹¹³

Tempo nemškega gledališča ni popuščal - že 12. 10. je bila na sporedu opereta D. Straussa "Ein Walzertraum" ("Sanjski valček"), ki je pred odlično obiskano hišo s svojim dunajskim nadihom doživela izvrsten uspeh. Občinstvo je bilo najbolj navdušeno nad drugim prizorom, zato so večino odlomkov ponavljali. Posebnega odobravanja publike je bila deležna Berta Schramm iz celovškega gledališča s svojo vlogo tipične lahkožive, a dobrosrčne dunajske deklina, iz katere je izžarevalo naivno veselje do življenja. Ob tem je kritik zapisal, da imajo taki uspehi "še večji pomen, če se vzame v ozir, da imajo v velikih mestih več preizkušenj, v provincialnih pa mora zadostovati le ena."¹¹⁴

14. 10. so v nemškem gledališču na prošnje navdušenih gledalcev ponovili veseloigro "Paar nach der Mode" ("Moderni par").¹¹⁵

16. 10. so prav tam ponovili predstavo "Tantris der Narr" ("Norec Tantris").¹¹⁶

18. 10. sta bile v nemškem gledališču na sporedu dve operi zapored - "Cavalleria Rusticana" P. Mascagnija in "Bajazzo" ("Glumači") R. Leoncavalla. To je bila slavnostna predstava v spomin stoletnice bitke pri Leipzigu, ki so ji prisostvovali mnogi častni gostje - med njimi pa seveda ni bilo Slovencev: deželni predsednik Schwarz, divizijski poveljnik Kusmanek, grof Barbo. Vsi umetniki, posebej gostje iz Celovca, so "presegli vsa pričakovanja".¹¹⁷

Nemško gledališče po tako krasnem uspehu ni spalo na "lovorikah", pač pa je že naslednji dan, 19. 10. popoldne, ponovilo "Brata Martina", zvečer pa uprizorilo Offenbachovo opereto "Die schöne Helena" ("Lepa Helena"). In spet je bila tu prepolna navdušena dvorana, veselo vzdušje, zelo okusni kostumi, bogata scenografija, bučen aplavz ...¹¹⁸

21. 10. so ponovno uprizorili opereto "Walzertraum" ("Sanjski valček"), v kateri sta uspešno debitirala subreta gdč. Klemmy-Tschoyer in mladostni pevski komik g. Jac Walden. Navdušenje publike je bilo kot običajno zelo veliko.¹¹⁹

22. in 23. 10. je v slovenskem Deželnem gledališču prvič v novi sezoni gostovala opera Hrvaškega kraljevskega gledališča s "Trubadurjem". Pri uprizoritvi je sodelovalo več kot sedemdeset izvajalcev. "Trubadurja" so lahko izvajali le po dobri volji direktorja nemškega gledališča Schramma, saj hrvaško deželno gledališče ni imelo licence za to opero oziroma je veljala le za Hrvaško in ogrske

112 L.Z., 11. 10. 1913.

113 L.Z., 13. 10. 1913.

114 L.Z., 13. 10. 1913.

115 L.Z., 14. 10. 1913.

116 L.Z., 16. 10. 1913.

117 L.Z., 20. in 21. 10. 1913.

118 L.Z., 21. 10. 1913.

119 L.Z., 22. 10. 1913.

dežele. Direktor Schramm se je na prošnjo intendance zagrebškega gledališča tej izključni pravici kolegialno odpovedal.¹²⁰

Člane Hrvaškega kraljevega gledališča je ob prihodu na ljubljanskem kolo-dvoru sprejela gledališka komisija, pred Slovensko matico pa jih je pozdravil njen predsednik Fran Ilesič.

Obe predstavi "Trubadurja" sta potekali zelo uspešno. Dnevnikari so poročali: Slovenski narod: "Zagrebško osebje je uprizorilo predstavi dostojno in vredno njene kakovosti ... režija točna, kostumi elegantni in pisani ... gledališče razprodano ... občinstvo zadovoljno in polno hvale." "Reprizi je uspelo še bolje kot premijeri, pl. Sughova je pokazala več temperamenta. Vredni soigralci so ji bili Jaztrebski, Križaj in Vušković. Višek zanimanja je predstavljala g. A. Horvatova.", Slovenec - "Vsi solisti so bili izpočiti, na odru vladala velika animiranost, ki je vplivala tudi na naše težkokrvno občinstvo. Po dolgem času prekrasen, zadovoljujoč večer. Opazili smo pa, da je bilo nekaj lož praznih. Kje so ostali ljubljanski veletarži, podjetniki, najvišji uradniki? Ali res ne vzdrže naši inteligentni magnatje niti dveh večerov?" Laibacher Zeitung je slovenska dnevnikarja v pohvalah celo presegal. Premiero je obiskal deželni glavar Šušteršič, drugo uprizoritev pa deželni predsednik Schwarz s soprogo in dvorni svetnik Chorinsky.¹²¹

23. 10. so v nemškem gledališču z že znanim uspehom ponavljali satiro "Hydra" ("Hidra").¹²²

24. 10. so prav tam uprizorili žaloigro "Zriny" v počastitev stoletnice smrti Theodora Koernerja. Vstopnine so bile občutno znižane. Koerner, ki je to žaloigro napisal, je bil ljudski pevec nemške osvobodilne vojne, v kateri je tudi sam padel. Njegova žaloigra je bila sicer polna pretiravanja in retorične prenapihjenosti, ki jo je režiser, g. Kopal, s primerno režijo in scenografijo nekoliko ublažil.¹²³

25. 10. so v nemškem gledališču, ki je bilo spet polnoštevilno zasedeno, ponavljali Mascganijevo opero "Cavalleria rusticana" in Leoncavallovo "Bajazzo".¹²⁴

26. 10. popoldne je bila v nemškem gledališču predstavljena dramatizacija otroške pravljice "Trnuljčica" ("Dornröschen").¹²⁵

Istega dne zvečer je bila na nemškem odru premierna predstava Eyslerjeve operete "Der lachende Ehemann" ("Nasmejani soprog"). Ta je doživela sijajen uspeh, čeprav je šlo spet za umetniško manjvredno delo. 28. 10. so opereto ponavljali.¹²⁶

30. 10. so uprizorili dramo Maxa Dreyerja "Die Frau des Kommandeurs" ("Poveljnikova žena"). Zgodba o nekakem nesoglasju med možem - strogim pruskim oficirjem, ki živi za svoj poklic, in ženo - nežno, sanjavo, je naletela na zelo topel sprejem publike in velik aplavz. V glavnih vlogah sta nastopila direktor

120 L.Z., 23. 10. 1913.

121 Sl. in L.Z., 23. in 24. 10. 1913.

122 L.Z., 25. 10. 1913.

123 L.Z., 25. 10. 1913.

124 L.Z., 27. 10. 1913.

125 L.Z., 27. 10. 1913.

126 L.Z., 28. 10. 1913.

Schramm in g. Reimarjeva.¹²⁷

Tudi ljubljansko nemško gledališče ni bilo sposobno samostojno uprizarjati opere, zato so mu pri izvedbi le-teh pomagali člani celovškega gledališča. Tako sta bili obe gledališki hiši deležni sosedske "bratske" pomoči, ki je bila pomembna postavka pri nacionalno-kulturnem boju. Poskusi slovenskega gledališča na področju drame so ostajali res le poskusi, gostovanje hrvaške opere pa je pomenilo poln uspeh za sezono in nazadovanje za slovensko gledališče.

Gledališče je nacionalnim in političnim napetostim navkljub predstavljalo prostor, kamor niso mogle - vsaj ne povsem - poseči nacionalne in ideološke delitve. Tako so npr. nemško gledališče obiskovali Ljubljančani obeh narodnosti. To seveda ni šlo v račun zavednim Slovincem. Dan, glasilo liberalnih zelotov, je napadal nemškutarjenje v zvezi z gledališčem: "Vendar je prišel čas, ko morejo nekatere slovenske gospodične in gospe na pol opravičeno zahajati v nemško gledališče. Človek ne bi verjel - po zaključitvi predstave se sliši pred gledališčem več slovenskega kot nemškega. Ha, ta zavednost! Seveda, kar je nemško, je nekaj več, čeprav slabše kot svoje dni v slovenskem gledališču."¹²⁸

gledališke predstave: 24

slovensko gledališče 4 predstave (2 drami, 2 operi)

nemško gledališče 20 predstav (7 operet, 4 drame, 4 opere, 5 veseloiger)

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Oktober so v filmskem predvajanju kinematografa Ideal izstopali trije filmi. Od 10. 10. do 13. 10. je bil na sporedu "Živi mrtvec", posnet po Tolstojevem romanu. Predvajali so ga pri vseh predstavah - ob štirih, pol šestih, sedmih in pol osmih. Spet srečamo v reklamah poudarjanje, da "film deluje pretresljivo." Igrali so prvovrstni italijanski umetniki.¹²⁹ Ocene so bile zelo laskave - npr.: "Velik uspeh ... kdor hoče videti nekaj umetniškega in užiti nekaj res krasnih trenutkov, ta naj si ogleda ta velezanimiv film." Film je bil opremljen z mnogimi razjasnilnimi napisi, tako da je bilo lahko slediti dogajanju. Uprizoritev je bila do pičice posneta po resničnem življenju - "Kostumi, hiše, notranja oprema sob, ciganski ples, prav vse do zadnje podrobnosti se ujema z resničnim ruskim življenjem ... s tolikim neprizanesljivim realizmom, da se človek vživi v dramo, prav kakor bi celo uro preživel na Ruskem."¹³⁰

Nesporno je oktobra največ pozornosti vzbudil film "Poslednji dnevi Pompejev", neke vrste zgodovinski spektakel. Gledalci so lahko videli "izbruh Vezuva, katerega peklenska sila uniči krasne pokrajine ... Groze polna tragedija pretrese

127 L.Z., 31. 10. 1913.

128 Dan, 3. 10. 1913.

129 S.n. in L.Z., 8.-10. 10. 1913.

130 S.n., 11. 10. 1913.

(!!) vsakega gledalca.”¹³¹ Ob večerih je bil na blagajno kina Ideal takšen naval, da so jo odprli še dodatno od 11. do 12. ure dopoldne. 14. 10. so za naročnike Slovenskega naroda priložili prilogo z natančnim opisom vsebine filma. Premierno uprizoritev filma “Poslednji dnevi Pompejev” si je ogledal sam deželni predsednik Schwarz.¹³²

Od 28. do 30. 10. je bila na sporedu drama “Germinal”, posneta po znamenitem Zolajevem romanu, ki je trajala dve uri, sestavljena pa je bila iz osmih dejanj. Vsebina je bila “globoko ginljiva, igra pa prvovrstna”.¹³³

Druge dni je bil spored sestavljen na običajen način. Oktobra je bila vložena tudi prošnja Štefana Rovška za kinematografsko koncesijo, ki mu jo je magistratni gremij odklonil.¹³⁴

II/3 KONCERTI

Meseca oktobra so se nadaljevali koncerti članov razpadle Slovenske filharmonije, ki so brezposelnim godbenikom pomenili edini vir zaslužka. Tako so nastopili:

- 1. 10. v hotelu Južni kolodvor;
- 2. 10. pri Tratniku;
- 8. 10. prav tam, na sporedu so bile nove operetne skladbe;
- 11. 10. v hotelu Lloyd;
- 16. 10. v kavarni J. Krapša, v Škofji ulici;
- 18. 10. spet v hotelu Tratnik;
- 19. 10., v nedeljo, so priredili koncert in zabavni večer s plesom v hotelu

Tivoli. Koncert je bil od štirih do sedmih popoldne, ples pa se je začel ob osmih zvečer - na sporedu so bili najbolj živahni Straussovi in Leharjevi valčki. Vstopnina za koncert je znašala 40 v, za ples pa še enkrat več.

- 23. 10. so nastopili v Plzenski restavraciji na Gradišču;
- 25. 10. so spet imeli koncert v hotelu Tivoli;
- 31. 10. so vnovič nastopili v kavarni Krapš.

Vstopnine so bile ob vseh koncertih 40 v.¹³⁵

Ljubljanski prijatelji godbe so bili zelo zaskrbljeni nad usodo bivših članov Slovenske filharmonije, zato so 29. 10. sklicali sestanek v gostilni “pri Auerju” v Wolfovi ulici št. 2. Tam so razpravljali o ustanovitvi orkestra, s čimer naj bi člane bivše Slovenske filharmonije spravili h kruhu in ljubljanskemu občinstvu preskrbeli lepo godbo. Na sestanku je bilo danih toliko predlogov, da do končnega sklepa niso prišli. Tako so 31. 10. sklicali nov sestanek v istem lokalu, na katerem naj bi “definitivno sklepali”. Takrat so sklenili, da Ljubljana potrebuje 16 do 20-člansko godbo in določili, naj bo ustanovni občni zbor 6. 11.

¹³¹ S.n., 22. 10. 1913.

¹³² L.Z., 18. 10. 1913.

¹³³ S.n. in L.Z., 27. 10. 1913.

¹³⁴ S.n., 16. 10. 1913.

¹³⁵ S.n., Sl. in L.Z. - vse najave o koncertih so se v dnevnikih pojavljale na dan koncerta ali en dan prej.

1913 v hotelu Tratnik.¹³⁶

Vojaška godba pešpolka št. 27 je zanesla glasbo tudi na ulice in trge.

5. 10. ob pol dvanajstih dopoldne je izvajala promenadni koncert v parku Zvezda.¹³⁷

12. 10. je imel oddelek iste godbe koncert v restavraciji Južni kolodvor. Vstopnina je znašala 40 v.¹³⁸

18. 10. je prav ta godba v čast stoletnice bitke pri Leipzigu po mestu "izvajala imponozanten mirozov" - igrala je pred magistratom, deželnim dvorcem in deželno vlado. Pri tem je prišlo do mednacionalnih izgrediv, kar je bilo že nadrobneje opisano.¹³⁹

Vojaška godba je že naslednjega dne, 19. 10. ob pol dvanajstih, spet koncertrirala v Zvezdi,¹⁴⁰ enako kot tudi 26. 10. ob istem času.¹⁴¹ Vsi promenadni koncerti so trajali po eno uro.

Oktober sta priredili po en koncert tudi eminentni ljubljanski glasbeni inštituciji: Filharmonično društvo in Glasbena matica.

Program koncertov, ki jih je pripravljalo Filharmonično društvo, je bil, po navedbah L.Z., sestavljen s ciljem približati se idealnim delom žlahtnih nemških mojstrov, pri čemer naj bi upoštevali tudi novejša dela.

20. 10. je filharmonično društvo v svoji dvorani pripravilo prvi članski koncert v novi sezoni. Dirigiral je glasbeni direktor te ustanove, von Weis-Ostborn, za klavirjem pa je z orkestrom sodeloval Julius Varga.¹⁴²

136 Sl. in S.n., 23. 10., 31. 10. in 3. 11. 1913.

137 L.Z., 4. 10. 1913:

1. Fučik: Florentiner Marsch
2. Lehar: Overture zu der Operette "Zigeunerliebe"
3. Kalman: "Dorfkinder Walzer"
4. Massenet: Phantasie aus der Opere "Manon"
5. Moszkowski: Spanischer Tanz Nr. 2
6. Lehar: Potpourri aus der Operette "Eva"

138 L.Z. in S.n., 11. 10. 1913.

139 S.n., Sl. in L.Z., 19. 10. 1913.

140 L.Z., 18. 10. 1913:

1. Klause: "Fasching-Marsch"
2. Zajc: Overture zur Oper "Die Hexe von Boissy"
3. Fučik: "Ballettratten Walzer"
4. Puccini: Phantasie aus der Oper "Madam Butterfly"
5. Bayer: Potpourri aus dem Ballett "Wiener Walzer"
6. Massenet: Marche heroique

141 L.Z., 26. 10. 1913 - spored:

1. T. Kaschte: Schwarzenberg - Marsch
2. Nietto: Certamen National, Spanische Overture
3. J. Strauss: Künstlerleben, Walzer
4. G. Verdi: Phantasie aus der Oper "Aida"
5. Gounod: Walpurgis Nacht aus der Oper "Faust"
6. Ziehrer: Potpourri aus der Oper "Liebeswalzer"

142 L.Z., 22. 10. 1913, spored:

1. II. simfonija v d-duru za veliki orkester Johannesa Brahmsa
2. koncert za klavir in orkester št. 4 v g-duru op. 58 Ludwiga von Beethovna
3. uvertura k operi "Oberon" za veliki orkester Karla Marie von Webra

21. 10. je Glasbena matica v Mestnem domu priredila svoj prvi koncert, na katerem sta nastopila slovenska koncertna pevka Pavla Lovše in violinski virtuoz Jaroslav Kocian iz Prage, oba ob klavirski spremljavi.¹⁴³ Na koncu je prišla do veljave tudi slovenska izvorna glasba.

Glasbena matica se je odločila, da bo zaradi pomanjkanja stalnih domačih prireditev v gledališču začela izvajati tudi kvalitetne manjše glasbene prireditve v Mestnem domu. Koncerti v Unionu in Narodnem domu se zaradi velikih stroškov in premajhnega obiska niso zdeli primerni. Tako je bila 21. 10. dvorana Mestnega doma natlačeno polna, občinstvo pa je bilo veselo lepega večera in izvrstnih izvajalcev. Na koncertu sta prisostvovali gospe dr. Šušteršičeva in dr. Tavčarjeva.¹⁴⁴

koncerti:	17
bivša Slovenska filharmonija	10
godba 27. regimenta	5
GM	1
FD	1

II/4 OSTALO

V zvezi s kulturnimi aktivnostmi na institucionalnem področju v mesecu oktobru lahko omenimo še: začetek rednih vaj pevskega zbora Glasbene matice in pričetek pouka petja mladine v šoli Glasbene matice (poučevali so več kot 200 mladih grl).¹⁴⁵ Kot je bilo že omenjeno, so ob liberalni Glasbeni matici klerikalci ustanovili svoje glasbeno društvo Ljubljana, ki je od deželnega zbora za svojo dejavnost dobivalo finančno podporo, Matica pa nobene. Obstajali so sicer poskusi, da bi se nasprotja premostilo - vitez Pogačnik je v deželnem zboru 10. 10. izjavil: "Poročam da so se v zadnjem času vršila pogajanja med zastopniki Glasbene matice in glasbenega društva "Ljubljana" glede združitve v enotni zavod. Na tem sestanku se je od obeh strani izreklo, da je upati, da bodo ta pogajanja dovedla do zaželenega cilja in da bo vsaj na glasbenem po-

143 L.Z., 20. 10. 1913,

spored:

1. Čajkovski: Koncert za gosli v d-duru op. 35
2. Mendelssohn: Introdukcija in fuga
3. pesmi Deva, Kreka in Lajovica
4. dela J. S. Bacha
5. dela J. Straussa in Corneliusa
6. dela Dvoraka in Kociana
7. dela Smetane in Ondrička
8. dela Paganinija

144 S.n., Sl. in L.Z., 22. 10. 1913; Treba je poudariti, da je L.Z. posvečala precejšnjo pozornost uglednim obiskovalcem in je njihovo udejstvovanje v družabnem življenju - to je prisostvovanje kulturnim prireditvam - veliko bolj budno spremljala kot pa oba slovenska dnevnika.

145 S.n., 7. in 8. 10. 1913.

lju prenehala ta nezdrava konkurenca," vendar je vse ostalo zgolj pri besedah.¹⁴⁶ Slikarska šola Riharda Jakopiča se je začela 16. 10. ob pol dveh v njegovem umetniškem paviljonu. Novi učenci so se v Jakopičevo šolo sprejemali "vsak čas".¹⁴⁷

institucionalne prireditve - oktober 1913:	41
gledališke predstave:	24
koncerti:	17
-----	-----
slovenske institucije:	15
nemške institucije:	21
ostalo (vojaška godba):	5

NOVEMBER (Družabno-kulturno življenje prihaja v poln zamah.)

November je potekal v znamenju predvolilne mrzlice. Obe največji slovenski stranki sta pred volitvami stopnjevali napade in posegali po vseh mogočih zvijačah. Klerikalci so se - kot je že bilo omenjeno - na časopisnem področju čutili "diskriminirane" in so za Slovence skušali doseči tako nedotakljiv položaj, kot ga je zaradi liberalne večine med porotniki ljubljanskega sodišča imel Slovenski narod. Uredništvo Slovence je prevzel državni poslanec Joža Gostinčar. Ker je imel poslansko imuniteto, ga niso mogli sodno preganjati zaradi neresničnih navedb, žaljivk in podobnih zadev, ki so se v Slovincu čedalje bolj pogosto pojavljale. Gostinčarjev prevzem uredništva je bil sočasen z začetkom objavljanja obtožb o domnevnih malverzacijah na ljubljanskem magistratu. Ta naj bi bil po navedbah Slovence v rokah samih tatov, ki so baje žrli na račun mestnih ubožcev, ti pa so zaradi tega morali stradati, zmrzovati in umirati od lakote. Podobne obtožbe so se vrstile na račun ogromnih vsot denarja, zapravljenih za gradnje raznih zgradb, ki se niso nikoli izvršile ipn. Slovenski narod je odgovarjal, da skušajo klerikalci z notoričnimi lažmi o mestni upravi odvrniti pozornost od umazane Krekove afere, še bolj umazane Johančine afere, predvsem pa od velikopoteznega gospodarstva v deželi. Pri tem se je Narod spraševal, kako teh desetletja trajajočih malverzacij ni odkril vladni komisar Laschan, ki je skoraj dve leti gospodaril na magistratu s sodelovanjem večinoma nemških in klerikalnih prisednikov.¹⁴⁸

Slovenski narod ni dolgo vztrajal v "neenakem" položaju. 21. 11. je njegovo uredništvo prevzel liberalni državni poslanec Vladimir Ravnihar in dnevnik tako

¹⁴⁶ Obravnave sej deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani, 48. zvezek, seja z dne 10. 10. 1913.

¹⁴⁷ S.n. in Sl., 13. 10. 1913.

¹⁴⁸ Sl., 31. 10. in 3. 11. 1913; S.n., 4. 11. 1913.

vzel v zaščito pred tožbami oz. zahtevami po popravkih. Te so začele prihajati s strani klerikalcev - posebej Lampeta.¹⁴⁹

V predvolilno kampanjo je bilo seveda vključeno tudi kulturno vprašanje. Tako je bilo tudi na predvolilnem shodu napredno-političnega društva za dvorski okraj v restavraciji "Pri Zlatorogu". Kandidat za mestno kurijo, Josip Reisner, je spregovoril o dogodkih iztekajočega se leta. Med drugim je povedal: "Deželni glavar oz. deželni odbor je pokazal svoje krščansko srce zlasti s tem, da je dal letos zapreti kinematograf v Deželnem gledališču, samo ker je bila njegova duša ogorčena, ker se je predstavljalo triletnega otroka, ki se je kopal brez kopalnih hlačk. Par mesecev pozneje pa je govoril v deželnem zboru veliki moralist dr. Krek o svojih ljubavnih zadevah in dr. Šušteršič je pozabil na svoje nežno srce, klerikalci pa so objemali dr. Kreka in klicali: "Kaj nam ministri! Ti in samo ti!" Krekove ljubezenske zadeve nam ne delajo prav nobene preglavice in privoščimo mu, če že hoče, še marsikatero tako zabavo, samo s svojo moralo naj puste nas in naše ljudstvo pri miru."¹⁵⁰

Istega dne kot Reisner "Pri Zlatorogu" je tudi državni poslanec Ravnihar v dunajskem parlamentu govoril o isti stvari - kranjski kulturi. Med prikazovanjem mačehovskega odnosa deželne vlade do učiteljstva je povedal: "Kranjski klerikalci imajo zaslonbo v indolenci in nerazsodnosti kmečkega ljudstva, ki verno sprejema celo take sleparije, kakor je slučaj vodiške Johance. Sleparija se je dogajala v farovžu katoliškega župnika. Sam škof jo je obiskal in si izprosil krvavo srajco ... tako najvišji cerkveni pastir daje oporo praznoverju - najlepši dokaz za kulturo, ki je klerikalci sejejo med ljudstvom. Nositelj ljudske kulture bi moral biti ravno ljudskošolski učitelj, ki ga oni preganjajo."¹⁵¹

Napadi liberalcev so bili prav posebej usmerjeni na dr. Kreka: "Dobe se duhovniki, ki jih je Kreka sram. Zanimivo je, da gotovi farški razuzdanci niso bili nikoli tako navdušeni za Kreka, kakor sedaj, ko so izvedeli, kako po ženskih posteljah rešuje slovenski narod". "Ljudje, ki pijejo vodo farške lajdre, bodo seve vsi glasovali za Kreka - pa bomo vsaj vedeli, koliko je takih ljudi."¹⁵²

Napetost v javnem življenju je vidno naraščala premo sorazmerno z bližanjem volitev.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

6. 11. ob pol osmih zvečer je klerikalno Šentpetersko prosvetno društvo v svojih društvenih prostorih priredilo predavanje c. kr. profesorja Ivana Gra-

149 S.n., 21. in 22. 11. 1913.

150 S.n., 27. 11. 1913: poročilo o predvolilnem shodu z dne 26. 11. 1913.

151 S.n., 26. 11. 1913.

152 S.n., 5. in 6. 11. 1913.

fenauerja.¹⁵³

8. 11. so imeli nemški turnarji ob pol devetih zvečer v svoji članski sobi v Kazini predavanje telovadnega učitelja F. Zirnsteina o "Nemških telovadcih v osvobodilni vojni 1813".¹⁵⁴

Že 9. 11. je bilo spet na sporedu predavanje Šentjakobskega prosvetnega društva - predaval je g. Josip Jerše "o popolnoma novem zanimivem predmetu".¹⁵⁵

Novembrski cikel predavanj klerikalcev naj bi se začel 4. 11. z velikim predavanjem SKSZ, vendar so ga zaradi gostovanja hrvaške opere preložili na 11. 11. 1913 ob osmih zvečer. Predaval je Fran Saleški Finžgar. Vsebine Slovenec ni povzemal, na srečo pa je predavanje tako razburilo liberalce, da so na Finžgarjeva izvajanja ostro reagirali. V Slovenskem narodu je na njih odgovoril Andrej Prepeluh in pri tem kritično analiziral vse govornikove teze: "Ves duhovski in tercijalski aparat se zdaj trudi z dokazi, da romanja v Vodice ni zakrivil on ... Do nedavnega so se pehali za takimi dokazi le najfanatičnejši kaplani in pronosirani zagrizenci, ker tem ni delo uspevalo prepovoljno, so zdaj vpregli v te gare ljudi, o katerih smo do zdaj gojili vero, da so zmerni in dostojni. Obžalujemo, da je med to tolpo zašel Fran S. Finžgar. Mož je predaval prejšnji torek v "Ljudskem domu" o temi "Več žilavosti". V svojem govoru se je lotil našega trgovca in obrtnika ter ožigosal našo malo podjetnost in nebržnost za veleindustrijo; dotaknil se je izseljevanja v Ameriko; privoščil si je naše dijaštvo, ki mu je - izstopivšemu iz srednje šole - samo klobasa in cviček ideal; položil na koleno slovensko inteligenco, ki noče podpirati domače literature, pač pa se zanima za sanjske bukve in krtačil gledališko občinstvo, ker ne poseča dram, pač pa opero, ker je to nobel. Do tu bi se več ali manj strinjali z govornikovimi izvajanjmi ... Toda strogo moramo zavriniti, da je sicer dostojni duhovnik Finžgar, ko je vzel na piko naše čtivo, vpletal v svoje izvajanje vodiško Johanco, češ da nam je to ženšče priča, kako premalo je pri nas v vseh stanovih prave verske naobrazbe, ker se najdejo ljudje, ki nasedajo tako priprosti slepariji. Kdo pa je kriv, da imajo naši ljudje tako majhno versko naobrazbo? Tisti fajmoštri in kaplani, ki se namesto z verskim poukom, bavijo raje s politiko in posedajo po posojilnicah, konsumih itd., se posvečajo drugim poslom, a jim je verouk in katoliška morala deveta briga! Je li častiti gospod pozabil popolnoma, da so baš njegove lastne ovčice dale velik kontingent zavedencev, ki je trumoma drl v Vodice, da vidi čudeže telečje krvi ... Ne ve li, kaj klepečejo zlobni jeziki o bolnih iz njegove neposredne soseščine, ki so se zdravili z Johančinim urinom? Kako, da tem ljudem ni nudil boljše verske naobrazbe? Vprašamo se: Kakšno versko naobrazbo imajo pač katoliške nune v Podmurvicah, marijine hčerke in o. o. kapucinarji na Reki, ki so protežirali Johanco? Kakšno versko naobrazbo ima tisti pater, ki je spremljal to svetnico v procesiji na Trsat in Kastav? Kako visoko je "versko naobražen" vodiški fajmošter, pod čigar domačim krovom je vodiška Johanca potila telečjo kri? In

153 Sl., 5. 11. 1913.

154 L.Z., 6. 11. 1913.

155 Sl., 7. 11. 1913.

Župan: Gospod fajmošter, strašno nas veseli, da ste prišli k nam tako okrogli! Zakaj ker ste se zredili že drugod tako lepo, se vam pri nas ne bo treba!

kakšno versko naobrazbo ima šele prevzvišeni gospod knezoškof ljubljanski, ki je hodil gledat in občudovat v Vodice? So ga li morda liberalci vkljenjena v izvoščku tirali gori? Gospod župnik Finžgar! V prvo pometajte pred svojim in svojih kolegov pragom ter versko naobrazite svoje duhovne sobrate in sestre, predvsem pa škofa! Potem šele se lotite nerazsodne mase! Naprednjakom pa, ki so se že ab ovo rogali vodiškem sleparijam in jih najodločnejše obsojali, dobrohotno prizanesite ..."¹⁵⁶

¹⁵⁶ Sl., 4. 11. in S.n., 17. 11. 1913.

Finžgarjevo predavanje je bilo torej tematsko precej mešano in se je v stilu "napad je najboljša obramba" ukvarjalo z gospodarskimi, kulturnimi in versko-pedagoškimi vprašanji. Predvsem je bilo kritično nastrojeno do določenih skupin ljudi - trgovcev, obrtnikov, dijakov, inteligence ... - "katerih obnašanje" ni ustrezalo klerikalnim normam. Šlo je torej za "krtačenje" aktualnih tem oz. ideološko utrjevanje poslušalcev in posredovanje "pravih" stališč v odnosu do tekočih vprašanj. V podobnem smislu je verjetno potekalo precej predavanj društev klerikalnega tabora.

Klerikalci so se vsekakor odločili, da se za vsako ceno distancirajo od vodiške Johance. 13. 11. je Šentpetersko prosvetno društvo priredilo "velezanimivo" predavanje o čudežih. Predaval je častiti gospod Mariofil Holeček. V notici so navajali, da pričakujejo veliko udeležbo, ker je predavatelj obljubil, da prikaže obnašanje liberalcev v pravi luči in da bo dokazal, da ti ljudje z vodiško Johanco hočejo le izpodkopavati ugled veri in duhovščini.¹⁵⁷

Krščanska ženska zveza je 14. 11. 1913 ob 16-ih priredila redno predavanje v Ljudskem domu. Predavatelj je bil spet g. Josip Jerše.¹⁵⁸

20. 11. je v Šentpeterskem prosvetnem društvu s svojim predavanjem nastopil prof. Dolenc.¹⁵⁹

V drugi polovici novembra so pri predavanjih prevladovali Nemci. 19. 11. je podružnica nemškega Splošnega jezikovnega društva v članski sobi Kazine pripravila živahen večer s predavanjem, ki je bilo posvečeno pesniku in pripovedniku Petru Roseggerju. S tem so odprli serijo predavanj v zimskih mesecih. Predsednik društva Puschnigg je prebral čestitko pesniku za njegov 70. rojstni dan. Potem je poudaril pesnikovo povezanost z Ljubljano - pesnik je v mladosti delal v nekaterih ljubljanskih trgovinah, kasneje ob potresu pomagal pri zbiranju pomoči za Ljubljano in imel čez čas - ob priliki odkritja spomenika Anastasiusu Grünu - predavanje. V nadaljevanju večera so podali podobo Roseggerjevega romana "Iskalci boga". V drugem delu je bilo predstavljeno pesnikovo življenje, ki je bilo zelo razgibano, saj je v nekaj letih prešel od kmeta in trgovca do pesnika.¹⁶⁰

22. 11. je ob devetih zvečer v istih prostorih potekal sestanek turnarjev. Protestantski župnik dr. Hegemann je govoril o nemški vstaji l. 1813.¹⁶¹

24. 11. so prav na istem mestu organizirali družinski večer Nemške evangeličanske zveze. Spet je predaval dr. Hegemann - tokrat o "Moralnih močeh vstaje l. 1813". Njegovo predavanje je bilo prav ognjevito, vendar na žalost brez primerne števila poslušalcev.¹⁶²

Novembra je bilo na sporedu deset predavanj - šest v organizaciji klerikalcev

157 Sl., 12. 11. 1913.

158 Sl., 12. 11. 1913.

159 Sl., 20. 11. 1913.

160 L.Z., 15. 11. in 25. 11. 1913; Peter Rosegger, avstrijski pesnik in pripovednik; zaradi svoje liberalne usmerjenosti je prihajal v spore s katoliško cerkvijo (Enciklopedija Jugoslovenskog leksikografskog zavoda, Zagreb, 1962, str. 507 - geslo Rosegger).

161 L.Z., 21. 11. 1913.

162 L.Z., 24. 11. in 29. 11. 1913.

in štiri v organizaciji Nemcev. Nemci so se osredotočili na temo bitke pri Leipzigu, klerikalci pa so se ukvarjali z utrjevanjem zavednosti svojih volilcev in razlaganjem "prave" resnice glede vodiške Johance. Liberalna društva niso pripravila nobenega predavanja, pač pa je na liberalnem terenu v drugi polovici novembra priredil predavanja dr. Weiss. Mož je v kavarni Evropa in Narodnem domu predaval o hipnotizmu, somnambulizmu in sugestiji. Posebno zanimivi so bili eksperimenti, ki so občinstvo presenetili in očarali. Mediji so prikazali "materino ljubezen", "ekstazo", "sovraštvo in ljubezen". Za vse intelektualne kroge naj bi bila dr. Weissova predavanja s predstavami zelo zanimiva. Posebej so vabili dijake, ki se učijo logike in dušeslovja.¹⁶³

Ta predavanja nikakor niso bila všeč klerikalcem. Slovenec je o njih zapisal: "Pod protekcijo liberalne gospode proizvaja neki tujec zadnje tedne hipnotično eksperimentiranje po Ljubljani. Ker ne zadoščajo narodne dame in liberalni trgovski pomočniki, vabi Slovenski narod k tem seansam srednješolsko mladino. Tukaj pa se ima napraviti stvari konec. Hipnoza je zdravilna metoda ... Lajnik nima tu ničesar opraviti. Na nezrele mlade ljudi ima taka hipnoza lahko kvaren vpliv." V Slovincu so se čudili, da deželna vlada, zdravstveni svet in c. kr. policija to dovolijo. Tako zaradi klerikalcev dr. Weiss ljubljanskih dijakov ni več pustil k svojim predstavam. V notici, ki je vabila k predavanjem v malo dvorano Narodnega doma 28. in 29. 11., je bilo zapisano, da srednješolci nimajo "pristopa". Vstopnina je znašala 1 K.¹⁶⁴

predavanja:	10
klerikalci	6
Nemci	4

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

V mesecu novembru so se zgodile le tri kulturno-umetniške prireditve v organizaciji klerikalnih društev. Vse so priredili ob nedeljah in vse so imele umetnostne težnje.

Izobraževalno društvo iz Most je 9. 11. v Ljudskem domu priredilo pet-dejanko z naslovom "Roza Jelodvorska". Kljub slabi dramatizaciji in nepovezanim prizorom je Slovenčev kritik čestital društvu za toliko število dobrih igralk in igralcev. Posebej je bilo pohvaljeno občinstvo, ki je pokazalo velik smisel za dramsko umetnost in je bilo v tem po mnenju Slovence pred ljubljansko inteligenco. V poročilu se je tudi odobravalo odredbo, ki je določala ločena stojišča za moške in ženske, grajalo pa nepotrebno ploskanje pred začetkom dejanj.¹⁶⁵

16. 11. je Šentpetersko prosvetno društvo priredilo predstavo "Sv. Elizabeta".

163 S.n., 18. 11. 1913.

164 S.n., 28. 11. 1913.

165 Sl., 8. 11. in 11. 11. 1913.

Dobiček je bil namenjen v dobrodelne namene. Prireditve se je začela že ob petih popoldne zaradi martinovanja društva "Rokodelskih pomočnikov".¹⁶⁶

Katoliško društvo za delavke je 23. 11. priredilo nastop pevskega zbora, ki je zapel devet pesmi - poleg narodnih še avtorjev Foersterja, Ferjančiča, Družoviča, Malat-Berana - za tem pa so uprizorili še igro v treh dejanjih z naslovom "Napuh hodi pred padcem".¹⁶⁷

kulturno-umetniške prireditve: 3

klerikalci 3

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Osrednji praznik in povod za slavlja je bila v novembru Martinova nedelja. Društva so se v glavnem odločala za kulturno-zabavno obliko martinovanja. Na programu so namreč imela poleg zabave tudi točke s kulturno-umetniškimi stremljenji.

Nedelja, 9. 11., je predstavljala prvo možnost za Martinovo nedeljo. Tega dne je pevsko društvo Slavec v veliki dvorani Narodnega doma priredilo Martinov večer, ki je "občinstvu v vsakem oziru ustregel - za ljubitelje "umetne" pesmi, je bil na sporedu koncertni del, prijatelji zdravega humorja pa so imeli obilo zabave ob novih, sedanjemu času primernih komičnih prizorih in kupletih. V zgoraj navedeni smeri zasnovane prireditve so našemu občinstvu jako priljubljene in jih rado v obilnem številu poseča." Po koncertnem delu in dveh komičnih prizorih se je večer zaključil s prosto zabavo in plesom. Igrali so člani bivše Slovenske filharmonije.¹⁶⁸

15. 11. je imel nemški moški pevski zbor Vorwärts iz sp. Šiške ob sodelovanju kapele 27. regimenta koncert v stekleni dvorani Kazine. Na sporedu so bile koroške ljudske pesmi. Po koncertnem delu je bil na vrsti ples.¹⁶⁹

16. 11. so v večini društev določili za Martinovo nedeljo. Tega dne ob šestih zvečer je v svoji društveni hiši na Komenskega cesti Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov priredilo Martinovo veselico. V do zadnjega kotička napolnjeni dvorani se je dogajala "plemenita zabava". Pevski zbor je bil deležen burne pohvale, s posebno pozornostjo pa je občinstvo sledilo govorniku dr. Janezu Jeršetu, ki je podal "mnogo času primernih nauk v lepi, primerni obliki in poudarjal važnost rokodelske organizacije". Lepo je uspela gledališka predstava v treh aktih z naslovom "Vražji lovec" - posebno dobro je bilo prikazano ljubljansko srednjeveško obzidje. Vstopnina je znašala 70 v.¹⁷⁰

Istega dne (16. 11.) ob isti uri, je klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo v društvenih prostorih priredilo poučno-zabaven večer. Na sporedu je bila godba

¹⁶⁶ Sl., 11. 11. 1913.

¹⁶⁷ Sl., 20. 11. in 25. 11. 1913.

¹⁶⁸ S.n., 3., 5. in 17. 11. 1913; L.Z., 9. in 10. 11. 1913.

¹⁶⁹ L.Z., 17. 11. 1913.

¹⁷⁰ Sl., 12. 11. in 18. 11. 1913 ter L.Z., 15. 11. in 18. 11. 1913.

Šentjakobskih goslačev, predavanje itd. Vstop je bil prost.¹⁷¹

Slovensko trgovsko društvo Merkur je na isto nedeljo v veliki dvorani Narodnega doma priredilo zabavni večer s petjem, godbo in plesom. Sodeloval je društveni pevski zbor in salonski orkester Sokola I. Prireditve so obiskali veljaki iz občinskega sveta ter trgovske in obrtniške zbornice. Prispeli so tudi gostje iz Gorice, Trsta in drugod.¹⁷²

22. 11. so uslužbenci ljubljanskega glavnega poštnega urada priredili častni večer svojemu novemu načelniku Josipu Fleretu. Banketa se je udeležilo 64 uradnikov in uradnic - vsi, ki jih služba ni ovirala. Po napitnicah je nastopil pevski zbor za njim pa dvanajstčlanski orkester.¹⁷³

V Ljubljani beležimo pet društvenih martinovanj, ki so v svojem sporedu vsebovala tako umetniški kot zabavni del. Pri obeh klerikalnih martinovanjih je bila v resnem delu izpostavljena moralno-pedagoška komponenta v obliki predavanja oz. "podajanja času primernih naukov", v zabavnem delu pa je ples seveda manjkal.

Martinovanj pa je bilo po gostilnah v Ljubljani in okolici še dosti več - npr. v organizaciji Sokola - Vič (Pri Travnu na Glincah), podružnice sv. Cirila in Metoda za občino Moste (Pri Trčku) ...

kulturno-zabavne prireditve: 6

liberalci	2
klerikalci	2
Nemci	1
ostali	1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Prva tovrstna prireditve v mesecu novembru je bil garnizijski večer službojuočih podoficirjev ljubljanske garnizije. Priredili so ga 5. 11. v Kazini ob sodelovanju kapele 27. regimenta. Vabljene so bile družine podoficirjev ter njihovi prijatelji in znanci.¹⁷⁴

Med društvene prireditve povsem zabavne vsebine lahko v mesecu novembru uvrstimo še vrsto družabnih večerov in veselic s plesom:

- 8. 11. je zabavni večer Sokola I. potekal v gostilni brata Zupančiča na Ahacljevi cesti. Nastopil je salonski orkester Sokola I. Ob živahni zabavi, ki je trajala pozno v noč, so se udeleženci "v bratskem razgovoru navduševali za sokolsko in napredno stvar."¹⁷⁵

- v soboto, 15. 11., je bil prvi večer Narodne čitalnice v vseh čitalničnih

171 Sl., 16. 11. 1913.

172 S.n., 8. 11. in 17. 11. 1913 ter L.Z., 16. 11. in 18. 11. 1913.

173 S.n., 26. 11. 1913.

174 L.Z., 4. 11. 1913.

175 S.n., 8. 11. in 10. 11. 1913.

prostorih Narodnega doma. Po poročilu v Slovenskem narodu je Narodna čitalnica s sobotno prireditvijo udejanila nekaj, "kar smo do sedaj v Ljubljani sploh pogrešali." Poročevalec je dalje navajal, da so družinski večeri prireditve, "ki so izšle iz francoskega tla. Njih namen je združiti posamezne rodbine v domačem kraju, poskrbeti starim in mladim par ur neprisiljene domače zabave." Tako je bilo tudi v Narodnem domu, kjer je bil zgornji del dvorane namenjen za ples, igral je LDO, spodnji - "krasno dekoriran" z visokimi oleandri - pa je predstavljal shajališče starejše družbe, ki se je "ob snežnobelo pregrnjenih, z razkošnimi cveticami ozaljšanih mizah pri kapljici rujnega vinca iz državne vzorne kleti v Rudolfovem nemoteno med sabo zabavala, obenem pa se divila vztrajnosti plešoče mladine." Večer je "otvoril" koncert, ki ga je priredil salonski orkester, sestavljen iz gospodičen in gospodov iz domače družbe. G. prof. Morterra, ki je vodil ples, je našel zlasti pri "arragementu" novega tango plesa izobilje vestnih in ukaželjnih učencev. Udeležba je bila velika "zlasti s strani narodnih meščanskih rodbin. Narodna čitalnica je ž njim (večerom - op. a.) otvorila vrsto prireditev, ki bodo tudi ostale redno shajališče naše družbe."¹⁷⁶

Istega večera kot Narodna čitalnica (15. 11.) je imel v Unionu svoj večer tudi klerikalni Družabni klub.¹⁷⁷

V nedeljo, 16. 11., sta bili kar dve zabavno-dobrodelni prireditvi.

"Martin Malenškov večer" šentpeterskih podružnic sv. Cirila in Metoda pri Štruklju je bil dobrodelne narave. Z udeležbo so obiskovalci podpirali družbo, "ki je na tisoče otrok obvarovala potujčevanja." Prevladovalo je požrtvovalno razpoloženje, saj so šentpeterske dame zbrale 200 K 55 v.¹⁷⁸

Istega dne je Martinov večer v Kavčičevi gostilni na Privozu priredilo tudi Gospodarsko napredno društvo za Šentjakobski okraj. Izkupiček je bil namenjen miklavževanju revnih otrok tega okraja. "Narodno občinstvo" je do zadnjega kotička napolnilo obširne prostore in se počutilo prav domače.¹⁷⁹

Na Martinovo nedeljo, 16. 11., se je v Šentjakobskem okraju vsekakor pokazalo, kateri veseljaki so katoliški in kateri narodno-napredni. Prvi so vsekakor morali obiskati "podučno-zabaven" večer Šentjakobskega prosvetnega društva (omenjen v rubriki kulturno-zabavnih prireditev), drugi pa se niso mogli izogniti zgoraj omenjenemu dobrodelnemu rajanju v Kavčičevi gostilni - obe veselici sta potekali istočasno.

V soboto, 22. 11., je liberalno Društvo slovenskih trgovskih sotrudnikov ob pol devetih zvečer v mali dvorani Narodnega doma priredilo zabavni večer. Na njem sta nastopila komik Sladovič in "sv. Johanca z Vodice" ...¹⁸⁰ Vodiška Johanca trgovskih sotrudnikov pa je šla na živce Slovincu. 22. 11. je zapisal: "Drugod so trgovski sotrudniki večidelj ljudje finih manir. V Ljubljani pa je nekaj komijev, katerih nesramnost in surovost presega vse meje ... Polni alkohola robantijo in izzivajo po železniških kupejih dostojne in mirne potnike - zlasti

176 S.n., 8. 11. in 17. 11. 1913.

177 Sl., 15. 11. 1913.

178 S.n., 8. 11. in 21. 11. 1913.

179 S.n., 12. 11. in 17. 11. 1913.

180 S.n., 18. 11. in 24. 11. 1913.

duhovnike. Njihovi pogovori so naravnost gnjusni, pojo pa tako bogokletne in umazane kvante, da lasje stojijo pokonci." Te besede je Slovenski narod označil kot "rovtarsko psovanje in grdenje", pravi vzrok za njih pa naj bi bila vodiška Johanca oz. parodija na njo in njene čudeže. "Lepo je, da se na tak način indetificirajo z njo," je poudarjal Slovenski narod in nadaljeval: "Slovenec zmerja sotrudnike, da vračajoč se z izletov izzivajo in robantijo po vagonih - kakemu klerikalcu že ni všeč, če zapojejo kako narodno ali si dovolijo kako šalo. Kaj pa napredni potniki, ki jih molestirajo na železnici kake babe s "prepevanjem" brumnih pesmi in glasnimi molitvami, ali pa kaplani in duhovniki z arogantnim zabavljanjem čez liberalce?"¹⁸¹

Ob istem času kot sotrudniki v Narodnem domu je imel v Unionu svoj večer Družabni klub.¹⁸²

Svoj drugi družinski večer je imela istega dne (29. 11.) ob pol devetih v veliki dvorani Narodnega doma Narodna čitalnica. Sodeloval je orkester Društvene godbe. Na plesišču, kakor tudi v krasno ozaljšanem restavracijskem vrtiču, je vladalo živahno vrvenje. Med odmori je igral domač čitalniški orkester. Udeležencev je bilo nad 200, pri prvi četvorki pa je nastopilo 50 parov, kar je poročevalec ocenil kot številno udeležbo. Prireditve so obiskali župan Tavčar in podžupan Triller s soprograma ter predsednik trgovske zbornice Knez.¹⁸³

Tudi to soboto je Družabni klub organiziral svoj redni družabni večer.¹⁸⁴

Kabaretni večer dunajskega gledališča "Cabaret Fledermaus", uprizorjen 7. 11. ob osmih v hotelu Slon, je obsegal "zdrav humor in satiro". Kabaretni večer so ponovili tudi 11. 11. v stekleni dvorani Kazine, tokrat z novim programom.¹⁸⁵

Novembra je bilo organiziranih 10 zabavnih društvenih prireditev. Šest so jih organizirala liberalna društva, tri klerikalni Družabni klub, ena pa je bila policno-stanovska.

Ob sobotah in nedeljah zvečer je potekala na kulturno-zabavnih in družabno-zabavnih prireditvah svojevrstna bitka društev različnih taborov (s tega vidika obe področji težko ločimo). V tem spopadu sta se obe strani posluževali že preizkušenih orožij - klerikalci poučno-svarečih predavanj in govorov, liberalci pa sarkazma v obliki skečev in parodij. Pojmovanje zabave se je med obema taboroma zelo razlikovalo. Nasprotnomisleči Ljubljčanji (in tudi podeželani) so se srečevali pri institucionalnih kulturnih prireditvah (gledališče, koncerti GM, kinematograf ...), veseljačili, plesali in krokali pa so v glavnem ločeno.

181 S.n., 24. 11. 1913.

182 Sl., 22. 11. 1913.

183 S.n., 26. 11. in 1. 12. 1913 ter L.Z., 29. 11. 1913.

184 Sl., 29. 11. 1913.

185 L.Z., 6. in 11. 11. 1913; Teh uprizoritev ne moremo uvrstiti ne med društvene ne med institucionalne prireditve, lahko pa ju uvrstimo med družabno-zabavne.

družabno-zabavne prireditve: 10

liberalci	6
klerikalci	3
ostali	1

I/4 OSTALO

Nemške družabne prireditve so, kot je bilo že omenjeno, zanimale tudi Slovence.

Slovenec je v zvezi s predstavo Fledermaus Kabareta, uprizorjeno 7. 11., napadel liberalno inteligenco in ji naprtil krivdo za "kulturno" izdajstvo. 11. 11. je v notici "Slovenska drama v Deželnem gledališču" zapisal: "V sobotni številki smo poročali o slabem obisku pri resni dramski predstavi, namenjeni inteligenci (Funtkova drama "Tekma", uprizorjena 7. 11. - op. a.). Mnogo slovenske inteligence je bilo tisti večer pri Slonu pri predstavi dunajskega "Fledermaus kabareta". Slovenski dramci tudi brez klerikalnih intrig vedno manjka inteligentnega občinstva, ki je sicer mnogo debatiralo in vpilo o slovenskem gledališču, pri slovenski dramci pa v gledališču puščalo prazne sedeže. Prihodnji teden bo morda obisk boljši - igra se "Vodiška Johanca ali telečja kri v Ljubljani". Tako bo morda za inteligentni publikum v Ljubljani rešeno slovensko gledališče. Zanimivo pri tej gledališki dramski mizeriji je, da so naši Ljudski domovi v Ljubljani in okolici pri vsaki predstavi vedno polni. G. Borštnik bo prav storil, ako z dobrimi ljudskimi predstavami ustvari novo gledališko občinstvo."

Vsekakor je ta Slovenčev komentar zelo pomenljiv, saj opredeljuje ljubljanski "inteligentni publikum" kot čisto liberalen, in se od njega popolnoma distancira. Pripisuje mu tudi nagnjenost k lahki in, še huje, nemški umetnosti. Tudi Deželno gledališče se tu jasno označuje in kritizira kot domena liberalcev. Nasproti temu se kot možni kulturni oponent izpostavlja "ljudstvo" - kar naj bi bili verjetno revnejši in manj izobraženi sloji prebivalstva - iz katerega naj bi se z "ljudskimi predstavami" izoblikovalo novo gledališko občinstvo. To "ljudstvo" so klerikalci preko svojih Ljudskih domov očitno v precejšnji meri obvladovali in tudi že primerno kulturno "izobraževali". Kakšno izobrazbo naj bi te "ljudske predstave" ustvarjale in kakšno gledališče naj bi pri tem nastajalo, dajejo slutiti že naslovi predstav, kot so - "Za pravdo in srce", "Roza Jelodvorska", "sv. Elizabeta"...

V začetku novembra so se začele vaje za nemški mešani pevski zbor. Kandidate je sprejemal glasbeni direktor Weiss-Ostborn.¹⁸⁶

10. 11. je bila v Narodnem domu uprizorjena javna telovadba slovenske Sokolske vrste, ki je 16. 11. nastopila na tekmovanju v Parizu. Na sporedu so bile: proste vaje, vaje na bradlji, drogu, konju, "na šir" in krogih, plezanje na hitrost ter skok v daljavo.¹⁸⁷

¹⁸⁶ L.Z., 4. 11. 1913.

¹⁸⁷ S.n., 10. 11. 1913.

V začetku novembra se je začel hrvaško-srbski tečaj. V organizaciji Slovenskega kluba ga je vodil prof. dr. llešič, udeleževalo pa se ga je nad 70 dam in gospodov.¹⁸⁸

Aktivnost društev je začejala delati preglavice Slovenskemu narodu. Dne 27. 11. je bilo v notici "Malo uvidevnosti" objavljeno: "Z društvenimi naznanili, reklamami in poročili nas društva bombardirajo. To društvo hoče imeti reklamo za kako prireditev kar po več dni, drugo hoče imeti, da se natisnejo imena vseh odbornikov itd. itd. Malo uvidevnosti bi društva že lahko imela, kajti tako ne gre več. Naš list ima kake druge naloge, ki so bolj važne, kakor te reklame."

Novi ples - tango, je v tem času na liberalnih zabavah (npr. družinskih večerih Narodne čitalnice) pridobival na priljubljenosti. S stališča katoliške morale pa je bil ta ples sporen. S tem v zvezi so časopisi tudi prenašali razna mnenja in poročila iz tujine. Tako je npr. Slovenski narod 27. 11. poročal o tem, da v Nemčiji in drugod nastopajo proti tangu, italijanska kraljica Helena pa da ga sama rada pleše in da ga je uvedla na dvoru. 29. 11. je isti časopis sporočil, da je več inozemnih škofov vprašalo papeža, ali tango odgovarja nrvnosti. Dokler se zadeva ne pojasni, se je škofom ukazalo naj tango po možnosti zatirajo. Na to temo je tudi v Laibacher Zeitung bilo mogoče prebrati šalo: "Fritzhen: Sag mal, Vater, tanzen Affen auch Tango? - Vater: Nur! ..."189

društvene prireditve - november 1913:	29
predavanja	10
kulturno-umetniške prireditve	3
kulturno-zabavne prireditve	6
družabno-zabavne prireditve	10
- - - - -	- - - - -
liberalci	8
klerikalci	14
Nemci	5
ostali	2

I INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Dramska sezona slovenskega Deželnega gledališča se je začela precej klavrno. Po že ustaljeni tradiciji so na vseh svetih dan igrali Raupachovo igro "Mlinar in njegova hči". Tokrat so jo 1. 11. uprizorili v režiji Danila. Hiša ni

188 S.n., 14. 11. 1913.

189 L.Z., 28. 11. 1913.

bila tako polna, kot je bila prejšnja leta.¹⁹⁰

1. 11 so v nemškem gledališču popoldne ponovili opereto "Die schöne Helena" ("Lepa Helena"), zvečer pa so s pomočjo članov celovškega ansambla nastopili z Verdijevo opero "Rigoletto".¹⁹¹

V nedeljo, 2. 11., je bila popoldne na sporedu opereta "Ein Walzertraum" ("Sanjski valček"), zvečer pa spet "Rigoletto". Kritika je bila spet naklonjena vsem - tako solistom kot manjšim vlogam, orkestru in direktorju Schrammu.¹⁹²

Marko Vušković

4. 11. so hrvaški gledališčniki spet obiskali Ljubljano. Na sporedu je bil - kot pred dvema dnevoma v nemški hiši - Verdi oz. njegova opera "Traviata".

¹⁹⁰ S.n., Sl. in L.Z., 4. 11. 1913; D. Moravec, "Slovensko gledališče Cankarjeve dobe" (Ljubljana: CZ, 1974).

¹⁹¹ Gledališki listi nemškega gledališča v Ljubljani 1912-14; Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

¹⁹² L.Z., 4. 11. 1913.

To je bila spet priložnost za nove, v superlativih izražene komplimente časopisnih kritikov. Ti so ocenili, da je bila "Maja de Strozzi najboljša Violeta, kar so jo ljubljanski odri videli. Publika ji je po vsakem aktu vzklikala in divje ploskala." Gledališče je bilo razprodano, publika pa osvojena. Predstavo sta obiskala deželni glavar Šušteršič in deželni predsednik Schwarz z ženama.¹⁹³

Istega dne je v nemškem gledališču nastopala "Die goldene Eva" ("Zlata Eva"). Veseloigra Schönthan in Coppela je bila po besedah kritika v L.Z. že zdavnaj obrabljena (Eva se poroči z bogatim starcem ...). Publika je zelo uživala ter nastopajočim vzklikala, igralci pa so svoje vloge pretirano karikirali.¹⁹⁴

Naslednjega dne, 5. 11., je hrvaško gledališče uprizorilo Puccinijevo opero "Tosca". Spet sta bila tu nov triumf in razprodana hiša. Tokrat je bil v ospredju Vušković, ki je v vlogi policijskega šefa barona Scarpie fasciniral s svojim baritonom neverjetnih razsežnosti - "Znal je nijansirati svoj glas v najznačilnejših barvah, ki ločijo šepetajočega ljubimca od pohotnega volka in pobožnega katoličana od brezsrčnega tirana ..." in igro "V vsaki gesti kot Scarpia kazal krutost z svojim bronastim, hladnibrutalnim obrazom." (S.n.) Predstavi sta zopet prisostvovala Schwarz in Šušteršič s soprogama.¹⁹⁵

6. 11. so v nemškem gledališču tretjič ponovili opereto "Der lachende Ehemann" ("Nasmejani soprog").¹⁹⁶

7. 11. je končno prišla v Deželnem gledališču na vrsto Funtkova drama "Tekma" (31. 10. je bila odpovedana). Igra niti ni izpadla slabo, samo gledalcev ni bilo. Slovenec je - kot je bilo že omenjeno - poudarjal, da so gledalci, namesto da bi šli gledat "Tekmo", "prebegnili" k predstavi "Fledermaus Kabareta" v hotel Slon. Slovenski narod je svoje poročilo o predstavi obupano zaključil: "Ali mislijo ljudje, ki so se prej polnoštevilno udeleževali Borštnikovih gostovanj, da ga zdaj ni treba več iti gledat, ker ga imamo itak v Ljubljani? Naj se vendar vsaj gotovi krogi zganejo, saj postaja zadeva že mučna ..." Tudi kritik Laibacher Zeitunga je menil, da je s svojim obiskom ljubljanska publika znova dokazala, da ji manjka vsak smisel za resno dramatsko umetnost. Predstavo je obiskal deželni glavar Šušteršič.¹⁹⁷

8. 11. so ob Schillerjevem prazniku v nemškem gledališču uprizorili njegovo dramo "Die Jungfrau von Orleans" ("Devica Orleanska").¹⁹⁸

V nedeljo, 9. 11., so v nemškem gledališču uprizorili dve predstavi. Popoldne je bila na vrsti ponovitev "Die goldene Eva" ("Zlata Eva"), zvečer pa so uprizorili opereto Johanna Straussa "Die Fledermaus" ("Netopir"). Kritik je poudaril, da gre za neuničljivo delo, katerega vsaka nova uprizoritev z neminljivim čarom vpliva na nove generacije ljubiteljev operete. Nedeljska uprizoritev je sledila zahtevam novega časa, ko se hoče krohotanja in ne smejanja. Muzikalična igra je bila mestoma groba in zadnji akt je padel na nivo poze zaradi klovnovskih šal.¹⁹⁹

193 S.n., Sl. in L.Z., 5. 11. 1913.

194 L.Z., 4. 11. in 6. 11. 1913.

195 S.n., Sl. in L.Z., 6. 11. 1913.

196 L.Z., 4. 11. 1913.

197 S.n., 7. 11. 1913, Sl., 11. 11. 1913, L.Z., 8. 11. 1913.

198 L.Z., 4. 11. 1913.

199 L.Z., 11. 11. 1913.

Slovensko deželno gledališče v Ljubljani.

Vodja Ignacij Borštnik.

Predstava 9.

Gled. predstava 2439.

V nedeljo, dne 9. novembra 1913.

Burka! Za smeh!

Na novo vprizorjeno!

Za smeh! Burka!

MARTIN SMOLA

ali

KINEMATOGRAF.

Burka v treh dejanjih. — Spisala O. Blumenthal in G. Kadelburg. — Prevel Alekzij Nikolajev. — Režiser Jos. Povh ž.

Na dunajskem „Volkstheatreu“ nad 50krat z velikanskim uspehom vprizorjena.

OSEBE:

Martin Črnt	M. Skrbinek	Tobija Poteron	Ed. Grin.
Hilda, njegova žena	B. Bukleкова.	Boris Menski	A. Danik.
Vladimir Strnad, njen oče	Jos. Povh ž.	Avlin, podjetnik kinematografa	Jos. Šent.
Mariša, njegova žena	P. Juvanova.	Škrbec, knjigovodja	Al. Drenovec.
Marta Poljančeva	J. Gorjupova.	Ema, služkinja	Al. Gorjupova.

Kraj: Ljubljana.

PARTER:

Sedež I.—III. vrste	2 K 60 v
IV.—VI.	2 . 36 .
VII.—IX.	2 . 16 .
X.—XI.	1 . 60 .
Stojšče	1 . 14 .
Dijaško stojšče	48 .

LOŽE:

Vstopnica	1 K 80 v
za dijake	1 . 30 .
Cene letam za posamezne predstave:	
Loža v parterju	K 4.—
I. redu št. 2—5	4.—
II. „ 6—9	5.—
III. „	3.—

BALKON:

Sedeži I. vrste	1 K 60 v
II.	1 . 30 .
III.	1 . 20 .

GALERIJA:

Sedeži I. vrste	K 80 v
II.—V.	60 .
Stojšča	20 .

Vstopnice se dobivajo v Česarkovi trafikli in zvečer na dan predstave pri blagajni v gledališču.

Blagajnica se odpre ob 7.

Začetek ob 7/8.

Konec ob 9/10.

Medtem ko so gledalci 9. 11. v nemškem gledališču uživali v Straussovi opereti, so se zabavali tudi gledalci v Deželnem gledališču. Tam se je dogajala prvovrstna sramota. Na sporedu je bila namreč Blumenthal-Kadelburgova veseloigra "Martin Smola ali kinematograf", ki so jo baje na Dunaju ponavljali več kot 50-krat. V resnici o kaki veseloigri ni bilo govora, saj je šlo po oceni kritika Slovenskega naroda za "v prvi vrsti skakanje in preskakovanje ... prave in pristne cirkuške figure. O kaki igralski logiki ni govora... Gospod Skrbinšek zmore tole: Martin Smola prekroka celo noč, pride ob šestih zjutraj domov, grozovito zdeha in toži o svoji zaspanosti, v isti sapi je živahen, noge in roke mu poskakujejo." (S.n.) "Najbrže bomo obsojeni, da se nam bo igralo v bodoče samo veseloigre in burke in da bo prišla enkrat samkrat na mesec na vrsto literarna reč. A treba bo prenesti tudi to, zakaj publika hoče le lahke hrane." (Sl.) Laibacher Zeitung je zapisal, da kljub vsej dobri volji, ki jo imajo do položaja današnje prehodne drame, ne morejo brez pripombe, da obstaja očitna povezava med izvedbo drame, obiskom, blagajno, plačami in na drugi strani kvaliteto predstav - "Igra je naravnana na okus nedeljske publike, cirkuška umetnost pa ne odgovarja gledališkemu odru. Najhujša sta bila neokusni diletant Grom in Danilo, ki je skušal oponašati Rusa z ogrskim naglasom." (L.Z.)²⁰⁰

Nemško gledališče je tekom meseca nadaljevalo s serijo lahkih in - vedno mnogoštevilnemu občinstvu - všečnih komadov:

11. 11. so v nemškem gledališču zadnjič izvedli "Die Frau des Komandeurs" ("Poveljnikovo ženo") Maxa Dreyerja.²⁰¹

13. 11. je bila na nemškem odru na vrsti novost - veseloigra Rivaira in Besnarda "Mein Freund Teddy" ("Moj prijatelj Teddy").²⁰²

15. 11. so prav tam spet uprizorili "Der lachende Ehemann" ("Nasmejanega soproga").²⁰³

V nedeljo, 16. 11. popoldne, so v nemškem gledališču ob znižanih cenah uprizorili opereto "Prinzeß Gretl" ("Princesa Gretl"), zvečer pa je bila na sporedu na novo nastudirana "melodiozna" opereta F. Suppeja "Model". V slednji so bili posebej izpostavljeni Schubertovi valčki, ki so jih na zahtevo publike morali ponavljati.²⁰⁴

Ta nedelja pa je bila zopet dan sramote za slovensko Deželno gledališče. Najprej so popoldne ponovili škandalozno cirkusijado "Martin Smola ali kinematograf", zvečer pa so uprizorili "Revčka Andrejčka" v Povhetovi režiji. Pri "Andrejčku" "izbrana" publika ni zaznala niti tiste literarne vrednosti, ki jo je delo imelo: "Razpoloženje je bilo dobro oziroma še preveč dobro, ker so posetniki obrnili zadevo na veselo plat celo tam, kjer je bila na odru prav žalostna. Borštnik je kreiral Revčka prav realistično ... Povhe je občinstvo solidno zabaval z bebcom Anžetom." (S.n.) "Igra se lahko vzljubi, dasi so zoprne jokave scene, značaji pa pretirani. Kadar so stali na odru štirje igralci, tedaj ni bilo sledu o kaki skupni igri, pač pa so bile to scene, vredne diletantov. Birič - Kovač

200 S.n., Sl., L.Z., 10. 11. 1913.

201 L.Z., 10. 11. 1913.

202 L.Z., 13. 11. 1913.

203 L.Z., 10. 11. 1913.

204 L.Z., 14. 11. 1913.

zasluži globo za morenje občinstva, Drenovec - Pavel je bil diletant z jokavim glasom in salonskimi kretnjami, Zvitorog - Šest odurna karikatura - naravnost neužitni".(Sl.) "Med akti je igral LDO, tako da se zelo številna publika cel večer ni dolgočasila." (L.Z.)²⁰⁵

Alojzij Drenovec

Po tej mori je v Deželno gledališče spet v triumfu prišla gostovat hrvaška opera. In zopet so se obiskovalci v gledališču kar trli. 17. 11. je bila uprizorjena Zajčeva opera "Zrinjski", ki je imela tudi aktualno politični predznak - "Ta junaška opera je za nas, Hrvate in Srbe vedno mlada. Naša srca razgreva z vzgledi domovinske ljubezni in neizprosnega junaštva ... Posebej zdaj, ko nam je še živem spominu osvetna vojska srbska in črnogorska, ki se je maščevala nad sovragom za Kosovo in Siget-grad." Posebej je izstopal Vušković, ki "svoje

205 S.n., Sl. in L.Z., 17. 11. 1913.

vloge ni odigral, pač pa odživel - svoje viteze je zaklel pred bogom tako strašno, da ne vem, če ga je prekosil pri tem poslu - pred tolikimi stoletji - sam Zrinski. (S.n.) Takih ovacij kot včeraj v slovenskem gledališču še nismo videli: iz lož je letelo cvetje na sodelujoče ... Pri prodaji vstopnic bo treba skrbeti za red in nepristranost, da bi kdo dobil sedež le, če ga dražje plača, prek vrste ne gre." (Sl.) Operi so prisostvovali ga. baronica Schwarz in gospa Kusmanek, deželni glavar Šušteršič, graščak vitez Gutmansthal-Benvenuti in novoizvoljeni predsednik kranjskega avtomobilskega kluba dr. Karl vitez Born, poleg njih pa še mnogoštevilna izbrana publika, med njo mnogo oficirjev s svojimi damami. (L.Z.)²⁰⁶

Nič manj pa ni bilo občinstvo navdušeno naslednjega dne, 18. 11., ko je hrvaška opera uprizorila Verdijevo opero "Ples v maskah". Ta opera je zahtevala kar celo trumo solistov, od katerih se je posebej izkazal Lowczynski v vlogi Riccarda. Publika je ploskala ob vsaki sceni. Častni obiskovalci so bili baronica Schwarz, FML Kusmanek s soprogo, deželni glavar Šušteršič, graščak vitez Gutmansthal-Benvenuti in župan Tavčar. (L.Z.)²⁰⁷

Komur je bila Verdijeva opera pretežka, ali pa ni dobil kart, si je lahko 18. 11. v nemškem gledališču ogledal ponovitev operete "Die Fledermaus" ("Netopir").²⁰⁸

20. 11. je bil v nemškem gledališču prvič v sezoni na sporedu literarni večer. Uprizorili so tri dela: najnovejšo enodejanko H. Hoffmannsthal "Der Tor und Todt" ("Norec in smrt"), enodejanko v treh aktih Franka Wedekinda "Der Kammersänger" ("Komorni pevec") in Czinnerjevo enodejanko "Satans Maske" ("Satanova maska"). Vodstvo nemškega gledališča je hotelo s temi tremi enodejankami opraviti dolžnost vsakega gledališča, da seznanja občinstvo z novitetami v svetu literature. Publika ni skoparila z aplavzom.²⁰⁹

22. 11. so tudi v Deželnem gledališču spravili na oder "pravo" umetnost. Po predstavah, ki bi jih težko šteli med gledališko umetnost, so na spored uvrstili Strindbergovo žaloigro "Oče". V tej igri sta prvič na ljubljanskem odru nastopili igralki Winterjeva in Đorđevićeva. Slovenec je opozarjal, da je to zadnji poskus privabiti občinstvo z resnimi predstavami. Kritike so v vseh treh dnevnikih izzvene le razmeroma ugodno. Slovenec je zapisal, da se "Očeta" lotevajo le gledališča z dobrimi igralci, duhovito publiko in veliko ljubezni ter "da je Ljubljana igrala "Očeta" pred prav dobro obiskanim gledališčem, ji ni v nečast."²¹⁰

Ob istem času, ko je v Deželnem gledališču potekala Strindbergova drama, so v nemškem gledališču gledalci uživali v operetni novosti "Susi - der kleine Graf" ("Mali grof Susi"). Izvedli so jo po knjigi Franza Martosa in na glasbo Adolarja Renyija. "Očarljiva" glasba je vsebovala celo vrsto šlagerjev in publika je hitro prešla v najboljše razpoloženje.²¹¹

Naslednjega dne - v nedeljo, 23. 11., so popoldne v nemškem gledališču po-

206 S.n., Sl. in L.Z., 18. 11. 1913.

207 S.n., Sl. in L.Z., 18. 11. 1913.

208 L.Z., 15. 11. 1913.

209 L.Z., 15., 20. in 21. 11. 1913.

210 Sl., 19. in 22. 11. 1913; S.n. in L.Z., 21. in 24. 11. 1913.

211 L.Z., 21. in 24. 11. 1913.

novili "Der lachende Ehemann" ("Nasmejani soprog"), zvečer pa so uprizorili pozo s petjem "Ihr Korporal" ("Njen korporal") po literarni predlogi R. Coste in na glasbo Karla Millöckerja. Uspeh seveda ni izostal, saj je bilo to delo "iz najboljše preteklosti, ko operete še niso bile polne pretiravanj. Gledališko vodstvo je vložilo najboljše moči. Publika je bila zelo zadovoljna. Eksplozije smeha ..."212

V Deželnem gledališču tudi tega dne niso bili na višjem kvalitetnem nivoju. Popoldne so uprizorili Morrejevo ljudsko igro s petjem "Revček Andrejček", zvečer pa veseloigro M. Henequina "Sladkosti rodbinskega življenja", ki je bila "burka ... bedasta, situacijske komike ni, značaji nemogoči in neverjetni ... duhovitosti ni." (Sl.) Gledališče je bilo pri obeh predstavah dobro obiskano, saj je bilo, razen lož, polno.²¹³

Nemško gledališče je nadaljevalo z lahkimi deli. 25. 11. so uprizorili ljudsko igro Fulde: "Die Jugendfreunde" ("Mladostni prijatelji"). Gledalcem so predvsem ugajali karakterni liki - npr. g. Falkone v vlogi "salonske kače", gdč. Linhart v vlogi mlade opravljive ženske ali gdč. Hardt kot pristna živahna Dunajčanka.²¹⁴

27. 11. so v nemškem gledališču ponovili veseloigro s petjem "Susi der kleine Graf" ("Mali grof Susi").²¹⁵

V soboto, 29. 11., so v Ljubljano prišli zopet gostovat člani celovške opere. Po priredbi Blaua, Milleta in Hartmanna ter na glasbo Masseneta so uprizorili opero - lirično dramo "Werther". Ta je po mnenju kritika naredila na publiko krepak vtis in dokazala, da "vsak delček Goethejevega genija triumfalno izžareva skozi maškerado francoske opere." Predstavo je obiskal deželni predsednik Schwarz.²¹⁶

Naslednjega dne - 30. 11. popoldne, so v nemškem gledališču pri precej znižanih cenah spet ponavljali opereto "Der lachende Ehemann" ("Nasmejani soprog"). Zvečer pa je celovski ansambel uprizoril Nikolaievo opero "Die lustigen Frauen von Windsor" ("Vesele žene Windsorske"). Na gledalce je opera pustila vtis, kot ga mnoge operetne novosti v zadnjih letih niso imele - gostje iz Celovca pa so tokrat prepričali publiko ne le o svojem glasbenem in plesnem znanju, pač pa tudi o svoji humoristični nadarjenosti. Tudi to uprizoritev si je ogledal deželni predsednik Schwarz.²¹⁷

Isto nedeljo so tudi v Deželnem gledališču uprizorili dve predstavi. Popoldne so pri znižanih cenah ponovili "Sladkosti rodbinskega življenja", zvečer pa je bila na sporedu narodna igra s petjem "Brat Martin".²¹⁸

212 L.Z., 23. in 24. 11. 1913.

213 S.n., L.Z. in Sl., 22. in 24. 11. 1913.

214 L.Z., 24. in 26. 11. 1913.

215 L.Z., 26. 11. 1913.

216 L.Z., 27. 11. in 1. 12. 1913.

217 L.Z., 1. 12. 1913.

218 S.n., Sl. in L.Z., 28. 11. in 1. 12. 1913.

gledališke predstave:	38
slovensko gledališče:	14
- drame:	2
- veseloigre/ljudske igre:	8
- opere:	4
nemško gledališče:	24
- drame:	3
- veseloigre:	4
- opere:	4
- operete:	13

Razlika v repertoarju obeh ljubljanskih gledališč se izkazuje predvsem pri operetah. V Deželnem gledališču ni bilo operet - tej zvrsti so bile dokaj podobne "ljudske igre s petjem", v nemškem gledališču pa so operete predstavljale okostje njegovega repertoarja in osnovni razlog za tako velik obisk in priljubljenost. Glede ostalih zvrsti uprizoritev je bila struktura v obeh gledališčih podobna.

V oči bode neverjetno velika popularnost predstav hrvaške opere. Nabito polna hiša, razgrabljene karte in veliko navdušenje so v kričečem nasprotju s porazno slabim obiskom dramatičnih uprizoritev domačega gledališča. Nedvomno je bila kvalitetna razlika med hrvaško opero in "prehodno" slovensko dramo velika. Vendar to ni edini razlog za tako veliko razliko v obisku. V ozir je treba vzeti tudi okus časa oziroma modo operet in bleščečih oper. Publike, ki bi resnično cenila dramske umetniške užitke, je bilo v Ljubljani bore malo. Zato se je slovensko Deželno gledališče - če je hotelo preživeti - moralo prilagajati okusu "ljudstva", kateremu je izvajalo krohot z neduhovitimi pozami, ljudskimi igrami s petjem in celo z cirkuškimi akrobacijami. Srednji malomeščanski sloj je slovenskim igralcem speljalo nemško gledališče s svojimi plehkimi operetami, polnimi koračnic, valčkov, modnih plesov in predvsem dunajskega "svetovljanstva", katerega so bili Ljubljančani najbolj lačni. S tem, ko je ljubljanska liberalna publika puščala slovensko gledališče na cedilu, je deželnemu odboru likvidacijo le-tega zelo olajšala.

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Novembra je v filmskem sporedu kina Ideal najbolj izstopala v ospredje velika rimska drama v petih dejanjih "In hoc signo vinces", ki so jo predvajali od 7. do 13. 11. Film je bil dolg celih 2000 m, na sporedu pa je bil ob enih, treh, petih in sedmih popoldne. Baje je ponujal pravi spektakel - množični prizori, boji konjenikov, starorimska taborišča, prizori z ulice, boji gladiatorjev, bogoslužje prvih kristjanov, pohod čez Alpe, bitka pri Saxa Rubra itd. "Nikoli se film ne izplitvi do prazne vrste slik." (S.n.) Zanimanje je bilo veliko, predprodaja vstopnic se je odvijala od 10. do 12. ure dopoldne, z dežele pa so vstopnice

lahko naročali pisno. Posebej so ogled priporočali šolski mladini. Najbolj zanimivo pri tem filmu pa je, da se je kino Ideal posebej potrudil in poleg nemških oskrbel tudi slovenske napise. Po zatrevanju časopisnih reklam je bilo to prvo pojavljanje slovenskih filmskih napisov v Ljubljani. Z izdelavo le-teh je imel kinematograf baje velike stroške, kar naj bi bil - kot je pisalo v časopisnih inseratih - dokaz, koliko mu je do ljubljanske publike.²¹⁹

Za šolsko mladino je bil ogled "najbolj napete drame te sezone" (L.Z.) z naslovom "Živi mrtvec", posnete po romanu Houtteja in Marya, prepovedan. Trajala je dve uri - predstave so vrstile od treh do petih in od sedmih do devetih, na sporedu pa je bila od 20. do 23. 11.²²⁰

Sicer pa je ta mesec minil brez večjih posebnosti v sporedih, ki so bili standardno sestavljeni iz več kratkih filmov. Poleg filmskih žurnalov, burk in veseloiger so bile posebno priljubljene solzave drame oz. tragedije. Kot posebno posrečeno kombinacijo, ki je v gledalcih spodbujala oboje - s parodijami krohot in s prizori žalosti solze, zasledimo "do solz ginljivo komedijo "Kralj"". Na sporedu je bila kot sedma točka sporeda, ki so ga vrteli 25., 26. in 27. 11. Posebej so jo izpostavljali pri reklamnih inseratih. Očitno zato, ker je ponujala tisto, kar je publika najbolj cenila - lahko prebavljive in "čustva" močno dražeče prizore: "Basserman igra parodistični del svoje vloge komedijanta zakotnega gledališča s popolno virtuoznostjo, do solz nas pa gane v posnemanju žalosti. Nenaden grozen strah se mu zrcali v potezah, ko zazna za smrt ljubljenih bitij, nato pa kakor z železno pestjo ob konvulzivnem ihtenju, bolelost potare tresoč se truplo na tla. Občinstvo je popolnoma obvladala ta velika, v filmu izborna predočena umetnost. Istotako se je občudovala umetnost malega otroka H. Rainhardove, tako da ima ta film dve senzaciji."²²¹

Kult poneumljajočega "čustvovanja" je tako - poleg "sproščujočega" smeha - v svoji naivnosti prepričljivo triumfiral v sporedu kina "Ideal". Gotovo je bilo enako tudi marsikje drugje po kinodvoranah takratne dobe.

Kot zanimivost lahko ob filmskem utripu meseca novembra omenimo še novičko o kinu Metropol, ki ga je ustanovilo ljubljansko slovensko Dramatično društvo. To je imelo pred časom - do prepovedi deželnega zbora - predstave v Deželnem gledališču. Po novem naj bi jih imelo v nasproti Narodnem domu stoječem skladišču. To je bilo bivše vojaško skladišče, ki so ga najeli od mestne občine za dobo pet let.²²²

II/3 KONCERTI

Z razpadom Slovenske filharmonije sta se pojavila dva problema. Prvi je predstavljal pomanjkanje profesionalne, dovolj kvalitetne godbe, ki so jo slovenske institucije občasno potrebovale ob raznih prireditvah. Drugi in očitno bolj

219 S.n., 5., 7., 8. in 10. 11. 1913.

220 S.n. in L.Z., 19. in 20. 11. 1913.

221 S.n., 25. in 26. 11. 1913.

222 L.Z., 18. 11. 1913.

pereč problem pa je bila življenjska eksistenca glasbenikov, ki so ostali brez vsakih rednih dohodkov.

Problem ostankov Slovenske filharmonije so skušali razrešiti na način, da so 6. 11. ustanovili Ljubljanski društveni orkester (LDO). Raven njihove glasbene reprodukcije se je znižala že s tem, ko so postali odvisni od zaslužka od koncertov po restavracijah, kavarnah in hotelih. Zdaj je ta praksa nižanja nivoja LDO-jevih izvajanj dobila tudi "programsko" potrditev na ustanovitvenem sestanku LDO-ja v hotelu Tratnik: "orkester ima tako dobre moči, da bo lahko nastopal povsod - pri koncertih, v gledališču, društvenih prireditvah, sprehodih itd. Kdor rabi godbo, naj se obrne na odbor, ki ima redno sejo vsak ponedeljek. Koncert za podporne člane bo na sporedu vsak ponedeljek in sicer vsak teden v drugi restavraciji podpornega člana." (L.Z.) "Orkester je odvisen od koncertnih angažmanov in društvenih članov, zato se želi, da bi jih pristopilo čim več." (S.n.)²²³

"Godba bo štela 16 stalnih godcev, po potrebi se bo lahko razširila na 24 godcev. Izvoljen je bil 12-članski odbor pod predsedstvom kapelnega mojstra Cernya."²²⁴

LDO je novembra priredil naslednje koncerte:

- 9. 11. od pol štirih do pol sedmih v hotelu Tivoli;²²⁵
- 13. 11. ob devetih v kavarni Krapš;²²⁶
- 16. 11. od pol štirih do pol sedmih v hotelu Tivoli;²²⁷
- 20. 11. v kavarni Evropa;²²⁸
- 23. 11. v restavraciji na Glavnem kolodvoru;²²⁹
- 27. 11. v kavarni Krapš.²³⁰

Vstopnina je znašala 40-50 v, oba nedeljska koncerta pa sta bila očitno družinske narave, saj je bil vstop za otroke v spremstvu staršev prost.

Kar se tiče sodelovanja pri društvenih prireditvah, je nekaj konkurence LDO-ju predstavljal salonski orkester Sokola I, ki je ponujal svoje usluge v časopisnih noticah in društva opozarjal, naj svoje vloge pošiljajo vsaj 14 dni pred prireditvijo.²³¹

Novembra se je zvrstilo tudi nekaj koncertov višje umetniške vrednosti. Glasbena matica je 8. 11. v Mestnem domu organizirala koncert, na katerem sta nastopila jugoslovanska umetnika - pianistka Jelena Dokić iz Beograda in Marko Vušković, operni pevec iz zagrebške opere. "Koncert je potekal tako sijajno, da

223 L.Z., 22. 11. 1913; S.n., 25. 11. 1913.

224 S.n., 7. 11. 1913; Člani odbora so bili še: podpredsednik Ivan Bajžel ter odborniki: Anton Leskovar, Ivan Kocmur, Fran Rus, Fran Hlebš, Jakob Gorjanec, Adolf Krušič, Mirko Tratnik, Ivan Stritar, Filip Pristou in R. Turm.

225 S.n. in Sl., 8. 11. 1913.

226 S.n. in Sl., 12. 11. 1913.

227 S.n., 15. 11. 1913.

228 S.n. in L.Z., 19. 11. 1913.

229 S.n., 22. 11. 1913.

230 S.n. in L.Z., 27. 11. 1913.

231 S.n., 24. 11. 1913.

nihče od mnogoštevilnih poslušalcev po koncu koncerta ni zapustil svojega mesta, pač pa so s ploskanjem zahtevali dodatek ..." (L.Z.) Dokičeva je navdušila z izvajanjem - poleg ostalega - Beethovnovе sonate v S-duru op. 31 I. stavek. Spet se je izkazal Vušković - "ljude so glasno obžalovali, ker je koncert trajal le dve uri."

Kritika obeh dnevnikov sta si bila enotna v oceni, da se je namenilo preveč točk klavirskemu koncertu, saj so s tem koncerti kljub visoki kvaliteti postajali nekoliko enolični. Koncert so obiskali tudi ugledniki - dež. predsednik Schwarz z ženo, Chorinsky, Hubad ... (L.Z.)²³²

10. 11. je bil v Filharmoniji na sporedu večer stare dunajske glasbe. Težišče koncerta je bilo na modernejšem obdobju tovrstne glasbene umetnosti. Valčki Lannerja in Straussa so izzveneli zelo moderno v izvedbi pianista Alfonsa Blümela. Sijajni stil rokokoja je s "sladkobno milino" prišel do izraza v dovršeno izdelanem Mozartovem menuetu za flavto in klavir. Izvedla sta ga flautist Jacques van Lier in pianist Alois Blümel. Nato je sledil andantino iz Mozartovega opusa št. 299 za harfo in flavto, ki je bil moderniziran s klavirjem. Ob že omenjenih glasbenikih je nastopila harfistka Vicky Baum. Vokalni del koncerta so predstavljale pesmi v izvedbi Käthe Kirschner, pevke "Altwiener Musik". Na sporedu so bile pesmi Haydna, Raimunda in Proscha; "pri tem bi se lahko odpovedali pesmim, ki sodijo v gostilno in ne v koncertno dvorano." (L.Z.) Koncert je bil dobro obiskan, obiskal ga je tudi dež. predsednik Schwarz in mnogo civilnih in vojaških odličnikov.²³³

17. 11. je bil ob osmih zvečer na sporedu drugi članski koncert Filharmoničnega društva. V spomin na svojega častnega člana - Beethovna, so izvajali njegova dela.²³⁴ Med mnogoštevilno publiko je uspešen večer obiskal tudi dež. predsednik Schwarz in mnogi drugi ugledniki.²³⁵

23. 11. je Glasbena matica pripravila za ljubljanske glasbene sladokusce "nekaj čisto novega in izrednega". Na koncertu v veliki dvorani Mestnega doma je nastopila svetovno znana švedska pevka Walborg Swärdström - "najlepši, najobsežnejši in najprožnejši sopran Skandinavije". V okviru svoje turneje je z velikim uspehom nastopila v že več kot 150-ih mestih Evrope. Poleg nje je nastopil 16-letni čudežni otrok Georg Szell - klavirski virtuoz, nadarjeni skladatelj in dirigent. Pevka je pela arije iz oper ter več pesmi v Ljubljani neznanih skandinavskih avtorjev. Navdušenje je bilo veliko, ploskanje pa dolgotrajno in iskreno - "Za izvoščkom, ki je odpeljal odlično pevko, so kričali poslušalci iz veže, s ceste in trotoarja svoj "Živjo" ... Koncert je uspel ob nepravem času, brez darovalcev vencev in šopkov, tako dobro, kakor še nobeden v letošnji sezoni..." (S.n.) Ob koncertu slavne pevke so bili tudi na voljo tiskani slovenski prevodi

232 S.n. in L.Z., 9. 11. 1913.

233 L.Z., 11. 11. 1913.

234 L.Z., 15. 11. 1913.

1. Ouvertüre zur Corolian op. 62

2. Koncert za violino in orkester v D-duru op. 61 (nastop gostje z Dunaja, violinistke Marije Roeger Soldat)

3. VIII. simfonija op. 93 v F-duru

235 L.Z., 18. 11. 1913.

pesmi z njenega repertoarja.²³⁶

Naslednjega dne - 24. 11., je bil v filharmonični dvorani na sporedu prvi komorni koncert Filharmonične družbe. Igrali so klavirski kvintet starega mojstra Zöhrrerja - ki je za klavirjem tudi sam nastopil in dosegel "velik uspeh, v najlepšem smislu te besede je to bil častni večer za starega mojstra Zöhrrerja." Poleg tega so še izvajali Verdijev godalni kvartet v e-molu. Na koncu so bile še na vrsti pesmi, ki jih je pela v Ljubljani že znana umetnica Maria Röthel-Nostis.²³⁷

Poleg navedenih koncertov so v Ljubljani prirejali običajne promenadne koncerte v izvedbi godbe 27. regimenta. Ta je v Zvezdi koncertirala ob nedeljah - 9., 16., 23. in 30. 11.²³⁸

Ob promenadnem koncertu 23. 11. je prišlo do izgreda, ko je godbi "nek delavec nemške narodnosti večkrat po koncu komada zaploskal." (S.n.) Policija ga je nato aretirala, delavec pa ni vedel, zakaj gre in se je temu upiral. Ob tej intervenciji je nastal med občinstvom velik nemir, zaradi ploskanja samega pa niti najmanj ne. "Policija je napravila iz muhe slona!" je 24. 11. v svojem komentarju poudaril poročevalec v S.n. Dan kasneje, 25. 11., so v istem časopisu objavili popravek oz. dopolnitev, v katerem so objavili, da je bil ploskajoči nevaren človek, ki je pobegnil iz deželne blaznice. O istem dogodku sta poročala tudi ostala dnevnika. Slovenec je poročal, da je "koncert privabil nevarno

²³⁶ S.n., Sl. in L.Z., 25. 11. 1913.

²³⁷ L.Z., 25. 11. 1913.

²³⁸ L.Z., 8., 15., 22. in 29. 11. 1913.

Program promenadnih koncertov:

9. 11.	1. Oberst Karl Weber Marsch 2. Suppe: Ouvertüre zur Operette Banditenstreiche 3. Dostal: Zita Walzer 4. Kienzl: Phantasie aus der Oper "Der Kuhreigen" 5. Lehar: Potpourri aus der Operette "Das Fürstenkind" 6. Grieg: Huldigungsmarsch
16. 11.	1. Oberst Zahradniczek Marsch 2. Ganne: Huzar - Walzer 3. Brüll: Ouvertüre zur Oper "Gringorre" 4. Bizet: Phantasie aus der Oper "Carmen" 5. Lehar: Küsslektion aus der Oper "Die Jurheirat" 6. Suppe: Operetten Potpourri
23. 11.	1. Komzak: Erzherzog Rainer Marsch 2. J. Strauss: Phantasiebilder Walzer 3. Gounod: Ouvertüre zur Oper "Romeo und Julia" 4. Puccini: Phantasie aus der Oper "Tosca" 5. J. Strauss: Dithyrambe - Polka Mazur 6. Delibes: Potpourri aus dem Ballett "Coppelia"
30. 11.	1. Klause: Fasching - Marsch 2. Zajc: Ouvertüre zur Oper "Die Hexe von Boissy" 3. Zanetti: Künstlerträume - Walzer 4. Boito: Phantasie aus der Oper "Mefistofele" 5. Bizet: Farandole aus der Suite "L' Arlesienne" 6. Sidney Jones: Potpourri aus der Operette "Geisha"

blaznega Franc Hipfer-Rodeja v Zvezdo. Godba je na sicer močno razburjivega in nevarnega Hipferja blažilno vplivala, da ji je začel ploskati, medtem ga je prepoznal v množici stoječi agent.”²³⁹

Očitno je ljubljanska policija budno nadzorovala tudi promenadne koncerte.

Poleg navedenih koncertov bi morali morda omeniti stalno vsakovečerno glasbeno ponudbo po kavarnah - npr. nastope neke damske kapele v kavarni Central (od 22. 11. naprej). Tovrstni nastopi so verjetno spadali v enak ali še nižji kvaliteten rang kot koncerti LDO-ja.²⁴⁰

Novembra je bilo tako v Ljubljani na sporedu pet koncertov "resne" umetnosti. Od tega je dva organizirala Glasbena matica, tri pa Filharmonično društvo. Vsi so po časopisnih poročilih uspeli - izvedba je bila kvalitetna in obisk dober. Koncertom so skoraj vedno prisostvovali tudi ugledni politiki - deželni glavar Schwarz je npr. novembra prisostvoval kar trem (enemu GM in dvema FD). Spored koncertov LDO-ja nam ni znan, vendar je gotovo, da je šlo za lahkotnejše skladbe po okusu kavarniških gostov. Lahkotnejši toni - marši, potpourriji operet, valčki ... so doneli tudi na promenadnih koncertih. Koncertov za vse okuse je bilo na raznih koncih Ljubljane precej.

koncerti:	15
LDO	6
27. reg.	4 (promenadni)
Glasbena matica	2
Filharmonično društvo	3

II/4 OSTALO

Gostilne so v družabno-“kulturnem” utripu Ljubljane igrale vidno vlogo. Vendar je tudi takrat, podobno kot danes, obstajal problem omejevanja obratovalnega časa. Slovenski narod se je 29. 11. pritoževal, ker gostilničarje v Kolodvorski ulici večkrat kaznujejo z visoko globo (tudi po 100 K in več) zaradi malenkostnih prekrškov: “Razni uniformirani in neuniformirani policaji preganjajo in gnjavijo, kot bi ne imeli drugega dela v Kolodvorski ulici. Umestno bi bilo, če bi se fiksirala kasnejša zapiralna ura, saj prihaja okoli polnoči več vlakov in z njimi lačnih in žejnih potnikov.” Gostilne so poleg ostalega igrale pomembno vlogo v političnem življenju - konec novembra so izdelali seznam tistih ljubljanskih gostiln, ki so bile agitacijski centri naprednih političnih društev: Poljanski okraj - gostilna Pri Ferlincu, Šentjakovski okraj - Pri Zupanu, Dvorski okraj - Pri Štefanu (Breg), Krakovsko-Trnovski okraj - Pri Grčarju, Šentpetrski okraj - Pri Štefanu (Miklošič), Kolizejski okraj - Pri novem svetu, Vodmatski okraj - Pri Bizjaku, Barjanski - Pri Sarcu, Češnovarju in Vidmarju²⁴¹...

239 Sl., 24. 11. 1913.

240 S.n. in L.Z., 22. 11. 1913.

241 S.n., 29. 11. 1913.

institucionalne prireditve - november 1913: 53

gledališke predstave: 38

koncerti: 15

slovenske institucije: 22

nemške institucije: 27

ostalo (voj. godba): 4

DECEMBER (Praznično vzdušje miklavževanja, božičnice, silvestrovanja ...)

Začetek meseca je minil ob analizah decembrskih deželnozborskih volitev. Liberalci so sicer poročali o velikem nazadovanju SLS v absolutnem seštevku glasov in povečanju protiklerikalnih glasov, klerikalci pa so se hvalili z svojimi uspehi v deželnih mestih. Vse pa je ostalo po starem. Volitve niso spremenile razmerja moči in klerikalci so obdržali prepričljivo večino v deželnem zboru.

Predvolilno zmerjanje se je sicer nekoliko poleglo, vendar kulturni boj - v najslabšem pomenu te besede - ni ponehal.

Klerikalna in liberalna društva še naprej niso prizanašala eden drugemu, na pisanem repertoarju zvijač se je našla tudi "mimikrija". Sredi decembra je prišlo do zanimivega poskusa klerikalnega društva, da bi se reklamiralo v liberalnem dnevniku. Slovenski narod je medoticami v rubriki dnevne vesti zapisal: "Kljub temu da je podružnica Ljubljana I avstrijskega društva državnih uslužbencev v klerikalnih rokah in ji načeluje somišljenik klerikalne stranke Marinko, bi se društvo rado posluževalo reklame naprednega lista. Včeraj se je Marinkotu posrečilo anonimno spraviti v list reklamno notico za prireditev v Unionu. Zato izjavljamo, da ne sprejemamo od podružnice Ljubljana I prav nobene notice, ker nas ni volja, da bi delali reklamo za klerikalne peteline."²⁴²

Zadeva je liberalce tako močno jezila, da so se o tem društvu podrobneje pozanimali in v Slovenskem narodu objavljali svarila pred tem, da bi se kdo v včlanil vanj: "I. avstrijsko društvo državnih uradnikov, ki ga vodi klerikalec Marinko, se pripravlja, da bo sedaj koledovalo pri naprednih notarjih in odvetnikih."²⁴³ in "V Ljubljani obstoji podružnica I. društva avstrijskih državnih uradnikov, ki mu načeluje znani Marinko. Menda sta samo dva sodni slugi pri tem društvu, sicer pa sami pazniki; društvo je vseskozi klerikalno."²⁴⁴

Precej resnejši dogodek je predstavljala ukinitve liberalnega Slovanskega kluba - 30. 12. je predsednik kluba Ivan Hribar dobil odločbo o njegovem razpustu. Društvo je po mnenju deželne vlade prekoračilo okvire svojega statuta s tem, da je posredovalo pri zaposlovanju Slovencev v Srbiji. Liberalci so za razpust kluba obtoževali časopis Grazer Tagblatt, ki naj bi s svojim pisanjem vplival na odločitve oblasti ter slovenske klerikalce, kateri naj bi z graškim dnevnikom neposredno sodelovali in pri njem ovajali liberalna društva. Tudi v Slovencu naj bi baje ves čas namigovali na srbofilsko - protidržavno usmerjenost društva in zakulisno spodbujali oblasti, naj ga prepovedo.²⁴⁵

Klerikalci so to sicer zanikali in pisali, da so si liberalci sami krivi, vendar so obenem poudarjali: "Kdor pozna zagrizenost Hribarja, je prepričan, da bi se skrajno potrudil, da na Srbskem ne pride nikdo do kruha, kot tak liberallec, ki se je Hribarju s svojo krvjo zapisal."²⁴⁶

Izmenjava nizkih udarcev se je nadaljevala.

242 S.n., 19. 12. 1913.

243 S.n., 23. 12. 1913.

244 S.n., 27. 12. 1913.

245 S.n., 30. 12. 1913.

246 Sl., 30. 12. 1913.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

11. 12. je Leonova družba, ki je združevala klerikalno inteligenco, priredila predavanje v hotelu Union. Dr. Franc Tretan je spregovoril "O bogomilstvu v slovenskih deželah".²⁴⁷

12. 12. ob štirih popoldne je imela Krščanska ženska zveza redno predavanje v Ljudskem domu; predaval je Josip Jerše.²⁴⁸

Istega dne ob pol desetih zvečer je nemški Turnverein vabil vse privržence v člansko sobo v Kazini. Dr. Siegfried Schöppl je predaval o narodnem pomenu abstinenčnega gibanja.²⁴⁹

17. 12. je v prostorih klerikalne Šentjakobske prosvetne zveze predaval prof. Dolenc.²⁵⁰

18. 12. je spet predaval dr. J. Jerše - tokrat ob pol osmih zvečer članom Šentpeterske prosvetne zveze v zvezinih društvenih prostorih.²⁵¹

Istega večera (18. 12.) je Leonova družba na verandi hotela Union priredila predavanje F. Steleta "O varstvu spomenikov".²⁵²

V nedeljo, 21. 12., je J. Postal, nadškofijski tajnik, v Rokodelskem domu (verjetno v organizaciji SKSZ) pripravil predavanje "Božič v slikah", v katerem je prikazal "nad 80 krasnih skioptičnih slik podob, ki so jih naslikali umetniki na temo dogodkov iz zveličarjeve mladosti." Priznan umetnostni strokovnjak je govoril tudi o sveti deželi, ki jo je sam obiskal.²⁵³

21. 12. so liberalno osveščene ženske, združene v Splošno žensko društvo, pripravile predavanje. Ob 11-ih dopoldne je v Narodnem domu sodni svetnik dr. Fran Mohorič predaval o "Pravnem stališču ženske v Avstriji" - dijaki in dijakinje so imeli prost vstop, sicer pa je vstopnina znašala 20 v. "Obisk in učinek predavanja je pokazal, da si je predavatelj izbral pravo temo." (S.n.)²⁵⁴

22. 12. so v Društvu za raziskovanje podzemskih jam pripravili predavanje Pavla Kunaverja "O društvenem delovanju po dolenjskem krasu", na katerem so prikazali 90 skioptičnih slik. Očitno je šlo za eno redkih društev, ki ni spadalo v noben političen tabor.²⁵⁵

Istega dne (21. 12.) je potekalo predavanje tudi v Šentjakobskem prosvetnem društvu.²⁵⁶

Predavanja v decembru so se prirejela v drugi tretjini meseca. V začetku decembra je bilo društveno življenje osredotočeno na miklavževanja, ob koncu

247 Sl., 10. 12. 1913.

248 Sl., 11. 12. 1913.

249 L.Z., 12. 12. 1913.

250 Sl., 17. 12. 1913.

251 Sl., 17. 12. 1913.

252 Sl., 16. 12. 1913.

253 Sl., 18. in 21. 12. 1913.

254 S.n., L.Z., 21. 12. in S.n., 22. 12. 1913.

255 Sl., 16. 12. 1913.

256 Sl., 19. 12. 1913.

meseca pa na božičnice in silvestrovanja.

predavanja: 10

liberalci	1
klerikalci	7
Nemci	1
ostali	1

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Društvene prireditve z izključno umetniškimi pretenzijami so v decembru prirejale - kot navadno - le klerikalna društva.

Slavnostna predstava Orla je potekala 7. 12. v Ljudskem domu ob sprejemu članov Šentpeterskega Orla. Slavnostni sprejem je predstavljal tudi prvo točko sporeda. V drugi točki je bil na vrsti alegorični prizor "Mati Slovenija in njena deca". Tretjo pa je predstavljala predstava K. Andrejeva "Zaklad". Med odmorom je "svirala" domača godba.²⁵⁷

8. 12. je Šentjakobsko prosvetno društvo v svojih prostorih pripravilo gledališko predstavo s petjem in godbo "Gorje siroti". Pred predstavo je mešani pevski zbor zapel več slovenskih pesmi, med odmori pa je igral goslaški orkester.²⁵⁸

14. 12. je Šentpeterska dekliška Marijina kongregacija ob sedmih zvečer v Mestnem domu uprizorila žaloigro "Vestalka".²⁵⁹

21. 12. so viški diletantje z igro "Mala pevka" nastopili v Ljudskem domu. Med odmorom je igral viški društveni orkester, pri zadnji točki pa je nastopil tudi viški cerkveni zbor. Slovenec je k obisku vabil z agitacijo: "Somišljeniki v Ljubljani! Pokažite sosedom sobojevnikom svoje simpatije.", ki kaže na bojevito razumevanje kulture. Obenem je za predstavo potekala mamljiva reklama: "Lepa, ljubka in podučna po vsebini, opereti slična predstava." (Sl.) Med predstavo so bili gledalci in gledalke med seboj varno ločeni - na galeriji je bilo stojišče za ženske, v parterju pa za moške.(!)²⁶⁰

kulturno-umetniške prireditve: 4

klerikalci 4

257 Sl., 6. 12. 1913.

258 Sl., 6. 12. 1913.

259 Sl., 13. 12. 1913.

260 Sl., 12., 17., 20. in 22. 12. 1913.

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Ob precejšnjem številu miklavževanj, božičnic in silvestrovanj jih je bila večina zgolj zabavnega značaja, na nekaterih pa so organizatorji poleg zabavne izpostavili tudi kulturno komponento.

SKSZ je osrednji Miklavžev večer priredila 6. 12. v veliki dvorani hotela Union. Vstopnina je znašala 1 K na osebo, za otroke pa 50 v. Sprejemali so tudi posebne darove, ki so jih obiskovalci namenili svojim otrokom ali prijateljem. Vse prisotne je prisrčno nagovoril dr. Jerše. Pod Miklavžem so v nekaj skupinah nastopili tudi mladi Orličiči in Orlice. Udeležba je bila zaradi slabega vremena slabša kot prejšnja leta.²⁶¹

Ob istem času, ko so v Unionu nedolžni otročiči in njihovi bogaboječi starši nestrpno pričakovali dobrohotnega Miklavža, so liberalci priredili pestro zabavo za odrasle. Tja pa Miklavž izrecno ni imel vstopa. Vabilo v Slovenskem narodu je bilo več kot mikavno: "Sijajen parkeljnov večer priredi Sokol I v veliki dvorani Narodnega doma (brez Miklavža!) ... nastop hudičev ... nastopi Lucifer s sijajnim spremstvom ... vstop 60 v." Prireditve je bila izredno dobro obiskana, posebno številna pa je bila udeležba "naše vesele mladine". Društveni orkester je izvajal tudi "težke skladbe" - med njimi uverturo v Offenbachove "Hoffmannove pripovedke". Kvartet Kozina, Zavržan, Dremelj in Kragelj je zapel več popularnih pesmi, nastopili so tudi telovadci. Sokoli seveda niso zamudili priložnosti, da se ponorčujejo iz klerikalcev: "Veliko veselja je vzbudil nastop skupine puščavnikov, ki je delila - proti primerni odškodnini blagoslove in odveze." (S.n.) Posebno lep je bil nastop parkeljnov: "Njih poglavar je pozdravil s svojega prestola, obdan s častnim spremstvom navzoče s primernim nagovorom in razdelil nato bogata in številna darila, ki so jih po dvorani raznesli pokorni parkeljčki." Nato je bila na vrsti prosta zabava in ples, trajajoč pozno v noč. Prireditve je tako dosegla "lep moraličen in materijalen uspeh".²⁶²

O parkljevanju liberalcev so seveda poročali tudi v Slovencu v notici z naslovom "Nov patron Sokolov". Po njihovem mnenju ti Sokoli z pravim starim Sokolstvom niso imeli nič več skupnega in so jim tudi zaželeli, naj bo parkelj vnaprej vedno njihov patron.²⁶³

13. 12. je imel Družabni klub svoj večer v hotelu Union. Predaval je F. Stele: "Ljubljana v svojih spomenikih". Po predavanju je bila prosta zabava. Pristop h klubovim prireditvam so imeli člani in prijatelji kluba in po njih vpeljeni gostje.²⁶⁴

Že 20. 12. je bil na verandi hotela Union na vrsti naslednji večer Družabnega kluba. "O elektriki in njenih pojavih" je predaval ing. Remec. Govoril je o eksploataciji električnega toka, röntgenskih žarkih, brezžični telegrafiji idr. Po predavanju so obiskali ljubljansko "brezžično štacijo".²⁶⁵

261 Sl., 7. 12. 1913.

262 S.n., 3. in 9. 12. 1913.

263 Sl., 6. 12. 1913.

264 Sl., 12. 12. 1913.

265 Sl., 19. 12. 1913.

21. 12. je v Narodnem domu potekal slavnostni večer pevskega društva Slavvec. Praznovala se je 25-letnica članstva podpredsednika g. Mateja Oblaka. Slavljencu je predsednik po pozdravnem nagovoru izročil prstan z briljanti in vgraviranim posvetilom. Neprisiljena in prosta zabava, ki je temu sledila, je trajala pozno v noč.²⁶⁶

27. 12. je Turnverein priredil v Kazini velik "Julfeier", to je germansko proslavo zimskega sončnega obrata. "Julfeier" so priredili namesto silvestrovanja. Proslavo je že teden dni prej pripravljval župnik Mahnert, ki je nalašč zato prišel iz Maribora. Mahnert je imel tudi "Julspruch" oz. slavnostni nagovor, ki je deloval "podžigajoče". Temu je sledilo: nastop vojaške godbe, petje turnvereinovskega zbora, nastop nemškega pevskega zbora Vorwärts iz Šiške in telovadni nastopi turnarjev. Temu je sledil ples do jutranjih ur, vzdušje pa je

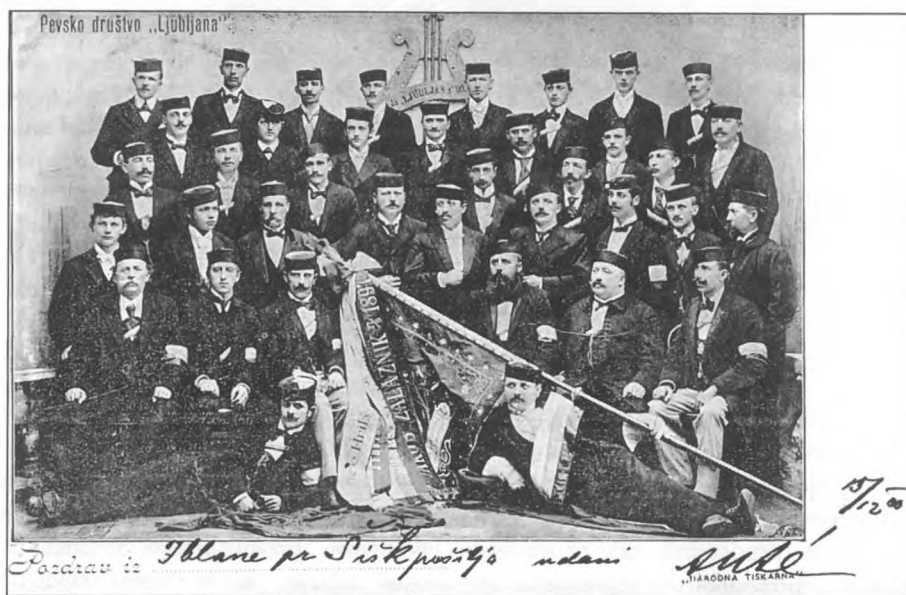
²⁶⁶ S.n., 23. 12. 1913.

bilo "kar se more misliti dobro".²⁶⁷

Podobno je bilo pripravljeno silvestrovanje liberalnega pevskega društva Ljubljanski zvon, ki je potekalo v veliki dvorani Mestnega doma. Najprej so bile na vrsti nove zborovske točke, polnočna alegorija pa je vsem obljubila dosti sreče. Po polnoči se je razvil ples, ki je trajal, dokler niso stražniki presenečenim plesalcem oznanili, da je rajanja konec.²⁶⁸

Tudi program silvestrovanja v prostorih telovadnega društva Sokol je bil sestavljen iz telovadnih točk, šaljivih prizorov, nastopov bratskega pevskega okteta in opolnočne alegorije. Za plesno glasbo je skrbel bratski orkester Sokola I., zabava pa je trajala do jutra.²⁶⁹

Klerikalci so novo leto pričakali v hotelu Union. Tam je v veliki dvorani pevsko društvo Ljubljana organiziralo velik silvestrski večer, ki se je začel ob osmih zvečer. Vstopnina je znašala 1 K, po polnoči pa 2 K. Večer je potekal v znamenju nastopov pevskega društva.²⁷⁰

Socialdemokratski kovinarji - Društvo kovinarjev - so se na silvestrovanju zbrali v salonu Pri levu na Cesti Marije Terezije. Ure so jim minevale ob poslušanju godbe, srečolovu, komičnih prizorih, šaljivi pošti ... Opolnoči so upri-

267 L.Z., 22. 12. in 30. 12. 1913.

268 S.n., 27. 12. 1913 in Dan, 2. 1. 1914.

269 S.n., 19. 12. 1913 in 2. 1. 1914.

270 Sl., 24. 12. 1913.

zorili sijajno alegorijo. Prostor salona je bil premajhen, tako da je 100 gostov moralo oditi.²⁷¹

Kulturno zabavne kombinacije pa niso cenila samo društva - v hotelu Južni kolodvor se je npr. Silvestrov večer začel s koncertom vojaškega orkestra.²⁷²

kulturno-zabavne prireditve: 10

liberalci	4
klerikalci	4
Nemci	1
socialdemokrati	1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Družabno-zabavne prireditve so se v mesecu decembru med seboj razlikovale veliko bolj kot v prejšnjih treh mesecih. Sv. Miklavž in božič sta namreč prinesla tudi prireditve bolj "pohlevne", družabno-karitativne narave. Publika na njih je bila bistveno drugačna, saj so bili na nekaterih prisotni tudi (ali predvsem) otroci. Verjetno je bila ta drugačna vsebina oz. "moralna neoporečnost" razlog, da lahko v tej rubriki beležimo več prireditev klerikalnih društev.

Enostavna miklavževanja brez posebnih kulturnih sporedov so 5. 12. priredila naslednja društva:

- klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo v svojih društvenih prostorih (ob sedmih zvečer, vstopnina 30 v, otroci je niso plačevali);²⁷³

- liberalno telovadno društvo Sokol v društveni telovadnici Narodnega doma ob pol osmih zvečer, vstopnina 60 v, za otroke do 10 let 20 v;²⁷⁴

- Napredno gospodarsko društvo za Krakovo in Trnovo, v gostilniških prostorih Sokliča pred konjušnico;²⁷⁵

- Napredno gospodarsko društvo za Šentjakobski okraj - pri Češnovarju na Dolenjski cesti. Miklavž je tu otroke obdaril na društvene stroške.²⁷⁶

Po končanih miklavževanjih so se društva spet posvetila organizaciji običajnih zabav.

7. 12. je liberalna Narodno socialna zveza priredila v dvorani in restavracijskih prostorih hotela Ilirije zabaven večer. Na sporedu je bilo več točk - tombola, komični nastopi, ples; vstopnine ni bilo.²⁷⁷

11. 12. je liberalno slovensko trgovsko društvo Merkur priredilo Merkurjev

²⁷¹ Zarja, 27. 12. 1913 in 3. 1. 1914.

²⁷² S.n., 27. 12. 1913.

²⁷³ Sl., 5. 12. 1913.

²⁷⁴ S.n., 5. 12. 1913.

²⁷⁵ S.n., 3. 12. 1913.

²⁷⁶ S.n., 4. 12. in 9. 12. 1913.

²⁷⁷ S.n., 5. 12. 1913.

večer v gostilni člana Kavčiča na Privozu 9.²⁷⁸

III. družinski večer Narodne čitalnice se je zaradi gostovanja hrvaške opere prestavil s 6. na 13. 12. in je potekal prav tako izvrstno kot prva dva. Pri prvi četvorki je nastopilo 60 parov. Plese je vodil plesni učitelj Morterra.²⁷⁹

Že čez teden dni - 20. 12., je bil v Narodnem domu na vrsti IV. družinski večer Narodne čitalnice, ki je potekal na podoben način kot vsi prejšnji.²⁸⁰

Plesna zabava liberalno usmerjenega Društva slovenskih trgovskih sotrudnikov je potekala v nedeljo, 21. 12., v Mali dvorani Narodnega doma. Trgovski sotrudniki so vsekakor upoštevali dejstvo, da je naslednji dan delovnik, saj je zabava potekala le od šestih do desetih zvečer.²⁸¹

In že je bil tu božič in božičnice ...

24. 12. je klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo v svojih društvenih prostorih priredilo božičnico. Vstop je bil prost.²⁸²

26. 12. so božičnico priredili tudi v sestrskem Šentpeterskem prosvetnem društvu in to v dvorani Rokodelskega doma.²⁸³

Božičnico je istega dne (26. 12.) priredilo liberalno Ljubljansko prostovoljno gasilno in reševalno društvo. Potekala je v veliki dvorani Mestnega doma, dvorana pa je bila - po poročilih Slovenskega naroda - tudi v stranskih prostorih do zadnjega natlačena. Pred krasno dekoriranim drevesčkom je zbrane pozdravil poslanec dr. Turk. Živahna zabava je ob zvokih LDO trajala do poznih ur.²⁸⁴

Tudi silvestrovanje častnikov ljubljanske garnizije, njihovih družin in prijateljev je potekalo v Kazini ob loteriji in plesu.²⁸⁵

S tem se je leto, kar zadeva čisto zabavne društvene prireditve, zaključilo.

Poleg društvenih pa je seveda ostajala na voljo še kavarniško-gostilniška ponudba, katere Ljubljana danes še zdaleč nima na tako visoki ravni. Tako so imeli v kavarni Central na nasipu Sv. Petra odprto vso noč, vsak večer so prirejali večere smeha, prav tako pa je tudi vsak večer nastopil "Original the Wehing's Ensemble" z lastnim orkestrom.²⁸⁶

Prav tako je bila vso noč odprta kavarna gostilne Leon v Florijanski ul. in še mnogo drugih.²⁸⁷ 26. 12. je tudi hotelir in lastnik hotela Ilirija priredil koncert s plesom, na katerem je igrala godba LDO-ja.²⁸⁸

V gostilnah je bilo včasih kar preveč živahno. Tako je S.n. poročal o splošnem pretepu med vojaki 17. in 27. pešpolka v gostilni na nasipu sv. Petra, "ki je bil tako ljut, da policija ni opravila ničesar", ampak je vročekrvneže ukrotila

278 S.n., 6. 12. 1913.

279 S.n., 5. in 12. 12. 1913 ter L.Z., 16. 12. 1913.

280 S.n., 16. 12. 1913.

281 S.n., 19. 12. 1913.

282 Sl., 24. 12. 1913.

283 Sl., 24. 12. 1913.

284 S.n., 26. in 27. 12. 1913.

285 L.Z., 11. 12. 1913.

286 Inserate in notice z reklamami je zaslediti cel december v Slovenskem narodu in Laibacher Zeitungu.

287 Več inseratov - npr. 15. 12. 1913.

288 S.n., 24. 12. 1914.

šele vojaška patrolja iz Šentpeterske vojašnice. Čez dva dni je bil S.n. naprošen, da to vest demantira - v resnici sta se baje sprla dva vojaka in pri tem razbila le dva vrčka.²⁸⁹

Silvestrski večer je - kot je poročal Dan - potekal zelo lepo. "Gostilne so bile odprte do rane ure zjutraj. Povsod je bilo prisotno najlepše razpoloženje ... tudi po ulicah je bilo živahno... Zadnji silvestrovalci so se vračali domov podnevi."²⁹⁰

družabno-zabavne prireditve:	13
liberalci	9
klerikalci	3
ostali	1

I/4 OSTALO

V začetku decembra so se v Slavčevi dvorani Narodnega doma nadaljevala "akademična" predavanja prof. Weissa o hipnozi in sugestiji oz. o nezavednem duševnem življenju. Na sporedu so bila 1., 2. in 4. 12.²⁹¹

20. 12. je Ljubljanski šahovski klub priredil simultanko. Dr. Milan Vidmar, ki je spadal "med najmočejše sodobne igralce in je igral že na več mednarodnih turnirjih." (Sl., L.Z.), je igral proti dvajsetim nasprotnikom. Zmagal je 17 partij, dve izgubil, eno pa zaključil z remijem. Šahovski klub je decembra preselil svojo aktivnost iz kavarne Slon v kavarno Union, igralne dneve pa je imel ob ponedeljkih, sredah in sobotah zvečer.²⁹²

4. 12. so se za turnarje začele plesne vaje. Potekale so v Kazini, kjer jih je učil plesati plesni učitelj Morterra. Isti je učil plesati tudi v liberalnih društvih in vodil plese Narodne čitalnice.²⁹³

20. 12. se je odprlo mestno drsališče pod Tivolijem.²⁹⁴

Socialdemokrati, ki so jim zaradi Cankarjevega predavanja v aprilu ukiniteli društvo Vzajemnost, so začeli decembra v Ljubljani odpirati podružnice svojega novega kulturnega društva Svoboda.²⁹⁵

V decembru se je polemika v zvezi s tangom, ki je bil na zabavah ljubljanskih liberalnih društev pravi modni hit, nadaljevala. Ocene, ki se jih je dalo prebrati v časopisih, so bile seveda zelo nasprotujoče. V Laibacher Zeitungu je bilo mogoče prebrati, da ena vodilnih dam londonske družbe, princesa Ludwig-

289 S.n., 27. in 29. 12. 1913.

290 Dan, 2. 1. 1914.

291 S.n., 29. 11., 3. 12. in 4. 12. 1913.

292 Sl., 27. 12. in L.Z., 31. 12. 1913.

293 L.Z., 17. 12. 1913.

294 Sl., 20. 12. 1913.

295 Zarja, posamezne notice v mesecu decembru.

Löwenstein pravi, da plesanje tanga žensko lahko pogrša.²⁹⁶ Ocenjevalec v Slovenskem narodu je bil mnenja, da se razburjenje ob tangu lahko primerja z nekdanjim valčkom, ki je kljub nasprotovanjem zavojeval cel svet. Ob tem je dokazoval tudi nemoč cerkvene avtoritete - "Tudi zdaj vidimo nekaj takega. Papežu dela tango velike skrbi, škofje so razburjeni in gledajo s strahom, kaj bo, Krekovi fantje rezgetajo. Dandanes je družbena veljava škofov malenkostna. Kdo se še zmeni za njihove želje in navodila? Nihče. Kaj nista po zgledu drugih škofov tudi ljubljanski in tržaški škof menda lani ali predlanskim izdala posebno pastirsko pismo proti damski modi in obsodila predrte bluze in prozorne nogavice? Predrte bluze in nogavice so ostale v rabi tudi pri najpobožnejših članicah tiste skrivne kongregacije, ki ima svoje zbirališče v jezuitski cerkvi ... Za enkrat je tango v modi ... Tako gotovo kakor nosijo v Ljubljani predrte bluze in prozorne nogavice in so dame tudi na plesih katoliških frakarjev v Unionu dekoltirane, tako gotovo je, da pride tango tudi v Ljubljano, seveda v skromnejši obliki, kakor ga plešejo po velikomestnih zabaviščih, toda zabraniti ga ni mogoče, take sile ni."²⁹⁷

Slovenec je o tangu pisal čisto drugače. O njem je podal zelo neugodno mnenje argentinskega poslanca v Parizu don Enrica Loretija: "Ta evropska plesna novost oziroma norost je jako nečastnega izvora. V Argentini ga plešejo le najbolj izvrženi izvržki mestnega prebivalstva. Pravi Argentinec bi svoji ženi raje zabodel nož sredi srca, nego bi jo pustil plesati ta grdi, nemoralni ples. Tango je izvržek najnižjih ljudskih strasti po mestih in se drži le po najgrših javnih brlogih. Seveda so v Evropi ostudne kretnje in gibe tega plesa omilili z eleganco, toda tango ostane tango." Na koncu je Slovenec primaknil še svoje mnenje: "Tolaži to, da bo tudi tango postal dolgočasen ter prebedast ter ga bodo zavrgli kakor marsikatero drugo modno norost."²⁹⁸

Do tanga, ki je očitno razburil vse in vsakogar, je jasno stališče zavzela tudi vojska - ob koncu leta so vsem častnikom avstrijske armade prepovedali plesati tango v uniformi na javnih mestih. To ni veljalo za privatne zabave.²⁹⁹

Društva so v decembru že začejala z "agitacijo" za svoje zabave, ki so jih napovedovala za mesec januar. Med temi npr. Društvo avstrijskih državnih uslužbencev, Avstrijsko mornariško društvo, ki je tudi pozivalo članstvo, naj pridobi čimveč novih članov, pevsko društvo Slavec, Sokol in mnoga druga. Po pestrem decembru se je obetal še bolj razigran januar.

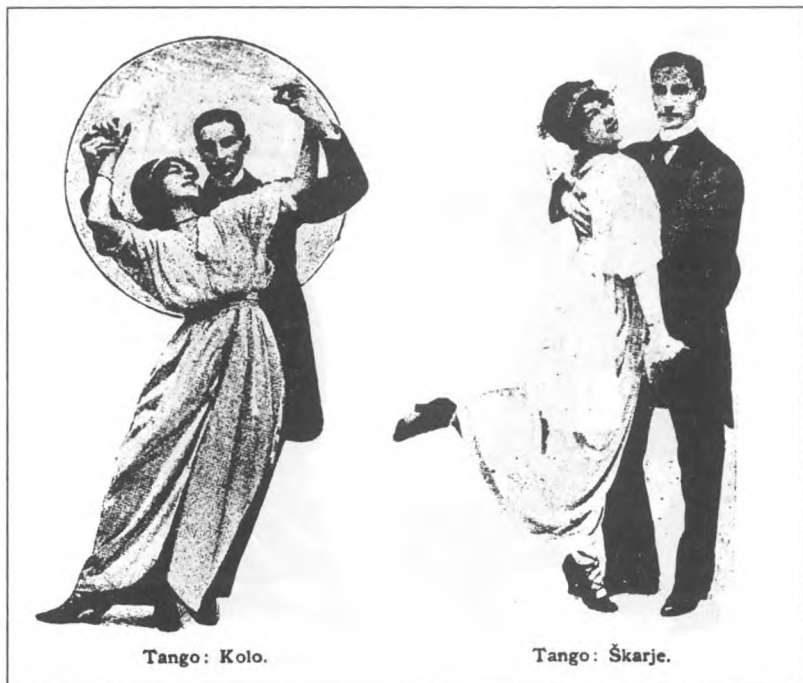
296 L.Z., 2. 12. 1913.

297 S.n., 6. 12. 1913.

298 Sl., 19. 12. 1913.

299 S.n., 31. 12. 1913.

društvene prireditve - december 1913: 37

predavanja	10
kulturno-umetniške prireditve	4
kulturno-zabavne prireditve	10
družabno-zabavne prireditve	13

liberalci	14
klerikalci	18
Nemci	2
socialdemokrati	1
ostali	2

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Nemško gledališče je mesec začelo z slavnostno predstavo v čast 65-letnice

vladanja cesarja Franca Jožefa. V praznično razsvetljenem gledališču so 2. 12. uprizorili Ascherjevo opereto "Hoheit tanzt Walzer" ("Visokost pleše valček"). Večer se je začel z počastitvijo njegovega veličanstva - zaigrali so himno, ob tem se je dvignila zavesa in na odru so belo oblečeni otroci uprizorili alegorijo: na sredi je bila skupina kleččih otrok, desno in levo od nje sta stala dečka, oblečena v avstrijsko in ogrsko narodno nošo. Visoko dvignjena zastava in palmove veje so krasile doprsni kip cesarja, ovenčan z lovorjevim vencem. Držali so ga trije geniji na stopničastem podstavku.

Vesela opereta, ki je vsebovala zdrav humor, je bila občinstvu dobro znana, vendar je bila tokratna uprizoritev najboljša doslej. Od solistov sta se najbolj izkazala gdč. Ehrenfeld z svežim, mladim, zvočnim glasom in g. Walden, ki je bil "sproščen v kretnjah in prisrčen v sentimentalnem delu." Publika je bila seveda navdušena.³⁰⁰

Gledališka predstava "Der Kardinal" ("Kardinal"), uprizorjena 4. 12. na nemškem odru, ni izpolnila pričakovanj. Dogajanje naj bi se v odvijalo v Rimu pod papežem Julijem II., v barvitom času visoke renesanse, v okolju, obdanem s krvjo, zlatom, purpuro in hermelinom - tudi v palači Medicijev. "Gledalci so bili razočarani. Veličina je padla na raven povprečnosti, iz bogastva izkušenj smo porinjeni v kvazi sentimentalnost."³⁰¹

Hrvaška opera je 6. 12. gostovala v Deželnem gledališču z opero "Madam Butterfly". Gledališče je bilo spet natlačeno polno in navdušeno, v ospredju pa je bil zopet Vušković v glavni moški vlogi. Slovenec predstav tokrat ni ne najvil ne komentiral - morda se mu je "Madam Butterfly" zdela preveč nespodobna.³⁰²

Istega dne (6. 12.) so v nemškem gledališču ponovili enodejanke "Der Kammermänger", "Der Tor und Tod", "Satans Maske" ("Komorni pevec", "Norec in smrt" ter "Satanova maska").³⁰³

V nedeljo, 7. 12., je hrvaški operni ansambel v Deželnem gledališču uprizoril dve operi. Popoldne je bila na vrsti ponovitev Zajčeve junaške opere "Zrinski", zvečer pa je bila na sporedu Delibesova opera "Lakme". Zrinski je spet navdušil, "Lakme" pa je bila "lahka in za uho prijetna, polna melodijoznosti, nima pa dramske sile." Predstavo sta obiskala najvidnejša deželna politika Schwarz in Šušteršič. (L.Z.)³⁰⁴

Lahkotni zvoki so to nedeljo (7. 12.) doneli tudi po nemškem odru. Izvedli so dve ponovitvi - popoldne ob precej znižanih cenah Straussovo opereto "Die Fledermaus" ("Netopir"), zvečer pa Ascherjevo opereto "Hoheit tanzt Walzer" ("Visokost pleše valček").³⁰⁵

Naslednjega dne, 8. 12., je bil praznik, tako da sta imeli obe gledališči spet na programu po dve predstavi. Nemški gledališčniki so popoldne uprizorili

300 L.Z., 2. 12. 1913; Slovenska izvedba je imela kasneje naslov "Visokost pleše".

301 L.Z., 4. in 5. 12. 1913.

302 L.Z. in S.n., 5. 12. in 9. 12. 1913.

303 L.Z., 5. 12. 1913.

304 S.n., 5. in 9. 12. 1914; L.Z., 1. in 9. 12. 1914.

305 L.Z., 5. 12. 1913.

otroško igro "Klein Rottkapchen" ("Rdeča kapica"), zvečer pa ponovili opereto "Susi - der kleine Graf" ("Mali grof Susi").³⁰⁶

Slovensko Deželno gledalie je to nedeljo najprej popoldne ponovilo narodno igro "Brat Martin", pri kateri je igral LDO, zvečer pa so odigrali Schonthanovo burko "Ugrabljene Sabinke". Z njo je zopet po besedah S.n. "prišla na dan dremajoa drama, ob kateri so se smejali in krohotali e naši dedje.". Poročevalec v L.Z. je bil mnenja, da je neokusno, e se krajevna imena zamenja z lokalnimi, osebna imena pa se pusti enaka kot v nemški izvedbi.³⁰⁷

Nemsko gledalie je tudi naslednjega dne - 9. 12., imelo predstavo. Na sporedu je bila igra Hermanna Sudermanna "Die Ehre" ("ast"), ki je bila polna humorja in samoironije. Ta je v prvi vrsti karikirala obnašanje in govor denarnih mogotcev oz. plutokracije. Občinstvu je igra izjemno ugajala in je igralce nagradilo z dolgim aplavzom.³⁰⁸

Po štirih zaporednih dneh igranja, v katerih so uprizorili šest predstav, so si v nemskem gledaliu privoili le dan oddiha. e 11. 12. so nastopili z "najboljšim glasbenim delom" mojstra poskočnih valčkov Leharja - opereto "Eva - das Fabriksmadl" ("Eva - dekle iz tovarne").³⁰⁹

ez dva dni (13. 12.) so se v nemskem gledaliu vidno "zresnili", saj so se odločili, da ob 50-letnici smrti Fridericha Helbela uprizorijo njegovo mogočno delo - "Gyges und sein Ring" ("Gyges in njegov prstan"). Predstava je skušala združiti antično in moderno atmosfero. "Uprizoritev je vzorno uspela, po mnogih praznih sedeih je bilo mogoče presoditi, da ima del obiskovalcev Gygesov prstan natak njen." (L.Z.)³¹⁰

14. 12. je bila nedelja in spet so imeli v obeh ljubljanskih gledaliih na sporedu po dve predstavi. V Deželnem gledaliu so ob treh popoldne ponovili burko "Ugrabljene Sabinke", zvečer pa je bila prvič na ljubljanskem odru uprizorjena komedija srbskega pisatelja Branislava Nuia "Svet". Prav dobro pripravljena in zelo vestno reirana premiera je bila deležna slabega obiska.³¹¹

V nemskem gledaliu so tega dne (14. 12.) popoldne ponovili opereto "Hoheit tanzt Walzer" ("Visokost pleše valček"), zvečer pa so uprizorili Milockerjevo "sijajno" opereto "Das verwunschene Schlo" ("Zakleti grad").³¹²

16. 12. so na nemškem odru izvedli zadnjo večerno ponovitev operete "Susi - der kleine Graf" ("Mali grof Susi").³¹³

18. 12. je Deželno gledalie prvič ponovilo Nušičevo komedijo "Svet". Hiša je bila prazna kot ob premieri.³¹⁴

306 L.Z., 5. 12. 1913.

307 S.n., 8. in 9. 12. in L.Z., 8. in 10. 12. 1913.

308 L.Z., 9. 12. in 10. 12. 1913.

309 L.Z., 11. in 12. 12. 1913.

310 L.Z., 12. in 13. 12. 1913.

311 Sl., 12. in 17. 12. 1913; L.Z., 13. in 16. 12. 1913; S.n., 2., 19. in 21. 12. 1913.

312 L.Z., 13. in 27. 12. 1913.

313 L.Z., 16. 12. 1913.

314 Sl. in S.n., 17. 12. 1913; S.n., 19. 12. 1913.

Slovensko deželno gledališče v Ljubljani.

Vodja Ignacij Borštnik.

Predstava 25.

Gled. predstava 2455.

V nedeljo, dne 14. decembra 1913 zvečer.

Začetek ob 7/8. zvečer.

Noviteta!

Prvikrat na slovenskem odru:

Noviteta!

SVETA

Komedija v šestih dejanjih. — Srbski spisal Braunslov Nusić. — Za slovenski oder priredila C. G. in Fr. Rohal. — Režiser A. Danile.

OSEBE:

Marija Porenta, uradnik v pokopju	—	Dražko	Stojan	Drenovec.
Ana, njegova žena	—	Bukčičeva.	Gospa Marta, njegova žena	Gorjupova st.
Nada (18 let), njuna hči	—	Gjorgjevičeva.	Glasbeni učitelj	Šest.
Jelica (15 let), njuna hči	—	Gorjupova ml.	Teška Katar	Klanjeva.
Gaspar Srebotnjak, uradnik v pokopju	—	Petrov.	Marijano, služkinja pri Porentovih	Kranjčeva.
Gospa Židanova	—	Jovanova.	Dekle iz modice trgovine	Vrhunčeva.
Gospa Jeranova	—	Winterova.	Dva nosača	

Čas: sedanjost.

PARTER:

Sedež I.—III. vrste	2 K 60 v
IV.—VI.	2 . 30 .
VII.—IX.	2 . 10 .
X.—XI.	1 . 80 .
Parterno stojalice	1 . 10 .
Dijakso stojalice	40 .

LOŽE:

Loža v parterju in I. redu za	
4 osebe	10 K — v
Loža v II. redu za 4 osebe	6 . — .
Ložni sedež v parterju in	
I. redu	3 . 60 .
Ložni sedež v II. redu	1 . 80 .

BALKON:

Sedeži I. vrste	1 K 70 v
II.	1 . 40 .
III.	1 . 20 .
GALERIJA:	
Sedeži I. vrste	K 80 v
II.—V.	60 .
Stojalice	20 .

Vstopnice se dobivajo v Češarkovi trafikli in zvečer na dan predstave pri blagajni v gledališču.

Blagajnica se odpre ob 7.

* Začetek ob 7/8.

* Konec ob 10.

Pripravljajo se: „Zemlja“, „Svetinova hči“, „Navihanci“, „Nervozne žene“ in „Milijonarček“.

Istega dne (18. 12.) so v nemškem gledališču igrali za svojo igralko - prvo pevko operet - Hermo Hart. Izkupiček je šel namreč v njeno korist. Na sporedu je bila komedija Daria Niccodemija "Der Reiherbusch" ("Perjanica"). Niccodemi je bil tipičen komediograf buržoazne publike, ki je izražal njeno hlantanje po modnih novostih in površnem hedonizmu.³¹⁵ Tega se je zavedal tudi kritik v Laibacher Zeitungu, ki je zapisal, da gre za delo brez literarne vrednosti.³¹⁶

20. 12. so na nemškem odru predstavili operetno novost Heinricha Reinhardta "Napoleon und die Frauen" ("Napoleon in ženske"). "Živahna in življenja polna izvedba" je naletela na prijazen sprejem publike. Že naslednjega dne, v nedeljo, 21. 12. zvečer, so opereto ponovili, pred tem pa so popoldne uprizorili predstavo za otroke "Kristkinds Allmacht" ("Ježuščkova vsemogočnost").³¹⁷

Naslednjega dne (21. 12.) popoldne so v Deželnem gledališču ponovili Nušičev "Svet", zvečer pa tridejanski igrokaz - ljudsko predstavo A. Willibranda "Svetinova hči", katero je S. n. označil kot popolnoma neprimerno in zastarelo: "Nikogar ni bilo, ki se ne bi veselil Borštnika v Ljubljani. Vsakdo pa je imel pred očmi dobre drame, zanimiv repertoar. Zdaj naenkrat vidimo, da se je zarila drama nekam nazaj v tisti naivni repertoar, ki je navduševal pred 20-30 leti. V letošnji sezoni se vrstijo premiere okostelnih burk in glum, ki ne privabijo v gledališče ne navadne publike ne višjih slojev. Zdaj bi bil morda še čas, da se prične z delom in dvigne repertoar, ali kmalu bo prepozno, dramska sezija bo končala z Borštnikom na čelu tako žalostno in tako brez spomina kakor še nobena na našem odru. Svetinova hči je stara genljiva šara, neprimerna za večerno predstavo. Igralci so bili dobri, obisk slab."³¹⁸

22. in 23. 12. so v Ljubljani spet gostovali člani zagrebške opere. Obakrat so nastopili z Massenetovo opero "Madonin žongler" in se zaradi primerne libreta - gre za priredbo mirakla iz 12. stoletja - prikupili predvsem kritiku Slovencev. Ta jo je iskreno priporočal: "Na sejmu bodo osli, krave, gosi in druge domače živali. Starši privedite svoje odraščajoče otroke s seboj." in ugodno ocenil: "Bešedilo ni ne naivno ne brutalno; prožeto je s francoskim humorjem in živahnostjo, opera je brez erotike, zato je priporočljiva tudi duhovnim krogom, ženski organizaciji SLS in odrasli mladini." Tudi S.n. se je ta izvedba zdela zanimiva sprememba, "ker v operi ponavadi prevladuje zgodba o romantični ljubezni in strasti, ki iz nje izvira. Občinstvo je napolnilo vse prostore in ni štedilo s pohvalo." (S.n.)³¹⁹

Laibacher Zeitung je imel proti koncu decembra zaradi štrajka tiskarskih delavcev težave z izhajanjem. Odpustil je celotno tiskarsko osebje. Tako so od 22. do 27. 12. izhajali le službeni oklici. Zaradi tega je bilo tudi njegovo poročanje o kulturnih prireditvah pomanjkljivo. Od gledaliških prireditev dnevnik pobbliže omenja samo variete pozo Antonya "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada"), ki so jo uprizorili na božič. V njej je bilo obilo

315 Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zg., 1979, 5. del: L - Nigh, str. 744, geslo Niccodemi Dario.

316 L.Z., 27. 12. 1913.

317 L.Z., 16. in 21. 12. 1913.

318 S.n. in Sl., 21. 12. 1913; S.n., 22. 12. 1913.

319 Sl., 16. 12. in 20. 12. 1913.

živahnega in veselega plesa ter petja. Večino plesov so morali na zahtevo občinstva ponavljati.³²⁰

Na srečo pa je program nemškega gledališča razviden iz gledaliških plakatov, ki jih hrani Narodni muzej v Ljubljani.

23. 12. so v nemškem gledališču uprizorili opereto "Das verwunschene Schloß" ("Zakleti grad"), 25. 12. opereti "Susi der kleine Graf" ("Mali grof Susi") in "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada" - V tej opereti sta Luise Ehrenfeld in Jac Walden v nekem aktu plesala tango, kar je bilo na gledališkem plakatu posebej izpostavljeno.). 26. 12. je bil popoldne spet na sporedu "Das verwunschene Schloß" ("Zakleti grad"), zvečer pa opereta "Eva - das Fabrikmädl" ("Eva - dekle iz tovarne").

25. 12. so v Deželnem gledališču ponovili "Svetinovo hči", 26. 12. pa popoldne nastopili z igro "Brat Martin", zvečer pa z burko za smeh - "Nervozne ženske".³²¹

Nemško gledališče je do konca leta uprizorilo še 27. 12. pozo "Ihr Korporal" ("Njen korporal"), 28. 12. popoldne opereto "Napoleon und die Frauen" ("Napoleon in ženske"), zvečer pa opereto "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada") in 30. 12. Nesslerjevo opereto "Der Trompeter von Saekkingen" ("Trobeta iz Saekkingena").³²² Prva predstava je doživela "nevideno velik obisk in navdušenje občinstva"³²³, Nesslerjeva opereta pa se je 30. 12. izkazala kot obrabljeno delo.³²⁴

28. 12. so v Deželnem gledališču še zadnjič nastopili v starem letu. Popoldne so tretjič ponavljali Morretovo narodno igro "Revček Andrejček", zvečer pa ponovili "Sladkosti rodbinskega življenja". Obisk je bil spet slab. "Kje naj igralec najde ognja za svojo igro, ko vidi, da ga gleda prazna dvorana. Ni čudno, da Povhe išče efekta s pretiravanjem, ker večina obiskovalcev želi sme-ha, bodisi še tako votel in nesmiseln."³²⁵

gledališke predstave: 43

nemško gledališče 26 (18 operet, 4 drame, 1 komedija, 2 otroški predstavi,
1 veseloigra/burka)

slovensko gledališče 17 (5 oper, 3 komedije, 9 veseloiger/burk/nar. iger)

Hrvaška opera je še naprej uspešno opravljala kulturno misijonarstvo v Ljubljani, Zveza dramatičnih društev pa je na svojem občnem zboru 9. 12. sprejela novo obupano resolucijo. V njej je pozivala vse merodajne faktorje, "naj nemudoma potrebno ukrenejo, da se zagotovi obstoj in razvoj slovenskega gledališča v Ljubljani. Zgodovina slovenskega gledališča kaže, da se je slovenska dramatika pod tujim deželnim gospodarjem mirneje in uspešneje razvijala, kakor

320 L.Z., 27. 12. 1913.

321 Sl. in S.n., 26. 12. 1913.

322 Nemški gledališki listi; Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

323 L.Z., 31. 12. 1913.

324 L.Z., 2. 1. 1914.

325 Sl., 3. 1. 1914.

se to godi danes. Ako slovenski deželni odbor že nima denarja za kulturne potrebe, ki jih drugi narodi z veliko požrtvovalnostjo zmagujejo, naj bi vsaj upošteval požrtvovalnost onih, ki imajo dobro voljo ter jim ne zapiral iz malenkostnih vzrokov hrama prosvete."³²⁶ Resolucija je seveda ostala brez učinka.

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Filmski spored kinematografa Ideal je bil meseca decembra manj zanimiv kot v prejšnjih treh mesecih.

Zdi se, da je še največ uspeha požel "kriminalni roman "Kriv", ki je pri predstavah dosegel najlepši uspeh." Dejanje je tako tragično, da ni bilo obiskovalca, ki ne bi imel solznih oči. So trenutki umetniške višine, pri katerih nas pretrese do srca. Zelo simpatična je trpeča soproga Lehra, dva krasna tipa sta sin Karl in hčerka Julija, občudovanja vreden tip dobrosrčnega Bergerja, ki povzdigne Julijo iz blata in moralne propalosti k sebi. Na koncu nas razveseli krasna in dovtipna veseloigra "Mesečniki". (S.n.) Predstave so bile na sporedu ob treh, petih, sedmih in devetih od 13. do 18. 12.³²⁷

V mesecu decembru so lahko Ljubljančani videli tango tudi na filmu: "Ples tango v kinu Ideal, ko se ves svet zanima za tango in vse obiskuje tango tečaje, tedaj ni čuda, če tango gledamo tudi na filmu."³²⁸

II/3 KONCERTI

V decembru je imel LDO naslednje samostojne koncerte:

- 2. 12. v restavraciji pri Auerju v Wolfovi ulici;
- 3. 12. je bil II. članski koncert v hotelu Lloyd ;
- 4. 12. v restavraciji Krapš;
- 8. 12. v Schreyevi restavraciji na glavnem kolodvoru;
- 9. 12. v kavarni Evropa;
- 11. 12. v kavarni Evropa;
- 13. 12. v kavarni Krapš;
- 20. 12. je sekstet LDO-ja koncentiral v kavarni Egja.³²⁹

Koncerti so bili navadno ob osmih oz. devetih zvečer, vstopnina je znašala od 40 do 60 v, včasih - npr. v kavarni Egja ali Evropi - pa je ni bilo. Sicer pa je LDO nastopal še na raznih društvenih prireditvah, kjer so potrebovali godbo.

Godba 27. reg. je zaradi slabega vremena v decembru izpeljala le dva promenadna koncerta v Zvezdi - 14. 12.³³⁰ in 29. 12. 1913,³³¹ svoj koncert pa

326 S.n., 20. 12. 1913.

327 S.n., 13. 12. in L.Z., 15. 12. 1913.

328 S.n., 20. 12. 1913.

329 S.n., Sl. in L.Z., na dan koncertov ali dan poprej.

330 Spored:

1. Zanetti: Graf Erembault Marsch

je tudi imela ob silvestrovanju v restavraciji Južni kolodvor.³³²

Med umetniško vrednejšimi glasbenimi dogodki meseca decembra lahko najprej zabeležimo koncert tenorista - opernega pevca bivše ljubljanske opere Stanislava Orzelskega. Priredil ga je 2. 12. v Veliki dvorani Narodnega doma ob spremljavi pianista Štritofa. Poslušalce je v uživanju koncerta motilo preskakovanje in prasketanje plošče (očitno Orzelskega ni spremljal samo Štritof), pač pa je, če odmislimo akustične slabosti dvorane, večer uspel. Ob tem je kritike zaskrbel "malo razveseljiv pojav" - samo 150 poslušalcev.³³³

Lepo je uspel cerkveni koncert Cecilijinega društva 3. 12. v stolnici. (Čeprav gre v tem primeru formalno gledano za društveno prireditev, je bila raven koncertov Cecilijinega društva nedvomno na nivoju profesionalnih institucij. - op. a.) Glavna točka sporeda, sestavljenega iz šestih skladb, izvajanega v čast Konstantinovega jubileja, je bil misterij "Adoratio Crucis" avtorja G. Erlemona, napisan za solista, mešani zbor in orkester. Na orgle so igrali Weiss-Ostborn, Hladnik in Premrl. Občinstvo je dodobra napolnilo svetišče, izvajanja pa so požela najboljše kritike.³³⁴ Podobna koncerta Cecilijinega društva sta bila na sporedu tudi 8. in 9. 12.³³⁵

"Večer pesmi ob lutnji - svojevrstna umetnost" je bil naslov koncerta mojstra lutnje dr. Franza Molla, ki je potekal 5. 12. v Filharmonični dvorani. Nastopajoči je zanimivo in barvito podal posamezna vzdušja, humor, ljudske pesmi in pobožne pesmi. Lep večer je bil vreden boljšega obiska.³³⁶

15. 12. so pod vodstvom Rudolfa Weiss-Ostborna priredili III. članski koncert Filharmoničnega društva. Koncert je bil posvečen 65-letnici vladavine cesarja Franca Jožefa. Najvrednejši del sporeda je bila Brucknerjeva simfonija št. 3, ki je dokazala zmožnosti orkestra in dirigenta Weiss-Ostborna. Koncert je obiskal tudi deželni predsednik Schwarz.³³⁷

2. Lehar: "Er und Sie" - Walzer

3. Gounod: Vorspiel zur Oper "Faust"

4. Puccini: Phantasie aus der Oper "Madam Butterfly"

5. Verdi: Präludium aus der Operette "Rigoletto"

6. Lehar: Potpourri aus der Operette "Graf Luxemburg"

331 L.Z. in Sl., 14. in 29. 12. 1913.

332 S.n., 19. 12. 1913.

333 S.n. in L.Z., 3. 12. 1913.

334 S.n., 6. 12. 1913.

335 Sl., 8. 12. 1913.

336 L.Z., 4. in 6. 12. 1913.

337 L.Z., 12. in 16. 12. 1913.

Spored koncerta:

1. A. Dvořak: "In der Natur", Konzert Ouvertüre op. 91 für großes Orchester

2. F. Liszt: "Orpheus", Sinfonische Dichtung für großes Orchester

3. A. Bruckner: III. Simfonie in d-moll für großes Orchester

koncerti:	17 ³³⁸
27. reg.	3
FD	1
LDO	8
solo nastopi	2 (1 nemški, 1 slovenski)
Cecilijino društvo	3

II/4 OSTALO

Pouk v dramski šoli Deželnega gledališča se je začel 1. 12. in je bil brezplačen. Poučeval je režiser Skrbinšek.³³⁹

Institucionalne prireditve - december 1913: 60

gledališke predstave	43
koncerti	17
-----	-----
slovenske institucije	26
nemške institucije	28
ostalo (Cecilijino društvo in voj. godba)	6

1914

JANUAR (Zaradi poplave predpustnic se zmanjša število gledaliških predstav.)

Ob polnoči je topovski strel z realke Ljubljančanom naznanil prihod novega leta, ki v dogajanje na ljubljanskem kulturno-političnem prizorišču ni prineslo bistvenih sprememb.

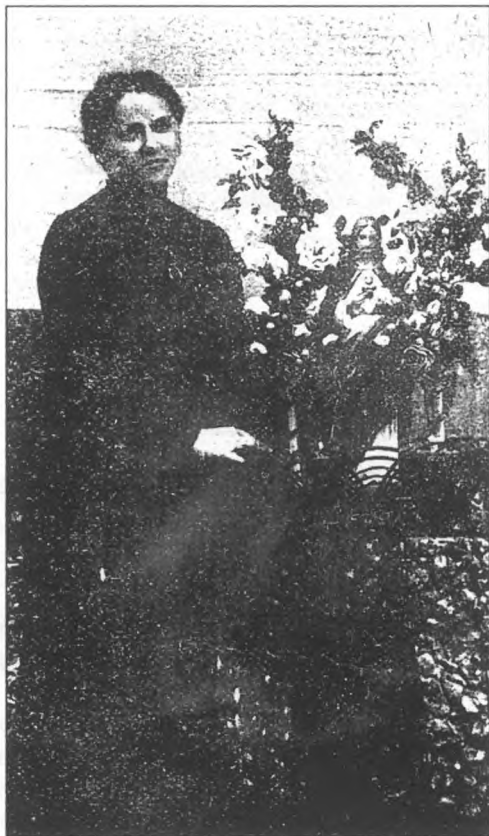
Tako je že 3. 1. obsodba vodiške Johance pomenila povod za novo ofenzivo na klerikalce. Ti so se še naprej na vse kriplje skušali otresti kakršnekoli odgovornosti oz. sodelovanja pri tej slepariji. Na dolgo in široko so razlagali "pravi" potek dogodkov v "pravi" luči. Trdili so, da je Johanca sleparila na last-

³³⁸ V rubriko institucionalne prireditve sta uvrščena tudi koncerta dveh posameznikov - Orzelskega in Molla. Čeprav sta ju organizirala samostojno, sta bila povezana z institucijami (Orzelski je bil član nekdanje slovenske opere, Moll pa je priredil koncert v dvorani Filharmoničnega društva).

³³⁹ S.n., 24. 11. 1913.

no pest, da škof ni bil obveščen, za kaj gre in je želel, "da se stvar strogo preišče in doseže resnica. Dotlej je pa čakal. Edina njegova slabost je bila prevelika dobrotta. Dekle je imel za prepošteno, kakor da bi mogla take stvari inscenirati." (Sl.) Slovenec je tudi priznaval lahko vero in neprevidnost vodiškega župnika, ki je Johanci nasedel, kot tudi to, da se je "premalo energično poseglo vmes." Bolj kot sleparijo, pa je obsodil liberalno časopisje, "ki na silno umazan način napada predstavnike SLS in cerkve, v tujini zasramuje slovenski narod in skuša iz afere kovati politični dobiček."³⁴⁰

Slovenski narod, Dan in Zarja so opisovali potek sojenja in navajali Johancine izpovedi, po katerih je baje "sama z povzdignjenimi rokami prosila škofa, če lahko neha trpeti, a je škof odvrnil, da ne sme." Slovenski narod je celo trdil, da ima priče, ki so videle škofa, kako je ob Johancini postelji navdušen vzklikal: "Ljudje božji, ali ste že videli kdaj tak čudež!"³⁴¹

Ivana Jerovškova, 29 let stara dekla - vodiška Johanca

340 Sl., 5. 1. in 17. 1. 1914.

341 S.n., 7. 1. 1914.

Vsekakor je bilo za klerikalce neprijetno dejstvo, da je škof Johanco - potem ko sta jo v škofiji pregledala zdravnik dr. Volšak in dr. Ušeničnik (ki seveda ni bil zdravnik) ter označila za bolno - poslal v vodiško župnišče, kjer je ob podpori vodiškega župnika nadaljevala s svojimi aktivnostmi.

Slovenec je prav tako razlagal, kako ni imel nič krivde pri razpustu Slovanskega kluba in je vsako zvezo z Grazer Tagblattom v tej zadevi zanikal. Poudarjal je, da je bil Slovanski klub sestavljen enostrankarsko in da je bil razpuščen le zaradi lastnih bedastih komuniquejev.³⁴²

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

6. 1. in 8. 1. (ponovitev) je bilo v Veliki dvorani Ljudskega doma skioptično predavanje nenavedenega organizatorja (verjetno SKSZ) z naslovom "Bodočnost katoliške vere na Balkanu". Dopisniki Bonev, Hristov in Ustičkov so pripovedovali o svojih doživetjih med balkanskima vojnoma in trpljenju balkanskih katoličanov. Predavanje je bilo obogateno "s krasnimi in izvirnimi slikami", trajalo pa je dve uri in pol.³⁴³

Liberalno Splošno žensko društvo je v Mestnem domu 9. 1. priredilo predavanje dr. Ilesiča "O črnogorskem kralju Nikiti kot pesniku" (črnogorski kralj Nikola - op. a.). Obisk je bil velik, predavanju, ki ga je S.n. zelo hvalil, pa je prisostvovala tudi g. Tavčarjeva. Policija je na predavanje poslala stražnika s "pikelhaubo", kar se do takrat še nikoli ni zgodilo. S.n. je menil, da bi lahko poslali vsaj kakšnega izobraženca.³⁴⁴

15. 1. so klerikalna društva organizirala kar tri predavanja:

- znanstveni večer Leonove družbe v Ljudskem domu na temo: "Diskusija o varstvu domačije";

- sestanek Slomškove zveze za Ljubljano, v Katoliški tiskarni, kjer je Ivan Grafenuer predaval učiteljstvu;

- predavanje učitelja Stupice v organizaciji Šentpeterskega prosvetnega društva, v njegovih društvenih prostorih z naslovom: "Moderno poganstvo in naš boj proti njemu".³⁴⁵

16. 1. je imela Krščanska ženska zveza v Ljudskem domu redno predavanje.³⁴⁶

18. 1. je Šentjakobsko prosvetno društvo vabilo k predavanju v svoje društvene prostore, obenem pa pozivalo članstvo, naj pripelje nove člane s pri-

342 Npr. Sl., 4. 1. 1914.

343 Sl., 5. in 7. 1. 1914.

344 9. in 10. 1. 1914.

345 Sl., vsa tri predavanja 14. 1. 1914.

346 Sl., 14. 1. 1914.

pombo, da je somišljenikov, ki še niso člani društva, v Šentjakobski fari dosti.³⁴⁷

SKSZ je imela 19. 1. v Ljudskem domu v okviru svojega "socialno-političnega tečaja" redno predavanje g. Krhneta z naslovom: "Zgodovina in pomen kulturnega boja na Slovenskem".³⁴⁸

21. 1. je dr. Schissel predaval o alpinističnih podvigih. Predavanje, ki je potekalo na nemškem področju - v stekleni dvorani Kazine, so popestrile slike.³⁴⁹

Klerikalno Slovensko gospodarsko izobraževalno društvo za Krakovo in Trnovo je 22. 1. v svojih društvenih prostorih v Cerkveni ul. 11 organiziralo predavanje dr. Jeršeta.³⁵⁰

Istega večera (22. 1.) je bil spet na vrsti znanstveni večer Leonove družbe na verandi hotela Union, na katerem je dr. J. Adlešič predaval o poroti.³⁵¹

Liberalno društvo Akademija je 23. 1. v Mestni dom povabilo dr. Grošlja, ki je imel predavanje "Na grobišču prirode - iz preteklosti zemlje".³⁵²

Na javno skioptično predavanje dr. V. Šarabona o potopisnih znamenitostih, ki je potekalo 25. 1. v Rokodelskem domu, je Slovenec vabil z nekoliko kontradiktorno - absurdno reklamo: "O največjih naravnih čudih v vseh delih sveta, ki jih je ustvaril človeški um." Poročilo v Slovencu je bilo polno navdušenja.³⁵³

Klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo je istega večera (25. 1.) v svojih prostorih pripravilo predavanje dr. J. Valjavca. Tema ni bila navedena, predavanje pa so 29. 1. ponovili.³⁵⁴

26. 1. je SKSZ spet priredila predavanje v okviru socialno-političnega tečaja v Ljudskem domu, na katerem je Fran Terseglav govoril o socialnem redu in krščanski pravičnosti.³⁵⁵

Zadnje predavanje v januarju je pripravila Leonova družba. Njen znanstveni večer je potekal 29. 1. v posebni sobi točilnice hotela Union - "Rožce". Predavatelj je bil kanonik Gruden, ki je imel referat o srednjeveških županih.³⁵⁶

predavanja:	17
liberalci	2
klerikalci	14
Nemci	1

347 Sl., 17. 1. 1914.

348 Sl., 21. 1.1914.

349 L.Z., 21. 1.1914.

350 Sl., 22. 1. 1914.

351 Sl., 21. 1.1914.

352 S.n., 24. 1. 1914.

353 Sl., 23., 24. in 26. 1. 1914.

354 Sl., 24. in 28. 1. 1914.

355 Sl., 31. 1. 1914.

356 Sl., 28. 1. 1914.

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Tudi v novem letu so se s pretenzijami za čisto resno umetnost ukvarjala skoraj samo klerikalna društva.

Društvo rokodelskih pomočnikov je na novega leta dan zvečer priredilo v svojem domu proslavo ob 100-letnici rojstva utemeljitelja katoliških društev Adolfa Kolpinga. Program je bil sestavljen iz pesmi, ki jih je izvajal društveni zbor in pa gledališke predstave "Pod Marijinim varstvom", označene za ljudsko igro.³⁵⁷

Katoliško mladeniško društvo je imelo svojo božičnico 5. 1. v Rokodelskem domu. Spored je bi sestavljen iz tamburanjanja, petja in igre z naslovom "Očetova kletev". "Dvajset mladih igralcev je popolnoma uspelo in nas navdušilo za življenje po sv. veri in za boj za vero. Krasen je bil jezik prireditelja igre, g. Izidora Cankarja." V poročilu se je poudarilo, da gre za društvo, ki je za druga društva vzgojilo mnogo dobrih članov, množico poštenih mojstrov in pomočnikov ter kulturnih delavcev.³⁵⁸

Katoliško društvo za delavke je svojo prireditev, poimenovano "zabaven večer", priredilo 11. 1. v - recimo temu kar - kulturnem centru Rokodelski dom. Seveda nikakor ni šlo za kako veselico, pač pa je bil program čisto spodoben. Na sporedu je bilo petje ter gledališki predstavi - "Jeza nad petelinom" (veseloigra v dveh dejanjih) in "Gostilna pri zlati goski" (burka v enem dejanju).³⁵⁹

kulturno-umetniške prireditve: 3

klerikalci 3

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Tako kot kulturno-umetniških je bilo tudi kulturno-zabavnih prireditev v mesecu januarju zelo malo. Društva so svojo aktivnost usmerjala bolj v predpustne družabno-zabavne prireditve.

11. 1. je pevsko društvo Slavec priredilo svoj II. društveni koncert v Narodnem domu. Na sporedu je bilo petje zborov, solospevi, komični prizori ... Koncert je zelo uspel, vsi prostori so bili prepolni.³⁶⁰

18. 1. je imelo društvo Jugoslovanskih železniških uradnikov ob štirih popoldne svoj IV. redni občni zbor. Nato je ob osmih zvečer sledil koncert v Mestnem domu. Igral je LDO, pel pa Adamič.³⁶¹ Koncertu je sledila veselica s

357 Sl. in L.Z., 3. 1. 1914.

358 Sl., 5. 1. in 8. 1. 1914.

359 Sl., 10. 1. 1914.

360 S.n., 13. 1. 1914.

361 Na sporedu so bila dela Smetane, Zajca, Ipavca, Puccinija, Pavčiča, Deva, Leoncavalla, Offenbacha ...

plesom, ki je trajala do jutranjih ur. Udeležila sta se je tudi župan Tavčar in podžupan Triller.³⁶²

kulturno-zabavne prireditve: 2

liberalci 2

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

V mesecu januarju - posebej v njegovem prvem delu - je prišlo do "eksplozije" zabavnih prireditev.

V soboto, 3. 1., je v veliki dvorani Mestnega doma potekal "Velik sokolski ples Sokola I". Obleka je bila promenadna, vstopnina je znašala 2 K - gardedame so je bile proste. Pri prvi četvorki je nastopilo 50 parov. V krasno dekorirani dvorani je igral LDO.³⁶³

Ob istem času je potekal članski zabavni večer liberalne Narodnosocialne zveze v dvorani in restavraciji hotela Ilirija v Kolodvorski ulici. Na sporedu sta bila dva komična prizora in tombola, nato pa se je ob desetih začel ples, ki je trajal do poznih ur.³⁶⁴

Isto soboto je za častni večer izbrala tudi liberalna Krajevna zveza škontistov v Ljubljani. Priredili so ga v gostilni Gorše ob 25-letnici službovanja njenega predsednika - g. Kurenta. Prisostvovali so predstavniki različnih stanovskih zvez: deželnih uslužbencev, poduradniških slug, magistratnih uslužbencev, poštnih in brzojavnih uslužbencev. Po napatnicah in izročitvi darila - z zlatom okovane palice - sta se razvila "prost razgovor in prosta zabava".³⁶⁵

V nedeljo, 4. 1., ob pol sedmih zvečer je Šentpetski Orel priredil svojo prvo javno telovadbo v veliki dvorani hotela Union. Tej je sledil družinski večer. Prireditve sta s svojo prisotnostjo počastila prečastiti g. knezoškof Jeglič in deželni odbornik in kanonik Lampe.³⁶⁶

5. 1. je potekal prvi družabni večer Narodne čitalnice v novem letu. Ob pol devetih se je v Narodnem domu zbralo lepo število udeležencev, med njimi tudi mnogo oficirjev. Osrednji dogodek večera je bila tekma v valčku - žirija neplesalcev je na podlagi glasovanja podelila nagrade trem gospodičnam - gdč. Florjančič iz Kranja, Vidi Knez in Pipi Tavčar.³⁶⁷

V Mestnem domu je ob istem času (5. 1.) potekala veselica Društva nižjih mestnih uslužbencev v korist podpornega sklada LDO. Zelo uspelo veselico so obiskali župan Tavčar, državni poslanec Ravnikar, deželna poslanca Reisner in

362 S.n., 9. in 19. 1. 1914.

363 S.n. in L.Z., 3. in 5. 1. 1914.

364 S.n., 2. 1. 1914.

365 S.n., 3. 1. in 7. 1. 1914.

366 Sl., 3. in 10. 1. 1914.

367 S.n., 3. 1. 1914 in L.Z., 4. 1. in 8. 1. 1914.

Mazzele, napredni občinski svetniki ter mnogi magistratni uradniki.³⁶⁸

8. 1. je spet imel na verandi hotela Union svoj zabavni večer klerikalni Družabni klub.³⁶⁹

V soboto, 10. 1., so v Ljubljani priredili štiri zabavne prireditve.

Vzdušje nam najlaže pričara poročilo iz časopisa: "V soboto zvečer po sedmi uri so se napolnile ulice, ljudje so na vse strani hiteli na ples, vmes pa so letale kočije. Najlepši ples tega večera je bil Merkurjev ples v Narodnem domu, najbolj živahen pa je bil ples poštnih uslužbencev v Mestnem domu. Poleg tega je bil ples v Unionu in še cel kup domačih plesov po raznih gostilnah. Predpust se je komaj začel - in vse pleše."³⁷⁰

Za plesno veselico Društva poštnih in brzojavnih uslužbencev v Mestnem domu, ki se je začela ob pol devetih zvečer, so objavili reklamne notice vsi dnevniki. Zelo značilno je bilo tudi, da so jo obiskali tako klerikalni kot liberalni politiki in nemški odličniki. Tako se med obiskovalci omenjajo župan Tavčar, policijski ravnatelj Künigl ter poslanci različnih strank - Gregorič, Pegan, Reisner, Turk ... Društvo politično očitno ni bilo opredeljeno oz. so bili v njem včlanjeni predstavniki vseh treh kulturno-političnih krogov. Kljub temu da so bile ta večer še tri podobne prireditve, je bila ta najbolj obiskana. Vstopnina je veljala 1 K, družinska pa 2 K.³⁷¹

Ples slovenskega trgovskega društva Merkur, ki je to soboto potekal v veliki dvorani Narodnega doma, je bil liberalno obarvan. Po navedbah Slovenskega naroda je šlo za "najfinejšo prireditev pred pustom", Dan pa je poudaril, da je bil to "eliten ples", na katerem so prišle do veljave lepe damske toalete, udeležili pa so se ga predvsem zastopniki meščanskih in kupčijskih krogov. Igral je LDO, pri prvi četvorki pa je nastopilo 71 parov. Prireditve so obiskali liberalni politiki in veljaki: župan dr. Tavčar, podžupan dr. Triller, deželni poslanci Mazelle, Šuklje, Turk, predsednik trgovske in obrtniške zbornice Knez in predsednik Merkurja Lilleg. Vstopnina je znašala 2 K.³⁷²

Tudi v Unionu je bilo to soboto živahno. Podružnica Društva avstrijskih državnih uradnikov Ljubljana I je tam priredila svojo predpustnico, katere so se prav tako udeležili ugledni gosti - dvorni svetnik Chorinsky, državni pravdnik - vitez Laschan, policijski nadkomisar Skubl, ravnatelj državne policije Künigl ... Na predpustnico so pohiteli tudi nekateri uradniki iz Novega mesta in Šentvida. Slovenec med gosti omenja - sicer nekoliko bolj proti koncu seznama - tudi župana Tavčarja. Očitno je društvo le imelo neko težo, saj ga kljub njegovi klerikalnosti liberalni prvak Tavčar ni ignoriral. Slovenec je ob koncu poročila z zadovoljstvom ugotovil, da je "predpustnica izborna uspela kljub nečastni protiagitaciji nekih - tudi državnih uslužbencev."³⁷³

To soboto so se zabavali tudi Nemci. Schulverein - krajevna skupina Šiška, je priredil družinski večer v stekleni dvorani Kazine, ki je bil ob zanimivem pro-

368 S.n., 3. in 7. 1. 1914.

369 Sl., 7. 1. 1914.

370 Dan, 12. 1. 1914.

371 Sl., 7. 1. 1914; S.n., 9. 1. in 13. 1. 1914; L.Z., 9. in 12. 1. 1914.

372 S.n., 10. in 13. 1. 1914; L.Z., 10. in 12. 1. 1914.

373 Sl., 7. in 16. 1. 1914; L.Z., 10. in 17. 1. 1914.

gramu tudi dobro obiskan. Igral je nemški salonski orkester, nastopilo je moško pevsko društvo Vorwärts, na sporedu pa so bili tudi humoristični prispevki. Večer je kronal živahen ples, ki je trajal do jutra.³⁷⁴

Vsekakor je bila plesna sobota precej naporna za župana Tavčarja, ki je obiskal vse tri slovenske prireditve. Tudi strankarska prvaka Gregorič, Pegan ter policijski ravnatelj Künigl se omenjajo kot gostje na dveh prireditvah. Kar je bila za večino obiskovalcev zabava, je bilo za uglednike tudi dolžnost.

Prva zabavna prireditev v tretjem tednu januarja je bil redni zabavni večer klerikalnega Družabnega kluba, ki so ga v sredo, 14. 1. 1914, ob osmih zvečer priredili na verandi hotela Union.³⁷⁵

Istega dne (14. 1.) je liberalno Društvo inženirjev priredilo damski večer v gostilni "Pri roži".³⁷⁶

In spet je bila tu sobota - 17. 1. Meščani Ljubljane in tudi podeželani so tokrat lahko izbirali med tremi veselimi prireditvami.

Pozdrav
od „Rože“ v Ljubljani

VI. družinski večer Narodne čitalnice je kot "Čajev večer" potekal v veliki dvorani Narodnega doma. Za bife in čaj iz samovarjev so poskrbele članice, LDO je igral "neumorno", plese pa je vodil plesni učitelj Morterra. Največ odobravanja je požel elegantni tango. Prireditve so obiskali župan Tavčar, dvorni svetnik in predsednik gospodarske zbornice Knez, deželni poslanec Mazelle.

374 L.Z., 7. in 12. 1. 1914.

375 Sl., 13. 1. 1914.

376 S.n., 14. 1. 1914.

Izjemno dobro so ga obiskali tudi oficirji - Belgijci in domobranci.³⁷⁷

Podporno delavsko društvo tobačnih delavcev je svojo predpustnico priredilo v klerikalnem oporišču - hotelu Union. Klerikalni delavci niti na predpustnici niso zamudili izkazati svoje vdanosti Avstriji in dinastiji. "Prostor unionske dvorane je bil okrašen s cesarskimi podobami, zastavami in zelenjem ... Ljudje so se drenjali in je bilo komaj dovolj prostora za ples. Pri prvi četvorki je nastopilo 140 parov. Zvečer so z obiskom počastili veselico: deželni poslanci Dermastja, dr. Gregorič in dr. Zajec. Številna je bila tudi akademična mladina kot tudi trgovci in obrtništvo." (L.Z.) Slovenec je svojo prireditev seveda na moč hvalil, obenem pa napadal uradništvo tobačne tovarne, ki ni imelo čuta za razlikovanje med "dobrim" in "slabim" delavstvom. "Dekoracije so bile izredno lepe in so izražale patriotično mišljenje. Gospodje uradniki c. kr. tobačne tovarne se izgovarjajo, da niso prišli na zabavo češ, da jim zato k socialdemokratom ne bo treba. Ob tem bi se vsaj morda naučili, da je precej razlike med delavstvom, ki se ne ogiba črno-žoltih barv in delavstvom, ki mu je rdeča zastava edino spoštovanja vredna."³⁷⁸

Tretja in najmanjša zabava te sobote je bil "Veliki valčkov večer" Ljubljanskega društvenega orkestra, ki je že po tradiciji in angažmajih gravitiral k liberalcem. Večer je potekal v veliki dvorani Mestnega doma. Po navedbah S.n. je bila dvorana popolnoma polna "kljub drugim javnim in domačim prireditvam." "Pri prvi četvorki je nastopilo 44 parov, prireditev je z obiskom počastil tudi dr. Tavčar." (L.Z.). "Dan" je pripomnil: "Mladi pari so se vrteli celo noč kot omamljeni."³⁷⁹

Spet beležimo marljivost župana Tavčarja, ki je ta sobotni večer obiskal dve prireditvi.

Predpustne zabave so potekale tudi v organizaciji gostilničarjev - na plesnem venčku hotela Lloyd je npr. v nedeljo, 18. 1., plesalo nad 40 parov.³⁸⁰

Verigo predpustniških zabav je nadaljeval "souper" Kranjskega avtomobilskega kluba, ki so ga priredili 20. 1. v srebrni dvorani hotela Union. To je bila ekskluzivna zabava, nedostopna navadnim smrtnikom. Udeležili so se je lahko le društveni člani in pa častni gostje iz vrst najvišjih deželnih uglednikov - "kranjska smetana" torej. Predsednik društva, baron Karl Born in podpredsednika baron Lichtenturn in veleindustrijalec Majdič s soprogami so sprejemali goste, med katerimi so bili najbolj ugledni: deželni predsednik Schwarz, župan dr. Tavčar, dvorni svetnik Chorinsky, graščak - vitez Gutmannsthal-Benvenutti, svetnik deželne vlade Gustav Karl Kukavitscs, dr. Demeter vitez Bleiweis - Trsteniški, baron Baillon in ostali s svojimi soprogami. Predsednik Avstrijskega avtomobilskega kluba, mejni grof Pallavicini, je zbranim poslal pozdravno brzojavko.

Vodstvo hotela Union je pripravilo izboren soupe, koncertirala je voj. godba 27. reg. - ples je trajal do jutra. O prireditvi so časopisi poročali takoj naslednji

377 S.n., 14. 1. 1914; L.Z., 17. in 19. 1. 1914.

378 Sl., 14., 16. in 22. 1. 1914; L.Z., 17. in 19. 1. 1914.

379 S.n., 8., 17. in 19. 1. 1914; L.Z., 17. in 19. 1. 1914; Dan, 19. 1. 1914.

380 S.n., 20. 1. 1914.

dan, kar v primeru "navadnih" prireditev nikakor ni bilo nujno.³⁸¹

Naslednji dan - 21. 1. - se je ob devetih zvečer v Kazini začel društveni ples Kasinoveraina oz. "Kasinoball". V društvenih prostorih se je vesela družba zabavala do jutranjih ur.³⁸²

Sobota, 24. 1., je kazala znake prehodnega umirjanja plesne mrzlice. V Ljubljani je od zabavnih prireditev potekal le družabni večer Avstrijskega mornariškega društva v hotelu Union, ki je bil tudi ekskluzivne narave. Sicer ni bil povsem nedostopen navadnim ljudem - kot je to bila zabava Kranjskega avtomobilskega kluba - ampak so nanj poleg njegovih članov lahko prišli še njihovi sorodniki in prijatelji, za katere pa so morali člani priskrbeli vstopnice v društvenih prostorih. Tam so tudi sprejemali nove člane. Kart v prosti prodaji ni bilo mogoče kupiti, saj je bila prireditev brez vstopnine. Večer je potekal v vseh prostorih Uniona. Igrala sta godba 27. reg. in Drescherjev kvartet. "Mnogoštevilna "distinguirana in elegantna" publika je zasedla vse prostore. Nadvse okusno dekorirana dvorana je bila odeta v belo in rdečo barvo. Na estradi bonoracije smo videli fin aranžma vrtnih meblor. Večer je potekal animirano in neprisiljeno in ga je šteti med najlepše predpustne prireditve. Cela vojaška godba je bila razdeljena v dva dela; ko je ena jenjala, je druga pričela brez pavze." Glede števila plešočih pri edini četvorki (kar je bilo merilo obiska - op. a.) so bile ocene različne: 80 parov - Sl., 70 parov - L.Z. in 35 parov - S.n. Častni gostje so bili: deželni predsednik Schwarz, deželni glavar Šušteršič, župan Tavčar, dvorni svetnik Chorinsky, predsednik trgovske zbornice Knez, predsednik hranilnice Bamberg in mnogi drugi civilni in vojaški odličniki. Tudi ta večer ni bil politično enoznačen, pač pa le avstrijskopatriotsko obarvan.³⁸³

Zadnjič v mesecu januarju so se člani Družabnega kluba zbrali 28. 1. ob osmih zvečer na verandi hotela Union. Zabava se je zaključila že ob enajsti uri.³⁸⁴

Na zadnjo soboto v januarju, 31. 1., so bile organizirane štiri družabno-zabavne prireditve.

Na fantovski ples pri Češnovarju na Dolenjski cesti je bilo vabljeno "narodno občinstvo v kar največjem obsegu." Vstopnina je znašala 40 v.³⁸⁵

Podporno društvo uslužbencev električne železnice je priredilo v hotelu Lloyd na sv. Petra c. 27 predpustno zabavo v korist svojih bolnih članov. Glede na inserat, ki je bil objavljen le v Slovencu, sklepamo o klerikalni usmerjenosti tega društva.³⁸⁶

X. mednarodno maškarado je v zgornji veliki dvorani Narodnega doma priredila socialdemokratska delavska zveza Svoboda - Ljubljana s sodelovanjem Strokovne zveze tobačnih delavk in delavcev. V prenapolnjeni dvorani je igral

381 Sl., S.n. in L.Z., 21. 1. 1914.

382 L.Z., 20. in 24. 1. 1914.

383 Sl., 23. in 26. 1. 1914; L.Z., 24. in 26. 1. 1914; S.n., 24. in 27. 1. 1914.

384 Sl., 26. 1. 1914.

385 S.n., 19. 1. 1914.

386 Sl., 30. 1. 1914.

LDO, izkupiček pa je šel v dobrodelne namene. "Občinstva je bilo vseh slojev, zlasti pa delavcev in delavk. Zastopan je bil občinski svet ljubljanski, bolj skromno pa uradništvo tobačne tovarne." (S.n.)³⁸⁷

Najbolj razvpita predpustnica - predpustnica Meščanskega kluba, ki je povzročila kar nekaj besednih dvobojev med Slovencem in Slovenskim narodom oz. časopisom Dan, se je zgodila 31. 1. v hotelu Union. (O tem bo več besede v rubriki 1/4 - ostalo.) Po veliki reklami, ki jo je za predpustnico že dlje časa delal Slovenec, je o njenem poteku poročal takole: "Odlična je bila tako po bajni dekoraciji kot po odličnem mnogoštevilnem obisku in elegantnih toaletah." Poleg deželnega glavarja Šušteršiča jo je obiskalo tudi mnogo drugih uglednih klerikalcev - med njimi župnikov z dežele, posestnikov, obrtnikov in trgovcev. Godba 27. reg. je igrala na odru, spremenjenem v velik log dragocenih palm, iz katerih so blestele zeleno-bele žarnice. Pri prvi četvorki je sodelovalo nad 100 parov.³⁸⁸

O "Burgerballu" je poročal tudi L.Z., vendar veliko bolj umirjeno. Pri prvi četvorki je naštel le 56 parov, obisk je sicer bil "vorzüglich", vendar je v poročilu bistveno manj superlativov, bolj nadrobno pa so navedeni obiskovalci - poleg dr. Šušteršiča še: dež. odbornik dr. Pegan, dež. odbornik dr. Gregorič, direktor dež. banke Pollak, direktor gimnazije Štritof, višji poštni upravitelj Flere, vodja planinske zveze Tominšek, mnogoštevilni občinski svetniki, industrijalci, trgovci, gospodarstveniki, razen teh pa še dosti oficirjev.³⁸⁹

Ob vseh teh prireditvah je bila v Ljubljani seveda še vedno prisotna kavarniška družabno-zabavna ponudba, saj so dosti predpustnih plesov organizirali posamezni gostilničarji. V kavarni Central npr., ki je bila seveda odprta vso noč, je v mesecu januarju vsak večer nastopal damski orkester "Zlata".³⁹⁰

družabno-zabavne prireditve: 24

liberalci	10
klerikalci	8
Nemci	2
socialdemokrati	1
ostalo	3

Prireditve so bile po velikosti - to je po številu udeležencev - zelo različne, saj je res težko primerjati npr. redne tedenske zabave Družabnega kluba, kateremu je zadostovala veranda hotela Union, z velikimi predpustnicami, na katerih se je zbralo tudi po tisoč in več ljudi. Predpustnice so pomenile bistveno novost - pojav društvenih zabav, ki niso spadale pod protektorat ene od strank. V mesecu januarju beležimo tri tovrstne prireditve, ki vsaka na svoj način izraža

387 Zarja, 15. 1. 1914; S.n., 3. 2. 1914.

388 Sl., več inseratov npr. 24., 29. in 30. 1.; poročilo 3. 2. 1914.

389 L.Z., 3. 2. 1914.

390 Več reklamnih inseratov v mesecu januarju tako v L.Z., kot S.n. (npr. S.n., 8. 1. 1914 ali L.Z., 20. 1. 1914).

svoje nestranskarstvo.

Društvo poštnih in brzozavnih uslužbencev je ostalo stanovsko društvo brez ideološkega predznaka. To je dokazalo z reklamo v vseh dnevnikih ter z obiskom ne samo nasprotnih, ampak naravnost sovražnih si politikov, ki so se v deželnem zboru in prek časopisov neusmiljeno klevetali in psovali.

Kranjski avtomobilski klub je bilo društvo premožnega plemstva, veleposestnikov, najvišjih politikov, veleindustrijalcev in ostalih magnatov, ki so bili nad dnevno politiko v precejšnji meri vzvišeni. To je bil svet, ki je bil popolnoma drugačen od običajnega pritlehnega društvenega in tudi siceršnjega življenja, svet, v katerem so veljala povsem druga pravila. Tudi "politika" je imela tu verjetno nek drug pomen in se je izživljala na drugačni ravni.

Avstrijsko mornariško društvo (je zaradi izrazito monarhično-patriotičnega naboja) na svojih prireditvah "združevalo" predstavnike vseh treh kulturno-političnih taborov, ki so se z njegovim "sporočilom" seveda morali strinjati. To se kaže že v tem, da je to edina društvena prireditev, ki je "uspela" zbrati najvidnejše prva-ke treh političnih skupin: deželnega predsednika Schwarza, deželnega glavarja Šušteršiča in ljubljanskega župana Tavčarja. Politične enoznačnosti posamezne društvene prireditve torej niso imele tam, kjer:

- se je politika "potuhnila" zaradi nedokončanega boja za vpliv oz. "ravnotežje" (Društvo brzozavnih in poštnih uslužbencev);
- ni imela nobenega vpliva ne pomena (Kranjski avtomobilski klub);
- je prevladala skupna "višja" ideja zvestobe cesarstvu in dinastiji (Avstrijsko mornariško društvo).

I/4 OSTALO

V času predpustnic se je razvijala tudi žolčna propaganda in antipropaganda v zvezi z društvenimi prireditvami in dejavnostmi. Predpustno "meščansko zabavo" je Slovenec reklamiral že od decembra. Glede na to reklamo je 23. 1. Slovenski narod svoje bralce pozval: "Za 31. 1. je napovedan klerikalen ples v Unionu pod naslovom meščanskega plesa. Blagoslovil naj bi ga tudi škof Jeglič, ki sicer vse plesne na kmetih pošilja na dno pekla. Pozivajo se vsi naprednjaki, naj ne hodijo na ta ples, ki bo tako gotovo doživel fijasko."

Slovenec je dan kasneje (24. 1.) ostro reagiral: "Slovenski narod se je zaletel v meščansko predpustno zabavo v Unionu, kakor se zaletava v vsako priredbo, ki obeta biti dostojna. Večkratne blamaže ga ne odvadijo, da bi sem ter tja še vedno ne poizkušal komandirati celotne Ljubljane. Sicer pa mirno povedano, mi nobene dostojne prireditve v Ljubljani še nismo napadli, da, priobčili smo celo naznanilo o priredbi, ki prav rada kot nestranskarstva slovi, dasi ima vedno protektorat gospa dr. Tavčarjeva in se vrši vedno v "Narodnem domu". (Verjetno so mislili na VII. planinsko predpustnico, ki jo je za 1. 2. napovedovala Planinska zveza. - op. a.) Mi se pa nismo v to nič zaleteli in tudi nismo nič vprašali, če bo na tisti priredbi skakal okolu dr. Tavčarja njegov okrogli "dvorni norec" ali kak drugi. Zato je pa navadna prostaščina, da je Slov. narod napadel meščansko predpustnico v Unionu."

V Slovenskem narodu so nato 26. 1. objavili lakonično kratko notico: "V Unionu se vrši, kakor smo že zabeležili, 31. t. m. meščanski ples." Vendar tudi to nevtravno sporočilo ni pomirilo novinarjev Slovenca, ki so poudarjali uglednost družbe, katera se kani zabavati v Unionu: "Na meščansko predpustnico je vabljen dostojna ugledna družba, ki ima medsebojno družabne ali gospodarske zveze, in si jih ne da pokvariti po par nestrpnih, ki gledajo vse le s svojega omejenega horizonta."³⁹¹

Verjetno je Slovenca najbolj vznemirjala in k zgoraj omenjenim komunikejem spodbujala antipropaganda skrajnoliberalnega dnevnika Dan. Ta je meščansko predpustnico napadal z zagrizenim fanatizmom in bil obenem razočaran nad mlačnostjo določenih naprednjakov. Ti so očitno "popuščali" in se ob raznih družabnih prireditvah zabavali tudi med klerikalci. Pravi propagandni vojni, ki nam razkriva precej podrobnosti družabnega življenja, lahko v dnevniku Dan sledimo od 21. 1. do 3. 2.:

"Nova vaba! Klerikalci že ne vedo, pod kakimi pretvezami bi pridobili zase ljubljansko prebivalstvo. Pod njihovo uradno firmo naravnost to ne gre. Treba je ovinkov, ljudi treba privaditi za klerikalno stvar stopnjema, tako da niti sami ne zapazijo, kdaj so pravzaprav postali častilci dr. Šušteršiča in sploh klerikalci. V to svrhu se poslužujejo klerikalci tudi plesa, četudi je njihov vrhovni voditelj škof Jeglič že tolikokrat preklel ples kot rafinirano iznajdbo samega hudiča in ga na kmetih župniki po škofovem nalogu strogo zabranjujejo. Taka vaba za nezapazhen prestop v klerikalno stranko je nekak klub, ki ima svoje prireditve v Unionu in kamor zahaja več takih, ki so še naprednjaki. (Misli na Družabni klub. op. a.) Taka vaba je tudi nekak meščanski ples, ki se ima prirediti v Unionu in za katerega dela Slovenec veliko reklamo. Škofov list in reklama za ples! Torej kmetom je ples zabranjen, oni bi se pri njem pohujšali, ampak Ljubljančani smejo plesati, ker mislijo klerikalci, da bodo vsi ljubljanski naprednjaki priplesali v njihovo stranko. Pa se bodo zmotili."³⁹²

"Zavedni Slovenci smo radovedni, kdo izmed naprednjakov se bode temu plesu odzval ter se podal med klerikalce v Union? Katera zgubljena duša se bode hotela s klerikalnimi plesalci na tem plesu tako pomešati, kakor se pomešajo npr. v Družabnem klubu. Ali so naprednjaki že pozabili, koliko krivic so jim klerikalci prizadejali? Ali je nežni spol tudi že pozabil, kaj vse je Slovenec o njem pisal? Ali je res že vse pozabljeno? Resnično zaveden Slovenec in Slovenka se ne bodeta na tem plesu s klerikalci družila. Denite roko na srce, premislite vse krivice, prizadete od klerikalnih hijen, ter recite potem: "Ne, srce in moja vest mi ne dopuščata s klerikalci družiti se. Kakor je rekel nekoč požlindrani Janez (Ivan Šušteršič - op. a.), da z naprednjaki noče niti pri eni mizi skupno sedeti. Tako tudi mi s klerikalci ne moremo plesati skupaj."³⁹³

"Žegnan bal - ta žegnan ples je le za žegnano gospodo, za kulisami je namreč odbor "Ljubljane" in "Krščansko socialne zveze". Škof Bonaventura je prepovedal ples, ker je isti pohujšljiv in vzbuja "mesenost". Seveda pa ta pre-

391 Sl., 29. 1. 1914.

392 Dan, 21. 1. 1914.

393 Dan, 24. 1. 1914.

poved velja le za preprosto ljudstvo, katoliška gospoda pa sme plesati, čeprav so tudi (mogoče še bolj) podvrženi mesenosti."³⁹⁴

"Pozivljemo že sedaj vse, da gredo na vse druge plesе, ki jih bo v soboto cel kup. Samo v Union naj ne gredo med klerikalce, ker je to nečastno vsakega Slovenca."³⁹⁵

"Pod patronatom Šušteršičeve gospe bo klerikalna elita (uf!) in "inteligenca" (brrr) plesala, tam bodo klerikalci slabotne naprednjake (nekaj jih bo itak zašlo tje) na zviti način obdelovali in tudi obdelali za klerikalni - politični ples. Radi bi vjeli nekaj naprednih meščanov, posestnikov, obrtnikov in zasebnikov."³⁹⁶

Podobni člančiči so se vrstili vse do 31. 1. Temu je sledila še zlobna ocena plesa: "Koritarji so plesali! Da si upajo klerikalci, ki so najhujši sovražniki meščanov, prirejati meščanske plesе, je od sile in da pri tem delajo nekako nedolžen obraz, je hinavščina. Prišli so koritarji, štrebarji, klerikalni vodje in polovičarji. Oni polovičarji, ki bi radi do klerikalnih korit, so se klerikalcem globoko klanjali. Na ples so prihajale same debele, dobro rejene postave, za njimi pa dolgi suhi štrebarji hrepenečih oči."³⁹⁷

Liberalni skrajneži v dnevniku Dan so torej izpostavljali politično plat vsake prireditve in pozivali k puritanstvu. Podobno kot njihovi ideološki antipodi so zagovarjali dosledna načela apartheida oz. "ločitve duhov". Teh pa se klerikalci v praksi, na področjih, kjer so bili šibkejši, niso mogli tako dosledno držati. Z Družabnim klubom in s posameznimi prireditvami so poskusili na družabno-zabavnem področju, ki je bilo za njih dokaj "deficitarno", doseči vsaj določeno ravnotežje. Pozornost zasluži tudi navedba o tem, da so se plesne predpustnice Meščanskega kluba udeležili tudi župniki z dežele. Ti so v svojem domačem okolju nastopali v bistveno drugačni vlogi - kot izganjalci plesa. Plesalce so duhovniki - vsaj "načeloma" - obravnavali kot grešnike, zaradi greha plesanja se je bilo treba na deželi celo izpovedati. Sam škof Jeglič je v svojem dnevniku, v odlomkih, ki jih posveča vtisom z vizitacij po podeželskih župnijah, pregreho plesanja navajal poleg pijanstva, "kletvine", iger na srečo, brezbržnosti do verskih obredov ipn., torej med negativnimi pojavi, ki so bili ljudstvu najbolj škodljivi. V mestu, kjer "pošasti", imenovane ples ni bilo mogoče vehementno zatirati, je bil kler pripravljn zatisniti na obe očesi. To je bilo očitno - po mnenju vodilnih klerikalnih politikov in vsaj določenega števila cerkvenih dostojanstvenikov - bogu manj neprijetno, kot pa da bi pobožno meščanstvo povsem prebegnilo na liberalne plesе.³⁹⁸

394 Dan, 25. 1. 1914.

395 Dan, 26. 1. 1914.

396 Dan, 27. 1. 1914.

397 Dan, 3. 2. 1914.

398 O tem več - glej v D. Matić, "Plesne prireditve v Ljubljani pred prvo svetovno vojno", Kronika 3/94, str. 67-76.

Platonska zabava.

Kristjani, to je res
platonsko čisti ples!
Fandango in kankan
nam sicer ni prav znan,
ob polki in četvorki
potimo mi se gorki,

se prav nič ne dotikamo,
vsak zase se pomikamo,
spodobno poskakujemo,
vsak zase se radujemo . . .
Kristjani, to je res
edino pravi ples!

Ašanti.

Karikatura na račun škofa Jegliča, ki je bil velik nasprotnik pohujšljivega plesa.

Dan je napadal tudi "mešanje" zmernih liberalcev z Nemci: "Kakor slišimo, bo v soboto flotenferajnski ples v Ljubljani. Če bi šli Tržačani, Celjani ali Mari-borčani na flotenferajnski ples, bi jim očitali, da so slabi Slovenci, češ naj bi raje plesali za CMD. Rodoljubi v Ljubljani pa mislijo, da jim ni treba narodnosti in slovenska inteligenca bo zopet enkrat srečno v nemški družbi."³⁹⁹

399 Dan, 20. 1. 1914.

Dan se je vztrajno zavzemal za Ciril-Methodovo družbo. V članku, ki utemeljuje potrebo po veselici v njeno korist, izvemo tudi, kakšni sloji so obiskovali prireditve v Narodnem in Mestnem domu: "V Ljubljani imamo sedaj vse polno raznih veselic. Te so kar zaporedoma druga za drugo. Kdaj bodo časopisi poročali o kaki veselici na korist CM družbe. Ali se ne bi gotovi krogi zavzeli za to stvar. Ista bi se lahko priredila v začetku meseca npr. 2. ali 8. svečana, ko je občinstvo bolj denarno. Taka veselica pa bi se morala prirediti ne v Narodnem domu, temveč v Mestnem domu, da bi jo potemkam lahko obiskali tudi nižji sloji. Zakaj prepričani smo, da bi ista v Mestnem domu in ob tem času dobro uspela, česar pa v Narodnem domu ni pričakovati. V Ljubljani imamo mnogo ljudi srednjih in nižjih slojev, ki bi radi potrošili primerno vsoto, samo da bi se enkrat pošteno zabavali. Ti se pa često zgovarjajo, da si ne upajo v Narodni dom, ker na take veselice prihajajo le boljši in premožnejši ljudje. V Mestnem domu bi pa taki izgovori vsi odpadli."⁴⁰⁰

Kot pozoren opazovalec društvenega življenja je Dan opozarjal tudi na stopnjevanje boja na tem področju oz. na "mračne sile", ki se pripravljajo na uničenje Sokola - posebej onega v Šentpetskemu okraju. Pri tem je novinar uporabljal docela vojaški besednjak: "Proti Sokolu I v Ljubljani delajo velike sovražne načrte. Zbirajo Orle, bogomile, marinarice oborožujejo svojo armado s srditim sovraštvom proti Sokolu - še nekaj mesecev in armada bo pripravljena za boj. Šentpeterski fajmošter je zgradil na svojem vrtu veliko dvorano - tu se bodo spopolnili veliki načrti. V arsenalu dobi križarska vojska potreben pogum, laži in obrekovanja se bodo sula na Sokole. Ta boj so pričeli misijonarji v pretekli pomladi v Šentpeterski cerkvi, danes so že posvetnjaki v službi sovražne bojne parole. Letajo k gospodarjem, obrtnikom, trgovcem itd., moledavajo za mladino, da naj jim je starši izročé v vzgojo. Kdor pa je od njih gospodarsko odvisen, ta jim mora hčere in sinove brezpogojno odstopiti, če ne, gorje mu." V nadaljevanju članka poudarja, da se je ravno zaradi teh razlogov "Sokol I" razvil v tako močno društvo, ki goji z velikimi uspehi svojo vsestransko nalogo. Nato je poučil bralce, kako se je treba boriti proti sovražnim nakanam: z vstopanjem v društva, denarnimi darili in z darovanjem knjig za društvene knjižnice. Članek se je zaključil z opozorilom: "Napredna društva, spominjajte se bojnega položaja, spomnite se potreb Sokola I."⁴⁰¹

Posamezna društva pa so kljub očitni strankarski obarvanosti raje slovela kot nestrankarska. Tako so se v S.n. 26. 1. jezili na socialdemokratsko Zarjo: "Zarja imenuje v eni svojih zadnjih števil slovensko pevsko društvo "Ljubljanski zvon" liberalno. Bodi ji s tem potom prijazno povedano, da je "Ljubljanski zvon" nestrankarsko in le pevsko društvo. Pevska društva ne smejo biti udinjana političnim strankam. Prepričanja in mišljenja posameznim članom pa seveda društvo ne more diktirati."

400 Dan, 17. 1. 1914.

401 Dan, 25. 1. 1914.

Kdo uničuje sokola in njegov naraščaj.

Sovražnik na delu.

Društvenega boja za novo članstvo, vpliv in prestiž pa ni bilo dosti le v časopisih, plesnih in športnih dvoranah, gostilnah, predavalnicah in po ulicah (slavnostni mimohodi in procesije). Tovrstna strast je našla svoj prostor tudi v cerkvah. O tem govori npr. "pismo starega Sokola", objavljeno 16. 1. v S.n., v rubriki dnevne vesti. "Stari Sokol" se je zgražal nad očitki šentpeterskega župnika Petriča. Ta se je pri pridigi spraševal, kako se morejo kristjani vpisovati med Sokole, saj teh ni nikoli pri procesijah, niti se nikoli skupno ne udeležujejo sv. maše, obenem pa je hvalil Orle. Pisec je poudaril, da so v polpreteklem času Sokoli prisostvovali mašam in da so takrat v svojih vrstah imeli tudi dva duhovnika - "kanonika Kljuna in dr. Žitnika; toda rodila se je era Missija - Mahničeva, ki je proglasila narodnost za poganstvo in napovedala boj Sokolstvu na nož." (S.n.)

Človek, ki je sredi tega dogajanja preživel lepo vrsto let - plesni učitelj Morterra, je januarja obhajal 15-letnico svojega delovanja v Ljubljani. Pridobil si je simpatije "najboljših krogov".⁴⁰²

402 L.Z. in S.n., 17. 1. 1914.

Vesti o njegovi obletnici pa ni predočil Slovenec - morda zaradi tega, ker je Morterra poučeval tango. Ples - posebej tango - je slej ko prej ostajal zelo občutljiva točka klerikalcev. S.n. je 30. 1. objavil zbadljivo-“spravljivi” članek o “papeževem plesu”. V njem je povzemal članek iz časopisa Corriere della sera, ki je prinašal poročilo, “ki bo marsikoga razveselilo in zna morda postati še pomembno za naše družabno življenje.” Tekst je govoril o obisku nekega kneza in njegove sestrične pri papežu, kjer je pogovor nanesel tudi na “tango”, nakar sta gosta papežu na njegovo prošnjo ta ples tudi demonstrirala. “Ko je videl pri tem plesu običajne kretnje, je rekel: Razumem, da ljubite ples. Primeren je vaši starosti. Bilo je vedno tako in bo vedno. Plešite, ker vas veseli - a namesto plesa s takimi smešnimi in barbarskimi kretnjami raje kak drug ples. Na primer tistega, ki sem ga v svoji mladosti dostikrat videl in ki je tako eleganten, distingviran in latinski “la Furlana”...” V nadaljevanju je pisec v S.n. predlagal: “Morda bi ta ples celo pomagal premostiti neko nasprotje. Naj se torej vpelje “la Furlana”. Imamo za uvedbo tega plesa uprav, kakor nalašč poklicano družbo, ki se že itak na precej katoliški podlagi zbira v srebrni dvorani Uniona. (verjetno Družabni klub - op. a.) Naj se iz te dvorane raznese slava “la Furlane” po slovenski domovini, da se bomo zblížali vsaj na tem polju in da naši duhovniki vsaj v veselem predpuštnem času ne bodo le jezni samevali, žolč kuhali in se dolgočasili po svojih župniščih, ampak postali zopet prijazni ljudje med prijaznimi ljudmi. Avanti “la Furlana!”⁴⁰³

Na to temo je sledilo še nekaj člankov, pobuda pa pri klerikalcih ni naletela na ravno prijazen sprejem.

Sicer pa je imela večina društev v mesecu januarju na sporedu občne zборе. Na njih so potrjevali zaključne račune, volili in razreševali odbore, se pogovarjali o doseženih rezultatih in postavljali načrte za novo leto. Tako je imelo občne zборе v januarju čez 30 stanovskih, kulturnih in družabnih društev vseh kulturno-političnih krogov v Ljubljani.

društvene prireditve - januar 1914: 46

predavanja	17
kulturno-umetniške prireditve	3
kulturno-zabavne prireditve	2
družabno-zabavne prireditve	24
liberalci	14
klerikalci	25
Nemci	3
socialdemokrati	1
ostali	3

403 S.n., 30. 1. 1914.

V januarju je zelo naraslo število predavanj in družabno-zabavnih prireditev, medtem ko so kulturno-zabavne prireditve doživele precejšen padec. Porast števil "čistih" zabav je razumljiv, saj so se začele predpustnice, v katere društva niso tlačila nepotrebne resne navlake. Bolj nenavaden je porast predavanj klerikalnih društev za več kot 100 %.

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

V novem letu so po starem nadaljevali tudi v obeh ljubljanskih gledališčih.

Na novega leta dan so v Deželnem gledališču popoldne nastopili z veseloigro "Nervozne ženske", zvečer pa z "Navihanci" - "finejšo veseloigro" (S.n.), ki pa se je izkazala kot navadna poza. (L.Z.) Prvi akt je obljubljal dosti, potem pa se je vse izživelo v šablonsko poziranje.⁴⁰⁴

1. 1. so v nemškem gledališču prav tako igrali dve predstavi: popoldne pozo "Ihr Korporal" ("Njen korporal"), zvečer pa opereto "Frauenfresser" ("Požiralec žensk").⁴⁰⁵

Hrvaška opera je Ljubljano obiskala že takoj po novem letu. V soboto, 3. 1., so občinstvo očarali z Verdijevo "Aido", ki je v Ljubljani niso uprizorili že nekaj let. Pri predstavi sta se najbolj izkazala dirigent Sachs in mezzosopranistka Horvatova v vlogi Amneris. Glede na poročila časopisov je težko presoditi, kaj je bilo večje - naklonjenost kritikov ali navdušenje občinstva, ki se je v deželnem gledališču kar gnetlo. V operi sta uživala tudi deželni predsednik Schwarz in deželni glavar Šušteršič.⁴⁰⁶

3. 1. so v nemškem gledališču spet izvedli opereto "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada").⁴⁰⁷

V nedeljo, 4. 1., so umetnosti lačne Ljubljančane zagrebški umetniki osrečili z dvema operama. Popoldne so ponavljali "Madoninega žonglerja", zvečer pa nastopili z Bizetovo "Carmen" - obkrat pred prepolno hišo. Carmen si je ogledal tudi deželni predsednik Schwarz.⁴⁰⁸

Medtem ko so srečneži, ki so dobili karte, uživali v Deželnem gledališču ob "Carmen", so se istega večera ljubitelji "lahke hrane" zabavali ob duhovitostih nemških gledališnikov. Ti so igrali delo francoskega avtorja Reimarja "Frau Präsidentin" ("Gospa predsednica"), katero je L.Z. označil kot pozo, "ki ne preide mej pikantne gracioznosti."⁴⁰⁹ Pred tem so istega dne popoldne ponovili

404 S.n., 30. 12. 1913 in L.Z., 2. 1. 1914.

405 L.Z., 31. 12. 1913.

406 Sl., 2. in 7. 1. 1914; L.Z., 3. in 5. 1. 1914; S.n., 2. in 5. 1. 1914.

407 Nemški gledališki listi; Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

408 Sl., 2. in 7. 1.; S.n., 2. in 5. 1.; L.Z., 5. 1. 1914.

409 L.Z., 5. 1. 1914.

opereto "Eva das Fabriksmädl" ("Eva - dekleta iz tovarne").⁴¹⁰

6. 1. je bila v slovenskem Deželnem gledališču na sporedu Schönherrjeva drama "Zemlja", ki si jo je ogledalo manj kot 100 gledalcev. "V sezoni burk in glum in praznih večerov lepa izjema, častna prilika, ko je prišla slovenska drama menda prvič v letošnji sezoni do svoje veljave. Gledališče je bilo zelo slabo obiskano, a kolikor nas je bilo, smo imeli lep večer." (S.n.) "Pri nas so zavohali strogo literaturo in zato se je publika skrila kot ščurek po luknjah"(Sl.). L.Z. se je že neštetokrat sprasheval, kakšen smisel sploh ima ohranjati gledališče, če je publika prihaja gledat le burke.⁴¹¹

Istega dne popoldne so v nemškem gledališču izvedli Fuldino veseloigro "Die Jugendfreunde" ("Mladostni prijatelji"), zvečer pa opereto "Die Landstreicher" ("Potepuhi").⁴¹²

S.n. je 9. 1. prinesel notico o tem, da je hotel Borštnik uprizoriti dve burki - ki sta bili v Zagrebu že dostikrat na sporedu - a jih je cenzura deželnega odbora prepovedala in bila bolj policijska od policije. Pri tem se je S.n. sprasheval, "kako se pri tem odijoznem delu počuti dr. Zbašnik - deželni cenzor, ki je vendar tudi literat."⁴¹³

V soboto, 10. 1., je bila v nemškem gledališču na sporedu Eyslerjeva opereta "Die Künstlerblut" ("Umetniška kri"), v korist prvega komičnega tenorja Torrelija. Mnogoštevilno navdušeno občinstvo je nastopajoče nagradilo s klici na oder in častnimi znamenji.⁴¹⁴

Naslednjega dne - v nedeljo, 11. 1., so imeli na nemškem odru dve predstavi: popoldne ponovitev variete poze "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada"), zvečer pa pozo "Frau Präsidentin" ("Gospa predsednica"). Ob obeh "nekoliko preveč karikiranih pozah" se je dobro obiskana hiša solidno zabavala in zelo ploskala.⁴¹⁵

Podobna umetnost se je tega dne dogajala tudi v Deželnem gledališču. Prav tako so imeli na sporedu dve burki - ob treh popoldne "Navihance" in zvečer ob pol osmih "Oj ti tasti". "Vloge niso bile dobro razdeljene, igralci pa so karikirali preko mere. Maloštevilna publika se je dobro zabavala." (S.n.)⁴¹⁶

Prav tako, ali še bolj kot do bedastih burk, je bil Slovenčev kritik strog do Schnitzlerjeve drame "Ljubimkanje", ki je bila na sporedu 15. 1. Z "naturalistom Schnitzlerjem" je nekoliko podcenjujoče obračunal: "Dominanta njegove umetniške potence je Eros - Tanatos, kostum sentiment, trdozvok njegove akcije ironija, melanhonija in spolnost." Prvo dejanje je Slovenčev kritik ocenil kot "biser intimne umetniške potence Schnitzlerjeve stroke", drugo dejanje je označil za "banalno", za tretjega pa ugotovil, da "steče kot jetika". Za vse skupaj je upo-

410 Glej op. 165.

411 S.n., 6. in 7. 1. 1914; Sl., 3. in 12. 1. 1914; L.Z., 6. 1. 1914.

412 Nemški gledališki listi, Knjižnica Narodnega muzeja.

413 S.n., 9. 1. 1914.

414 L.Z., 10. in 13. 1. 1914.

415 L.Z., 11. in 13. 1. 1913.

416 S.n., 11. in 12. 1. 1914; Sl., 8. in 17. 1. 1914.

rabil izraz "solzava omaka" in zlobno pripomnil, da je "ugajalo tistim 70-im ljudem, ki od pol osmih do enajstih niso bili v kinu." Tudi igralci Deželnega gledališča so bili deležni strožje kritike kot običajno - morda zato, ker so sodelovali pri uprizoritvi tega moralno dekadentnega dela. "V gledališču je bil mraz," je uničujoče mrzlo zaključil neprizanesljivi ocenjevalec.

V S.n. so ugotovili naslednje: "Mi nimamo letos primernih igralcev in igralk, a moramo se zahvaliti, da sploh kaj imamo. Pravi in edini mojster je g. Borštnik."⁴¹⁷

V nemškem gledališču se niso ukvarjali s podobnimi nedonosnimi izleti v resno umetnost. Raje so stregli okusu Ljubljančanov in svojemu žepu. 13. 1. so ponovili opereto "Der Frauenfresser" ("Požiralec žensk").⁴¹⁸

15. 1. je bila na sporedu novost - Bernardova veseloigra "Der kleine Cafe" ("Mala kavarna"), spet kot benefična predstava, tokrat v korist "velezabavnega" člana igralske družine - Siegfrieda Holgerja. Prepolna dvorana navdušene in hvaležne publike je potrdila, da je Holger v polni meri prišel na svoj račun.⁴¹⁹

17. 1. so v nemškem gledališču prvič nastopili z Jarnovo opereto "Das Farmermädchen" ("Farmarsko dekle").⁴²⁰

V nedeljo, 18. 1., so v Deželnem gledališču popoldne ponovili burko "Oj ti tasti", zvečer pa premierno uprizorili veseloigro J. Štolbe "Na letovišču". Kritike slednje so se spet razlikovale. Sl. je poročal o tem, da "igra ne vsebuje ne duhovitosti, ne humorja, je brez tempa, anime, plavalna šola, coklanje ... katastrofalna maska ..." in pozval Borštnika, naj uvede šolo maskiranja. S.n. je nasprotno ocenil, da je bila igra na splošno zadovoljstvo publike odigrana prav dobro in da je bila tudi za "inteligentnega gledalca" smešna.⁴²¹

To nedeljo (18. 1.) so v nemškem gledališču popoldne vnovič ponovili opereto "Das haben die Mädchen so gern" ("To imajo dekleta zelo rada"), zvečer pa prvič ponovili Jarnovo opereto "Das Farmermädchen" ("Farmarsko dekle"), ki je bila kot večina predstav v nemškem gledališču bedasta, z dosti plesa in živahne igre.⁴²²

20. 1. so v nemškem gledališču ponovili opereto "Umetniška kri" ("Künstlerblut").⁴²³

Medtem slovensko gledališče še naprej ni našlo pravega načina, da bi zvalo gledalce k svojim predstavam. Borštnik, obupani vodja tistega gledališča, ki mu je deželna oblast metala polena pod noge, gledalci pa pustili na cedilu, je v časopisih opominjal, da se bo v Deželnem gledališču začelo z odpusti oz. z ustavitvijo plač, če bo obisk še naprej tako maloštevilen, kot je bil v prvi po-

417 Sl., 14. in 17. 1. 1914; S.n., 14. in 16. 1. 1914; L.Z., 14. in 17. 1. 1914.

418 Nemški gledališki listi; Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

419 L.Z., 15. in 17. 1. 1914.

420 L.Z., 15. in 17. 1. 1914.

421 Sl., 18. in 21. 1. 1914; 17. in 19. 1. 1914; L.Z., 18. in 20. 1. 1914.

422 L.Z., 20. 1. 1914.

423 Nemški gledališki listi; Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

lovici januarja.⁴²⁴

Deželno gledališče je 22. 1. ponovilo "Zemljo",⁴²⁵ istega dne so na nemškem odru igrali veseloigro "Hofgunst" ("Naklonjenost dvora"), katere izkupiček je šel v korist igralko Ehrenfeld.⁴²⁶

24. 1. je nemško gledališče predstavilo novost - opereto "Die Dollarpriincessin" ("Dolarska princesa"), ki jo je uglasbil Leo Fall.⁴²⁷

25. 1. sta bili v nemškem gledališču na sporedu ponovitvi dveh operet. Popoldne so uprizorili "Der Frauenfresser" ("Požiralca žensk"), zvečer pa "Das Farmermädchen" ("Farmarsko dekle").⁴²⁸

V Deželnem gledališču so to nedeljo (25. 1.) prvič v tekoči sezoni uprizorili velezabavno vojaško burko "Tretji eskadron". "Gledalci so se prav dobro zabavali in smejali, bilo jih je mnogo več kot navadno." (S.n.) Predhodno so popoldne ponovili veseloigro "Na letovišču".⁴²⁹

Zadnji teden meseca januarja je v nemškem gledališču potekal v znamenju dveh gostovanj. 26. 1. je na ljubljanskem nemškem odru gostoval "Novi dunajski oder" z Briuxovo dramo "Die Schiffbrüchigen" ("Brodolomci"), ki je obravnavala "socialno-higienična vprašanja" oziroma spolne bolezni. O drami se je dosti govorilo in mnogo prerekalo, v Ljubljani pa je na številno publiko pustila velik vtis.⁴³⁰

Naslednjega dne - 27. 1. je v ljubljanskem nemškem gledališču gostovala sestrsko celovška opera z Verdijevim "Othello". L.Z. je bil spet poln pohval za vrle Celovčane.⁴³¹

27. in 28. 1. je hrvaška opera znova prinesla življenje v hirajoče Deželno gledališče. 27. 1. je nastopila z opereto O. Nedbala "Poljska kri", za katero je tekst napisal L. Stein. Pravico za njeno izvajanje je direktor nemškega gledališča Schramm "kulantno" odstopil. Plesalo se je z okusom in temperamentom. (L.Z.) Predstavi je prisostvoval tudi baron Schwarz.

28. 1. so nastopili z Verdijevim "Rigolettom". Predstava je "kazala na gladkočo in zaokroženost" (S.n.), kot vojvoda je blestel Lowczynski, Strozijeva kot Gilda, Vušković pa je triumfiral v vlogi norca. Obe predstavi sta bili že nekaj dni vnaprej razprodani.⁴³²

29. 1. so v nemškem gledališču spet igrali ("Das Farmermädchen") "Farmarsko dekle", 31. 1. pa igro ("Die Frau Präsidentin") "Gospa predsednica".⁴³³

424 Npr. - Sl., 20. 1. 1914.

425 Sl., 20. 1. 1914; S.n. in L.Z., 22. 1. 1914.

426 L.Z., 21. in 24. 1. 1914.

427 L.Z., 20. 1. 1914.

428 L.Z., 21. in 26. 1. 1914.

429 S.n., 24. in 26. 1. 1914; Sl., 24. 1. 1914; L.Z., 24. in 27. 1. 1914 in zbirka gledaliških letakov v Slovenskem gledališkem muzeju.

430 L.Z., 26. in 27. 1. 1914.

431 L.Z., 27. in 28. 1. 1914.

432 S.n., 23. in 29. 1. 1914; L.Z., 3. 2. 1914; Sl., 19. 1. in 26. 1. 1914.

433 Nemški gledališki listi, Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani.

Prizor iz Nedbalove operete "Poljska kri" - Irma Polakova in Aleksander Binički

gledališke predstave - januar 1914: 41

slovensko gledališče	16 (3 drame, 4 opere, 1 opereta, 8 poz/ burk/veseloiger/ljudskih iger)
nemško gledališče	25 (1 drama, 1 opera, 16 operet, 7 poz/burk/veseloiger/ljudskih iger)

Zanimiva je opazka kritika v Slovincu, ki v svojem komentarju o Schnitzlerjevem ljubimkanju govori o gledaliških gledalcih kot izjemah, ki niso bili v kinu, kamor je večina očitno zahajala. Kinematograf Ideal in nemško gledališče public sta za Deželno gledališče očitno pomenila premočno konkurenco.

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Največjo senzacijo v filmskem sporedu meseca januarja, ki so jo najavljali že sredi decembra, je predstavljala "Vladarica Nila", ki naj bi bila "dosedaj največje umetniško delo kinematografije". Trajala je dve uri in obsegala pet delov. Šlo je za zgodovinski film, "spektakel" o Antoniju in Kleopatri, polnem razkošja, bojev, množičnih scen. Do tedaj naj bi si jo ogledalo že 15.000 ljudi. Predstave so potekale ob treh, petih, sedmih in devetih, kot predfilm pa so vrteli veseloigro "V zastopstvu". Na sporedu je bila od sobote, 3. 1., do četrta, 7. 1.

Sicer pa so na sporedu kot običajno prevladovala veseloigre, komedije, kriminalke in filmski žurnali. Tu in tam se je lahko videlo kak naravni ali znanstveni posnetek. Posebno poslastico so seveda predstavljale pretresljive "življenjske slike". Tako so rahločutne obiskovalce kinematografa "Ideal" od 23. do 26. 1. pretresali prizori dveh "dram": "Druga mati" - karakterne slike v šestih dejanjih in "Otrok iz Pariza". Razen "Vladarice" se torej ni dalo videti nič neobičajnega.

II/3 KONCERTI

Zaradi mnogoštevilnih društvenih prireditev sta imela tudi LDO in godba 27. reg. dosti dela oz. angažmajev. Neugodne vremenske razmere so preprečile običajne promenadne koncerte, tako da je imela godba 27. reg. le en samostojen koncert. Od koncertov LDO-ja pa beležimo le dva nedeljska koncerta na mestnem drsališču "pod Tivolijem" 11. in 25. 1. 1914⁴³⁴ ter koncert 21. 1. v kavarni Krapš.⁴³⁵

Prve koncerte v novem letu je pripravila GM 5. in 6. 1. v veliki dvorani hotela Union. Priredila ga je na čast Ipavcem in k sodelovanju pritegnila LDO in godbo 27. reg., ki so skupaj z nekaterimi učenci šole GM tvorili orkester. Med sodelujočimi solisti so bili: Irma Polak, Josip Križaj, Josip Rijavec, Leopold Kovač, Pipa Tavčar, Ivanka Hrast in Cenka Sever. Program je vključeval zborovske pesmi in solospesve Gustava in Benjamina Ipavca, ter tri odlomke iz opere Josipa Ipavca "Princesa Vrtoglavka". Pri izvedbi prvega odlomka je dirigiral avtor sam.⁴³⁶

L.Z. je ocenil, da je bil obisk prvega večera precej dober, drugi dan pa bi si bilo želeli boljšega. Tudi v S.n. so ugotovili, da slabo obiskana večera publike nista mogla ogreti.⁴³⁷

Koncert orkestra 27. reg. je 12. 1. v filharmonični dvorani potekal z naj-

434 S.n., 10. in 24. 1. 1914.

435 Dan, 20. 1. 1914.

436 Izvajani so bili naslednji odlomki:

1. orkestrska predigra k II. dejanju (dirigiral avtor sam);
2. krasna romanca oz. pravljica vile ob spremljavi velikega orkestra - pela Polakova;
3. veliki finale II. dejanja, zložen za soliste, mešani zbor in orkester (izvajan ob sklepu prvega koncertnega dne).

437 Zarja, 3. 1. 1914; S.n., 4. in 7. 1. 1914; Sl., 4. 1. 1914; L.Z., 8. 1. 1914.

večjim uspehom. Poleg del Berlioza, Smetane in Čajkovskega so igrali uvod k Wagnerjevi operi "Lohengrin". Koncert so obiskali dež. predsednik Schwarz z ženo in mnogi častivredni civilni in vojaški obiskovalci.⁴³⁸

Komorni koncert FD, ki je potekal 19. 1. v filharmonični dvorani, je bil pravi "praznik komorne glasbe". Izvajali so dela Mozarta, Schuberta, Wolfa, Marxa in Brahmsa za godalni orkester, pianista in vokal. Med mnogoštevilnim občinstvom je bil tudi deželni predsednik Schwarz s soprogo.⁴³⁹

30. 1. se je na izrednem koncertu FD predstavil dunajski pianist Paul Wittgenstein, ki je s polno drznosti in energije ter z barvito in moderno tehniko izvajal dela Griega, Liszta, Webra, Schumanna in Chopina.⁴⁴⁰

koncerti:	8
LDO	3
27. reg	1
GM	2
FD	2

II/4 OSTALO

Brezplačna dramatska šola, ki jo je v Deželnem gledališču vodil Borštnik, se je po božičnih praznikih nadaljevala. Tečajniki so bili razporejeni v tri skupine, vsaka pa je imela pouk dvakrat tedensko po dve uri.⁴⁴¹

O likovnih prireditvah oz. razstavah v Ljubljani ni bilo poročil. Tu in tam zasledimo kako notico, kot npr.: "Znani slikar M. Gaspari je v Šventnerjevi izložbi razstavil zelo uspel akvarel - trije kmetje sredi zimske pokrajine stojijo pred kapelico."⁴⁴²

institucionalne prireditve - januar 1914:	49
gledališke predstave	41
koncerti	8

slovenske institucije	21
nemške institucije	27
ostali (voj. godba)	1

Za manjše število institucionalnih prireditev v januarju je v precejšnji meri iskati razlog v predpustnih društvenih prireditvah (LDO in orkester 27. reg. sta

438 L.Z., 12. in 14. 1. 1914.

439 L.Z., 19. in 22. 1. 1914.

440 L.Z., 31. 1. 1914.

441 Zarja, 3. 1. 1914.

442 L.Z., 17. 1. 1914.

v njih aktivno sodelovala in zato nista organizirala svojih koncertov). Zaradi predpusta se je zmanjšalo tudi število predstav nemškega gledališča. Društvene in institucionalne prireditve so medsebojno vplivale ene na drugo. Na ljubljanskem prizorišču je vsekakor obstajal nek tolerančni prag, kar zadeva število prireditev, katerega se ni dalo prekoračiti. Ljubljansko občinstvo je bilo namreč sposobno "prebaviti" le določen obseg družabno-kulturnega dogajanja. O tem priča npr. notica, ki se nanaša na predstavo "Zemlja", uprizorjeno v Deželnem gledališču: "Da je bilo gledališče bolj slabo obiskano, ne pripisujemo igri, ampak dejstvu, da se je prav zdaj nabralo nekoliko več glasbenih in gledaliških prireditev, nego jih Ljubljana prenese."⁴⁴³

FEBRUAR (Največji plesi in zabave v letu - sezona društvenih prireditev doseže vrhunec.)

Februarske prireditve so, podobno kot tiste v januarju, potekale v znamenju predpustnega časa. Predpustnicam so se - še bolj izrazito kot v januarju - prilagajale institucionalne, posebno gledališke prireditve.

Na področju medstrankarskih bojov vnema seveda ni popuščala. Zasedanja deželnega zbora so bila precej živahna - klerikalci so s svojevrstno razlago volilnega reda (priključevanje okoliških vasi mestnim volilnim okrajem) razveljavili dva liberalna mandata. V razpravah, do katerih je v deželnem zboru ob tej priliki prihajalo, je bilo mogoče z liberalne strani slišati gnevne obsodbe: "Smo sedaj že tri tedne tukaj in ... vse tri tedne niste delali prav za prav nič drugega, kakor to, da ste premišljevali, kako bi ubili dva prokleta liberalca. Drugega dela niste pokazali. Vse vaše mišljenje in nehanje je prežeto z načrti, kako ubijati liberalce in liberalizem, kako zaradi fantoma, izrodka Vaših možganov ubijati rodnega brata." Ob teh ogorčenih obsodbah se je liberalni prvak Ravnihar hvalil tudi z liberalnimi zaslugami za slovenski kulturni razvoj. Pravzaprav je v kratkem predstavil liberalno varianto geneze slovenske kulture, kateri so bili slovenski klerikalci baje največji sovražniki: "Gospodje, boj na nož se ni obnesel. To zadnje volitve čisto jasno dokazujejo. Naša moč je zrasla, o tem govore številke. Boj proti gasilstvu, boj proti učiteljstvu, proti našim kulturnim napravam, proti Deželnemu gledališču, proti sokolstvu, Glasbeni Matici, Ciril-Methodovi družbi je doživel fiasko. Posrečilo se Vam bo morda za nekaj časa ustaviti delo v enem ali drugem teh društev, ali rečem Vam, vzbudili ste novega življenja in novega navdušenja za delo. Gospoda moja, naše delo za narod, ki je nosi idealizem naših očetov, je bilo pravilno. S tem idealizmom prepojeno delo je ustvarilo podlago kulturnemu življenju narodovemu. Ljudstvo gre za nami in da je bilo to delo pravilno, nam dokazuje dejstvo, da ste po 40. letih začeli posnemati to delo in da ste začeli tisto delati, kar smo mi bili

443 Zarja, 7. 1. 1914.

započeli že pred 40 leti. Sedaj imate Orle, imate pevski in izobraževalni društva, katerih prej niste poznali.”⁴⁴⁴ Kulturni boj je bil torej tudi po besedah poslanca Ravniharja v polnem razmahu.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

Prvo predavanje v mesecu februarju so pripravili v nedeljo, 1. 2., v klerikalnem Šentpeterskem prosvetnem društvu. Predaval je kaplan Peter Janc, tema pa se je nadaljevala še iz januarskih predavanj - "O spiritizmu".⁴⁴⁵

4. 2. je liberalno Društvo jugoslovanskih uradnikov denarnih zavodov - krajevna skupina v Ljubljani, priredilo v restavraciji Schmidt na Gradišču prijateljski sestanek. Na njem je predaval tovariš Škerbinc "O prometu in trgovini v Iliriji za časa francoske okupacije".⁴⁴⁶

Šentpetersko prosvetno društvo je spet imelo predavanje 5. 2. ob pol osmih zvečer. Tokrat je bil predavatelj g. Franc Kerhne.⁴⁴⁷

Liberalno izobraževalno društvo Akademija je istega dne (5. 2.) v Mestnem domu priredilo predavanje prof. R. Kende - "Ilirija oživiljena - Francozi na Slovenskem". Občinstvo je predavanju sledilo z največjim zanimanjem, saj ni bilo suhoparno, čeprav je vsebovalo dosti zgodovinskih podatkov. Prvič se je zgodilo, da je k predavanju Akademije policija poslala komisarja. "Predavatelju je uspelo temo izvrstno podati, aplavz je bil obilen." (L.Z.)⁴⁴⁸

5. 2. je klerikalno Gospodarsko izobraževalno društvo v Trnovem v svojih društvenih prostorih pripravilo predavanje dr. L. Pogačnika.⁴⁴⁹

V nedeljo, 8. 2., je imel predavanje v Šentjakobskem prosvetnem društvu dr. Valjavec.⁴⁵⁰

11. 2. je protestantski pastor, dr. Hegemann v dvorani evangeličanske občine - ul. Marije Terezije 9 - predaval o osebnosti Napoleona I.⁴⁵¹

Isti večer je Akademija spet priredila predavanje v Mestnem domu. Tokrat je pred mnogoštevilnimi poslušalci predaval prof. Ilešič o odnosu Slovakov do Čehov in drugih sosednjih narodov. Predavatelj je govoril o pomoči Čehov bratskim Slovakom, ki so na kulturno nižji ravni. Poudaril je, da je edina možnost za kulturno napredovanje Slovakov enotnost jezika s Čehi: "En edin

444 Obravnave deželnega zbora Kranjskega - 1914, V. seja, dne 24. 2. 1914, str. 132 - 133, govor poslanca dr. Vladimira Ravniharja.

445 Sl., 31. 1. 1914.

446 S.n., 3. 2. 1914.

447 Sl., 4. 2. 1914.

448 L.Z., 5. in 7. 2. 1914; S.n., 6. in 7. 2. 1914.

449 Sl., 4. 2. 1914.

450 Sl., 7. 2. 1914.

451 L.Z., 10. 2. 1914.

knjižni jezik med Čehi in Slovaki - visoko razvit češki jezik." Predavatelj je tudi grajal Slovence, ki trmoglavijo, namesto da bi se zgledovali po Slovakah, saj imajo "proti sebi dosti bolj opasnega sovraga kot Slovaki samo; kulturna skupnost z našimi sobratih nam bodi pred očmi." Predavanje je bilo po poročilu L.Z. odlično obiskano, predavatelj je za svojo zanimivo upodobitev slovaških odnosov z sosednjimi narodi požel "vroč" aplavz, "Češkoslovaška jednota" pa je na predavanje poslala svoj pozdravni telegram.⁴⁵²

12. 2. so v klerikalnem Trnovskem prosvetnem društvu priredili predavanje dr. Vinka Šarabona. Notica, ki je obveščala o predavanju, je bila "zabeljena" z vzklikom "Somišljeniki, pridite zanesljivo!" Istega večera so predavanje dr. Šarabona poslušali tudi v sestrskem Šentpeterskem prosvetnem društvu.⁴⁵³

Istega dne je potekal znanstveni večer Leonove družbe v sobi "Rožce" hotela Union. O teorijah romantike in moderni literaturi je predaval dr. I. Pregelj.⁴⁵⁴

Tudi turnarji v Kazini so se radi ukvarjali s poezijo. 13. 2. so imeli v svoji članski sobi sestanek, na katerem jim je dr. von Schöppl govoril o domovinskem pesniku F. Goltschu.⁴⁵⁵

15. 2. so v Rokodelskem domu priredili zgodovinsko predavanje muzealskega adjunkta dr. Josipa Mala. Najavljeno je bilo kot "javno predavanje", čeprav se po kraju predavanja zdi, da ga je organizirala SKSZ. Predavatelj je govoril o "Turkih pred Dunajem v l. 1683" in prikazal 50 skioptičnih slik. Razložil je potek dogodkov, pomen in pomoč poljskega kralja Jana Sobieskega ter papeževega odposlanca Marka Avianskega.⁴⁵⁶

19. 2. sta bili v organizaciji klerikalnih društev dve predavanji. Na znanstvenem večeru Leonove družbe je dr. Mal predaval o pripadnosti Istre in Reke h Kranjski, Gospodarsko izobraževalno društvo za Krakovo in Trnovo pa je v svojih društvenih prostorih gostilo predavatelja Kerhnet.⁴⁵⁷

20. 2. je imela Krščanska ženska zveza svoje redno predavanje v Ljudskem domu.⁴⁵⁸

Josip Mal je svoje zgodovinsko predavanje "O pripadnosti Istre in Reke k Kranjski" nadaljeval na naslednjem večeru Leonove družbe. Ta je potekal 26. 2. ob osmih zvečer v Unionu "v Rožcah".⁴⁵⁹

Šentpetersko prosvetno društvo je imelo svoje predavanje istega večera v društvenih prostorih. Govoril je dr. Vinko Šarabon.⁴⁶⁰

27. 2. so imeli svoj sestanek v Kazini turnarji. Teme podrobneje niso bile najavljene.⁴⁶¹

28. 2. je v prostorih Sokola I - Tabor 2, br. Stane Vidmar predaval o

452 Sl., 7. in 12. 2. 1914; L.Z., 11. in 12. 2. 1914.

453 Za obe predavanji - Sl., 11. 2. 1914.

454 Sl., 10. 2. 1914.

455 L.Z., 13. 2. 1914.

456 Sl., 12. in 18. 2. 1914; L.Z., 13. 2. 1914.

457 Sl., 18. 2. 1914.

458 Sl., 18. 2. 1914.

459 Sl., 25. 2. 1914.

460 Sl., 25. 2. 1914.

461 L.Z., 25. 2. 1914.

mednarodnih tekmah.

predavanja:	20
liberalci	4
klerikalci	13
Nemci	3

Kvaliteta zgoraj omenjenih predavanj je bila zelo različna. Vsekakor so bila predavanja Leonove družbe in Akademije v primerjavi z drugimi razred zase.

Ker podrobneje o predavanjih klerikalnih društev Slovenec ni pisal, je o njih dragocen vsak podatek - tudi navedba iz poročila Šentpeterskega prosvetnega društva ob njegovem občnem zboru, ki govori o rednih tedenskih predavanjih "ob povprečni udeležbi 60 do 150 članov."⁴⁶²

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

2. 2. je na praznik - svečnico - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov priredilo dve burki: "Lumpacij Vagabund" in "Dva postopača". Privabili sta toliko občinstva, da je bil Ljudski dom natlačen do zadnjega kotička: "Ne moremo bolje ocenjevati, kot da se pridružimo viharnemu odobravanju." (Sl.)⁴⁶³

Šentpetersko okrožje Orla je v nedeljo, 8. 2., v Ljudskem domu priredilo gledališko predstavo "Oderuštvo in dobrotá". Poleg 20 nastopajočih sta sodelovala tudi moški in mešani pevski zbor Šentpeterskega prosvetnega društva, med odmori pa je igrala godba na lok. Ozadje igre je predstavljalo provincialno mesto v času po napoleonskih vojnah, v katerem so oderuhi pokupili žito. V igri so najbolj navdušili zbori, delo konzervatorja Zdešarja, zbor koscev s pesmijo "Zdaj veseli vsi bodimo", zbor menihov s pesmijo "Zaupaj v gospoda" in veliko drugih skupin. Polnoštevilno občinstvo je bilo polno hvale.⁴⁶⁴

Naslednjo nedeljo - 15. 2., so ob sedmih zvečer v Ljudskem domu z igro "Turški križ" nastopili člani Prosvetnega društva Udmat - Moste. "Slika je predstavljala dogodek iz časov, ko so imeli naši pradedje braniti rodno grudo in najdražje svetinje naroda proti dvema sovražnikoma - razširjevalcem Lutrove krive vere in proti roparskim Turkom. Igrokaz je poučen in zanimiv, podžiga že igralce same, pa tudi pri občinstvu ne more izgrešiti lepih učinkov."⁴⁶⁵

Liberalno društvo za vzgojo mladenk - Mladika, je 21. 2. v svojih prostorih priredilo "akademijo" oz. kulturni program gojenk - na sporedu so bili gledališki nastopi (npr. opereta "Semenj Seviljski", pripravljena s pomočjo učitelja dramske šole Skrbinška), plesi, petje, deklamacije, balet. Po zaključku programa je bil ponujen "buffet", ki so ga prav tako pripravile gojenke Mladike. Akademiji

462 Sl., 23. 2. 1914.

463 Sl., 4. 2. 1914.

464 Sl., 4. in 10. 2. 1914.

465 Sl., 15. 2. 1914.

so prisostvovali nekateri ugledni gostje: župan Tavčar z ženo, dvorni svetnik grof Chorinsky, šolski nadzornik Hubad, dv. svetnik Kaltenegger, ravnatelj dekliškega liceja g. Machen, dež. poslanec Mazzele, podžupan Triller.⁴⁶⁶

Železnemu repertoarju iger klerikalnih prosvetnih društev, ki so vzpodbujale gorečnost za "življenje po veri", so se pridružile tudi burke. Občinstvo je bilo nad njimi vsaj toliko navdušeno kot nad moralno poučnimi komadi. Kot prizorišče se v februarju pojavlja izključno Ljudski dom na Streliški c., medtem ko v Rokodelskem domu predstav ni bilo.

kulturno-umetniške prireditve:	4
liberalci	1
klerikalci	3

1/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Društvo nižjih mestnih uslužbencev je v čast 40-letnice službovanja svojega člana Nikolaja Rusa 7. 2 ob osmih zvečer pri Lloydju priredilo družinski večer. Na družabnem večeru je nastopil tudi pevski kvartet Lumbar, Pip, Rus in Jež.⁴⁶⁷

50-letnico bitke pri Overseeju je 27. regiment proslavljal v Unionu. Na slavlju 9. 2. so bili prisotni seveda tudi oficirji Belgijcev in ostalih polkov s svojimi damami. Dvorana je bila zato nabito polna moštva in "njemu blizu stoječih krogov". Osrednja točka programa so bile slike iz življenja cesarja Franca Jožefa. Sledile so točke polkovne godbe, zborovske pesmi, telovadne vaje in komični prizori. Na koncu se je razvil živahen ples, ki je trajal do jutra. Veselo dogajanje je po sodbi Slovencev skalil incident: "Z Uniona je do opoldne plapolala poleg cesarske zastave tudi deželna trobojnica, ki je pa popoldne morala naenkrat izginiti."⁴⁶⁸

Velika garnizijska veselica oz. garnizijski družinski večer v hotelu Union 18. 2. je bila tudi kulturno-zabavno obarvana. Velika dvorana je bila okrašena z zelenjem in zastavami. Najprej je bil na vrsti koncertni del godbe Belgijcev, nato pa se je začel ples. Orkester se je razdelil v dva dela in menjaje igral. Mnogo je bilo uglednih civilnih obiskovalcev in vojakov.⁴⁶⁹

"Merkurjev večer" je potekal 19. 2. v gostilni društvenega člana Mraka na Rimski cesti - poleg zabavnega dela je nastopil tudi polnoštevilen Merkurjev pevski zbor.⁴⁷⁰

Socialdemokratske "Združene organizacije kolodvorskega okraja" so 21. 2. priredile I. družabni večer v prostorih hotela Union.⁴⁷¹

466 S.n., 23. 2. 1914, Dan, 24. 2. 1914.

467 S.n., 7. in 10. 2. 1914.

468 Sl., 9. in 11. 2. 1914; L.Z., 9. in 10. 2. 1914.

469 L.Z., 19. 2. 1914; Sl., 14. 2. 1914.

470 S.n., 18. in 20. 2. 1914.

471 Zarja, 19. 2. 1914.

Na pustno nedeljo, 22. 2., je Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v svojem Rokodelskem domu pripravilo "predpustno veselico". Seveda se je klerikalna predpustnica bistveno razlikovala od nebrzdanih liberalnih veselic, polnih plesa in grešnosti. Začela se je ob spodobni uri - šestih zvečer. Najprej je bil na programu kulturni del, združen z moralnim poukom in šele na koncu je bila na vrsti "prosta zabava". Med programom, sestavljenim iz pevskih in tamburaških nastopov ter veseloigre seveda ni manjkala najvažnejša točka - govor prečastitega dr. Josipa Jeršeta - "izrednega govornika, ki je opisal moderne družabne napake, ter s tem prijetni zabavi, ki jo je imelo občinstvo, dodal času primernih koristnih naukov."⁴⁷² O kakemu plesu seveda ni bilo govora. Pojmi o veselici so se v Ljubljani res bistveno razlikovali.

kulturno-zabavne prireditve: 6

liberalci	2
klerikalci	1
socialdemokrati	1
ostali	2

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Februar se je začel z največjo predpustnico in največjo zabavno prireditvijo te sezone nasploh. VII. Planinski ples je Slovensko planinsko društvo organiziralo v nedeljo, 1. 2., v vseh prostorih Narodnega doma. Prireditve se je sicer deklarirala kot nestranskarška, vendar je bil liberalni vpliv očiten. Na ples niso prišli samo Ljubljanci, pač pa tudi obiskovalci z dežele. Reklamo za ples je bilo najti po časopisih že od decembra, ples pa je potekal pod naslovom "Otvoritev gorskega hotela".

Damski frizerji so 1. 2. - na dan plesa - dobili posebno dovoljenje, da so lahko imeli odprto vse do pol devetih zvečer. To je bilo posebej "prikladno za dame z dežele" (Dan), saj so lahko svoje frizure pred velikim razkazovanjem spravile v red.⁴⁷³

Vsi prostori Narodnega doma so bili že v prvih urah - začelo se je ob devetih - do zadnjega napolnjeni. Obiskovalcev je bilo okrog 3000 - toliko je bilo namreč prodanih kart. Vzdušje je bilo res gorniško: "Po stopinišču, okrašenem s smrekami, si prispel v veliko dvorano, okrašeno z zelenjem, cepini, palicami, nahrbtniki, smučmi in raznim gorskim orodjem. V ozadju se je dvigalo visoko pod strop skalovje, prepreženo z bršljanom in mahom, na levi je ždel z visoke skale orel na plesalke in plesalce in Zlatorog se je oziral po gorskem raju. Na levi je stopila divja koza izza smrek na prosto skalo in začudeno zrla v mladi svet. Ob vhodu v veliko dvorano, v stranskih prostorih, mali dvorani in telovadnici ter na galeriji telovadnice so bili postavljeni lični paviljoni, ki so

⁴⁷² Sl., 19. in 23. 2. 1914; L.Z., 19. 2. 1914.

⁴⁷³ L.Z. in Dan, 29. 1. 1914.

skrbeli za okrepčilo došlih gostov. Okrog teh paviljonov se je vedno trlo ljudstva, da je bilo včasih težko napraviti si pot." (S.n.) Nad 150 dam je streglo po paviljonih in razpečevalo srečke. V veliki dvorani je igral salonski orkester Sokola I. Tam je pri prvi četvorki nastopilo 260 parov. V telovadnici je igral LDO - prve četvorke se je udeležilo 80 parov. V mali dvorani in po četrti uri zjutraj v telovadnici je za godbo poskrbela domača harmonika. Mnogo obiskovalcev je bilo oblečenih v narodno nošo in planinsko opravo, vendar so bili gorski čevlji prepovedani. Med ugledniki, ki so obiskali ples, so prevladovali liberalci, prisotni pa so bili tudi nekateri Nemci in klerikalci. Med drugimi so bili navzoči: župan Tavčar, drž. in dež. poslanec Ravnihar, deželni poslanci Reisner, Mazzele, Lavrenčič, Pegan, dvorni svetnik Kliment, ravnatelj in prvomestnik družbe sv. Cirila in Metoda Senekovič, mnogo uglednih ljubljanskih in izvenljubljskih mož, skoraj vsi napredni ljubljanski občinski svetniki in veliko število častnikov vseh ljubljanskih polkov, na čelu z majorjem Löserjem. "Med neumorno sprehajajočo se množico smo opazili precej odličnikov obeh nacionalnosti iz mesta, dežele in sosednjih dežel." (L.Z.) Slovenec je prireditel sicer najavil, a o njenem poteku ni poročal.⁴⁷⁴

Puritanski Dan spet ni bil zadovoljen s premajhno narodno zavednostjo na slovenskih plesih: "Tujci na naših plesih ... Da prihajajo na naše pleske tudi Nemci, je precej razumljivo. Ples je po bistvu nekaj mednarodnega in nihče ne bo nevoščljiv Nemcu, če se med nami veselo napleše. Posebno na tak ples kot je planinski, pridejo tudi Nemci, ker planince po kočah večkrat združi usoda. Toda od naših Nemcev lahko zahtevamo, če pridejo na naše prireditve, da govore slovensko, pa nečejo govoriti, ker, no, ker naše gospodične ž njimi itak rade nemško govore. Sploh se opaža zadnje čase med našim ženstvom velika vnema za Švabe in švabščino. Mislimo, da vsaka res narodna gospodična, če gre že plesat z Nemcem lahko zahteva od svojega kavalirja, da govori ž njo slovensko. Če ne zna, naj se pa nauči."⁴⁷⁵

Vsekakor je pri novinarju časopisa Dan očiten rahlo shizofreničen odnos do Ljubljančanov in Kranjcev nemške narodnosti. V naslovu jih opredeli kot tujce, ki se med "nami" veselo naplešejo, potem pa govori o "naših Nemcih" (Nemcev iz drugih dežel na ljubljanskih plesih verjetno res ni bilo dosti), od katerih se lahko zahteva, da govorijo slovensko, če pridejo na "naše prireditve."

Manj elitna družba se je tega večera zbrala v gostilni pri Babiču na Dolenjski cesti. Tam je liberalno Slovensko zidarsko in tesarsko društvo ob šestih zvečer priredilo domačo plesno veselico ob zvokih ameriške godbe.⁴⁷⁶

Predpustnico so imeli tudi mestni policaji: "Moštvo c. kr. policijske straže je priredilo bolj v ožjem krogu, en oddelek snoči en pa danes zvečer v prostorih Steinerjeve gostilne na Opekarski cesti svojo plesno veselico. Dva dni med tednom so si morali izbrati zaradi drugih enakih prireditev ob sobotah in nedeljah."⁴⁷⁷

474 S.n. in L.Z., 3. 2. 1914; Sl., 31. 1. 1914.

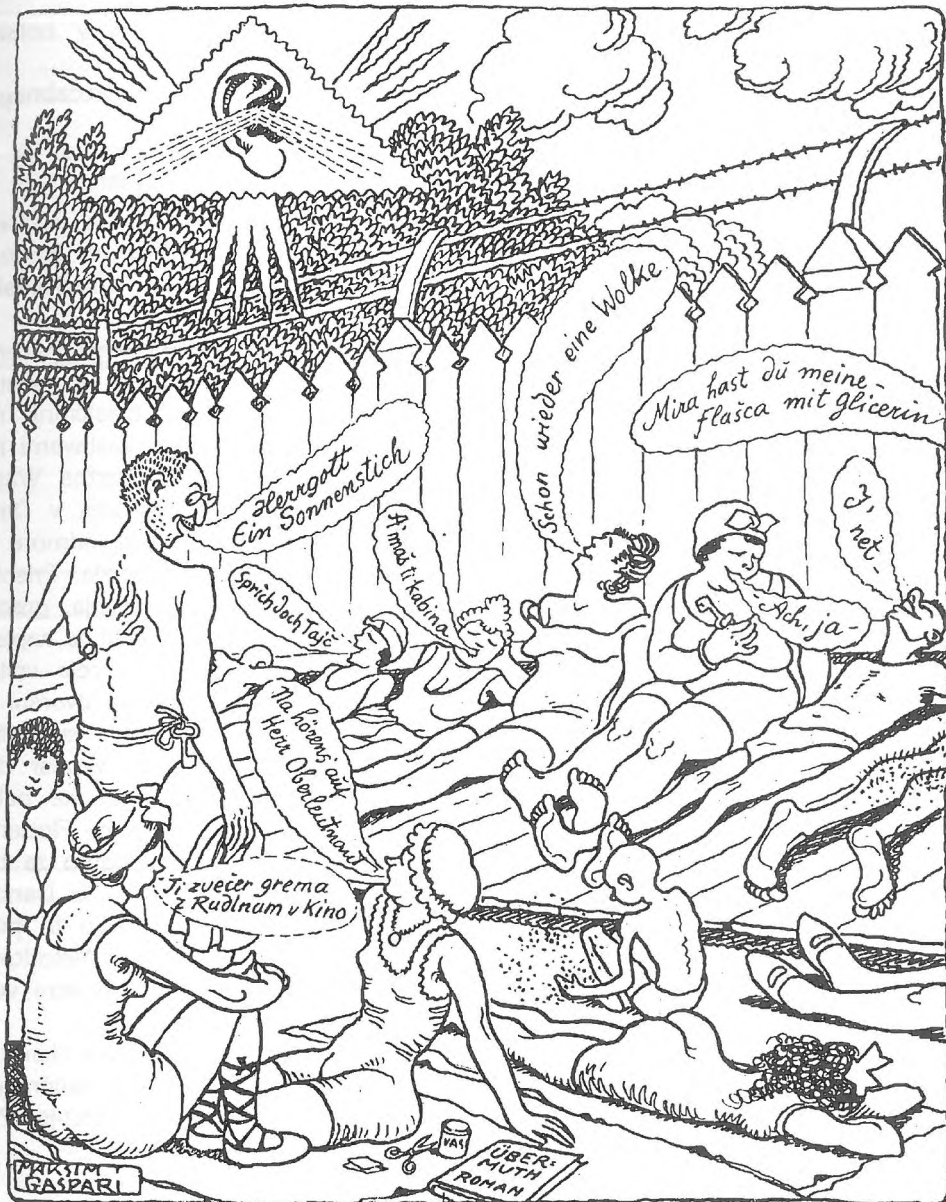
475 Dan, 8. 2. 1914.

476 S.n., 31. 1. 1914.

477 S.n., 5. 2. 1914.

Kopališče v Koleziji ali ljubljansko nemškutarjenje.

RisalMaksim Gaspari.

Takih „prizorov za bogove“ je v Ljubljani še polno. Le da bi se še zlodej zjokal nad njimi — če bi ne imel toliko humorja.

V soboto, 7. 2., so bile v Ljubljani naslednje zabavne društvene prireditve:

- Zabavni družinski večer Sokola I v gostilni brata Pavška na Martinovi cesti; na sporedu so bili komični nastopi, srečelov, maček v žaklju in drugo.⁴⁷⁸

- Češka "obec" je priredila ob pol osmih zvečer plesni venček v hotelu Tivoli. Toaleta je bila promenadna, "slovanski gostje dobrodošli."⁴⁷⁹

- Družabni klub je imel svojo zabavo pod naslovom "večer Družabnega kluba" v hotelu Union. Vstop je bil mogoč le z vabilom.⁴⁸⁰

Poleg policajev so se v predpustnem času veselili tudi vojaki. 11. 2. je v Unionu potekal garnizijski podčastniški večer ob polni godbi 27. reg.⁴⁸¹

14. 2. je bila spet sobota - tokrat so bile na sporedu tri predpustne zabave:

- Predpustni ples Sokola II v gostilniških prostorih brata Kavčiča na Privozu se je začel ob devetih zvečer; zabavali so se ob godbi, solo petju, "amerikanski licitaciji zelo zdijanega petelina" ...⁴⁸²

- Ljubljanski boljši družbi je bila namenjena reduta mask Avstrijskega mornaričnega društva, za katero je Sl. zapisal, da "zbuja veliko zanimanja in obeta biti elitna veselica." Gospodje so morali priti v fraku ali smokingu, maskiranje ni bilo obvezno. Dvorana hotela Union je bila okrašena s pomorskimi zastavami in emblemi, čez vso široko steno pa je bila obešena slika parnika "Martha Washington", s katerim so člani društva nameravali 15. maja oditi na izlet v Dalmacijo. Maškerade se je udeležilo okoli 800 oseb, plesalo se je brez odmora - v dve skupini razdeljena vojaška kapela je menjaje se neprestano igrala. Prisotno je bilo nad 50 mask - Kitajke v pravi kitajski obleki, ribičke, Turkinja, graciozna Čerkezinja, Indijanka, ljudski tipi ... Razen ene četvorke, ob kateri je zaplesalo 90 parov, so plesali izključno valčke. Na galeriji se je zbrala cela vrsta radovednežev, ki so se pojavili že dve uri pred začetkom - v še temni dvorani - da bi pričakali prihod visokosti. "Tako ljubitelji plesa kot prodajalci zijal so prišli na svoj račun." (L.Z.) S.n. je sicer poročal, da je prireditev uspela, vendar da ni bilo opaziti predstavnikov korporacij in uradov, ki so bili ta večer na neki drugi zabavi.⁴⁸³ Dan je spet nergal: "Ni se čuditi, ako je prireditev Flottenvereina tako dobro obiskana - saj neki slovenski listi delajo tako reklamo za to neslovensko društvo, kakor bi bila v njem rešitev slovenskega naroda." Iz Danovega komentarja izvemo, da se je sezona veselic delila na predpustno in poletno. "Upamo, da je letošnja veselična sezona zadnja brez velike Ciril-Methodove prireditve. Lahko pa bi imeli v Ljubljani tako prireditev že letos - v poletni veselični sezoni."⁴⁸⁴

Ples pevskega zbora Glasbene matice je bila verjetno tista prireditev, kamor so zašli po poročilih S.n. tisti ugledniki, ki so manjkali na reduti Mornaričnega društva. Potekal je v veliki dvorani Narodnega doma s sodelovanjem LDO-ja. Pri

478 S.n., 7. 2. 1914.

479 S.n., 7. 2. 1914.

480 Sl., 6. 2. 1914.

481 Sl., 5. 2. 1914.

482 S.n., 12. in 16. 2. 1914.

483 S.n., 14. in 16. 2. 1914; L.Z., 13. in 16. 2. 1914; Sl., 13. 2. 1914.

484 Dan, 17. 2. 1914.

Kmečki strah.

Najbolj slaven med junaki
je gotovo policaj —
vlada kot Bog nad oblaki,
in posega v položaj.

Policija v vsaki mestni,
za moralo poskrbi,
ona dela red na cesti,
da se kaj ne pripeti.

V tistih časih iz Berlina,
prišlo sporočilo je,
da je iz kletk ušla zverina,
(ker odprto bilo je).

Sedem groznih živih levov,
(tako vest se ta glasi)
je ušlo iz svojih hlevov
in planilo med ljudi.

V hiše so ljudje bežali,
vseh polotil se je strah —
policaji le ostali,
so na praznih ulicah.

Da so res junaki pravi,
takrat pokazali so —
sedem levov po postavi —
hitro pestrellali so.

Da je slava bolj velika,
poskrbeli so za to,
da prišla je v liste slika,
»sedem levov — vse mrtvo.«

Ko na Dunaju so brali,
iz Berlina te vesti;
z glavami so zmajevali,
ležno stiskali pesti.

Tam so postrelili hkrati,
sedem levov kar na mah,
pri nas pa ne zna ugnati
nič en sam — kmečki strah.

Takrat tudi v naših krajih,
se je zgodil tak slučaj,
toda kakor v več slučajih,
manjkal naš je policaj.

Tam nekje iz zverinjaka,
razne so ušle zveri,
nikler bilo ni junaka,
da nazaj jih zapodi.

Zdaj tako so vsi sodili,
da je v gozd prišla ta zver,
če ne bomo je vstrelili,
varno več ne bo nikler.

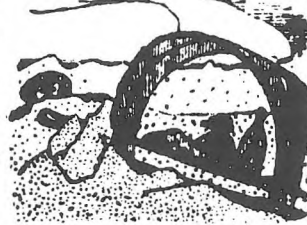
Že poslali policijo,
so hoteli na gore,
da zatre menažerijo,
kjer »strahovi« se rode.

Takrat pa so na planini,
zasledili novo sled,
strah podoben ni zverini,
to je ropar črnogled.

On ušel je kje iz leče,
in se skrival sred gozdov,
in dozdaj brez vse nesreče,
hodil h kmetom je na lov.

Ko so kmetje to spoznali,
mislili so si tako:
»Mi mu bomo pokazali,
kmalu v naših rokah bo.«

»Naj za roparja napravi,
se posebne vrste past,
in čez noč naj se nastavi,
ko prišel bo ropar — krast.«

Res so tako past zložili
in nastavili lepo
a za majo so pazili,
kdaj da strah prilezel bo.

Več denarja v past so djali,
nekaj vina in mesa,
ker v tem času so spoznali,
kaj »strah kmečki« rad ima.

Ko so zjutraj se zbudili,
slišali so: ah, ah, ah...
koga v pasti so dobili?
Tu kaj bil je kmečki strah.

To je bil naš stari znaec,
ki se je v to past ujel —
klerikalni naš poslanec...

Kmet je pal'co v roke vzel...

Liberalci so imeli seveda svojo teorijo o tem, kdo je pravzaprav "kmečki strah".

prvi četvorki je plesalo 60 parov.⁴⁸⁵

Ples GM pa ni bil edina zabava te sobote v Narodnem domu. V mali dvorani Narodnega doma je istočasno potekal - ob zaključku Slavčevih plesnih vaj - Slavčev zaključni venček. Vabljeni so bili "vsi gojenci in po njih vpeljeni gostje."⁴⁸⁶

Družabni večer Narodne čitalnice je potekal v Narodnem domu 18. 2. kot maškarada. Ob množici ostalih prireditev je elitna zabava izstopala manj opazno kot običajno.⁴⁸⁷ Presenečenjeja "Maček v vreči" - plesna igra, "Kmečki strah" in "Zeppelin" so bila deležna velikega odobravanja.⁴⁸⁸

Vesel predpustni tempo so pri Slovenskem narodu težko dohajali. 21. 2. so objavili obupano sporočilo: "Različna društva nas bombardirajo z reklamnimi noticami in reklamnimi poročili, da je kar groza, to naj omejijo na najnujnejše, če ne bomo prisiljeni uvesti plačevanje za te oglase."

V soboto, 21. 2., je v Narodnem domu potekal veliki ples narodno-naprednega delavstva, ki ga je priredila Narodno-socialna zveza skupaj z ljubljansko podružnico Društva jugoslovanskih železničarjev. Vsa dekoracija je izražala delavsko-antiklerikalno usmeritev zabave - "v peklu bode najzabavnejši oddelek na pustno soboto v Narodnem domu - že vhod bo primerno prirejen za v poset k hudičevim krasoticam. Že pri vstopu v stopnjišče te pozdravita prijazno zelenje in dve veliki očesi lokomotive sta ti žareli nasproti, da je jemalo vid." (S.n.) Igral je LDO, pri prvi četvorki je nastopilo 70 parov, na ples pa so prišli tudi liberalni politiki - župan Tavčar in podžupan Triller, državni in deželni poslanec Ravnihar, deželna poslanca Reisner in Turk.⁴⁸⁹ Delavski ples je bil seveda čisto nekaj drugega, kot elitne zabave boljših krogov - Dan je v svojem vabilu poudarjal: "Ples narodnega delavstva - obleka navadna - ni potrebno imeti nobenih pomislekov radi tega."⁴⁹⁰

Na pustno nedeljo, 22. 2., je potekala velika Slavčeva maškarada, ki je bila - tako po številu mask kot po številu obiskovalcev - največja maškarada te sezone v Ljubljani. S.n. je zakasnelo poročilo objavil šele 26. 2. - že v "žalostnem postnem času, da bi si priklicali v spomin veselo predpustno življenje." Organizatorji so si maškerado zamislili kot "Velik pusten korzo", na katerem so igrale promenadne koncerte tri godbe: LDO, skozi Ljubljano potujoči "Salonski ciganski orkester" in "Goriška narodna godba". Ciganska godba je z velikim pompom prispela v Ljubljano ob petih popoldne in se v petih vozovih odpeljala s kolodvora v hotel Union po že vnaprej naznanjenih ulicah. "Velika dvorana je bila bogato, bahavo, predpustniškemu korzu primerno obložena. Občinstvo je prišlo v velikem številu - vsi srednji in boljši sloji so bili zastopani, ne le iz Ljubljane pač pa iz bližnjih krajev; celo Čehi iz Prage, Kralovih Vinogradov in

485 L.Z., 14. in 16. 2. 1914; S.n., 14. in 17. 2. 1914.

486 S.n., 12. 2. 1914.

487 S.n., 17. 2. 1914.

488 L.Z., 20. 2. 1914.

Bauernschreck - kmečki strah, skrivnostna zver, ki je v tem času poklala obilico domačih živali na zgornjem Štajerskem; na koncu se je izkazalo da je šlo za zelo velikega volka. - op. a.

489 S.n., 11. in 23. 2. 1914.

490 Dan, 21. 2. 1914.

Višehrada. Trst, Gorica in več sosednih mest je bilo zastopanih." Na maškaradi je bilo tudi dosti častnikov, posebno domobrancev. Pri prvi četvorki je nastopilo 118 parov, pri drugi 196 in pri tretji - že zjutraj 114. Videti je bilo najrazličnejše maske - češke, italijanske, indijske noše, razne harlekine, klovne, viteze, hudiče, nagajive satanele, albanski stolček (aktualno) ... Med godbo in petjem se je sprehajala družba na korzu do jutra.⁴⁹¹

23. 2. so svojo maškarado priredili turnvereinovski Nemci. V Kazini so priredili poslovilno slavje za princa Karnevala, ki "za eno leto odhaja v pokoj." Za nemaskirane je bila obvezna plesna obleka oz. frak ali smoking. Steklena dvorana Kazine - dekorirana z zastavami in obeski - je bila zasedena do zadnjega prostorčka. Razvil se je živahen ples, četvorko je plesalo okrog 100 parov. Ljubljanski nemški salonski orkester je nastopil v kitajskih maskah kot "prekomorska glasbena kapela". Njim je šla posebna zahvala, saj so se nesebično odrekli lastnemu rajanju. Bilo je mnogo mask - dosti pozornosti je izzvala vesela skupina pivskih steklenic, kakor tudi skrivnostni menih ... Po krajšem premoru je bila na vrsti "opera" Rensko zlato, ki jo je izvedla domača "operna" skupina "Dreisaus"... Nastopajoče osebe - bogovi Wotan, Thor, Freya ... so bile brezhibno uprizorjene, komična inscenacija pa je bila na visoki ravni. V glavnih vlogah so igrali turnarji: ing. Dobrowny, M. Berdnik, F. Hrieber. Delo, za katerega je napisal partituro in ga odsko postavil Fritz Klauertz, je bilo deležno viharnega odobravanja. Adamitsch je igro spremljal na klavirju, Klementsčitsch je zelo dobro vodil režijo. K izvrstnemu razpoloženju večera sta pripomogla še bitka s konfeti in šaljiva pošta. Plesa željni so se vrteli do jutra. Večer je bil pristopen le turnarjem, "obiskale so ga družine iz najboljše družbe". (L.Z.)⁴⁹² Priimki sodelujočih v šaljivi operi, dopuščajo dvom v pristno arijstvo velikega števila turnarjev.

Istega večera je imel Družabni klub v Unionu svojo običajno zabavo.⁴⁹³

Na pustni torek, 24. 2., je Sokol z maškarado v Narodnem domu obhajal 50-letnico prve maškarade Južnega Sokola. Zbralo se je veliko število mask - do polnoči 600 - pri prvi četvorki pa je nastopilo 100 parov. Prišla je množica zanimivih mask - dva potepuha sta npr. prikazovala bedo proletariata, dve vreči milijonov pa blišč zgornjih deset tisoč ...⁴⁹⁴

Tega večera je bilo živahno tudi v veliki dvorani Mestnega doma. Tam se je zbrala nekoliko manj elitna družba - potekal je veliki ples I. skupine mesarjev. "Občinstva iz zavednih mesarskih krogov je bilo toliko, da je žal le premalo prostora ostalo za plesa željne." Da napredni mesarji uživajo ugled, so pričali častni obiskovalci - državni in deželni poslanec prof. Ravnikar, deželna poslanca prof. Reisner in g. Turk, občinski svetniki, predsednik planinskega društva dr. Tominšek.⁴⁹⁵

Po pustnem torku se je plaz predpustnih zabav, ki se je začel takoj po novem letu, ustavil, kot bi odrezal. Predpust je dodobra izpraznil denarnice rajanja

491 S.n., 11. in 26. 2. 1914; L.Z., 19. in 24. 2. 1914.

492 L.Z., 16. in 27. 2. 1914.

493 Sl., 21. 2. 1914.

494 S.n., 24. 2. 1914; L.Z., 25. 2. 1914.

495 S.n., 24. in 25. 2. 1914.

željnih, polnil društvene blagajne in utrujal politike. Ti so zabave pridno obiskovali - da se ne bi zamerili volilcem, pripadajočim posameznemu stanu oz. temu ali onemu društvu.

Poleg vsega navedenega je bilo še veliko zabav v organizaciji posameznikov - hotelirjev in gostilničarjev: npr. v hotelu Lloyd, Pri Auerju, v gostilni Leon, Pri Flegarju na Dolenjski cesti in še na mnogih drugih krajih v Ljubljani in okolici.

družabno-zabavne prireditve:	19
liberalci	12
klerikalci	2
Nemci	1
ostali	4

Število zabav je - če vzamemo v ozir, da je v februarju sezona zabav zaradi nastopa posta trajala le tri tedne - bilo na isti ravni kot januarja.

I/4 OSTALO

Slovenca veselo predpustno vzdušje ni odvrnilo od ogorčenega pisanja: "Kakšni so naši liberalci ... Zadnje čase so se liberalci vrgli na naše ljudi, kateri so v službah pri njihovih podjetjih, trgovinah ali delavnicah. Posebno so jim pri srcu naši Orli in telovadkinje. Ni dovolj, da jih šikanirajo in zasramujejo včasih celo vpricho gostov, še to se je primerilo v dveh slučajih pred kratkim, da se jim odločno prepoveduje udeleževanje telovadbe pri Orlih, sicer so odpuščeni iz službe! V enem slučaju so eno telovadkinjo proti njeni volji vpisali k Sokolom." V članku so klerikalci grozili še s protiukrepi, če se šikaniranje ne bo končalo, saj je po njihovih besedah dosti Sokolov gnezdilo po klerikalnih trgovinah. Pozvali so vse somišljenike, naj se uprejo in jim o pritiskih poročajo.⁴⁹⁶ Slovenec se je tudi zgražal nad barbarstvom Sokolov, ki so si pri pogrebu nadsvetnika Višnikarja drznili korakati pred križem.⁴⁹⁷

O delovanju dobro znanega Šentpeterskega prosvetnega društva in njegovih rezultatih je Slovenec nadrobno poročal z njegovega občnega zbora 19. 2. V okviru društva je obstajalo šest odsekov: damski, dramatični, tamburaški, pevski, fantovski in dekliski telovadni odsek. Društvo je štelo 155 članov, 164 članic, 11 podpornih in dva častna člana. V zadnji sezoni je pripravilo dve predstavi, božičnico in 15 predavanj; pevski zbor je štel 40 članov, igralski odsek 25, tamburaški odsek 8-9 fantov. V imenu igralskega odseka je poročal kaplan Podbevšek, ki je omenjal pomanjkanje dobrih iger ter priporočal posebno opreznost pri izbiri, "ki mora biti pri nas tem večja, če pomislimo, da je obisk od strani otrok pri naših predstavah vedno jako številen." Kaplan je tudi izražal svoje veselje nad tem, "da so naše igre večinoma resne vsebine vedno dobro obiskane - kar kaže, da imajo naši ljudje veliko zmisla za resno in pravo stvar."⁴⁹⁸

Ples tango, ki se mu je sedaj pridružila tudi la Furlana, je še vedno zelo razburjal časnike v Slovincu: "Slovenska liberalna kultura ... Slovenski narod v notici "La Furlana zmaguje nad tangom" cinično piše: "Papež je lahko zadovoljen, kajti še nikoli ni bil tako popularen, kakor sedaj. Ni si zastonj ohranil v spominu veselih uric, ko je še dijak ali mlad kaplan polnoprse Furlanke sukali v brezskrbnem plesu. Njegov nasvet naj se namesto tanga pleše Furlana je vzbudil pozornost posebno po latinskem mestu." To je torej milje, v katerem živi slovenska liberalna stranka. Tako lažljivo surovo in podlo bi ne pisali o cerkvenih dostojanstvenikih niti afriški divjaki. Naravnost škandal je, da ima slovenski narod tak list."⁴⁹⁹

Liberalci pa se niso pustili motiti in so dalje gonili svojo zgodbo o la Furlani. V svoji reklami za sokolsko maškarado so poudarjali: "Dasi je bilo namepravano pri maškeradi plesati tango, se je namen opustil in že se pripravlja novi

496 Sl., 7. 2. 1914.

497 Sl., 9. 2. 1914.

498 Sl., 23. 2. 1914.

499 Sl., 11. 2. 1914 - citira S.n. z dne 10. 2. 1914.

moderen ples "la Furlana". V zgornjih prostorih Narodnega doma bo videti tudi oni ples, za katerega je celo sv. oče papež trdil, da je dostojen in priporočljiv."⁵⁰⁰

Da pa predpust - na veliko zadovoljstvo klerikalcev - ni bil tisto, kar je bil nekoč, je zatrjeval Slovenec v članku o pustovanju v Ljubljani: "Sedaj vse peša. Nihče se več ne zmeni za to; celo v Ljubljani je bila pred leti Zvezda in Kongresni trg pravi "eldorado" maškar in tudi vozovi so bili lepo okinčani. Pešci so se obmetavali s konfetijem, z voz in kazinskega balkona pa je deževalo sladkorja, bonbon, jabolk, pomaranč in tudi obilo krajcarjev. Šole, tovarne, delavnice, celo nekateri uradi so bili zaradi "korza" pustni torek popoldne zaprti. Vse je vrelo v Zvezdo, mlado in staro, siromaki in bogati. In sedaj? Kakor druge dni vse pusto in prazno! Nekaj predpustnih veselic pa je konec vsega in pa pogreb pusta po vojašnicah." Pisec je še nadalje razlagal, kako tudi na deželi ni dosti drugače, čeprav so včasih tam ta praznik na veliko proslavljali. Končna sodba je bila: "Bili so to stari časi, ki so pokvarjali moralo in popolnoma praznili žepe."⁵⁰¹

Na brezskrbno predpustno vzdušje pa je že legala senca. Pošast srbofilstva je čedalje bolj plašila avstrijske oblastnike. V prvi polovici meseca je prišlo do več hišnih preiskav, katere je med drugimi sprožila tudi znana gospa Theimer. Ta je obtožila podžupana dr. Trillerja in dr. Oražna, da sta srbofila in da sta Srbom v slučaju avstrijsko-srbske vojne obljubila pomoč Sokolov. Tako so hišo premetali tudi pri dr. Oražnu. Preiskava je bila ustavljena 16. 2., Theimeričina ovadba pa je bila označena kot plod bolnih živcev.⁵⁰²

Postajalo je tudi vse bolj pomembno, kaj se govori v sproščenih družbah. Dan je svaril: "Pozor na ovaduhe - z raznih strani smo bili opozorjeni na to, da se v zadnjih časih v slovenskih družbah po javnih lokalih vrivajo neznanci; zlasti tedaj, ko postane družba bolj vesela. Ti se kažejo navadno silno narodni, slovenski, hrvaški, srbski in sploh jugoslovanski in slovanski narodnjaki ter skušajo družbo na vsak način zapesti v pogovor o jugoslovanskem vprašanju, pri čemer na vso moč udrihajo po vladi in nesposobnih avstrijskih diplomatih. Najeli so jih taki, ki hočejo Slovencem pritisniti pečat izdajalca."⁵⁰³ Zanimivo je, da je skoraj identično svarilo istega dne objavil tudi Slovenec.

društvene prireditve:	49
predavanja	20
kulturno-umetniške prireditve	4
kulturno-zabavne prireditve	6
družabno-zabavne prireditve	19
- - - - -	

500 S.n., 12. 2. 1914.

501 Sl., 24. 2. 1914.

502 Sl., 11., 13. in 16. 2. 1914.

503 Dan, 18. 2. 1914.

liberalci	19
klerikalci	19
Nemci	4
socialdemokrati	1
ostali	6

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

V mesecu februarju je ljubljanska publika ostala brez gostovanja zagrebške opere. Ta je bila namreč zaradi lastnih obveznosti zadržana doma. Domača drama je čedalje bolj pešala - število njenih predstav se je občutno manjšalo.

Prve predstave v mesecu februarju so izvedli v nedeljo, 1. 2. Nemško gledališče je popoldne ponovilo opereto "Künstlerblut" ("Umetniška kri"), zvečer pa tri krepke enodejanke: "Die G'schamige" ("Sramežljivka") - dialog Neihartha, Österreicherjevo "Das Bett Napoleons" ("Napoleonovo posteljo") in "Das starke Stück" ("Močni komad") Juliusa Horsta. Enodejanke so bile precej drzne, vendar jih je ljubezniva uprizoritev dam Hartove, Linhartove in Reimarjeve kot tudi g. Ferstla in g. Holgerja prikazala v blažji luči.⁵⁰⁴ Tega dne so v Deželnem gledališču uprizorili burki "Naši bahači" in "Tretji eskadron".⁵⁰⁵

Naslednjega dne, 2. 2., so zvečer na nemškem odru nastopili s Schendlovo opereto "Zigeunerprimas" ("Ciganski primas"), pred tem pa so že popoldne ponovili veseloigro "Hofgunst" ("Naklonjenost dvora").⁵⁰⁶ V Deželnem gledališču so ta dan ponovili burki "Tretji eskadron" in "Naši bahači".⁵⁰⁷

Ponovitev že tolikokrat ponovljene operete "Der lachende Ehemann" ("Nasmejani soprog"), 3. 2. - v kateri je kot gost nastopil H. Roche v vlogi navnega in dobrosrčnega moža - "zaradi prezasičenosti publike ni bila dobro obiskana." (L.Z.)⁵⁰⁸

5. 2. so na nemškem odru prvič izvedli Thomovo ljudsko igro "Magdalena". Predstavljeni so bili resnični ljudski tipi iz zgornje Bavarske. Občinstva je bilo vse polno, Kopalova režija pa je doživela velik uspeh. Kopal je bil uspešen tudi v vlogi očeta propadlega dekleta, ki jo je zaigrala Hartova. Z naivno omejenostjo je uspešno odigrala lahkomišelnost dekleta, ki se svoje propalosti niti ne zaveda.⁵⁰⁹

7. 2. so imeli v nemškem gledališču spet benefično predstavo, najavljeno

504 L.Z., 3. 2. 1914 in Nemški gledališki listi; Narodni muzej v Ljubljani.

505 Zbirka fotografij gledaliških letakov in fond Dramatično društvo - Blagajniška knjiga za sezono 1913/14 (392/mapa 72-197); oboje v Slovenskem gledališkem muzeju v Ljubljani.

506 L.Z., 4. 2. 1914 in Nemški gledališki listi.

507 Prav tam.

508 L.Z., 5. 2. 1914.

509 L.Z., 7. 2. 1914.

kot komedijo "Charakter" ("Karakterji") - tokrat v korist vodje igralcev in igralca Kopala. Kopal je v tej igri nastopil v trojni vlogi, kot avtor, režiser in igralec. Šlo je za pozo oz. parodijo na dvoboje, katerim je avtor nasprotoval. Gledalci so Kopala častili, mu vzklikali in ga obmetavali z rožami.⁵¹⁰

8. 2. je na odru nemškega gledališča gostovala celovška opera s ponovitvijo "Othella", pred tem so popoldne ponovili opereto "Das Farmermädchen" ("Farmarsko dekle").⁵¹¹

V nedeljo, 8. 2., je bilo po daljšem času v Deželnem gledališču spet mogoče videti dosti gledalcev. Popoldne so ponovili burko "Naši bahači", zvečer pa Jurčičevo narodno igro s petjem in godbo "Deseti brat". Vsi igralci so bili zelo dobri, le Povhe je - kot ponavadi - "bil vesten toda njegova komika je sodila v stilizirane burke."(S.n.) Sl. je bil v svoji oceni še ostrejši in je opozarjal, da Povhe prodaja bedaste štose in išče stik z poceni sedeži in stojšči na galeriji. "Povhe - Krjavelj oz. Krjavelj - Povhe ... sedaj je bilo gledališče dva meseca prazno in seveda galerija tudi. To pot pa je bilo polno in Povhe je našel kontakt s sedeži od 1.20 K navzdol. Pri prvem nastopu v drugem dejanju je bil resen, od tu pa je lezel čedalje bolj v kože raznih klovnov. Njegov strah pred Piškavom je bil sijajna cirkuška atrakcija. Pri igri je sodeloval LDO - pa kako ... Takt se je med odrom in orkestrom lovil kot slepe miši, godala so še, a pihala so večkrat hreščala vmes in pretila, da prevrnejo vse."

Sicer pa so bili vsi časopisi vžičeni nad nepričakovano dobrim obiskom.⁵¹²

Nemški igralci so že 10. 2. nastopili z opereto "Zigeunerprimas" ("Ciganski primas"), 12. 2. pa so ponovili tri enodejanke, s katerimi so nastopili že 1. 2.

14. 2. so nemški gledališčniki uprizorili Jonesovo opereto "Geisha", tokrat v benefic prvega tenorja Aussima. Opereta je bila seveda bogata z mikavnimi melodijami, petjem, plesi in lepo dekoracijo. Gledalci so kot navadno slavili beneficienta z aplavzi, venci in klici na oder.⁵¹³

Tudi naslednjega dne, 15. 2., so zvečer uprizorili opereto, primerno za predpustni čas - to je bilo Ziehrerjevo delo: "Fürst Casimir" ("Knez Kazimir"). Lahkotno, veselo delo, polno plesa. Kraljica večera je bila gdč. Tschoyer, samorasla in živahna Dunajčanka. Zgodba sama je bila kot navadno obrabljena: lažni knez Kazimir hoče bogato dekle - hči lastnika tovarne klobas, odpeljati v svojo "domovino", vendar kupleti na račun ljubljanskih krajevnih razmer niso ostali brez učinka. Pred tem so to nedeljo popoldne ponovili tudi burko "Frau Präsidentin" ("Gospa predsednica").⁵¹⁴

510 L.Z., 6. in 9. 2. 1914.

511 L.Z., 6. 2. 1914.

512 L.Z., 9. 2. 1914; Sl., 6. in 11. 2. 1914; S.n., 9. 2. 1914.

513 L.Z., 16. 2. 1914.

514 L.Z., 16. 2. 1914.

Josip Povhe

Istega dne so imeli v Deželnem gledališču na sporedu dve predstavi - popoldne ponovitev "Desetega brata", zvečer pa predpustno burko K. Laufa in W. Jacobija "Velika repatica ali konec sveta". "Repatica" je iskala efekte v vsebini, ki govori o tem, kako se ob napovedani katastrofi sveta značaji oseb spreminjajo v čista nasprotja tistega, kar so bili prej. Tudi tokrat so zadeli pravi igri in imeli polno dvorano. S.n. je predstavi spet ocenjeval dokaj naklonjeno, Sl. pa prikazani igri ni prizanašal in se je zgražal predvsem nad ponovitvijo "Desetega brata": "Povhe ostal Povhe - imel stik le z galerijo ... Krjavljevi kozji pri-skrbite še kozla, potem lahko igrate pri polnem gledališču scene v Krjavljevi bajti še celo sezono. To bo atrakcija za velike in male otroke. Naša drama more živeti le ob krjavljevanju in kozjem meketanju. Komet je - brez lož - napolnil gledališče; igra je fabrikant brez vsake vrednosti, predpustnega smeha je bilo dosti in preveč." L.Z. se je spet hudoval, ker je bila lokalizacija igre samo

nakazana, ne pa tudi izpeljana.⁵¹⁵

17. 2. so na nemškem odru pred dobro zasedeno dvorano igrali Molnarjevo komedijo "Teufel" ("Hudič"). V naslovni vlogi je nastopil sam direktor Schramm. "Igralo se je hitro, da gledalci večkrat niso mogli niti dojeti odigrane scene. Mnogo je bilo besednih iger in aforizmov Schramma - hudiča." Te zbadljivke so bile na meji dostojnosti, saj je poročevalec poudaril, "naj bo pripomnjeno, da morajo dame v gledališki dvorani ob sarkastičnih pripombah "Satana" za trenutek pozabiti na oliko in družabno dostojnost."⁵¹⁶

Od 19. do 21. 2. je provincialna Ljubljana lahko uživala v pravem dunajskem gledališču. Na gostovanje v ljubljansko nemško Jubilejno gledališče je prišel Dunajski mladinski operetni ansambel. 19. 2. so nastopili z Millöckerjevo opereto "Sieben Schwaben" ("Sedem Švabov"). Najbolj sta blestela subreta Beckova in pevski komik Alexander, katerima je publika dala vso priznanje.⁵¹⁷

20. 2. je bil na sporedu večer gostujočega ansambla z naslednjim programom:

1. ob glasbi Bayerja: balet Puppenfee
2. mladinski kabaret (petje, ples in deklamacije)
3. Schneiderjeva enodejanka Picarde in Kurmärker

21. 2. so nastopili z Sullivanovo opereto "Mikado", kjer so največjo pozornost vzbudili ekscentrični plesi, katere so krasno odplesale v slikovite kustume oblečene dame. Predstava je dosegla sijajen uspeh - bila je razgibana, polna parodije in humorja.⁵¹⁸

V nedeljo, 22. 2., je bilo dunajskega "svetovljanstva" že konec in lahke muzike večno lačni Ljubljančani so se morali zadovoljiti s ponovitvami operet - popoldne s "Zigeunerprimasom" ("Ciganskim primasem"), zvečer z "Geisho".⁵¹⁹

Na pustno nedeljo so v Deželnem gledališču ponovili predpustno burko "Velika repatica ali konec sveta". Predstava je bila končana že ob petih. Razlog, da so imeli na sporedu samo eno predstavo in da je bilo te tako zgodaj konec, je bil - kot so v inseratu izrecno navedli - v več predpustnicah, ki so se odvijale to nedeljo.⁵²⁰

Na pustni torek so v nemškem gledališču uprizorili veseloigro E. Heltaija "Die Modistin" ("Modistka"). Šlo je za puhlico - slavna igralka si zaželi nekaj miru in začne življenje na novo kot navadna modistka. Gledalcev je bilo kljub karnevalu zelo dosti.⁵²¹

V Deželnem gledališču so istega dne nastopili z igro s petjem in godbo "Lumpacij Vagabund". Igralci so bili ob dobrem obisku deležni dokaj ugodne kritike.⁵²²

26. 2. je na nemškem odru gostovala že nekoliko zastarela oblika gledališke

515 S.n., 16. 2. 1914; Sl., 18. 2. 1914; L.Z., 17. 2. 1914.

516 L.Z., 16. in 18. 2. 1914.

517 L.Z., 20. 2. 1914.

518 L.Z., 24. 2. 1914.

519 L.Z., 21. 2. 1914.

520 S.n., 18. 2. 1914; Sl., 19. 2. 1914.

521 L.Z., 24. in 26. 2. 1914.

522 Sl., 24. in 26. 2. 1914; L.Z., 24. 2. 1914; S.n., 24. 2. 1914.

predstave - melodrama. Šlo je za wagnerjansko delo Humperdincka: "Königskinder" ("Kraljevi otroci"). Izvajali so jo v benefic kapelnega mojstra Adlerja. Zelo težko delo so igralci pripravili z veliko truda in gorečnosti ter dobro izvedli - posebej gdč. Reimar.⁵²³

Medtem ko so Nemci uprizarjali melodramo, so v Deželnem gledališču 26. 2. nastopili z dramo G. Wieda "Stari paviljon". Drama je po sami zasnovi zahtevala veliko individualnih interpretov - umetnikov, ki jih je imelo slovensko Deželno gledališče v tej sezoni še veliko manj kot običajno. Vendar so storili vse, kar se je v danih razmerah dalo narediti in vodstvo gledališča je to pot nudilo prav resen umetniški večer. Obisk je bil - presenetljivo dober. Nad igro se je navduševal L.Z. in zapisal, da si zasluži ponovitev.⁵²⁴

V soboto, 28. 2., so v nemškem gledališču uprizorili noviteto - Nedbalovo opero "Polenblut" ("Poljska kri"), ki jo je hrvaška opera na slovenskem odru v tej sezoni že izvajala. Novost je ob polni hiši dosegla sijajen uspeh.⁵²⁵

gledališke predstave: 34

slovensko gledališče 11 (1 drama, 10 burk/veseloiger/lj. iger)

nemško gledališče 23 (2 drami, 14 operet, 4 burke/veseloigre/lj. igre,
1 komedija, 1 opera, 1 pisani večer)

Na odru slovenskega Deželnega gledališča se je ob izpadu gostovanj hrvaške opere zvrstilo občutno manj predstav kot mesec poprej. Razen ene so bile vse izbrane tako, da je bila blagajna čimbolj polna.

Nemško Jubilejno gledališče se od svojega koncepta ni oddaljilo in je igralo le "na sigurno". Rahel porast v številu uprizoritev v nemškem gledališču gre na račun gostovanja dunajskega odra. Manjše število v februarju uprizorjenih predstav lahko pripišemo tudi sezoni predpustnic.

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Občinstvo kinematografa Ideal je od torika 10. do petka 13. 2. lahko "uživalo" v nečem novem. Na sporedu je bil film "S fotografskim aparatom na bojišču". Prikazovali so se "krvavi, strašni in uničujoči boji med Bolgari in Grki." Glavni prizori v filmu so bili: "infanterijskih krogel v prsi - strašne rane, ki jih povzročajo dum-dum krogle - strelji v stegna - strelji v lakti - bajonetni ubodi - ranjenec, ki ga je udarilo osem delov granate - del lobanje odstreljen - pogreb mrtvih - vojni grobovi ..." Reklama v S.n. je obljubljala mnogo: "Kar se je zdaj predstavljalo v kinematografu, je bil le odlomek; danes in pa prihodnjih par dni se pa v kinematografu predstavlja pravi boj razjarjenih sovražnikov ter se s strahovito natančnostjo pokažejo tudi posledice vojne. Na vsak način naj si

523 L.Z., 26. in 27. 2. 1914.

524 L.Z., 27. 2. 1914.

525 L.Z., 4. 3. 1914.

vsakdo ogleda to predstavo, ker potem šele bo tozadevno čtivo in popise lahko razumel. Predstave vsak dan ob 3., 4., 5., 6., 7., 8. in 9. uri."⁵²⁶

Opis spominja na kak učni film, ki si ga ponavadi ogledujejo medicinci - specializanti na oddelku za sodno medicino. Ironija usode je, da so si ga z zanimanjem ogledovali tudi mnogi izmed tistih, ki so lahko tovrstne "zanimivosti" že čez nekaj mesecev preizkusili v živo in na sebi. Preseneča tudi neke vrste brezbriznost v reklami, ki bi lahko npr. poudarjala protivojno komponento tovrstnega filma. Toda film se je - sodeč po reklami - ponujal le kot možnost zadovoljevanja radovednosti oz. voayerskega opazovanja nečesa groznega, nenavadnega, vendar Ljubljančanom docela nenevarnega dogajanja, ki obstaja v drugem svetu in jih nikakor ne more doseči. Kot da se vse skupaj ni dogajalo le nekaj sto kilometrov proč ...

Sicer pa je kino Ideal kot ponavadi deloval s psihiatričnega stališča zelo pozitivno. Vsak dan je tekel kot gladko namazan stroj za katarzo oz. za sproščanje emocij v enostavni in čisti obliki - žalosti, sočutja, strahu, veselja in smeha. V tem smislu najbolj bodejo v oči reklame kot npr.: "Brez domovine, krasna ginljiva drama s predigo in 5. dejanji, je dosegla kar najlepši uspeh. Nobeno pero pa ne more opisati tega mojsterskega dela, ogledati si ga mora vsakdo sam in nedvomno bo zadovoljen. Živa slika nam kaže križev pot ubogega dečka, preganjanega zaradi dediščine. To prekrasno delo se predvaja samo še danes in jutri."⁵²⁷

Kino Ideal pri svojih reklamah ni imel nikakršnih skrupulov in je odkrito ponujal glavne adute svojih filmov npr. - "Sin jetnice ... Nordiskdrama je na sporedu v petek, 27. 2. - lahko razumljivo dejanje, pretresujoči momenti, lepi posnetki in prizori."⁵²⁸

Slovensko gledališče v spopadu s tako "močnim" nasprotnikom vsekakor ni imelo nobenih možnosti. Ne samo zato, ker je bil kino nov, moderen in "nobel", ampak tudi (ali predvsem?) zato, ker se mu v večini primerov ni bilo treba ozirati na razne umetnostne vrednote in podobno navlako, pač pa je lahko strankam brez ovinkov in zadržkov ponudil tisto, kar so potrebovale.

II/3 KONCERTI

Filharmonično društvo je 9. 2. priredilo komorni koncert za klavir in godalni kvartet, na katerem je nastopila pianistka Mitzi Rossaneli iz Ptujja. Na sporedu so bila dela Schuberta, Chopina, Bacha, Brahmsa in Dvoraka.⁵²⁹

19. 2. je bil na sporedu drugi koncert slavne pevke Walborge Swärdströmove.

⁵²⁶ S.n., 10. 2. 1914.

⁵²⁷ S.n., 18. 2. 1914.

⁵²⁸ S.n., 26. 2. 1914.

⁵²⁹ L.Z., 11. 2. 1914; Začeli so s Schubertovim godalnim kvartetom v d-molu, nato je nastopila gdč. Rossaneli z Brahmsovo rapsodijo op. št. 70 in Chopinovo etudo op. 25, nadaljevala pa z Saint-Saensovo gavoto, ki jo je ta predelal po Bachu, za prisrčen aplavz pa se je zahvalila z nekoliko prehitro odigranim Brahmsom; s sodelovanjem kvarteta je izvedla Dvořakov klavirski kvintet op. 81.

Nastopila je v veliki dvorani Uniona z obsežnim sporedom skandinavskih in nemških avtorjev in bila spet nepozabna. "Aplavz je bil gorak, močan in iskren, kakor je med mirnimi in hladnimi našimi meščani redka navada, občinstvo je bilo tako zavzeto in zadovoljno, da kar ni hotelo vstati s sedežev, dokler niso pričakali namečka. Ljudi se je trlo, rinili so v gručah zdaj sem zdaj tja." (Sl.) Koncertu so prisostvovali šolski inšpektor Hubad, deželni glavar Šušteršič in župan Tavčar.⁵³⁰

LDO in godba 27. reg. sta tudi v februarju imela dosti dela s sodelovanjem pri predpustnicah. Tako od samostojnih nastopov beležimo le dva nedeljska koncerta na prostem - LDO-jev na mestnem drsališču v nedeljo, 8. 2., in pa promenadni koncert godbe 27. reg. 22. 2. v Zvezdi.⁵³¹

koncerti:	4
FD	1
GM	1
27. reg.	1
LDO	1

II/4 OSTALO

Slab obisk Deželnega gledališča je imel za posledico tudi prenehanje delovanja brezplačne dramske šole, ki se je začela v prvih dneh decembra preteklega leta pod Skrbinškovim vodstvom. Ta se je zdaj ves zagrenjen oglasil v časopisju. Povedal je, da je imel 60 gojencev, razdeljenih v tri skupine. Vsaka je imela po dve uri vaj na teden - več jih pri 60-ih učencih ni bilo možno. Skrbinšek je poudaril, da ni učil šablonsko, pač pa se je posvetil talentom. "Naše občinstvo ne zasluži boljše gledališče, kakor ga ima, saj ne stori nič za njegov procvit. S tem, da je onemogočilo resno slovensko dramsko šolo takoj ob njenem rojstvu, si je nakopalo nov kulturni greh." je svoje pisanje gnevno zaključil Milan Skrbinšek.⁵³²

530 Sl., 20. 2. 1914.

531 S.n., 7. 2. 1914; L.Z., 21. 2. 1914 - spored:

1. Dostal: "Flieger", Marsch
2. Zajc: "Die Hexe von Boissy"
3. E. Strauss: "Doctrinen" Walzer
4. Puccini: "Madam Butterfly", Phantasie
5. Strauss: "Der tapfere Soldat" - Intermezzo
6. Delibes: Präludium und Walzer aus "Coppelia"

532 S.n., 12. 2. 1914.

Milan Skrbinšek

institucionalne prireditve - februar 1914:	38
gledališke predstave	34
koncerti	4

slovenske institucije	13
nemške institucije	24
ostalo (voj. godba)	1

Institucionalne prireditve so morale nekoliko stopiti v ozadje, saj se je občinstvo zanimalo predvsem za društvene in gostilniške predpustne zabave.

Preostanka slovenskih kulturnih institucij - Deželno gledališče in LDO (bivša Slovenska filharmonija) sta čedalje bolj odmirala.

MAREC (Postni čas - žalostni čas, ni plesov in zabav, pozornost občinstva je zopet usmerjena h gledališču.)

Mesec marec je bil zaznamovan s petstoto obletnico zadnjega ustoličenja kroškega vojvode na Gosposvetškem polju. Oblasti o kakšni uradni proslavi niso hotele nič slišati. Nacionalistično navdahnjeni slovenski srednješolci, povezani v tajno organizacijo Preporod, so pripravili na dan obletnice enodnevno stavko. Najbolj jih je jezilo dejstvo, da so morali proslavljati vse nemške nacionalne praznike, npr. Schillerjev dan, obletnico bitke pri Leipzigu ... ob tem pa nobene slovenskega nacionalnega praznika. 18. marca - na dan obletnice ustoličenja Ernesta Železnega, so tako izostali od pouka in imeli dopoldne pri franciškanih spominsko mašo.

Ljubljanska policija je reagirala zelo panično in je v teh dnevih poslala toliko svojih ljudi na ulice, kot bi po Ljubljani hodile nevarne bande. Štrajk se je nadaljeval 20. 3., ko so na II. državni gimnaziji začeli s preiskavo in dijakom niso hoteli dati garancij, da nihče ne bo kaznovan. Vsa zadeva je v nekaj dneh pojenjala, v zvezi z njo pa je bilo izvršeno tudi nekaj aretacij (npr. Zalar, Endlicher), preporodovce pa so kasneje postavili tudi pred sodišče.

V tem burnem dogajanju so hoteli klerikalci preprečiti korporativni nastop dijaštva, ga od stavke odvrčali, rotili, naj se vrne v šolo, klicali starše naj, svoje otroke peljejo v šolo ... Dan je dijake k stavki še podžigal, Slovenski narod pa jih je zaradi njihove akcije hvalil - "Edino dijaštvo je v svojem narodnem ponosu proslavilo proti višji volji naš skupni praznik."⁵³³ Vendar jih je tudi S.n. kmalu zaskrbljeno nagovarjal, naj bodo pametni in se po uspeli stavki vrnejo v šole, ker bo oblast naredila red, braniti pa jih bo težko, saj "ni državnega zbora in v državi praktično vlada absolutizem."⁵³⁴

28. 3. je S.n. prinesel vest, da so zaprli Zalarja in Endlicherja po čl. 24 tiskovnega zakona zaradi razpečevanja dijaške brošure "Klic od Gospe svete" in to kljub temu, da ta člen ni predvideval zaporne kazni. Iz časopisne polemike je razvidno, da so imeli klerikalci odkrit namen liberalce obtožiti za organizacijo stavke in zlorabo mladine. Posebej so napadali skrajno strujo, ki se je oglašala preko časopisov Dan in Jugoslovan.⁵³⁵

Senca, ki je skalila predpustno veselje, je v postu dobila jasnejše obrise.

To pa ni zmotilo zagrizene liberalno-klerikalne vojne na kulturnem področju. Tako se je proces "ločevanja duhov" zaključil v Slovenski matici. Iz njenega odbora so "izginili" vsi klerikalci: "Zadnjo nedeljo je imela v Ljubljani občni zbor Slovenska matica, namesto da bi se ta zbor spomnil duhovnov, ki so "Matico" pomagali ustanoviti in z agitacijo in peresom bolj podpirali, kakor vsak drugi stan, so pometli iz odbora dva duhovna - dr. Debevca in dr. Josipa Grudna ter njuna somišljenika dr. Mantuanija in dr. Tomiška, ki so bili proti liberalcem zelo blagi in obzirni, a tudi oni niso našli milosti - pognali so jih za Koblarjem,

533 S.n., 18. 3. 1914.

534 S.n., 20. 3. 1914.

535 Glej npr. Sl., 24. 3. 1914.

ker niso bili liberalci ... Namesto, da bi proti grozeči nemški nevarnosti ohranili enotnost, liberalci dajejo vse na dvoje.”⁵³⁶

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

V nedeljo, 1. 3., sta bili dve predavanji. V Rokodelskem domu je imel prof. F. Verbic "javno skioptično predavanje" (verjetno v organizaciji SKSZ - op. a.) o botaniki. Vstopnine ni bilo, predavatelj pa je predstavil tako domače rastline kot tudi bujne rastline tropskega podnebja.⁵³⁷ V Šentjakobskem prosvetnem društvu so organizirali predavanje dr. Natlačena.⁵³⁸

Šentpetersko prosvetno društvo je 5. 3. priredilo poučno predavanje prof. dr. Vinka Šarabona "Križem sveta".⁵³⁹

Predavanje z dosti bolj ugledno publiko je 6. 3. organiziralo nemško društvo Kazina - to je bilo "prvo poljudno predavanje društva Kazina". (L.Z.) Nastopil je Michelangelo baron Zois, ki je govoril o 2000-letni zgodovini Aquileje, tega "umetnostnega in zgodovinskega biserja avstrijskega juga". Razlagal je o posameznih umetnostnozgodovinskih obdobjih, ki se v Ogleju kažejo že od antike dalje ter potegnil zanimive primerjave z Ravenno, Porečem in drugimi kraji. Predavanje, ki je trajalo uro in četrt, je prišla poslušat sama izbrana družba, med katero sta bila najbolj ugledna deželni predsednik Schwarz in general-major Scotti.⁵⁴⁰

12. 3. je v društvenih prostorih Šentpeterskega prosvetnega društva predaval ravnatelj slovenske trgovske šole B. Remec.⁵⁴¹

Nemški Turnverein je 13. 3. v svoji članski sobi v Kazini pripravil predavanje dr. G. Sausenga. Shod je potekal ob - za njihove sestanke običajni, zarotniško pozni uri - desetih zvečer. Tema je bila času zelo primerna: "O nemškem zaščitnem delu in naseljevanju" (Über deutsche Schutzarbeit und Besiedelung).⁵⁴²

Zelo aktualno je bilo tudi predavanje prof. Roberta Kende: "Gospodstvo polje ob 500-letnici ustoličenja zadnjega koroškega vojvode". Predavanje je 16. 3. - na predvečer dijaškega štrajka - v Mestnem domu priredilo liberalno društvo Akademija. Predavatelja so takoj pri vstopu s ploskanjem pozdravili mnogoštevilni poslušalci, zlasti je bilo dosti srednješolske mladine, tako da je bila dvorana skoraj polna. Občinstvo je sledilo predavanju z največjo pozornostjo in ni skoparilo s pohvalami. (S.n.) L.Z. je poročal, da se je na predavanju Akademije zbralo toliko poslušalstva kot še nikoli. "Predavatelj je opisoval naselitev in zgodovinski razvoj Slovencev v njihovi državi Karantaniji od naselitve pa do zad-

536 Sl., 21. 3. 1914.

537 Sl., 26. 2. 1914.

538 Prav tam.

539 Sl., 5. 3. 1914.

540 L.Z., 9. 3. 1914.

541 Sl., 11. 3. 1914.

542 L.Z., 13. 3. 1914.

njega samostojnega karantanskega knez Etgarja. Nazadnje je opisal ustoličevanje v slovenskem jeziku kot zadnji znak samostojnosti." Predavatelj je tudi kritiziral zgodovinarja Puntscharta in Goldmanna, požel pa viharen aplavz. (L.Z.)⁵⁴³

Zgodovinsko naravnano je bilo tudi predavanje v organizaciji Sokola I. 16. 3. je predaval dr. Lah v društvenih prostorih (Tabor 2), naslov pa se je glasil "Rusija v preteklosti, sedanjosti in bodočnosti". Obisk je bil dober, dr. Lah pa je razen zgodovinskega pregleda povedal še, kakšne posledice je za Rusijo prinesel njen poraz v rusko-japonski vojni.⁵⁴⁴

Seriji zgodovinskih predavanj se je pridružil tudi pastor dr. Hegemann, ki je 18. 3. v farni hiši evangeličanske cerkve predaval o Napoleonu in njegovi družini.⁵⁴⁵

20. 3. je Vojno-znanstvena zveza ob osmih zvečer v Kazini priredila predavanje stotnika A. Kainza o avionih (njihovi konstrukciji in tehniki letenja). Prisostvovala je izbrana družba visokih oficirjev in uglednih civilistov z ženami, v poročilu v L.Z. pa med njimi ni zaslediti slovenskih priimkov.⁵⁴⁶

22. 3. je v Šentjakobskem prosvetnem društvu Dr. Valjavec predaval "O skrivnostnem delu Črne roke".⁵⁴⁷

Sokol I je 24. 3. vabil k predavanju br. V. Švajgera z naslovom "O Sokolstvu do Tyrševe smrti".⁵⁴⁸

Šentpetersko prosvetno društvo je svojo sezono predavanj zaključilo v četrtek, 26. 3. Takrat je imel ob pol osmih zvečer predavanje predsednik društva dr. Lovro Pogačnik. Po predavanju je sledil razgovor, kako organizirati delo v "poletni seziji".⁵⁴⁹

Istega večera (26. 3.) ob istem času je potekalo tudi predavanje klerikalnega Gospodarskega in izobraževalnega društva za Trnovo in Krakovo. Društvo je imelo očitno probleme s prostori, saj je J. Valjavec o telepatiji predaval kar v gostilni "Pri Zalarju".⁵⁵⁰

27. 3. je Krščanska ženska zveza priredila svoje redno predavanje v Ljudskem domu.⁵⁵¹

V marcu je bilo organiziranih nadpovprečno dosti predavanj z zgodovinskimi temami (5).

543 S.n., 16. in 17. 3. 1914; L.Z., 16. in 17. 3. 1914.

544 S.n., 16. in 18. 3. 1914.

545 L.Z., 18. 3. 1914.

546 L.Z., 18. in 21. 3. 1914.

547 Sl., 22. 3. 1914.

548 S.n., 24. 3. 1914.

549 Sl., 26. 3. 1914; Lovro Pogačnik - pravnik in politik, Krekov privrženec, predsednik Zveze Orlov, I. 1914 izvoljen za drž. poslanca - Mala splošna enciklopedija, 3. del, str. 95, geslo Pogačnik.

550 Sl., 25. 3. 1914.

551 Sl., 26. 3. 1914.

predavanja:	15
liberalci	3
klerikalci	8
Nemci	4

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Šentpetersko prosvetno društvo je v nedeljo, 1. 3., obhajalo petletnico svojega delovanja. V ta namen je na odru Ljudskega doma organiziralo prireditev, na kateri so nastopili vsi društveni odseki. Predvsem sta ugajali dve zborovski pesmi V. Parme - "Mladi vojaki" in "Amazonke", še bolj pa je uspela igra "Kjer ljubezen tam bog". Čeprav se je malenkostni kritik Laibacher Zeitunga zmrdoval nad razsvetljava oz. reflektorjem, ki je begal sem in tja, ter pomanjkljivo kostumografijo, ki je za prizore v daljni Rusiji izbrala kar vipavsko nošo in polhovke, je priznal dejstvo, da je bilo vzdušje v dvorani neskajeno. Posebej ga je povzdignil navdušeno pozdravljeni govornik dr. Janez Evangelist Krek, ki "je v vznesenih besedah povdarjal, da je podlaga našim izobraževalnim organizacijam krščanska ljubezen, ki da tudi rada drugemu, kar ima sama na razpolago. Pokazal je liberalno načelo svobodne konkurence v nasprotju s samim seboj v zdaj nastopajočih trustih in kartelih." (Sl.) Prireditve je počastil z obiskom prevzišeni knezoškof Jeglič, navzoči pa so bili tudi kanonik Gruden, deželni poslanec Jarc in mnogi drugi klerikalni ugledniki.⁵⁵²

⁵⁵² Sl., 1. in 7. 3. 1914.

Ženski oddelek SKSZ je 8. 3. ob petih popoldne v dvorani Ljudskega doma uprizoril tragedijo "Veronika Deseniška". To je bila - po navedbah Slovenca - prva uprizoritev tega dela na kakem slovenskem odru. Ženske SKSZ so za svoj finale v sezoni izbrale "krasno viteško igro, v kateri bodo nastopili vitezi v krasnih vitežkih oblekah." Dvorana Ljudskega doma je bila nabito polna, vestno pripravljena igra pa je potekala pod vodstvom "najboljših ljubljanskih igralcev Vrančiča in Peterlina. Predstava je krasno izpadla, marsikdo si je otrl solzo in splošna sodba naših preprostih ljudi je bila, da kaj takega še nikoli niso videli."⁵⁵³

Naslednjo v vrsti "resnih" kulturnih uprizoritev klerikalnih društev je izvedlo Katoliško društvo za delavke. Te so v nedeljo, 15. 3., v Ljudskem domu pripravile gledališko predstavo in nastop pevskega zbora. Najprej je bilo na vrsti petje: 1. Ferjančič - Mati milosti, 2. Volarič - Gospodov dan in 3. Ferjančič - Rožmarin; temu je sledila nabožna igra Silvina Sardenka v VII. slikah "Mater Dolorosa".⁵⁵⁴

Novoustanovljeno nemško pevsko društvo Singverein, ki je stopilo pod okrilje Filharmoničnega društva, je imelo svoj prvi nastop 9. 3. v Filharmonični dvorani. "Zadalo si je nalogo postati nov, polnovreden dejavnik v glasbenem življenju Ljubljane - v službi gojiti družabnost." Na sporedu so bili moški, ženski in mešani zbori. V desetih točkah je nastopilo 50 pevcev in 50 pevk - in kritik je bil naravnost vznemirjen ... Spored je bil popestren z enim klavirskim in enim violinskim solom, katera sta izvajala gdč. Bock in g. Hüttl.⁵⁵⁵

Liberalno pevsko društvo Ljubljanski zvon je 18. 3. priredilo "ljudski koncert" v Mestnem domu. Osrednja točka programa je bila balada S. Vilharja "Matija Gubec", njeno vsebino pa je pred nastopom publiki pojasnil predsednik društva llešič. Ocena, ki so si jo nastopajoči prislužili, je bila skromna, poslušalcev je bilo malo.⁵⁵⁶

19. 3. je Katoliško mladeniško društvo pred nabito polno dvorano Rokodelskega doma uprizorilo zgodovinsko igro Fr. Petronia "Sveti Just". Slovenec je kritiziral posamezne igralce, ki niso znali teksta - še sreča, da je najmanj znal centurion, kateremu se je podalo, da je bil iz prezira do kristjanov tako redkobeseden. Laibacher Zeitung se je spet spotikal ob "malenkostih" - "Rimljanu Justu servirajo kosilo na pladnju z jušnikom in kompletnim jedilnim priborom,

553 Sl., 10. 3. 1914.

554 Sl., 14. in 16. 3. 1914.

555 L.Z., 7., 10. in 11. 3. 1914; program:

1. Weber: "Männer und Buben"
2. Heger: "Der Trompeter von Gravelotte"
3. Schubert: Psalm 23 "Gott meine Zuversicht"
4. Klaviersolo - izvajala gdč. Edith Bock
5. Plüdermann: "Des Sängers letzter Wunsch" (moški zbor)
6. Loewe: "In der Marienkirche" (moški zbor)
7. Trije mešani zbori od Jensna
8. Violinski solo R. Hüttla
9. Kriege: "Des Ritters Heimkehr"

556 S.n., 18. 3. 1914; Neznani bralec izvoda S.n., ki ga hranijo v Slovanski knjižnici, je ob poročilu o koncertu načelkal: "Frakarji pa so baš ta dan priredili svojo "Laterno" in "Kabaret"!!! 500 let!!!" Šlo je za zabavno prireditev Čitalnice, o kateri bo še govora.

takim anahronizmom, bi se lahko zlahka izognili." Posebej je L.Z. pohvalil režiserja Vrančiča, ki je z neverjetno energijo ob sobotah režiral že celo vrsto predstav.⁵⁵⁷

Tudi klerikalno Društvo trgovskih vajencev - Adria je 22. 3. 1914 darovalo svoj prispevek na oltar kulture. Njihov program, ki so ga ob šestih zvečer začeli izvajati v Rokodelskem domu, je obsegal: 1. tamburanje, 2. govor, 3. "Zloba in zvestoba" - igrokaz v štirih dejanjih.⁵⁵⁸

Šentjakobsko prosvetno društvo je zadnjo nedeljo v marcu - 29. 3., nastopilo v Ljudskem domu z igro s petjem: "Iz groba pricvete večno življenje". Dejanje se je vršilo po letu 67, v času križanja Pavla. S to igro so pod vodstvom kaplana Janca - ki je bil "duša, gibalo in glavni delavec" - kronali "triletno smotno delo na polju prosvete." Slovenec je vodjo društva Janca spodbujal, naj se ne ozira na posmehljive opazke nekaterih, "ki nič boljšega ne znajo napraviti."⁵⁵⁹

kulturno-umetniške prireditve:	8
liberalci	1
klerikalci	6
Nemci	1

Klerikalna društva oz. njihovi dramatični odseki, so ob koncu sezone očitno hoteli pokazati sadove svojih zimskih vaj.

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Sokol I se je odločil, da v soboto, 14. 3., prekine monotonijo postnega časa z družabnim večerom, ki je potekal pod naslovom "Večer na vasi". "Kdor se hoče v tem času, ko ni po celi Ljubljani nikakih koncertov, veselic in drugih zabav, pošteno pozabavati v neprisiljeni domači družbi, naj ne zamudi prihiteti na to prireditev. S tem pa pomaga graditi za društvo prepotrebni Narodni dom." Dvorana je bila s kulisami in kmečkim orodjem spremenjena v vas, posebno veselje je zbujal v bife spremenjen svinjak, drugi so bili po "kaščah"... Na sporedu je bilo poleg igranja Salmičevega orkestra še - petje nekega kvarteta, nastop telovadcev in burka. Obisk je bil maloštevilen.⁵⁶⁰

Socialdemokratsko turistično društvo Prijatelji narave je to soboto pripravilo v hotelu Ilirija družinski večer s komičnimi prizori, petjem in plesom. Nastopil je kvartet, za smeh pa so poskrbeli tudi sodrugji, ki so nastopali s karakterističnimi maskami. Na koncu je bil na vrsti ples ob godbi Glinške Svobode: "Do jutranjih ur je trajala zabava turistov - proletarcev ..."⁵⁶¹

557 Sl., 19. in 28. 3. 1914; L.Z., 19. in 20. 3. 1914.

558 Sl., 21. 3. 1914.

559 Sl., 29. 3. in 4. 4. 1914.

560 S.n., 14. in 16. 3. 1914; L.Z., 14. in 16. 3. 1914.

561 Zarja, 21. 3. 1914.

KABARET LATERNÄ

ROLEG

NARODNE ČITALNICE

RAVNATELJSTVO

ME FITCH FIRITCH AND COMP:

ORKESTER: MISKULANCA

DIRIGEND MAESTRO PAZZO

△

TELEFON CELO ZIMO POKVARJEN

Naslovna stran Vabila na kabare večer Narodne čitalnice - Laterna

12. „Ne udajmo se“ ^{III.} DEL
Koračnica

13. METULJČKI.
Porfimirana kabaretna scena v jednem dejanju
Avtor: Gs. Braneljini
Osobe:
Jaston gos. Stopar
Lilly gos. Matkovičeva
Musette " Božica
Jean gos. Milič
Dekoracije iz ateljeja akad. slik. gos. Hartovica
Mobilije iz tovarne gos. J. Potih.

14. Gos. Lepet-Dobu v svojih jenskih motiškah

15. TANGO - BRASILIJSKO.
Five of clock tea
Stalno na programu Nj. veličanstva Kralja Lucifera
Mlle Divette Stache & M^r. L'ARVATAR

16. Smeh čez vse!!!
z z z z z z z z z z A. - C z z z z z z z z z z
Imenovan Ljublj. Gironi. Samo za atlete v smejanju

17. SIM AND GARRY.
Vodoprstno kamoratski duo v svojih transoceanskih
plesno-pleskih evolucijah
brava se jako dobro počutita na Kranjskem.
BERSON PODPLATI TEMPERATURA +45°R

18. „Brčno skoz“ sklepna koračnica
Po kanelem sporu nastaneh artistov z občinstvom in
Ples

Zadnja stran Vabila na kabare večer Narodne čitalnice - Laterna

Precej prahu je dvignila prireditev elitnega liberalnega društva Narodna čitalnica (omenjeno tudi v rubriki 1/4 - ostalo) - ki se je odločilo, da 18. 3. v Narodnem domu pripravi kabare večer "Laterna". Program je bil sestavljen iz množice kratkih večinoma humorističnih nastopov, ki so se igrali hitro in vrstili brez premorov. Poročilo je govorilo o zelo dobrem obisku odličnih gostov: "posetniki so bili iz prvih ljubljanskih krogov in častniki." (S.n.) Posebno pozornost so vzbujale kabaretne pesmi, plesi (tudi la Furlana), enodejanka in pantomimična drama. Med posameznimi točkami je marljivo igral ad hoc sestavljen orkester. Po kabaretnih predstavah je sledil ples, ki je trajal do treh zjutraj. (S.n.) Med predstavo so predvajali tudi "še nikjer cenzuriran film iz pravkar ustanovljene delavnice "Ljubljansk" - filmov." Film je bil sicer dolg le 10 m, vendar je "posvetil v vse špranje človeške duše."⁵⁶²

kulturno-zabavne prireditve: 3

liberalci	2
socialdemokrati	1

1/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Društvene zabave so po nastopu posta dobesedno "mrknile".

Častni večer je 4. 3. priredilo uradništvo glavne in kolodvorske pošte svojemu novemu načelniku J. Kuretu. Udeležba je bila mnogoštevilna, zabava pa je ob "lepi slovenski pesmi trajala dolgo v noč". (Sl.)⁵⁶³

Čajev večer s srečelovom - spodobno zabavo brez nesramnega plesa - je pripravilo klerikalno Trnovsko prosvetno društvo 8. 3. ob sedmih zvečer v Rokodelskem domu.⁵⁶⁴

7. 3. je v hotelu Ilirija potekal zabavni večer liberalne Narodno socialne zveze, ki je bil obenem tudi zaključni večer plesne šole NSZ. Na sporedu so bili komični nastopi, tombola in ples.⁵⁶⁵

21. 3. je Ženski odsek telovadnega društva Sokol II priredil zabavni večer v gostilni pri Kavčiču na Prulah. "Svirala je ad hoc sestavljena godba, več pevskih zborov je zapelo nove pesmice, izlicitirala se je kura z jajcem vred."⁵⁶⁶

Klerikalni Družabni klub se je 28. 3. pregrešil glede postne resnosti. Ob osmih zvečer je priredil družabni sestanek z glasbenimi točkami in prosto zabavo.⁵⁶⁷

⁵⁶² S.n., 14., 18. in 20. 3.; L.Z., 20. 3. 1914.

⁵⁶³ Sl., 5. 3. 1914.

⁵⁶⁴ Sl., 7. 3. 1914.

⁵⁶⁵ S.n., 6. 3. 1914.

⁵⁶⁶ S.n., 24. 3. 1914.

⁵⁶⁷ Sl., 27. 3. 1914.

družabno-zabavne prireditve: 5 /februar - 19/

klerikalci	2
liberalci	2
ostali	1

Seveda se teh nekaj majhnih prireditev niti od daleč ne more primerjati s šumnimi zabavami izpred nekaj tednov. Dan je ugotavljal, da je Ljubljana po deveti uri kakor mrtva, medtem ko je drugod po mestnih ulicah zvečer živahno.⁵⁶⁸

I/4 OSTALO

Ob pomanjkanju društvenih zabav so bile toliko bolj pomembne kavarniške. V kavarni Central je vsak dan brez izjeme nastopal novoprispeli tamburaški zbor "Javor".⁵⁶⁹

Po kavarnah se je - podobno kot na odru nemškega gledališča - širilo melanholično hrepenenje po svetovljanskem Dunaju. Tako so 7. 3. v restavraciji hotela Južni kolodvor nastopili dunajski komiki (Ne gre za iste komike, ki so nastopili v Kazini nekaj dni za tem. op. a.) pod vodstvom nekega Völkla. Poleg njih je s svojimi angleško-nemškimi šansoni nastopila subreta gdč. Blume.⁵⁷⁰ 11. 3. je v Kazini gostovala nova skupina dunajskih komikov oz. ansambel velikega gledališča "Wiener - Tabarin Gessellschaft". Nastopili so v stekleni dvorani, njihov program pa je poleg zabavnih nastopov obsegal tudi predstavo Tango - Soiree, v kateri je že večkrat nagrajeni par Erry in Marry med drugimi plesi odplesal tudi argentinski in brazilski tango.⁵⁷¹

Tri dni zapored, od 21. do 23. 3., so v hotelu Slon gostovali dunajski "umetniki". Občinstvo so zabavali s predstavo "Dunajčani iz časa bidermajerja". Posebej je bil priljubljen narodni pevski par Walter-Maier. Vrstili so se veseli kupleti, kabaretne in dunajske pesmi. "Vzdušje je bilo ob bogatem programu pristno dunajsko," kar je bilo seveda ljubljanskim provincialcem božja mana.⁵⁷²

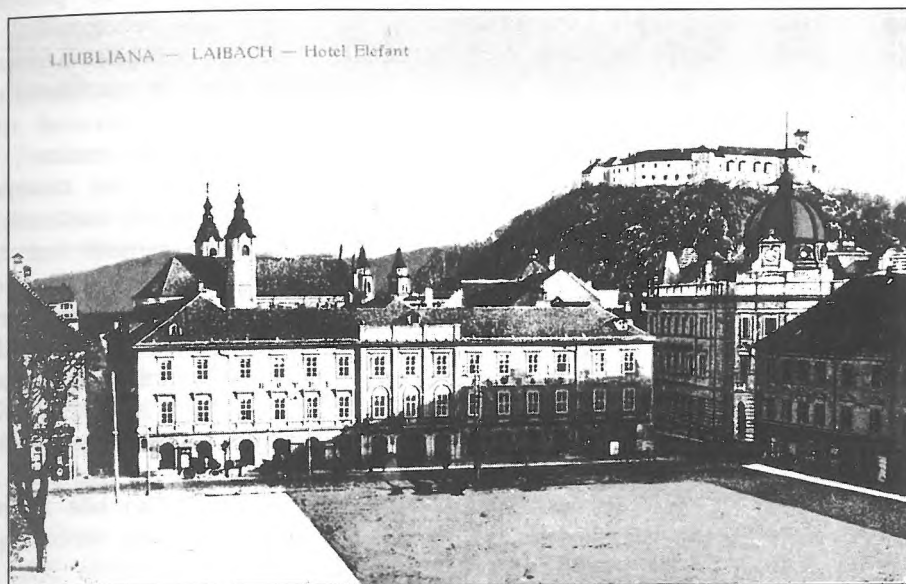
568 Dan, 7. 3. 1914.

569 Npr. Zarja, 7. 3. 1914.

570 L.Z., 7. 3. 1914.

571 L.Z., 9. 3. 1914.

572 L.Z., 23. 3. 1914.

Hotel Slon

Ljubljansko - tako slovensko kot nemško - "smetano", katero so nekateri radi imenovali kar frakarijo, je torej družila značilna svetobolna žeja po velemestnem "svetovljanstvu", modi in zabavah. Ta elita je svoje hrepenenje izživljala v imitaciji tovrstnega zabavnega življenja in bila v tem - navadnemu ljudstvu odmaknjenem svetu - čudovito nadslojna. Slovenski frakarji so hodili npr. v nemški Slon, kjer so si vsaj za nekaj ur lahko predstavljali, da so na Dunaju. Ljubljanski Nemci in oficirji pa so prav radi obiskovali prireditve v Narodnem domu. V tem svojem svetu pa so člani Narodne čitalnice včasih preveč pozabili na narodno zavednost. Namesto da bi priredili kako resno slovesnost, so ravno na dan 500-letnice zadnjega ustoličenja koroškega vojvode pripravili lahkotni kabare večer. Njihov drugi greh je bil, ker se - čeprav so bili liberalno društvo - pri določitvi datuma za svojo prireditev niso ozirali na ljudski koncert liberalnega Ljubljanskega zvona. Ta je bil namreč napovedan za isti večer. Razlike znotraj naprednjakov so bile precejšnje - pripadali so preveč različnim slojem, da bi se lahko med seboj vedno sporazumeli in uskladili.

Slovenec je ta zaplet na kulturno-političnem področju zlobno komentiral: "Ljubljanski frakarji v pravi luči! V sredo, 18. t. m., je bilo 500 let, odkar je bil ustoličen zadnji vojvoda na Gosposvetskem polju. Ta jubilej naj bi se proslavil na kar najbolj slovesen način. Liberalci so napravili na ta dan ljudski koncert v Mestnem domu in je imel govor znani Ilirec Ilešič. Ni se pa z eno besedo spomnil obletnice, pevski zbor pa je pel vse drugo, le kake pesmi primerne za to slavlje ne. Ker so se ljubljanski frakarji bali, da bi bil ljudski koncert pre-dobro obiskan, so priredili pod okriljem Narodne čitalnice v "Narodnem domu"

kabaretni večer. Seve kabaret s pikantnim programom, to je vse drug užitek za ljubljanske frakarje, kakor pa ljudski koncert. Ljubljanski frakarji so proslavili 500-letnico ustoličenja zadnjega koroškega vojvode s kabaretnim večerom.”⁵⁷³

Sicer pa je Narodna čitalnica ravno v sezoni 1913/14 doživljala svoj preporod. Čitalnica je odigrala nenavadno pomembno vlogo pri razvoju slovenske kulture v drugi polovici 19. stoletja. Ob njeni 50-letnici so jo imenovali mati Južnega Sokola, Slovenske matice, Dramatičnega društva, Glasbene matice ...⁵⁷⁴ Po daljšem obdobju stagnacije je potrebovala novo vsebino - široko razvejane aktivnosti so ji namreč prevzela ravno društva in institucije, katerih nastanek je sama spodbudila. Novo vlogo Čitalnice so si liberalni veljaki zamislili kot slovensko inačico Kazine. Tako je gojila družabnost med višjimi sloji, njeno članstvo pa je bilo sestavljeno iz slovenskih visokih uradnikov, veleindustrijalcev, veletrgovcev, zdravnikov, odvetnikov, veleposestnikov ...⁵⁷⁵ Verjetno je imela Narodna čitalnica najlepše društvene prostore v Ljubljani - te si je namreč zagotovila v Narodnem domu. Članstvo je imelo tako za svoja sestajanja več kot dovolj prostora in je lahko uživalo v umirjenem udobju meščanskega interierja. V društveni bralni sobi so okna zastirale na karnisah viseče draperije in trije pari rumenih zaves, ki so viseli na medeninastih drogovih. Na oknih so bile tri blazine, ob oknih pa trije "lambргуini" (fr. lambrequin = zavesa nad oknom, posteljo). Prostor so razsvetljevale tri žarnice. Časopisi so bili zloženi na 3.20 m dolgi in 1.60 m široki zeleno preoblečeni mizi, bralci pa so lahko sedli na 18 rumenih stolov, dva črna stola ali dva fotelja z rdečim plišem. Na razpolago so imeli veliko "podolgasto" črno prevlečeno mizo (ki je bila izposojena - sicer last Mestne hranilnice), štirioglato marmornato mizo z lesenim stojalom ter tri male mizice s prti. Ob steni sta bili dve stalaži za knjige z nastavki. Na steni je visela okrogla stenska ura, tu sta bila tudi termometer in barometer ter dve stenski zrcali z zlatim okvirjem. Na čitalničarje so s stene zrle podobe slovenskih starost: dr. Bleiweisa, Vodnika in dr. Zupanca, prostor pa sta krasila tudi dva kipa - Vodnikov in dr. Bleiweisov. Če omenimo še leseno "obešalo" z 38-imi kljukami, leseno držalo za dežnike, "nov tepih pod mizo, dolg 12 m", tablo z napisom "Čitalnica" in tri "higienične" pljuvalnike, smo z opisom oprave bralne sobe pri koncu. K inventarju bralne sobe je spadal tudi pljuvalnik na stopnišču. Nabolj dragocen del opreme so bile draperije - vsaka je bila ocenjena na 30 K, najmanj pa je veljal termometer - 40 vinarjev in pa pljuvalniki, ki so bili vredni 60 vinarjev. Skupna vrednost opreme bralne sobe je bila ocenjena na 721 K 40 v. Podobno notranjo opremo so v tem času imeli tudi

573 Sl., 21. 3. 1914.

574 Ob proslavi petdesetletnice v Deželnem gledališču 5. 1. 1912 so se slovenska prosvetna, pevska in dramska društva, Sokol, družba sv. Cirila in Metoda ... v alegoriji klanjala svoji materi Čitalnici. "Alegorija je izzvala frenetičen aplavz in to po vsej pravici, saj je vsakemu izmed nas znano, da je Narodna čitalnica v Ljubljani v prošlih letih svojega obstanka združevala v sebi in gojila v svojem okrilju vse te cilje, ki jih zasledujejo sedaj navedena, iz nje izšla društva." Slovenski narod, 3. 12. 1936, str. 4.

575 Primerjaj npr. Letopis Narodne čitalnice v Ljubljani za leto 1911 - petdestletnica 1861-1911 - II. imenik društvenikov.

drugi prostori Narodnega doma.⁵⁷⁶

Čistko v Slovenski matici (ki je bila omenjena že v uvodu, v poglavju za mesec marec) so v Slovincu pospremili s črnogledimi prerokbami za njeno bodočnost:

“Predsedništvo in z njim združena liberalna stranka se je maščevala za nezaupnico, ki so jo dobili za svoje netaktno postopanje ob zadnjem katoliškem shodu; črtali so iz predlagane liste vse tiste odbornike, ki so količkaj za stvarno in znanstveno delo. Umakniti so se morali: dr. Debevc, dr. Gruden, dr. Mantuani, dr. Tomišek, mesto njih pa so izvoljeni "literati" kakor: dr. VI. Ravnihar, dr. Demeter pl. Bleiweis-Trsteniški, urednik Dneva Ivan Lah in dr. Pavel Grošelj. Agitacija je bila zahrbtna, ker naši istomišljeniki glasovnic niso dobili, ali pa so jih jim dostavili šele v zadnjem trenutku. Liberalci so s tem glasovanjem sami pokazali, da jim za skupni kulturni zavod ni briga. Posledice so za "Slovensko matico" na dlani.”⁵⁷⁷

576 ZAL, fond LJU 273 - Narodna čitalnica; Inventar čitalničnih prostorov in drugih prostorov v Narodnem domu z dne 10. 10. 1911, je bil sestavljen ob priliki ločitve premoženja med Narodno čitalnico in Narodnim domom (glej Letopis Narodne čitalnice v Ljubljani za l. 1911). Na podlagi tega inventarja si lahko ustvarimo podobo tudi o ostalih interierjih v Narodnem domu:

Prostori Narodne čitalnice:

Konverzacijska soba

V tej sobi sta se nahajali dve zeleno prevlečeni igralni mizi, trije stoli, preoblečeni s plišem in pet gladkih rumeno pobarvanih stolov. Okna se je dalo zastreti s parom zastorov na železnem drogu in "labrequinom" iz "rudečega plüša", na oknu je bila blazina. V prostoru je bila tudi vzdana omara, ni pa niti manjkal higienični pljuvalnik. Posebnost te sobe sta bila dva električna zvonca.

Igralna soba

seveda ni bila brez zeleno preoblečene igralne mize. Poleg nje je bila tu še bela marmornata štirioglasta miza, igralci pa so sedeli na štirih gladkih, črno prebarvanih stoli. V tem prostoru srečamo tudi "omivalnik" in dve železni obešali za obleko. Okno so igralci lahko zagrnili s parom rumenih zastorov in "labrequinom", na oknu pa je bila seveda nepogrešljiva blazinica. Svetlobo je prostoru dajal "luster" z dvema žarnicama. Obešalo s 54 kljukami, prirejeno tudi za odlaganje dežnikov, daje slutiti, da so sobo morda ob večjih prireditvah rabili tudi kot garderobo. Na steni je bilo malo zrcalo z zlatim okvirjem, pljuvalnik ni manjkal.

Soba na vogalu - kavarna

je bila polna miz: tu je bilo šest štirioglastih marmornih, črnosivih miz na železnem stojalu, dve večji okrogli marmornati mizi z belo ploščo, dve manjši s črno ploščo in železnim stojalom ter dve igralni, zeleno prevlečeni mizici. Razen miz je popisovalec zabeležil še eno zrcalo ter eno okroglo stensko uro. Stolov v popisu začuda ne najdemo - morda so jih trenutno prenesli v kak drug prostor, saj je bilo v mali dvorani

kar 23 stolov z okroglo zakrivljenim naslonjalom in 50 rumenkastih stolov - last Narodnega doma. V mali dvorani so bila v steno vzdana štiri zrcala z zlatim okvirjem, dimenzij 1,65 x 0,72 m, s stropa sta visela dva dragocena "lustra" z električnim vodom (vsak vreden 150 K). Ob vsakem od treh oken je bil velik par zastorov na drogu. Del male dvorane je bila tudi preddvorana s petimi okroglimi marmornatimi mizami in eno mizo - "pudel kredenco". Dva "biljarda" z dvanajstimi keji in šestimi kroglami, ki sta se tu nekdaj nahajala, sta bila "že stara in defektna", zato so ju za 500 K prodali hotelu Tivoli za njegovo kavarno.

Medtem ko so liberalci očitno radi "čistili", je bila klerikalcem bolj pri srcu taktika izstradovanja. Z le-to so se že proslavili, npr. pri krotanju "neposlušnega" učiteljstva. Glasbeni matici ni in ni uspelo, da bi kljub svojim nespornim umetniškim uspehom obveljala za nadstrankarsko. Klerikalci so jo neusmiljeno obsojali na post in ji iz deželne blagajne tudi za leto 1914, podobno kot že prej, niso odobrili niti vinarja podpore. Zastonj so bila prepričevanja liberalnih poslancev v deželnem zboru: "dr. Ravnihar: Dalje je postavljena postavka "podpore glasbenim zavodom"; Prihajata v poštev pravzaprav samo dva zavoda "Glasbena Matica" in pa glasbeno društvo "Ljubljana". Ali hočete morda enemu dati polovico, drugemu pa ničesar, kakor se je to zgodilo v zadnjih letih? Jaz bi apeliral na deželni odbor, da ne opusti podpore Glasbeni Matici, kakor se je to zgodilo zadnja leta ... V Glasbeni Matici imamo zavod, na katerega smo lahko ponosni vsi Slovenci, zavod, ki je edini te vrste na slovanskem jugu. Glasbena Matica vrši svojo nalogo v trojnem smislu. Izdaja muzikalije že celih 40 let, ima glasbeno biblioteko že od leta 1881, izborna glasbeno šolo, na kateri je več

Kavarniška soba

je lahko gostom ponudila udobje "kanapee-ja iz rudečega plüsch", v kotih so lahko obiskovalci posedali na dveh kanapejih sivkaste barve. Poleg tega je bila za sedenje na voljo "sopha", prevlečena z rdečim plišem, trije fini "stolci" (vsak ocenjen na 15 K) ter 18 črnih gladkih stolov, grobo pobarvanih (vsak veljal 3 K). Na vsakem od petih oken so bili zastori, draperije s karnisami in blazinica. Stene je krasila diploma Ciril-Methodove družbe, na steni sta se nahajala tudi termometer in okrogla stenska ura. Soba sta razsvetljevala dva pozlačena "lustra" z električno napeljavo (za "pozlačenje" enega so morali odriniti 42 K). V kavarniški sobi sta se lahko uporabljala dva pljuvalnika.

V lasti Narodne čitalnice so bili še štiri prostori - kavarniška kuhinja - telefonska soba, soba, ki jo je imela v najemu Sokolska zveza, in dve sobi, kateri je zasedala družba sv. Cirila in Metoda.

V popisu inventarja so bili omenjeni tudi drugi prostori, ki niso bili v lasti Narodne čitalnice:

Velika dvorana

v I. nadstropju, v kateri se je nahajalo 8 velikih zrcal (darilo Fr. Kollmana, člana Narodne čitalnice), oder s tremi slikami, šest velikih zof v kotih, ter 14 malih zof. Ena od teh zof se je nahajala v majhni inšpekcijski sobi poleg velike dvorane - to je imela na voljo državna policija, ko je hodila v Narodni dom nadzirat prireditve. (primerjaj Jutro 13. 1. 1941 - str. 4 - Križev pot starega čitalniškega prapora)

Damska soba,

ki se je nahajala poleg velike dvorane in v kateri je bila marmornata miza, razdrapan in uničen "divan millien", dva fotelja, zrcalo z marmornato toaletno mizo, dve draperiji s karnisami nad okni, kjer sta bili tudi zavesi viseči na drogih in "luster". Na steni je visela velika podoba gospe Murnikove.

Soba pevskega društva Ljubljanski zvon,

kjer je popisovalec našel le tri draperije s karnisami,

Soba pevskega društva Slavec,

kjer je bila oprava ob oknih sestavljena iz sedmih draperij s karnisami in sedmimi zavesami na drogih, soba pa okrašena s podobama dr. Bleiweisa in Valentina Vodnika. Knjige so bile spravljene v veliki omari v predsobi.

V pritličju stavbe so se nahajali še podobno opremljeni prostori: restavracija in kuhinja, prostori društva Merkur, Sokolska dvorana in kegljišče.

Preproge na stopnišču so bile dolge 100 m in široke 1.18 m, popisovalec pa je zabeležil, da njihova vrednost znaša več tisoč kron.

kakor 400 učencev, ki jih poučuje 17 učiteljev ... (poslanec dr. Pegan: Meče klerikalce ven!) Saj ni res! Na odboru Glasbene Matice so menda štirje klerikalci. (poslanec dr. Pegan: Ker jih nucate!) Zakaj? Saj že 4 leta ne dobivamo za Glasbeno Matico nobene deželne podpore. Torej, če bi jih samo zaradi deželne podpore imeli notri, bi jih morali že zdavnaj vreči ven."⁵⁷⁸ Tudi Ravniharjevo zatrjevanje, da je Glasbena matica koncertni zavod, ki stoji na višini in širi slavo slovenskega imena, seveda ni pomagalo.

Kulturne institucije so propadale, dobivale nedvoumen politični predznak oz. bile izpostavljene brezobzirnemu šikaniranju.

Zbor Glasbene matice pred Matičino stavbo - pred l. 1915

Da so liberalna društva v primerjavi z široko razvejano SKSZ res pritlikavec, ki do veljave prihaja le po mestih, je pokazal občni zbor SKSZ za Kranjsko 1. 3. 1914. Številke njihovih rezultatov za preteklo leto so bile res impozantne - v SKSZ so bila vključena 204 društva, priredili so 185 veselic, 556 predstav, 968 predavanj, pri tem pa ni bilo upoštevanih 53 društev, ki še niso bila poslala statističnih pol. Članstvo v društvih SKSZ je po oceni njenega vodstva štel nekaj manj kot 22.000 članov. V Ljubljani je v sklopu SKSZ l. 1913 delovalo 17 društev, ki so imela 6054 članov (med njimi 121 Orlov), ki so med drugim organizirala 139 predavanj in 26 izletov. Poudarek pri aktivnostih je bil v prvi vrsti na predavanjih - društva so gradivo za predavanja dobivala iz centralne pisarne SKSZ, ki je začela tiskati tudi "Korespondenco" s potrebnim materialom za predavanja. Poleg predavanj so bile posebno pomembne gledališke igre, pri čemer so dajali prednost "resnim" predstavam, burk pa so se načeloma izogibali. Zelo bistveno vlogo pri društveni aktivnosti je imela centralna knjižnica. Njena naloga je bila boj proti brezbožnemu čtivu oz. širjenje primerne čtiva: "Saj vidimo vsak dan, kako nasprotniki širijo in naravnost vsiljujejo svojo uma-

⁵⁷⁸ Obravnave sej deželnega zbora Kranjskega, 1914, VI. seja - 27. in 28. 2.; str. 225 in 240.

Predno odgovorimo, naj navedemo še drug slučaj, a iz domače literature! Župnik Fr. S. Finžgar, najodličnejši sodelavec Doma in Sveta, je prijavil v tem mesečniku daljšo povest Dekle Ančka. V naših liberalnih literarnih krogih se ni čul o tem delu nikakršen glas, a v krogih S. L. S. je zbudila povest največ kritike pro in contra. Da, celo kopo grozilnih (!) pisem je dobil g. avtor in celo na knezoškofjski ordinarijat so prihajali protesti od dekanatov. O tem: poročala pravkar izišli prvi dve številki Doma in Sveta obširneje (glej Književnost: „Dom in Svet o samem sebi“). Župnik umetnik Finžgar se je hudo zameril dekanatom s svojim X. poglavjem Dekle Ančke! Torej veliko nesoglasje o estetskih in moralnih načelih v vrstah naše duhovščine! Finžgar je odgovoril na vse vehementne napade svojih sobratov s tem, da je objavil v Domu in Svetu na predzadnji strani oficijalno — poročno obvestilo dekle Ančke in hlapca Janeza! Ljubila sta se, trpela, se borila za sveto, grešila in zdaj sta se poročila ter živita v kajži na Griču kot zakonca. Zlataj bodo ogorčene duše pomirjene. — Pa zakaj poročamo o tem slučaju? Zato ker se je naperil zdaj tudi na naš Slovenski Ilustrovani Tednik najsvetji top! Očita se mu, da je „versko indiferenten“ in da je „pisan prekanjeno“. Ker se ne more očitati našem Tedniku, da bi bil proti veri ali proti kakšni stranki, je že to njegov greh; ker je nestrankarski, ker prinaša objektivna poročila o vsch važnih dogodkih in osebah katerekoli politične barve, ga obsojajo. Nočemo se vtikati v noben domač boj ter imamo odprte predale vsakomur, ki je ~~pro~~ rodoljub. A prav zato svare pred nami! Katoliška bralna in telovadna društva nam pošiljajo slike, in mi jih radi priobčujemo; o katoliškem shodu smo prinesli vrsto slik, duhovniki, kapelani in župniki, nam dopisujejo ter nam izrkajo svoja priznanja. A verdarje so nacukrat — proti našemu tedniku? Mi smo dosledni. Če drugi niso, nas to ne razburja. Se sam Bog v nebesih ne more vsoga vsem prav storiti, pa kako bi mi to mogli?! Župnik F. S. Finžgar, Parsifal in zdaj še naš list so dokaz, da je v žalostnih sloven. razmerah vsako razburjanje brezplodno. Rečemo le z besedami našega Spasitelja: Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.“ Mi pa ostavimo, kakoršni smo bili doslej.

Slovenski ilustrovani tednik 12. 3. 1914 piše o klerikalnih obtožbah na svoj račun.

zано literaturo." Dr. Krek, ki je vodil občni zbor, je poslušalce spodbujal k boju proti brezvercem, pri tem navduševanju pa si je pomagal z germansko mitologijo: "Preteklo leto je bilo na Slovenskem bojno leto. Imeli smo skoro povsod volitve. V bojnem času je izobraževalno delo nekoliko zastajalo. Nemška pravljica pripoveduje o junaku Siegfriedu, da se je kopal v krvi zmaja, katerega je premagal in da je bil potem neranljiv - SKSZ naj bi bila tudi tak Siegfried. Mladi Siegfried, Slovenska krščansko socialna zveza, dalje v svojem delu in svojem boju."⁵⁷⁹

Klerikalci so se na področju kulturnih institucij že dokaj približali idealnim ciljem in se z zapiranjem pipic iz deželne blagajne na nek način že "kopali v krvi zmaja", še boljše priliko za "kopenje" pa so - kot bomo videli - dobili z nastopom prve svetovne vojne.

društvene prireditve - marec 1914: 31

predavanja	15
kulturno-umetniške prireditve	8
kulturno-zabavne prireditve	3
družabno-zabavne prireditve	5
- - - - -	-
liberalci	8
klerikalci	16
Nemci	5
socialdemokrati	1
ostali	1

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Gledališka sezona se je v marcu nagibala h koncu. V nemškem gledališču so hiteli, da bi nadoknadili čimveč zamujenega in nadomestili izpad iz sezone predpustnic.

V nedeljo, 1. 3., so v nemškem gledališču izvedli dve ponovitvi - popoldne opereto "Geisha" in zvečer opereto "Polenblut" ("Poljska kri"). Večerno predstavo je obiskal dež. predsednik Schwarz, ki je sicer le redko zašel v nemško gledališče.⁵⁸⁰

To nedeljo so v Deželnem gledališču popoldne ponovili burko "Lumpacij Vagabund", zvečer pa prvokrat v sezoni igrali Jurčič-Govekarjeve "Rokovnjače". Prvič v sezoni je bilo gledališče čisto polno, tako da so nekateri ostali celo brez kart. Občinstvo "višjih in nižjih slojev" (S.n.) je bilo zelo navdušeno. Zlasti

⁵⁷⁹ Slovenec, 7. 3. 1914.

⁵⁸⁰ L.Z., 4. 3. 1914.

so pozdravljali gosta iz Celja - Salmiča, ki je nastopil v vlogi Mozola in je na koncu prejel lovorjev venec.⁵⁸¹

3. 3. so nemški gledališčniki uprizorili Grillparzerjevo dramo "Die Judin von Toledo" ("Judinja iz Toleda"). Laibacher Zeitung je pisal, da se režiji Kopala in nastopu igralcev ne more odreči priznanja, vendar je že spet - nekoliko obupano - ponavljal željo po jasnejšem govorjenju. "Če gledalec mora uganjevati, kaj se na odru govori, lahko postane zelo nestrpen."⁵⁸²

5. 3. so v nemškem gledališču ponovili opereto "Polenblut" ("Poljska kri"),⁵⁸³ v slovenskem Deželnem pa Wiedov "Stari paviljon". V vlogi graščakinje je nastopila zagrebška igralka Milica Mihičić. Gledališče je bilo spet dobro obiskano.⁵⁸⁴

V soboto, 7. 3., so na nemškem odru igrali v benefic igralca Deisenhoferja. Odigrali so pozo s petjem "Der Heiratsschwindler" ("Poročni slepar"), ki jo je napisal Buchbinder, uglasbil pa Weinzerl. Obrabljenost igre igralcem nikakor ni preprečila, da ne bi navdušili publike.⁵⁸⁵

V nedeljo, 8. 3., so na splošne želje publike pri občutno znižanih cenah izvedli dve ponovitvi operet - popoldne "Die Dollarprinzessin" ("Dolarsko princeso"), zvečer pa "Fürst Casimir" ("Kneza Kazimirja").⁵⁸⁶

To nedeljo so uspešnice ponavljali tudi v Deželnem gledališču. Popoldne so četrtič in zadnjič ponovili "kronsko predstavo - Tretji eskadron", zvečer pa "Rokovnjače". Ti so tudi tokrat želi uspeh pred polno hišo. V vlogi Mozola se je to pot izkazal Borštnik, ki je s svojim gorenjskim dialektom izpadel "odurno pristno" (S.n.), ostali pa so še vedno elkali.⁵⁸⁷

10. 3. je nemško gledališče uprizorilo Ibsnovo dramo "Gespenster" ("Strahovi") in seveda razočaralo svoje zvesto občinstvo. Le redki so si prišli ogledat to "dolgočasje".⁵⁸⁸

12. 3. so v nemškem gledališču ponavljali Humperdinckove "Königskinder" ("Kraljeve otroke"), istega dne pa je v Ljubljani spet gostovala hrvaška opera. Nastopili so z dvema predstavama - Parmovo dramatično romanco na Menaschijev libreto po Heineju "Stara pesem" in Leoncavalovimi "I pagliacci" ("Glumači"). Stara pesem je doživela s strani obeh slovenskih dnevnikov resne kritike - "dolgočasno, prozorno, površinsko, brez poezije." (Sl.), "povprečno" (S.n.). Leoncavallo je le nekoliko popravil vtis prejšnje polomije. Kljub temu je bil aplavz v razprodani hiši velik.

Naslednjega dne - 13. 3., so zagrebški igralci nastopili z Verdijevim "Othello" - "orkester je ta večer popravil popolnoma neugoden vtis prvega večera" (Sl.), "predstava je bila zaokrožena enota in je popolnoma uspela." (S.n.) Blesteli so Jazstrzebski - Othello, De Strozzi - Desdemona in Vušković - Jago.

581 S.n., 2. 3.; L.Z., 5. 3.; Sl., 5. 3. 1914.

582 L.Z., 5. 3. 1914.

583 L.Z., 3. 3. 1914.

584 S.n., 6. 3. in Sl., 5. 3. 1914.

585 L.Z., 4. 3. 1914.

586 L.Z., 5. 3. 1914.

587 Sl., 10. 3. 1914; L.Z., 9. 3. 1914; S.n., 9. 3. 1914.

588 L.Z., 11. in 12. 3. 1914.

Oba večera je gledališče obiskal tudi baron Schwarz.⁵⁸⁹

14. 3. so se v nemškem gledališču po kratkem izletu v resno umetnost spet potopili nazaj v varno in toplo "kalužo" od občinstva oboževanih, bedastih operet. Gdč. Tschoyer je za svoj benefic izbrala kratki opereti. Šlager-opereta R. Stolza "Du liebes Wien" ("Ti dragi Dunaj"), napisana v "variete stilu penetrirajočega dunajstva, komike in naivne lahkoživosti" in Fallova "Bruderlein fein" ("Ljubi bratec"), sta ji dala možnost izpostaviti njen "umetniški karakter". Občinstvo je spet prirejalo ovacije in zahtevalo ponovitve plesnih točk in sekretnega marša.⁵⁹⁰

V nedeljo, 15. 3., so v nemškem gledališču zadnjič izvedli popoldansko ponovitev predstave "Fürst Casimir" ("Knez Kazimir"), zvečer pa zadnjič kot večerno predstavo "Polenblut" ("Poljsko kri").⁵⁹¹

To nedeljo so hoteli v Deželnem gledališču ponoviti "Naše bahače", a je predstava zaradi premajhnega števila gledalcev odpadla. Zvečer je bila na sporedu "šaloigra - Čez leto dni", katere obisk je bil izvrsten, gledalci pa so jo sprejeli "po zaslugi Povheta z viharnim navdušenjem." (L.Z.) S.n. je bil bolj direkten - "cenene šale, ki zahtevajo jako naivno in nedolžno publiko, o dejanju sploh ni govora, zapletek in razpletak sta taka, da se ju sam bog usmili; nedeljskega občinstva ni manjkalo."⁵⁹²

17. 3. je bila na sporedu nemškega gledališča igra H. Bernsteina "Der Dieb" ("Tat"). Seveda ni bila nikakršno umetniško delo, pač pa je šlo za napeto burkasto komedijo. Predstavo sta si ogledala tudi baron Schwarz in njegova žena.⁵⁹³

V četrtek, 19. 3., so v Deželnem gledališču ponovili šaloigro "Čez leto dni".⁵⁹⁴ Tega dne so v nemškem gledališču popoldne pripravili zadnjo otroško predstavo v sezoni - pravljico "Schneewittchen" ("Sneguljčica"). Zvečer so uprizorili burko Arnolda in Bacha "Spanische Fliege" ("Španska muha"), ki je mnogoštevilne obiskovalce nasmejala do solz.⁵⁹⁵

21. 3. je na nemški oder prišla opereta "Die geschiedene Frau" ("Ločenka") - benefic mladega pevskega komika J. Waldna. "Tudi tokrat so igralci dali vse, kar lahko njihova umetnost nudi."⁵⁹⁶

Do konca meseca so v nemškem gledališču v rutinsko odigrali še naslednje predstave - v glavnem ponovitve:

- 22. 3. popoldne "Polenblut" ("Poljsko kri"), zvečer "Du liebes Wien" ("Ti dragi Dunaj") in "Bruderlein fein" ("Ljubi bratec");

- 24. 3. komedijo "Spanische Fliege" ("Španska muha");

589 L.Z., 13. in 14. 3. 1914; Sl., 17. 3. 1914; S.n., 13. in 14. 3. 1914.

590 L.Z., 10. in 16. 3. 1914.

591 L.Z., 10. 3. 1914.

592 S.n., 17. 3. 1914; L.Z., 16. 3. 1914; Sl., 18. 3. 1914.

593 L.Z., 18. 3. 1914.

594 Sl. in S.n., 19. 3. 1914.

595 L.Z., 19. in 20. 3. 1914.

596 L.Z., 23. 3. 1914.

št. 73.

Gledališka predstava 2503.

V torek, dne 24. marca 1914
Gostovanje opere kralj. zem. hrvatskega kazališta iz Zagreba.

Werther

Lirska drama v treh dejanjih (4 slikah), po Goetheju spesnila Blau in Milliet. Uglasbil J. Massenet.

OSEBE:

Werther	---	Tadej Lowczynski.	Karl	njegovi	---	Justina Štorekova.
Albert	---	Marko Vušković.	Gretel	otroci	---	Olga Švarcova.
Načelnik	---	Tošo Lesić.	Klara	---	---	Ruža Jakšičeva.
Lotta	---	Maja de Strozzijska.	Schmidt	njegova	---	Aleksander Binički.
Sofija	njegovi	Micika Žličarjeva.	Johann	prijatelj	---	Marijan Kondracki.
Fritz	otroci	Marcedes Valentijeva.	Brühlmann, mlad meščan	---	---	Ivan Oberski.
Max	---	Štefica Lovrenčakova.	Kata, mlada meščanka	---	---	Savka pl. Omčikusova.
Hans	---	Josipa Žilofova.				Slanovniki walheimski, gosti, glasbeniki.

Dogaja se blizu Wetzlarja od julija do decembra 1772. — I. dejanje: V načelnikovi hiši (julij); II. dejanje: Pod lipami v Walheimu (september); III. dejanje: a) Lotta in Werther (24. december); b) Wertherjeva smrt.

Po vsakem dejanju daljša pavza.

Operne cene:

Lože: v parterju za 4 osebe K 20--	Sedež v loži za 5. in 6. osebo	Galerijski sedeži: I. vrsta K 1-10
„ I. nadstr. za 4 osebe	v II. nadstropju K 2--	„ II.—V. vrste. „ --80
št. 2.—5. „ 20--	Partnerski sedeži: I.—III. vrste. „ 4-20	Stojišče „ 1-20
„ I. nadstr. za 4 osebe	IV.—VI. „ „ 3-80	Dijaško stojšče „ --60
št. 6.—9. „ 24--	VII.—IX. „ „ 3-30	Galerijsko stojšče „ --40
„ II. nadstr. za 4 osebe	X.—XI. „ „ 2-50	Gledališki list „ --10
„ „ „ „ „ 10--	Balkonski sedeži: I. vrsta 2-50	Garderoba za osebo „ --20
Sedež v loži za 5. ali 6. osebo	II. „ „ „ 2-30	Dijaška garderoba „ --10
v parterju in I. nadstr. „ 3--	III. „ „ „ 2-10	

Blagajna se otvori ob 7., začetek ob 7 $\frac{1}{2}$ 8., konec po 10. zvečer.

Vstopnice se dobivajo v Češarkovi trafiki in zvečer na dan predstave pri blagajni v gledališču.

- 25. 3. uglasbljeni ljudski komad L. Arrongesa na glasbo Millöckerja "Haasemanns Töchter" ("Haasemanova hči"), benefic blagajnika Laubererja;
- 26. 3. opereto "Eva";
- 28. 3. Leharjevo opereto "Die lustige Witwe" ("Vesela vdova" - parodija na balkanske diplomate v Parizu) - odhodni benefic gdč. Ehrenfeldove;
- 29. 3. popoldne opereti "Du liebes Wien" ("Ti dragi Dunaj") in "Bruderlein fein" ("Ljubi bratec"), zvečer opereta "Die geschiedene Frau" ("Ločenka");
- 30. 3. gostovanje celovške opere s Puccinijevo opero "Das Mädchen aus

dem Goldenen Westen" ("Dekle z zlatega zahoda"), ki jo je obiskal tudi baron Schwarz.⁵⁹⁷

V Deželnem gledališču so do konca meseca nastopili še:

- 22. 3. - ponovitev veseloigre "Čez leto dni";⁵⁹⁸
- 23. in 24. 3. z gostovanjem hrvaške opere z operami Saint-Saënsa "Samson in Dalila" in Masseneta "Werther"; Predstavi sta pred polno dvorano dosegli velik uspeh. Prvi večer je bil navzoč baron Schwarz.
- 25. 3. in 27. 3. z burko "Nezdramljivi Izidor". Predstava je bila "bedasta, a je publiko nasmejala" z "dovtipi brez logike".
- 29. 3. s poslovilno predstavo Borštnika - drama M. Brage "Aleluja". Prese- netljivo dober obisk - kljub lepemu nedeljskemu vremenu je bila hiša polna, gledalci so častili Borštnika, ki je v poslovilni igri prekosil samega sebe: "gle- dalca je zanesel preko slabe drame v pravo in pristno umetnost."⁵⁹⁹

gledališke predstave - marec 1914: 40

slovensko gledališče -	15 (3 drame, 8 burk/veseloiger/ ljudskih iger, 4 opere)
nemško gledališče -	25 (4 drame, 15 operet, 5 burk/ veseloiger/ljudskih iger, 1 opera)

Slovenskemu gledališču je ob koncu sezone končno - ob precejšnjem za- tajejanju čuta za umetnost - uspelo privabiti gledalce v svojo hišo.

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

V kinematografu Ideal je bilo v marcu poleg običajnih predstav mogoče videti le malo ogleda vrednega.

V torek, 17. 3., so si Ljubljančani lahko ogledali Schnitzlerjevo dramo "Lju- bimkanje".⁶⁰⁰

Slovenec, ki sicer ni reklamiral kinematografskih predstav, je v predveli- konočnem času naredil izjemo. Šlo je za film "Kristusovo trpljenje", ki je bil na sporedu od 20. do 26. 3. 1914. Pri tem je klerikalni dnevnik poudarjal, da so se dunajski cerkveni dostojanstveniki o filmu naklonjeno izrazili.⁶⁰¹ Slovenski narod je k ogledu istega filma vabil z drugimi argumenti - "vsak inteligent, ki si je to ogledal, je zatrdil, da ta film ne zaostaja prav nič za onimi, ki predstavljajo staroveške orientalne drame."⁶⁰²

597 L.Z., 21., 24., 26., 27., 28., 30. 3. 1914.

598 Slovenski gledališki muzej; Dramatično društvo - Blagajniška knjiga za sezono 1913/14; 392/mapa 72-197; zbirka fotografij gledaliških letakov.

599 Sl., S.n. in L.Z.- 23., 24., 27. in 30. 3. 1914.

600 S.n., 16. 3. 1914.

601 Npr. Sl., 5. 3. 1914.

602 S.n., 24. 3. 1914.

II/3 KONCERTI

4. članski koncert Filharmonične družbe je potekal 2. 3. v filharmonični dvorani. Na sporedu so bila Mozartova dela za orkester, violino in klavir. Nastopila sta solista - pianistka gdč. Edith Bock in violinist Robert Hüttl.⁶⁰³

4. 3. je v isti dvorani nastopil tajni dvorni svetnik Willy Burmester skupaj s pianistom Emerichom Krisom. Nagrajen je bil z viharnim ploskanjem številnih obiskovalcev, med katerimi je bil tudi dež. predsednik Schwarz.⁶⁰⁴

Veliko pozornost je v marcu vzbujal cerkveni koncert Cecilijinega društva 11. 3. v frančiškanski cerkvi, kjer so poleg orkestra 27. reg. in zbora frančiškanske cerkve sodelovali direktor FD Weiss-Ostborn, prof. Adolf Robida in Hugolin Sattner - ki je dirigiral. Med množico obiskovalcev so bili tudi dež. predsednik Schwarz, škof Jeglič, dvorni svetnik Chorinsky ter "mnogoštevilne vodilne osebnosti ljubljanske družbe obeh nacionalnosti, duhovščine in vojaščine." (L.Z.)⁶⁰⁵

16. 3. je v dvorani FD potekal 4. komorni koncert te ustanove. Namesto bolnega Weiss-Ostborna je nastopil pianist Varga. Med mnogoštevilnimi obiskovalci je bil tudi baron Schwarz.⁶⁰⁶

LDO - Ljubljanski društveni orkester, ki je štel 15 članov, je v začetku marca zapustil Ljubljano in se preselil v Šibenik. Tam naj bi ostal vse do oktobra, ko naj bi se vrnil. S tem so se razblinili zadnji ostanki nekoč dosti obetavne Slovenske filharmonije. Ljubljana je ostala brez profesionalne civilne godbe.⁶⁰⁷

S tem so se samostojna orkestrska izvajanja lahkotnejše glasbe z reducirala na nastope godbe 27. reg. Ta je v marcu priredila tri promenadne koncerte - 8., 15. in 22. 3. - vse ob nedeljah ob pol enih popoldne v Zvezdi.⁶⁰⁸

603 L.Z., 6. 3. 1914; Spored: 1. Jupiterova simfonija v c-duru 2. koncert za klavir in orkester v d-molu 3. adagio za violino in orkestrsko spremljavo v F-duru 4. uvertura k operi "Čarobna piščal".

604 L.Z., 26. 2. in 5. 3. 1914; Program je obsegal dela Beethovena, Paganinija, Haydna, Hummla, Dittersdorfa, Dusseka, Webra, Rameau-Godowskega, Liszta in Saint-Saensa.

605 Poročilo - L.Z., 12. in 13. 3. 1914, spored:

1. Hochreiter - Salve regina
2. Rheinberger - Kyrie in gloria iz maše v C-duru za zbor in orkester
3. Engelhard - Immaculata - pesem za zbor in orgle
4. Rheinberger - Pasijonske pesmi za zbor in orkester
5. Sattner - Kdo je to? tenorski solo iz oratorija Asumptio
6. Griesbacher - Tristis est anima mea za zbor
7. Foerster - Stabat Mater - za zbor in orkester

606 L.Z., 13. 3. 1914; Na sporedu so bila dela Čajkovskega, Sauerja, Liszta in van Beethovna.

607 Npr. Sl., 11. 3. 1914.

608 Npr. L.Z., 7., 14. in 21. 3. 1914.

sporedi - 8. 3.:

1. Dostal: Toreador Marsch
2. Maillart: "Das Glocklein des Eremiten", Ouvertüre
3. Dostal: Erzherzogin Zita - Walzer
4. Leoncavallo: Phantasie aus der Oper Bajazzo
5. Eilenberg: Heinzelmänchen
6. Lehar: Korallenlippen

15. 3.

1. Fučík: Österreichisch-ungarische Soldatenklänge

koncerti:	7
27. reg.	3
Filharmonično društvo	3
Cecilijino društvo	1

II/4 OSTALO

Konec marca je "kulturno" dogajanje v Ljubljani popestril prihod cirkusa, ki se je utaboril v Areni za Narodnim domom. Pri vseh predstavah je bilo "obilo ljudstva" - posebej je vleklo geslo 30 "levov". Kapetan Schneider jih je zelo efektivno dresiral. Poleg tega so bili na sporedu še artistični sporedi oz. izvajanje akrobatičnih točk, plastični kipi, nastop človeka s kačjim telesom, imenovanega tudi človek brez členkov. Odmore so zapolnili nastopi bebastega Avgusta. Najdražje vstopnice so bile po 3 K za sedišča, stojšča so bila po 60 v.

institucionalne prireditve - marec 1914:	47
gledališke prireditve	40
koncerti	7
-----	-----
slovenske institucije	15
nemške institucije	28
ostali (Cec. društvo)	4

APRIL (Zimska sezona prireditev se zaključuje.)

Aprila se je število prireditev zmanjševalo in Ljubljana je počasi tonila v mrtvilo poletnega dela sezone.

-
2. Suppe: "Banditenstreiche", Ouvertüre
 3. Fall: "Bruderlein fein", Walzer
 4. Meyerbeer: Opernphantasie "Hugenotten"
 5. Millöcker: "Klop f an", Polka francaise
 6. Planquette: "Die Glocken von Corneville" (Operettenphantasie)
22. 3.
1. Mader: Adio Mamula, Marsch
 2. Rieto: Certamen National, spanische Ouvertüre
 3. Kienzl: Phantasie aus der Oper "Kuhreiger"
 4. Zanetti: "Marschcharakteristikon - Indische Wachparade"
 5. Gretschn: Opereten Potpourri

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

V aprilu so se v Ljubljani zvrstila naslednja predavanja:

- 2. 4. so v Katoliški tiskarni priredili predavanje Slomškove zveze, na kateri je g. Dragan razlagal, kako lahko izračunamo oddaljenost predmetov, ki jih lahko vidimo, pa ne moremo doseči.⁶⁰⁹

- Istega dne (2. 4.) je v organizaciji Gospodarskega izobraževalnega društva za Krakovo in Trnovo predaval katehet Ivan Tomažič o "Lurški Bernardki". Pobožni poslušalci so se zbrali v gostilni Pri Steinerju na Opekarski cesti.⁶¹⁰

- 3. 4. je v hiši evangeličanske občine predaval pastor Hegemann o ponovnem vstajenju Burbonov po padcu Napoleona.⁶¹¹

- 5. 4. se je tudi v Šentjakobskem prosvetnem društvu zaključila sezona predavanj. Na zadnjem predavanju je bilo govora o domačih malih obrteh.⁶¹²

- 16. 4. je predsednik Gospodarskega izobraževalnega društva za Trnovo in Krakovo, dr. Pegan, predaval svojemu članstvu v gostilni Pri Zalarju.⁶¹³

- 23. 4. je govoril prof. Sušnik v Ljudskem domu - organizator je bilo klerikalno Slovensko gospodarsko društvo.⁶¹⁴

- 24. 4. so - prav tako v Ljudskem domu - priredili predavanje Krščansko socialne ženske zveze.⁶¹⁵

- 30. 4. je potekalo predavanje F. Terseglava v organizaciji Gospodarskega izobraževalnega društva za Krakovo in Trnovo - tokrat v Cerkvni ul. 11.

predavanja: 8

klerikalci 7

Nemci 1

Sezona predavanj se je zaključevala, njihovo število upadalo.

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

4. 4. je spet nastopil dr. Hegemann. Tokrat je imel slavnostni govor na proslavi društva Kasinoverein v stekleni dvorani Kazine. Z njo so se spomnili 99. obletnice Bismarckovega rojstva. Na sporedu so bili glasbeni nastopi, zborovsko petje in deklamacije. S.n. je pripomnil, da so slavili moža, ki je strl moč

609 Sl., 31. 3. 1914.

610 Sl., 31. 3. 1914.

611 L.Z., 3. 4. 1914.

612 Sl., 4. 4. 1914.

613 Sl., 16. 4. 1914.

614 Sl., 18. 4. 1914.

615 Sl., 23. 4. 1914.

Avstrije in jo potisnil v obupen položaj, v katerem se danes nahaja. Govornika, dr. Hegemanna je S.n. tudi opomnil, naj ne izziva s parolami, kot so: "Kdor se Trsta loti, zadene ob ost nemškega meča", saj je menil, da Ljubljana še ni pruska.⁶¹⁶

Klerikalni diletantje iz mestne okolice so se neomajno odločili, da ob koncu sezone s pravo gledališko umetnostjo osrečijo Ljubljancane.

5. 4. so se člani klerikalnega Šišenskega prosvetnega društva pojavili na odru Ljudskega doma s Finžgarjevo dramo "Divji lovec". Ob srednje dobrem obisku so se gledalci ob nerodnih igralcih prav dobro zabavali. Sl. pa je igralce zagovarjal, češ da je treba upoštevati vse "teškoče" ...⁶¹⁷

Naslednjo nedeljo, 11. 4., so na vsega hudega vajeni oder Deželnega gledališča prišli "Viški diletantje". V korist obnovitve neke kapelice v Rožni dolini so nastopili s Schillerjevim "Wilhelmom Tellom". Odrezali so se še boljše kot Šiškarji - o njihovem nastopu je Slovenec raje molčal, razburil pa se je Laibacher Zeitung. Poročal je o zastarelem prevodu, pohabljenju igre - iz katere so izločili nekatere bistvene dele, druge pa stlačili skupaj - in zaključil z željo, da naj v bodoče Deželno gledališče obvarujejo pred tovrstnimi nastopi.⁶¹⁸

Težko je presoditi, ali so jih v visoki umetnosti posekali člani Katoliške dijaške zveze. Ti so isto nedeljo kot Vičani (11. 4.) nastopili v Ljudskem domu s Pregljevo trilogijo, ki je imela naslov "Vita" in so jo predvajali na korist "Leonovemu starešinstvu". Po oceni Laibacher Zeitunga sodeč, je predstava izpadla v stilu teatra absurdov, čeprav je bil njen namen popolnoma drug. Zajela naj bi življenjsko zgodbo neke graščakinje in v časovnem razponu 40-ih let upodobila, kako se v njenem življenju spopadata dva pogleda na svet: Schleiermacher-Schopenhauerjev materializem in krščanstvo. Vendar je potek dogodkov na odru šel nekako svojo pot. Pri najboljši volji ni bilo jasno, zakaj je nastopal graščak v prvem dejanju pod masko kot harlekin, zakaj sta z ženo menila, da se morata ločiti, zakaj se je mož odločil za prostovoljno smrt. V drugem delu je šlo za parafrazo ljudske pripovedke "Rošlin in Verjanko" - le da v originalni zgodbi Verjanko ubije Rošlina, tu pa se je ljubimec graščakinje raje izognil tovrstnim nevšečnostim in prizorišče zapustil. V tretjem dejanju se graščakinja skesa, na starost postane krepotna in sin jo spet spoštuje. Vendar je šlo tudi tu - kot v celi predstavi - za nejasne upodobitve. O smiselni zgradbi ni bilo govora - scena se je vrstila za sceno, kot je pač nanese. Mnoge osebe so prišle in šle, se sem ter tja silile k pogovoru, človek ni vedel zakaj in čemu.⁶¹⁹

Gledališke skupine klerikalnih društev so vztrajale tudi pri koncu sezone in se niso izneverile svojim idealnim ciljem.

Operetni junaki z nemškega odra so imeli med svojimi ljubljanskimi oboževalci posnemovalce. V korist zavetišča za žene in otroke so 16. 4. v nemškem gledališču nastopili diletanti. Na sporedu so bile poze, petje in skeči, v

616 L.Z., 4. 4. 1914; S.n., 8. 4. 1914.

617 Sl., 11. 4. 1914.

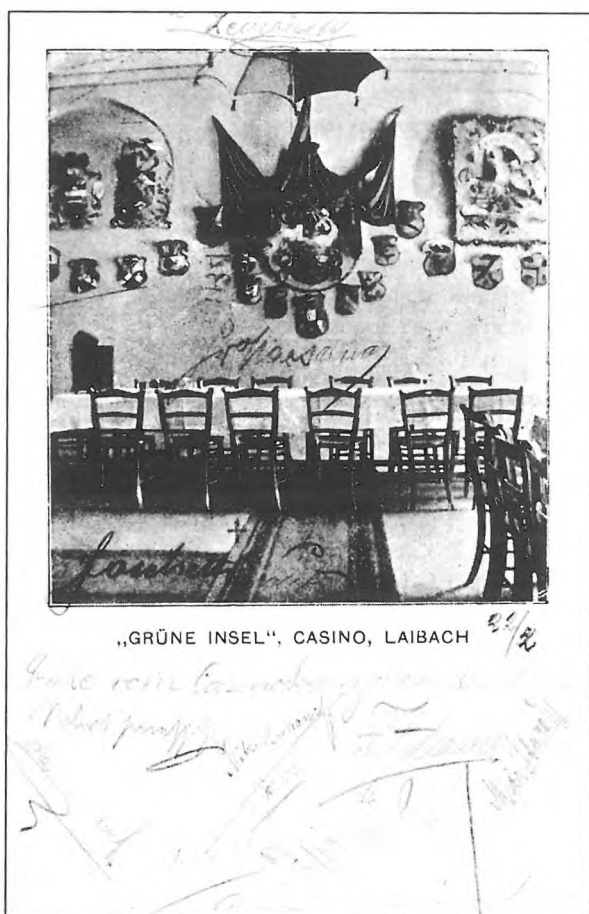
618 L.Z., 14. in 20. 4. 1914.

619 Sl., 9. 4. 1914; L.Z., 20., 21. 4. 1914.

ospredju programa pa je bil ples oz. balet - "Razvoj dunajskega valčka" v treh delih. V tej uprizorotvi je bilo mogoče videti, kako se je valček plesal od svojega nastanka pa do zadnje inačice. Pri izvedbi je sodelovalo 70 nastopajočih, občinstvo je bilo navdušeno, posamezne plesne pa je bilo treba ponavljati. Prireditelj je obiskal baron Schwarz z ženo.⁶²⁰

kulturno-umetniške prireditve:	5
klerikalci	3
Nemci	2

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

620 L.Z., 17. in 18. 4. 1914.

Po odhodu LDO-ja se je v ljubljanskem društvenem življenju čutila praznina. Njegove naloge je skušal prevzeti Salonski orkester Sokola I, ki je 6. 4. imel svoj prvi nastop v dvorani hotela Tivoli. Enako prireditev je orkester priredil 13. 4.⁶²¹

Ljubljanski turnarji so 18. 4. zvečer priredili "Taufkneipe" oz. slavnostni sestanek, na katerem so krstili vse nove člane. Razen krsta, ki je potekal slovesno in s primernim humorjem, je bilo na sporedu tudi več pesmi in pa kratko predavanje o "očetu turnarjev Jahnu". Ob veselih pesmih in ognjevitih govorih so se turnarji v Kazini navduševali do poznih ur.⁶²²

kulturno-zabavne prireditve: 3

liberalci	2
Nemci	1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

16. 4. je klerikalni Družabni klub priredil kegljaški večer v Rokodelskem domu.⁶²³

Največja družabno-zabavna prireditev v aprilu je bila obenem tudi prva na prostem. 26. 4. sta Šentjakobsko-Trnovska in Šentpetska podružnica liberalno usmerjene narodnoobrambne Družbe sv. Cirila in Metoda pripravili tradicionalno jurjevanje na gradu. Dopoldne je bila v grajski kapelici maša s pridigo, popoldne pa so se začele h kapelici in na grajsko dvorišče, kjer so bili postavljeni šotori in stojnice, valiti nepregledne množice. Liberalci so se seveda tudi to pot norčevali iz klerikalcev. S plesišča se je slišalo veselo kričanje, razpoloženje je bilo najboljše, S.n. pa je poročal o več tisoč obiskovalcih.⁶²⁴ Slovenec se je seveda zgražal nad nemoralno reklamo, s katero se je na prireditev vabilo občinstvo - "najnovejši Johančin čudež ... noben moški naj ne zamudi ogledati si žensko skrivnost, ki večini še ni znana ..." - še bolj pa nad urednikom časopisa Glas juga Zalarjem, ki je med svojim govorom "smešil duhovniške propovedi, kazal občinstvu konjenika iz lecta in ga predstavljal za konjenika Jurija ter uganjal podobne duhovitosti." (Sl.)⁶²⁵

Razen maloštevilnih društvenih prireditev je seveda ostajala vedno zanesljiva kavarniška ponudba. V kavarni Central je imela še vedno vsak večer koncert brhka, "splošno priljubljena" ženska tamburaška godba Javor.⁶²⁶

621 S.n., 4. 4. 1914.

622 L.Z., 21. 4. 1914.

623 Sl., 16. 4. 1914.

624 S.n., 25. in 27. 4. 1914.

625 Sl., 27. 4. 1914.

626 Npr. - Sl. 10. 4. 1914.

družabno-zabavne prireditve: 2

liberalci	1
klerikalci	1

I/4 OSTALO

5. 4. so klerikalci v Rokodelskem domu ustanovili novo podružnico SKSZ - Prosvetno društvo za kolodvorski okraj. Že ob ustanovitvi je imelo društvo 150 članov.⁶²⁷ Prav v tem delu mesta je bilo delo krščanskih kulturno-društvenih delavcev zelo potrebno. Ženski oddelki SKSZ so namreč ustanovili "Kolodvorski misjon", kar je pomenilo, da so dame, pa tudi "priproste ženske usmiljenega srca" in z dosti časa, hodile k prihodom vlakov, kjer so sprejemale naivne mladenke s province, "da neizkušena dekleta otmejo nanje prežečim zapeljivcem." (Sl.) Klerikalna večina v deželnem zboru je, v skrbi za nedolžna dekleta iz province, že jeseni l. 1913 izglasovala nemajhno podporo za - takrat še nastajajoči - "Kolodvorski misjon" v višini 2500 K.⁶²⁸

Klerikalci se tudi v aprilu niso čisto potolažili zaradi svojega izгона iz Slovenske matice. O ponovni izvolitvi njenega predsednika llešiča so njegov govor sarkastično karikirali, njega pa omalovaževali: "Tako kulturnega moža mati Slovenija še ni rodila; pod njim se bi Slovenska matica zelo razmahala".⁶²⁹

Ljubljanski turnarji so 19. 4. bili gostitelji velikega telovadnega turnarskega shoda, ki je potekal v Turnhalle oz. v realki. Gauturnwart oz. okrožni vodja Franke iz Beljaka je pred nastopi pozdravil goste iz Kočevja, Gorice, Bele peči in Trsta. Po končani telovadbi so imeli turnarji sejo v Kazini, na kateri so govorili o njihovih načrtih, izletih in shodih.⁶³⁰

društvene prireditve - april 1914:	18
predavanja	8
kulturno-umetniške prireditve.	5
kulturno-zabavne prireditve	3
družabno-zabavne prireditve	2
- - - - -	-
liberalci	3
klerikalci	11
Nemci	4

627 Sl., 3. 4. 1914.

628 Sl., 4. 4. 1914; Obravnave sej deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani za l. 1913 - str. 576.

629 Sl., 15. 4. 1914.

630 L.Z., 21. 4. 1914.

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

V aprilu se je gledališka sezona v obeh gledaliških hišah končala. V benefic orkestra nemškega gledališča so 1. 4. uprizorili Nestroyevo burko "Die schlimmen Buben in der Schule" ("Poredni fantje v šoli") in opereto Hellmesbergerja "Wien bei Nacht" ("Dunaj ponoči"). Gledalcev je bilo malo, prišel pa je baron Schwarz.⁶³¹

2. 4. so gostovali člani hrvaške opere s "Hoffmanovimi pripovedkami". V nastopih je izstopal Vušković, ki svojih vlog ni igral, pač pa živel, v demonskih vlogah pa je bil resnično grozljiv. Gledališče je bilo seveda razprodano, predstavo pa je obiskal tudi baron Schwarz z ženo.⁶³²

Istega četrta (2. 4.) je bilo na nemškem odru na sporedu Björnsonovo delo "Über unsere Kraft" ("Preko naše moči"). Psihološka drama, ki se ukvarja s vprašanji vere, je seveda privabila zelo malo gledalcev.⁶³³

3. 4. so hrvaški gledalci nastopili z Leharjevo opereto "Končno sama". Ta je bila "polna dunajske plesne glasbe in bogatega vzdušja" (L.Z.) oziroma bila je plehka in brez dogajanja, igralci pa "sladki in gladki, spretni in skočni." (S.n.)⁶³⁴

Po uradnem zaključku sezone so v Deželnem gledališču pripravili še štiri predstave v korist vseh igralcev. V soboto, 4. 4., naj bi uprizorili veseloigro "Legionarji" vendar je prišlo do škandala, saj so predstavo zaradi premajhnega števila gledalcev - prišlo jih je 28 - odpovedali.⁶³⁵

Slovenec se je spet spraševal o vzroku za apatijo gledalcev do slovenske drame in prišel do zaključka, da ni kriv ne repertoar ne igralci, tudi ne draginja ali pa politika, pač pa nemško gledališče: "V soboto zvečer je vse drlo v nemško gledališče. Kaj pravite narodnjaki?" (Sl.)⁶³⁶

Tam so namreč to soboto uprizorili Bahrovo veseloigro "Das Konzert" ("Koncert"). Predstava je bila benefic vodje gledališča Schramma, ki je imel zasluge za "imeniten umetniški nivo" (L.Z.), katerega je nemško gledališče baje doseglo. Gledališče je bilo po poročilih L.Z. resnično nabito polno, igrali so "pristno nemško veseloigro", predstavo pa je obiskal tudi deželni predsednik Schwarz. Gledalci so Schrammu prirejali "nevidene ovacije".⁶³⁷

Ljubljana je to soboto s svojim izborom nedvoumno pokazala, katera je tista kultura, ki v mestu vlada in prevladuje.

Naslednje benefične predstave igralcev Deželnega gledališča so bile vendarle deležne boljšega obiska. V nedeljo, 5. 4., je popoldne "Nevzdramljivi Izidor" prismočal napol razprodano hišo. "Gledalci so se do onemoglosti smejali podrti

631 L.Z., 3. 4. 1914; Obe predstavi so šteli kot eno.

632 S.n. in Sl., 2. in 3. 4. 1914; L.Z., 2. in 4. 4. 1914.

633 L.Z., 2. in 4. 4. 1914.

634 L.Z. in S.n., 4. 4. 1914.

635 Sl., 6. 4. 1914.

636 Sl., 9. 4. 1914.

637 L.Z., 4. in 7. 4. 1914.

Kaiser Franz Joseph-Jubiläumstheater in Laibach

Direktion: Hermann Hochs

Bühnenleiter: Franz Schramm

Eigen-Monument angelegt **Freitag den 5. April 1914** Eigen-Monument angelegt

Nachmittags-Vorstellung

Anfang 8 Uhr bei bedeutend ermäßigten Preisen Anfang 8 Uhr

Letzter Spieltag!

Zum Vorteile des gesamten technischen Personals

Die spanische Fliege

Schauspiel in drei Akten von Franz Arnold und Ernst Gah — Leiter der Aufführung: Direktor Franz Schramm

Ludwig Kinte, Mostschäferfabrikant	Alexander Deisenhofer	Dr. Frey Gerlach	Siegfried Dolger
Emma, seine Frau	Karella de Bolony	Anton Liebemayer	Georg Ediger
Paula, deren Tochter	Else Vinhart	Wettlieb Weffel	Leopold Horowitz
Edward Wurmig, Reichstagsabgeordneter, Emmas Bruder	Adolf Wurz	Mariajose, seine Frau	Dlaga Wimmer
Paula, seine Tochter	Hanna Reimer	Heinrich, deren Sohn	Hubert Freil
Klois Wimmer, Emmas Schwägerin	Robert Kopal	Marie, Wirtschafterin bei Kinte	Elly Eddel

Ort der Handlung: Eine größere deutsche Provinzstadt in der Gegenwart

Nach dem zweiten Akt eine größere Pause

Sperre I.—IV. Reihe	2-10	Balkonsitze	2-10	Bogen-Eintritt	1-10
Sperre V.—VIII. Reihe	1-70	Balkonsitze II. Rang I. Reihe	1-20	Parterre-Eintritt	-84
Sperre IX.—XI. Reihe	1-40	Balkonsitze II. Rang II. Reihe	1-	Studenten- und Garnisonarten	-54
Sperre XII.—XIII. Reihe	1-20	Balkonsitze II. Rang III. Reihe	-76	Galerie	-34

Kasseneröffnung um 1/3 8 Uhr **Anfang um 8 Uhr** **Ende 5 Uhr**

160. Vorstellung

Abends halb 8 Uhr

Eigen-Monument angelegt

Größter Heiterkeitserfolg! **Letzte Vorstellung!** Größter Heiterkeitserfolg!

Der Bauernschreck

Stoff mit Gesang und Tanz in drei Akten von Franz Moser und Adolf Heinrich — Leiter der Aufführung: Alex. Deisenhofer — Musikalische Leitung: Fred Harten Adler

Erster Akt: „Auf, zur Jagd nach dem Bauernschreck!“ — Zweiter Akt: „Eine Gemeindevorstellung in Engelbrunn“ — Dritter Akt: „Am Volkstrachtenfest beim ‚Gieschenwirt‘ in Hämmlsbach“

Bonifat Badl, ehemaligen Buchfabrikant	Alexander Deisenhofer	Der Mauler-Orgel, Gemeindefeierlich und Meher	Fred Sonder
Emmerenzia, seine Frau	Hermann Wolf	Bulwerer, Silberner, Bauern und Gemeindefeierlich	Robert Kopal
Freil, deren Tochter	Hanna Reimer	Unterwager, ausführendes Mitglied von Einiger, Guglbrunn	Paul Edder
Leut. Einigkeit, heimliches, deren Sohn	Anton Reim	Janzelein, Stroh-Weg bei Rodwein	Leopold Horowitz
Dr. Leopold Adler	Hubert Freil	Willy Daber	Georg Ediger
Baron Wimminger	Siegfried Dolger	Einigkeit, Witwe, zum ‚Goboren‘ Hofwirtin	Paula Edder
Siegfried Wimminger, Antiquitäten- und Buchhändler	Elmer Lorenz	Der Jagd-Gesp	Hubert Freil
Wimmer, Kassenier	Georg Ediger	Der Jäger-Ostl	Elly Eddel
Hanna, Dienstmädchen bei Badl	Henny Edder	Die Haber Jungl	Elly Eddel
Polina, Entenwirtschafterin vom Guglbrunn	Hubert Freil	Die Fischer-Kathrin	Elly Eddel
Kaplan, seine Frau	Karella de Bolony		
Martha, sein Sohn	Hubert Freil		
Der Hämmler-Ostl	Wassil Witz		

Gesangsnummern:

- Erster Akt: 1. 's Lied vom Marterl', gelungen von Klemy Tichozer. 2. „Das ist der böse Bauernschreck!“ Marschcouplet, vorgetragen von Alexander Deisenhofer.
- Zweiter Akt: 1. „Mit san g'ichert!“ Sextett vorgetragen von Robert Kopal, Adolf Wurz, Heinz Zlober, Georg Stöger, Leo Körner und Leopold Horowitz.
- Dritter Akt: 1. „Das Lied vom armen Mädel“, Duett, vorgetragen von Luise Ehrenfeld und Anton Aulin. 2. „Einst und Jetzt!“ Tanzduett, vorgetragen von Hermine Wolf und Viktor Toreilly.

Nach dem zweiten Akt größere Pause

Sperre I.—IV. Reihe	3-	Balkonsitze	3-	Bogen-Eintritt	1-90
Sperre V.—VIII. Reihe	2-70	Balkonsitze II. Rang I. Reihe	1-90	Parterre-Eintritt	1-04
Sperre IX.—XI. Reihe	2-30	Balkonsitze II. Rang II. Reihe	1-50	Studenten- und Garnisonarten	-74
Sperre XII.—XIII. Reihe	1-90	Balkonsitze II. Rang III. Reihe	1-26	Galerie	-44

Kasseneröffnung um 7 Uhr **Anfang um 1/8 8 Uhr** **Ende nach 10 Uhr**

postelji," (Sl.) zvečer pa so "Legijonarji" le dočakali razmeroma dober obisk.

Zadnja benefična predstava Deželnega gledališča je bila na sporedu 7. 4. Predvajali so Nicodemijevo komedijo "Perjanica", v kateri so se igralci dobro izkazali, obisk pa je bil "slabejši".⁶³⁸

Sporazum med mestno občino in deželno vlado še vedno ni bil sklenjen, vsi časopisi so zapisali, da gre za zadnjo gledališko predstavo oz. da "stojimo ob grobu slovenske Talije." Igralci slovenskega Deželnega gledališča so se odpravili gostovat s trebuhom za kruhom po večjih krajih v slovenskih deželah.

Nemško gledališče je zaključilo svoje predstave v nedeljo, 5. 4. Popoldne so v benefic tehničnega osebja odigrali veseloigro "Spanische Fliege" ("Španska muha"), nato pa so z Moserjevo "veselo nenevarno pozo "Der Bauernschreck"" ("Kmečki strah") olajšali publiki bridko slovo od svojih ljubljencev.⁶³⁹

Zadnjič je hrvaška opera prišla gostovat 14. in 15. 4. 1914. Nastopili so z operama "Baron Trenk" (Albini) in "Faust" (Gounod). Pri zadnjem prizoru zadnje predstave se je na oder vsul plaz cvetja, občinstvo pa je bilo tudi tokrat vzhičeno. Pri obeh predstavah je bil navzoč deželni predsednik Schwarz s soprogo, pri drugi pa tudi deželni glavar Šušteršič. S.n. je poudarjal, da bi brez požrtvovalne kulturne pomoči iz Zagreba Ljubljana "na veselje naših narodnih sovražnikov" ostala brez opernih predstav. Vendar je bilo ob zadnji predstavi v sezoni poleg navdušenja v dvorani mogoče slišati tudi kritike po hodnikih: "Domače gledališče je ubito, vest si pa potolažimo tako, da kupimo za 40 K rož in jih zmečemo na oder." (S.n.) Tudi L.Z. je poudaril, da je "motila misel na po deželi potujoče dramatike, ki se borijo za kruh, pa tega niso zaslužili."⁶⁴⁰

gledališke predstave:	11
slovensko gledališče	7 (1 drama, 2 burki/veseloigri/ljudski igri, 3 opere, 1 opereta)
nemško gledališče	4 (3 burke/veseloigre/ljudske igre, 1 drama)

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Sredi aprila beležimo ponoven prihod Bachmeierjevega grandelektrobioskopa, ki se je postavil v Lattermannov drevored.⁶⁴¹ Njegov spored se ni bistveno razlikoval od Idealovega. Nekoliko je izstopal film Atlantis, ki je bil na sporedu 29. 4. in je prikazoval katastrofo Titanica.⁶⁴²

V kinematografu Ideal je občasno gostovala tudi vojaška godba 27. reg. Tako je 7. 4. igrala ob predvajanju filma "Miljonski stric", v katerem je v glavni vlogi nastopal slavni Girardi. Sicer pa so že v aprilu začeli z veliko propagando

638 S.n., 8. 4. in Sl., 9. 4. 1914.

639 L.Z., 7. 4. 1914; Po gledališkem listu je razvidno, da so obe predstavi šteli za eno.

640 S.n., Sl. in L.Z., 16. 4. 1914.

641 L.Z., 15. 4. 1914.

642 S.n., 29. 4. 1914.

za originalni Edison kinetofon - film, ki govori - in ki je bil napovedan za naslednji mesec.

II/3 KONCERTI

6. 4. je Filharmonično društvo priredilo svoj peti članski koncert, na katerem so prvič v Ljubljani poleg del Wagnerja in Schillingsa izvedli 4. Mahlerjevo simfonijo, kar je pomenilo pogumno zavzemanje za moderne filharmonične oblike.⁶⁴³

Drugi koncert Filharmoničnega društva - izredni - je potekal 18. 4., ko sta v Ljubljani gostovala violinist Bronislav Huberman in pianist Leopold Spielmann.⁶⁴⁴

Župnik p. Hugolin Sattner

643 L.Z., 4. in 8. 4. 1914 ter Kuret, Glasbena Ljubljana (Lj.: DZS, 1985), str. 157.

644 L.Z., 9. 4. 1914, Na sporedu so bila dela Beethovna, Schuberta, Paganinija in Mendelssohna.

Glasbena matica je pripravila 22., 23. in 24. 4. glasbene izvedbe Sattnerjeve nove kantate Oljki. Pri izvedbi so sodelovali 180-članski zbor GM, solisti in orkester 60-ih glasbenikov 27. reg. V Unionovi dvorani so prvi večer med 1.800 glavnim občinstvom sedeli tudi deželni predsednik baron Schwarz, nadškof Sedej iz Gorice, knezoškof Jeglič, deželni glavar Šušteršič, dvorni svetnik Chorinsky in mnogi ostali ugledniki. Tudi druga dva večera sta potekala pred polno dvorano in sta doživela lep uspeh.⁶⁴⁵

V edini preostali slovenski glasbeni instituciji, Glasbeni matici, niso uspeli izpolniti obljube, da bodo s svojimi koncerti zapolnili vrzel ob propadu slovenskega gledališča oz. opere in Slovenske filharmonije. V sezoni so tako pripravili le dva koncerta z domačimi močmi (Ipavčev in pa zgoraj omenjeni). Za neizpolnitev te obljube so nekateri - predvsem v slovenski glasbeni reviji Novi akordi - dolžili vodjo GM Mateja Hubada, ki je politiko GM vodil dokaj absolutistično in na vsako kritiko reagiral precej agresivno. Govora je bilo celo o njegovih pritiskih na novinarje dnevnikov - komentatorje glasbenih prireditev.⁶⁴⁶

Poleg koncertov obeh vodilnih institucij je orkester 27. reg. izvedel še dva promenadna koncerta 5. in 19. 4. 1914.⁶⁴⁷

koncerti - april:	7
27. reg.	2
GM	3 (trije večeri z istim programom)
FD	2

II/4 OSTALO

V zvezi z gledališkim vprašanjem so 4. 4. sklicali "enketo", tj. posvetovanje pod predsedstvom Etbina Kristana. Razšla se je brez vsakega rezultata, ker je deželni odbor vztrajal pri svojem oz. Šušteršič na posvetovanje sploh ni poslal

645 Sl., 23., 24. in 27. 3. 1914; L.Z., 23. 4. 1914; S.n., 23. in 24. 4. 1914.

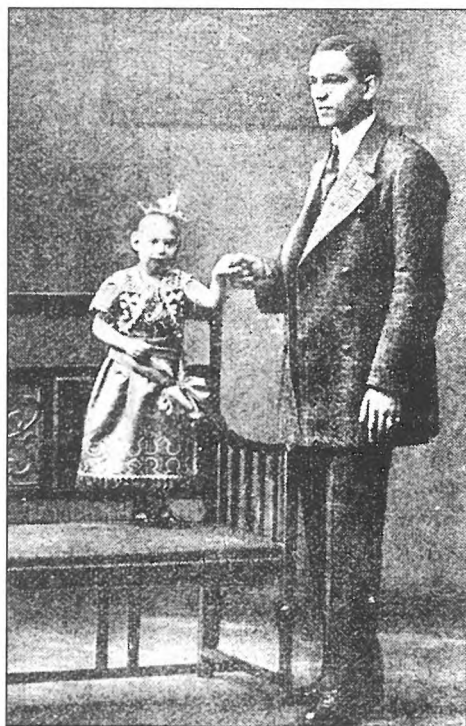
646 Primož Kuret, Glasbena Ljubljana ... - str. 160.

647 L.Z., 4. in 18. 4. 1914.

spored 5. 4.:

1. Wagner: "Schönfeld" Marsch
 2. Fučik: Ballettratten - Walzer
 3. Gade: Nachklänge aus der "Ossian" - Overture
 4. Suppe: Phantasie aus der Operette "Fatinica"
 5. Komzak: Feinsliebchen - Polka Mazur
 6. Kral: "Kurze musikalische Notizen", Potpourri
19. 4.:

1. Fučik: "Triglav", Marsch
2. J. Strauss: Künstlerleben, Walzer
3. Zajc: Overture zur Oper "Die Hexe von Boissy"
4. Bayer: Wiener Walzer, Potpourri aus dem gleichnamigen Ballett
5. Lehar: Kußlektion, Lied aus der Operette "Die Jurheirat"
6. Komzak: Lustiges Marschpotpourri

V Lattermanovem drevoredu v Ljubljani kažejo poleg siamskih dvojčic tudi 16 let staro dekle "Asro", ki je visoka le 70 cm.

predstavnika, mesto pa nadaljnjih subvencij ni zmoglo. To je tudi pomenilo, da prihodnje sezone ne bo.

Obsodbe na račun klerikalcev so bile spet zelo ostre: "Po zaslugi deželnega odbora so vsi igralci na cesti in deželni odbor bo raje subvencioniral vse cerkve, kakor pa slovensko gledališče." (Zarja)⁶⁴⁸

Dan je ugotovil grenko resnico: "Slovensko gledališče je propadlo in Jesenice bodo od zdaj kulturno pomenile več kot Ljubljana, deželni odbor pa bo še naprej podpiral Philharmonische Gesellschaft."⁶⁴⁹

S prihodom pomladi je zaživel tudi Lattermanov drevored. V njega so - poleg že omenjenega Bachmeierjevega kinematografa - začeli prihajati razni cirkusi, menažerije in podobne zanimive institucije, v katerih so se razkazovale živali in ljudje. Nekateri so bili za publiko zanimivi zaradi svojih spretnosti in raznih "umetnij", ki so jih obvladali, drugi pa zaradi tega, ker so bili od vsakdanjih oz. "normalnih" ljudi različni. Tako so v Lattermanovem drevoredu postavili posebno utico, v katero so si radovedneži od 4. do 12. 4. hodili ogledovat "dvoje abnormalnih bitij: sestrice, ki imata glave zraščene skupaj, v istem šotoru pa tudi najmanjše bitje na svetu 63 cm veliko, 18 kg težko in 16 let staro astekinjo Asro, ki ji manjka mnogo zlasti živčnih delov." (S.n.) "Bitja" so bila na ogled vsak dan od 15. do 21.30 ure, ob nedeljah in praznikih pa že od desete ure dopoldan. Na cvetno nedeljo (5. 4.) je bil kljub slabemu vremenu velik naval.⁶⁵⁰

Že dan pred abnormalnimi človeškimi bitji je v Lattermanov drevored prišlo gledališče zveri, ki je tam ostalo do konca meseca. Predstave so bile na sporedu vsak dan ob štirih in osmih zvečer. Možno je bilo videti dresirane volkove in hijene, medvede na kolesu in vprežene v voz, na sporedu pa je bil tudi nastop "brazilijanskega kralja brezdomcev Hudsona".⁶⁵¹

Očitno je v Lattermanovem drevoredu zmanjkovalo prostora, saj se je Grand cirkus international A. Kraytel 22. 4. utaboril nasproti justične palače. Reklama je poudarjala, da to ni nikak reklamni ali menažerijski cirkus, pač pa pravi konjski cirkus, "ki uživa ugled in je znan po celi monarhiji".⁶⁵²

Klerikalni občinski poslanec Štefe je na seji ljubljanskega gremija proti temu protestiral, češ da ne gre, da bi se to počelo po celem mestu in motilo mir.⁶⁵³

"Kulturni" utrip Ljubljane ob zaključku glavne sezone niti ni tako zelo pojenjal, saj so njegovi nosilci postale druge "institucije".

648 Zarja, 8. 4. 1914.

649 Dan, 10. 4. 1914.

650 S.n., 2. in 7. 4. 1914.

651 S.n., 14. 4. 1914.

652 S.n., 22. 4. 1914.

653 Sl., 25. 4. 1914.

institucionalne prireditve - april 1914:	18
gledališke predstave	11
koncerti	7

slovenske institucije	10
nemške institucije	6
ostalo (voj. godba)	2

MAJ (Začetek veselične sezone - družabnost se seli na prosto.)

Zatišje na političnem prizorišču in nizko število kulturnih prireditev sta bili - če odštejemo prvomajska shoda in z njimi povezani veselici - značilni za cel mesec.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

V mesecu maju so organizirali le tri predavanja:

- 5. 5. po društvenem občnem zboru Splošnega nemškega jezikovnega društva predavanje o nemško-kranjski pisavi v Kazini;⁶⁵⁴
- 14. 5. skioptično predavanje Avstrijskega mornariškega društva o morju in plovbi v avli realke;⁶⁵⁵
- 22. 5. v Deželnem gledališču skioptično predavanje dr. J. Adlešiča z naslovom "Iz Ljubljane po novi belokranjski železnici do Karlovca";⁶⁵⁶

predavanja: 3

Nemci	1
ostali	2

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Pevsko društvo Slavec je v soboto, 30. 5., ob svoji 30-letnici priredilo kon-

654 L.Z., 5. 5. 1914.

655 S.n. in L.Z., 14. 5. 1914.

656 Sl., 18. 5. 1914.

cert v Narodnem domu, v katerem so odprtine na galeriji dvorane zaradi boljše akustike zadelali. Sodelovali so solist Josip Križaj iz Zagreba, kvartet prof. Kozine, orkester 27. reg. in društveni pevski zbor 80-ih pevk in pevcev pod vodstvom pevovodje Ravnika. V poročilu o koncertu se je poudarilo, da se Slavec drži tistega prijetnega nivoja, "ki ni našim višjim slojem prenizek in ne našim nižjim in srednjim slojem previsok." Koncert je trajal predolgo, ženski zbor še ni bil pripravljen za javne nastope - "preveč stremljenja navzgor."⁶⁵⁷

kulturno-umetniške prireditve: 1

liberalci 1

Pevsko društvo Slavec v Ljubljani, 1913

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Ljubljanski Turnverein je 3. 5. nastopil v veliki dvorani filharmonije s telovadnimi vajami ob spremljavi nemškega Salonskega orkestra. Temu je sledila predstavitev gorskih plesov, ki so jih plesali v lepih "gorskih nošah".⁶⁵⁸

31. 5. je pevsko društvo Slavec ob svoji 30-letnici priredilo veselico v Narodnem domu. Godba 27. reg. je igrala skladbe slovanskih avtorjev, nastopil pa je tudi društveni pevski zbor.⁶⁵⁹

657 S.n., 2 .6. 1914.

658 L.Z., 1. 5. 1914.

659 S.n., 2. 6. 1914; L.Z., 30. 5. 1914.

kulturno-zabavne prireditve: 2

liberalci	1
Nemci	1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

V soboto, 2. 5., je nemško pevsko društvo Vorwärts iz sp. Šiške nastopilo v stekleni dvorani Kazine. Program ni bil preveč usmerjen v umetniško smer, pač pa v "ljudski program, ki razgali in odpre ljudsko dušo." Spremljal jih je nemški salonski orkester, programu pa je sledil ples.⁶⁶⁰

3. 5. - prvo nedeljo v maju sta v Ljubljani potekali dve konkurenčni delavski veselici. Obema sta predhodila delavska shoda - liberalni v Mestnem domu, socialdemokratski pa v Narodnem domu. V hotelu Tivoli je potekala velika veselica liberalne Narodno-socialne zveze. Ob godbi salonskega orkestra Sokola I se je plesalo pozno v noč: "Kljub drugi veselici v Ljubljani prišlo je mnogo zavrednega delavstva praznovat svoj majniški praznik." (S.n.)⁶⁶¹

Na vrtu Narodnega doma je potekala velika majska veselica, ki jo je organizirala socialdemokratska Svoboda. Igrala je godba Glinške Svobode na programu pa so bili kupleti, pozdravni govor, petje, šaljiva pošta in ples.⁶⁶²

Liberalci so svoje oporišče iz nam neznanih razlogov prepustili socialdemokratom. Nad tem se je začudil tudi Slovenec, ko je poročal, da so se voditelji liberalnega delavstva socialnim demokratom umaknili v Tivoli.⁶⁶³

družabno-zabavne prireditve: 3

liberalci	1
Nemci	1
socialdemokrati	1

I/4 OSTALO

Družabni klub je od 5. 5. vsak torek "do preklica" prirejal večere kegljanja v Rokodelskem domu.⁶⁶⁴

Društva - predvsem klerikalna - so s prihodom pomladi začela organizirati izlete v bližnjo in daljno okolico. Najbolj je bila priljubljena Šmarna gora. Izleti so bili ponavadi združeni s skupno mašo, taborom, govori in podobnim. Seveda so bile tudi tu kvalitetne razlike - elitni Kranjski avtomobilski klub je npr. 24. 5.

660 L.Z., 4. 5. 1914.

661 S.n., 5. 5. 1914.

662 Zarja, 25. 4. 1914.

663 Sl., 29. 4. 1914.

664 Sl., 5. 5. 1914.

organiziral izlet na Bled in v Bohinj.⁶⁶⁵

Ne ravno društvene, pač pa kulturno-zabavno-religiozne narave je bila slovesnost, ki so jo v nedeljo, 24. 5., salezijanci na Rakovniku posvetili Mariji Pomocnici. Na programu je bil govor znanega govornika J. Jeršeta, procesija, nastop gojencev - telovadcev in koncert.⁶⁶⁶

Poletna sezona je društvene aktivnosti vodila v ljubljansko okolico, mesto samo pa je postajalo še bolj puščobno kot ponavadi. Premožnejši meščani so si privoščili počitnice na deželi.⁶⁶⁷

društvene prireditve - maj 1914:	9
liberalci	3
Nemci	3
socialdemokrati	1
ostali	2

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

21. 5. je v Deželnem gledališču skupina igralcev uprizorila burko "Maks v škripcih". Povhe - znani burkač in junak galerije je bil režiser, nastopil pa je tudi v glavni in naslovni vlogi.⁶⁶⁸

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Največjo senzacijo v mesecu maju in verjetno tudi v vsej sezoni je predstavljalo gostovanje Edison kinetofona ali govoreče slike. Tega je predvajal v kinematografu Ideal od 16. do 21. maja neki mister Gould. Videti je bilo mogoče dva sporeda, ki sta se predvajala po tri dni. Reklama je poudarjala: "Ne vidi se torej samo neme slike, marveč sliši tudi glas govora, sploh vsak najmanjši šum." Inserat za ta film je bil izjemoma objavljen celo v Slovincu. Zanimanje je bilo precejšnje, saj so se rezervacije sprejemale že teden prej.⁶⁶⁹

Od 25. 5. so ob lepem vremenu kinopredstave potekale na prostem - odprli

665 L.Z., 4. 5. 1914.

666 Sl., 25. 5. 1914.

667 Več o tem glej: Die Sommerfrische - "Ort der Bürgerlichkeit" v zborniku Steckl - Urbanitsch - Brückmüller - Heiss: "Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit", Bürgertum in der Habsburgermonarchie II, Wien, Köln, Weimar.

668 S.n., 16. 5. in 20. 5. 1914.

669 Sl., 13. 5., S.n.; 14. in 16. 5., L.Z.; 14. 5. 1914.

so namreč vrt kina Ideal. Ob otvoritvi je igrala godba 27. reg.⁶⁷⁰

V Elektrobioskopu J. Bachmaier so radi prikazovali filme, posnete po romanih Julesa Verna. Tako je bila npr. 29. 5. na sporedu zgodba "o človeškem otroku, gojencu opic."⁶⁷¹

II/3 KONCERTI

10. in 21. 5. popoldne je s sodelovanjem Avstrijskega mornariškega društva orkester 27. reg. izvedel dva dobrodela koncerta v parku hotela Tivoli. Izkupiček je bil namenjen dijakom, ki so se odpravljali na izlet na Jadransko morje.⁶⁷²

Razen tega je godba 27. reg. izvedla še dva promenadna koncerta ob pol dvanajstih dopoldne v Zvezdi: v nedeljo, 10. 5. in 17. 5.⁶⁷³

Za zaključek sezone je "Filharmonično društvo" 16. in 17. 5. izvajalo Haydnov oratorij "Letni časi". Izvedbi sta bili posvečeni stoti obletnici ponovne združitve Kranjske z Avstrijo. Oratorij je izvajal 60-članski orkester, zbor je štel 60 pevk in 40 pevcev, nastopili pa so solisti Irma Wienerwald in Erwin König iz Graza ter basist Norbert Moro iz Milana.⁶⁷⁴

koncerti: 6

FD 2

27. reg. 4

II/4 OSTALO

Elitni damski orkester z Dunaja je pod vodstvom kapelnika Ditricha vsak dan izvajal koncerte v kavarni Central. Da je šlo za orkester z dokajšnjim glasbenim znanjem, so pokazali njihovi posebni večeri - 16. 5. so npr. priredili Verdijev večer in izvedli odlomke iz njegovih oper: Nabucco, Rigoletto, fantazijo iz opere Aida, Traviata in Trubadur; 30. 5. so se prikupili Ljubljčanom s koncertom del ljubljanskih avtorjev in potpourrijem slovenskih ljudskih pesmi "Za vesele Slo-

670 L.Z. in S.n., 25. 5. 1914.

671 S.n., 29. 5. 1914.

672 L.Z., Sl. in S.n., 9. in 19. 5. 1914.

673 L.Z., 9. in 16. 5. 1914.

Oba koncerta z istim programom:

1. Morena: "Vojevoden - Marsch"

2. Lehar: Valček iz opere Walzer aus der Operette "Die ideale Gattin"

3. Rossini: Ouverture aus der Oper "Der Barbier von Sevilla"

4. D'Albert: Phantasie aus der Oper "Tiefland"

5. Moszkovski: Spanischer Tanz Nr. 5

6. S. Jones: Potpourri aus der Operette "Geisha"

674 L.Z., 18. 5. 1914.

vence". Mnoge od njih je kapelnik Dietrich šele potem spravil na papir in harmoniziral, ko jih je najprej slišal peti.⁶⁷⁵

9. in 10. 5. so v stekleni dvorani Kazine gostovali berlinski in dunajski umetniki, združeni v Deutsche Kleinkunstbühne in uprizorili dva vesela večera.⁶⁷⁶

17. in 18. 5. so na prirejenem dirkališču ob Lattermanovem drevoredu organizirali "jezdno tekmovanje Nikolajevih dragoncev". Nastopili so v velikem šotoru, ki jim ga je posodila mestna občina, nagrade pa so prispevali mestna občina, oficirji v pokoju, dežela, ljubljanske dame, častniške dame, kranjski avtoklub in ljubljanska garnizija. Kljub slabem vremenu je bila udeležba občinstva velika.⁶⁷⁷

23. 5. je v Ljubljani in njeni okolici potekala velika vojaška kolesarska tekma. Cilj dirk vseh kategorij je bil v "severnem dohodu sp. Šiške". Zvečer so v hotelu Union razdelili častna darila cesarja, dežele, mestne občine in Kranjskega avtomobilskega kluba.⁶⁷⁸

institucionalne prireditve - maj 1914:	6
koncerti	6

nemške inst.	2
državne inst.	4

JUNIJ (Katastrofa)

Ljubljansko poletno mrtvilo v juniju, ki ga je tu in tam zmotila kaka veselica, je razgibal atentat na avstrijskega prestolonaslednika 28. 6. Atentat je imel večji vpliv na potek prireditev v juliju. Tako so proslavo ob 500-letnici ustoličenja zadnjega koroškega vojvode v organizaciji klerikalnih društev, načrtovano za 5. 7., odpovedali, namesto nje pa so ta dan klerikaci organizirali protestni shod v Unionu. Odpadla je tudi liberalna konkurenčna prireditev, predvidena za 5. 7. - cvetlični dan v korist društva sv. Cirila in Metoda. Za nekaj dni so bile odpovedane tudi vse vesele prireditve, vendar se zdi, da - razen klerikalcev - tega v Ljubljani niso jemali preresno. Globoko žalostni Slovenec se je pritoževal: "Pod Tivoli so gugalnice bile žalostne dni neprestano v teku in musika je hreščala. Ti ljudje bi zaslužili, da jim magistrat takoj odvzame prostor! V kavarni Central so še danes neprestano godli in muzicirali. Menda bi bilo prav, da bi se tako brezsrčne ljudi, ako že sami nimajo dovolj pijetete in

675 L.Z., 16. in 30. 5. 1914.

676 L.Z., 9. 5. 1914.

677 Sl., 19. 5. 1914.

678 Sl., 23. 5. 1914.

lojalnosti, z merodajnih mest tega naučilo.”⁶⁷⁹

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

Tudi v poletni sezoni le ni šlo čisto brez predavanj klerikalnih društev.

5. 6. je Krščanska ženska zveza priredila redno predavanje v Ljudskem domu.⁶⁸⁰

25. 6. je na sestanku Slomškove zveze v Katoliški tiskarni predaval F. Terseglav.⁶⁸¹

predavanja: 2

klerikalci 2

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE

Nemški pevski zbor Vorwärts iz Šiške je 14. 6. v hotelu Bellevue pripravil koncert v spomin pesniku-komponistu Thomasu Koschatu. Na sporedu so bile “preproste in izvirne” Koschatove pesmi, v katerih se je odražala vsa naivna lepota poezije koroške domovine.⁶⁸²

kulturno-umetniške prireditve: 1

Nemci 1

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

13. 6. je Ljubljanski zvon priredil koncert v Ljudskem domu. Poleg pevskega sporeda je bilo “dovolj tudi druge zabave.” Vstopnine ni bilo.⁶⁸³

Tudi pri veselicah je bila kombinacija kulture in zabave precej priljubljena.

V nedeljo, 7. 6., so ljubljanske “narodne dame” pod pokroviteljstvom županje Tavčarjeve v Narodnem domu priredile veliko ljudsko veselico v korist obrambnih društev - Družbe sv. Cirila in Metoda in Branibora. Veselica je predstavljala zaključek cvetličnih dnevo - prodaje cvetic v korist obeh omenjenih društev - ki sta potekala 6. in 7. 6. 1914. Po dveh mešanih in dveh moških

679 Sl., 30. 6. 1914.

680 Sl., 5. 6. 1914.

681 Sl., 25. 6. 1914.

682 L.Z., 16. 6. 1914.

683 S.n., 12. 6. 1914.

zborovskih pesmih, ki so jih zapeli člani Ljubljanskega zvona, so se v Slavčevi dvorani ob godbi salonskega orkestra Sokola I in ob zvokih harmonike zavrteli mladi pari.⁶⁸⁴

V zvezi s cvetličnima dnevoma je prihajalo tudi znotraj liberalcev do trenj - Sokol I je kljub prej omenjeni narodnoobrambni akciji organiziral izlet na Katarino, kar so mu prireditelji in Slovenski narod močno zamerili.⁶⁸⁵

8. 6. se je klerikalni Družabni klub na verandi hotela Union preosnoval v društvo. Po ustanovnem občnem zboru je bila na vrsti prosta zabava, poleg te pa tudi predavanje dr. Adlešiča o belokranjski narodni poeziji. Predavatelj si je pomagal s fonogramom.⁶⁸⁶

Klerikalno Šentpetersko prosvetno društvo je v nedeljo, 14. 6., pripravilo veselico na vrtu Flegarjeve gostilne na Zaloški c. 7. Na sporedu je bilo najprej petje (društveni ženski zbor, mešani zbor in pa zbor gojenk), potem je nastopila godba novoosnovanega društvenega orkestra, nakar so sledili kupleti - šaljivi nastopi in prosta zabava. Izkupiček je bil namenjen nakupu novih glasbil.⁶⁸⁷

21. 6. so člani Društva katoliških rokodelskih pomočnikov pripravili vrtno veselico na vrtu Rokodelskega doma. Nastopil je društveni pevski zbor, igrala je godba 27. reg, točili pa so samo brezalkoholne pijače.⁶⁸⁸

Isto nedeljo (21. 6.) so ljubljanski Nemci v organizaciji Turnvereina na jasi pod Rožnikom, v bližini strelišča, proslavili svoj "starodavni nemški praznik, poln posebnega pomena in važnosti - Sommersonnwende" (L.Z.). Wagnerjansko navdahnjeni ljubljanski arijci so proslavili dan, ko sonce v letu doseže svojo najvišjo točko na obzorju. Vendar se kljub zvenečemu naslovu, obetajočem nekaj germanske mitologije, veselica ljubljanskih Siegfriedov in Brunhild ni bistveno razlikovala od ostalih tovrstnih prireditev. Nastopili so pevci pevskega zbora Vorwärts, pevci turnarske Sängerrunde, plesalo pa se je ob zvokih nemškega Salonskega orkestra. Ob mraku so si ob kresu sledili navdušujoči slavnostni govori, ki so se menjali s pesmimi, ki so jih peli vsi prisotni. Proslava se je zaključila s slavnostnim recitalom - Sonnwendspruch, ki ga je prebrala gdč. Karesch in je izražal starodavno in vendar znova novo globoko hvaležnost ob prazniku Sonnwendfeier. Proslavo je po navedbah L.Z. obiskalo 800 ljudi, med njimi tudi ljubljanski nemški občinski svetniki.⁶⁸⁹ Dan je zabavo označil kot provokacijo ljubljanskih renegatov in o dogajanju v provizorični "Walhalli" vedel povedati: "Včeraj so mislili vsi mimni sprehajalci, ki so šli proti večeru proti Rožniku, da so zašli v kak pragozd, kjer podivjani in nažrti Tevtoni zganjajo svoje barbarske orgije. Okoli desete ure je bilo tako "Heil" rjovenje in tuljenje, da je bilo groza. Patriotične "Die Wacht am Rhein" ni manjkalo."⁶⁹⁰

684 S.n., 6. in 8. 6. 1914.

685 S.n., 6. 7. 1914.

686 Sl., 8. 6. 1914.

687 Sl., 13. 6. 1914.

688 Sl., 20. 6. 1914.

689 L.Z., 24. 6. 1914.

690 Dan, 22. 6. 1914.

kulturno-zabavne prireditve: 6

liberalci 2

klerikalci 3

Nemci 1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Na binkoštni ponedeljek, 1. 6., je potekala "pomladanska veselica" v gostilni Pri Babiču na Dolenjski cesti. Veselico je priredilo liberalno Gospodarsko napredno društvo za Šentjakobski okraj, dobiček pa je bil namenjen njihovi javni ljudski knjižnici.⁶⁹¹

11. 6. je na sejmišču na Poljanski cesti priredilo veliko ljudsko veselico liberalno Politično društvo za Poljanski okraj. Igrali sta dve godbi, nastopili pa so "svetovno znani artisti, umetniki in pevci". Ples je bil zaradi praznika - sv. rešnje telo - prepovedan.⁶⁹²

V nedeljo, 14. 6., je bilo spet živahno v Narodnem domu. Ob štirih popoldne se je začela veselica Naprednega političnega in izobraževalnega društva za Kolizejski okraj. Igral je salonski orkester Sokola I, plesalo pa se je v areni. Udeležba je bila bolj slaba.⁶⁹³

Liberalna društva so do konca meseca priredila še dve nedeljski veselici: 21. 6. Narodnonaprednega društva za Krakovsko-Trnovski okraj z godbo, kresom in ognjemetom v Hribarjevem gaju ter 28. 6. Naprednega društva za Šentpetrski in Kolodvorski okraj v gostilni pri Možini na Radeckega c. 24. Na slednji je baje nastopil tudi "najboljši komik iz Pariza", dobiček pa je bil namenjen njihovi knjižnici.⁶⁹⁴

družabno-zabavne prireditve: 5

liberalci 5

I/4 OSTALO

V juniju se je v Ljubljani na kulturnem področju čedalje manj dogajalo, društva pa so se najraje ukvarjala z izleti v okolico.

11. 6. je bila v Ljubljani velika procesija sv. rešnjega telesa, katere so se udeležila vsa klerikalna društva in vodstvo SKSZ.⁶⁹⁵

21. 6. so bili prostori klerikalnega Šentjakobskega prosvetnega društva dokončno prenovljeni in začelo se je z društvenim delom. Vsako nedeljo so se

691 S.n., 30. 5. 1914.

692 S.n., 6. in 10. 6. 1914.

693 S.n., 13. in 15. 6. 1914.

694 S.n., 18. in 25. 6. 1914.

695 Sl., 11. 6. 1914.

člani tam neobvezno zbirali na "prost pomenek". V čitalnici, ki je bila odprta vsak dan od šeste do pol desete ure, je bilo na voljo mnogo časopisov, za dame pa je bila določena posebna soba s posebnim vhodom.⁶⁹⁶

Da klerikalci poskušajo atentat na Franca Ferdinanda izkoriščati pri svojem obračunavanju z liberalci, je postajalo vse bolj očitno. Tako se je Slovenec zgražal: "Brez srca in brez takta so nekateri ljudje. Vsako pošteno srce pretresajo poročila o sarajevskih dogodkih, nekateri pa imajo srca, ki so sposobna ob tem veseljačiti. Šentpetersko liberalno društvo je priredilo v nedeljo popoldne svojo veselico v gostilni pri Možini na Radeckega c. Dasi se je vest o umoru prestolonaslednika raznesla proti večeru po vsej Ljubljani in vse osupnila in pretresla, je to društvo ob hrupni godbi Sokola I veseljačilo, rajalo in razsajalo nepretrgoma dalje čez polnoč. Naši somišljeniki so prišli pred gostilno zahtevati, da se rajanje neha. Pravijo, da se jim je od nekod odgovorilo: "Vlada nas ni nič obvestila, ne nehamo, dokler ne dobimo uradnega obvestila." Ne le na Dunaju, tudi v Nemčiji in celo v Srbiji, so se ob tej žalostni vesti prekinile in odpovedale veselice in gledališke predstave - v Ljubljani pa so rajali napredni prosvetnjaki nemoteno dalje. Zares čudna "prosveta" ..."697

Gostilna pri „Možini“^a
Jvan Černe.

Iz odgovora Slovenskega naroda, ki seveda ni mogel molčati, lahko izvemo, kakšni so bili včasih sestanki klerikalnih društev - "Včerajšnji Slovenec je napadel s prozorno tendenco denunciacije napredno politično društvo za "Šentjakovski in kolizejski okraj". Toda v nedeljo je imelo tudi klerikalno prosvetno društvo za šentjakovski okraj sestanke v svojih društvenih prostorih v Florijanski

696 Sl., 20. 6. 1914.

697 Sl., 30. 6. 1914.

ul. pod vodstvom šentjakobskega kaplana Janca. Na tej prireditvi se je pelo in kričalo pozno v noč in Jancu se ni zdelo vredno, da bi zabavo prekinil, dasi je bil obveščen, kaj se je zgodilo. Sedaj pričakujemo, da bo škofovo glasilo napadlo tudi šentjakobske klerikalce in jim očitalo netaktnost in nepijeteto."⁶⁹⁸

Junija je tako še vse potekalo kot običajno.

društvene prireditve - junij 1914: 14

predavanja 2

kulturno-umetniške prireditve 1

kulturno-zabavne prireditve 6

družabno-zabavne prireditve 5

liberalci 7

klerikalci 5

Nemci 2

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

I/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

10. 6. je v Kazini potekal letni občni zbor ljubljanskega Nemškega gledališkega društva pod predsedstvom njegovega vodje Arthurja Mahra. Poročilo je ocenilo zaključeno sezono kot dokaj uspešno, čeprav se je pri licitaciji lož poznalo, da je dosti ljubljanskih družin žalovalo zaradi smrti v družini. Glede repertoarja so morali slediti časovnim tokovom in dati opereti prednost pred resnejšimi predstavami. Vsega skupaj je bilo po navedbah v poročilu izvedenih 150 predstav, od tega 29 operet, ki so bile s ponovitvami uprizorjene 70-krat.⁶⁹⁹ Poleg ostalega izvemo, da je bilo ljubljansko nemško gledališče pravzaprav le podružnica oz. le člen v verigi zveze avstrijskih nemških gledališč - kot npr. tudi celovško - in da se je o njem v glavnem odločalo izven Ljubljane (nastavitev direktorja, angažma igralcev ...). Tako je prejšnji direktor ljubljanskega gledališča prevzel gledališči v Teplitz-Schonau in Bielitzu, upravo nad ljubljanskim pa je imel v pretekli sezoni vodja celovškega gledališča Hermann Roche. Ta je za svojega stalnega zastopnika in gledališkega vodjo imenoval Franza Schramma, ki je bil s svojim vodstvom zelo zaslužen za "visok izvedbeni nivo predstav."⁷⁰⁰

698 S.n., 1. 7. 1914.

699 Po časopisnih noticah je bilo mogoče prešteti 131 predstav, pri čemer je potrebno vzeti v ozir tudi nekajdnevno stavko tiskarjev v decembru 1913, zaradi česar so časopisna obvestila v Laibacher Zeitungu izpadla; pri statistični obdelavi bo upoštevano število iz poročila, ki se tudi ujema z zbirko plakatov Nemškega gledališča v Narodnem muzeju v Ljubljani.

700 V sezoni 1913/14 so v ljubljanskem nemškem gledališču nastopali naslednji igralci: Alexander Deisenhofer, Hermine Wolf, Hanna Reimar, Anton Ausim, Rudolf Ferstl, Siegfried Holger, Viktor Torely, Georg Stöger, Klemy Tschoyer, Adolf Wurz, Aurelia de Polany, Gabriel Steiner, Margit

Vodstvo nemškega gledališkega društva se ni odločilo za predlog, da bi v poletnem času izdalo koncesijo za izvajanje kinopredstav. Da to niti ni bilo potrebno, je razvidno iz zahvale, ki so jo naslovili na Kranjsko hranilnico. Ta jim je odmerila 35.000 K subvencij (edina subvencija slovenskemu gledališču - s strani mesta je znašala 31.000 K - op. a.). Tako je bil finančni položaj ljubljanskega nemškega gledališča ob vedno dobro obiskanih predstavah več kot pozitiven.⁷⁰¹

II/2 KINEMATOGRFSKE PREDSTAVE

Dvema ljubljanskima kinematografoma se je v juniju pridružil še tretji. V Areni Narodnega doma je konec meseca začel s svojim predvajanjem kinematograf Metropol. To je bilo "podjetje "Dramatičnega društva" ustanovljeno, da se zbira denar za podporo in vzdrževanje slovenskega gledališča."⁷⁰² "Arena na vrtu Narodnega doma se je primerno preuredila. Stavba izgleda sedaj, kakor da je bila že od nekdanj zato namenjena. Ljubljana bo imela res lep narodni kinematograf."⁷⁰³

V obeh ostalih kinematografih so predstave potekale z običajnim filmskim sporedom, le da je Bachmaierjev kinematograf zašel v nekakšno krizo, saj je svoje predvajanje od srede meseca omejil na sobote, nedelje in praznike.⁷⁰⁴ Sicer pa je še naprej skrbel tudi za pustolovske zgodbe Julesa Verna - 27. 6. je imel na sporedu "Otroke kapitana Granta".⁷⁰⁵

V kinu Ideal so večkrat na teden kombinirali filmske predstave s koncertom vojaške godbe, ki je nastopila pred filmskim predvajanjem, kar se je občinstvu zelo priljubilo.

II/3 KONCERTI

V juniju "pravih" glasbenih prireditev ni bilo, zvrstili pa so se običajni javni nastopi gojencev glasbenih šol. 22., 24. in 26. 6. so v Unionu nastopili gojenci glasbene šole pri GM.⁷⁰⁶

23. 6. so v filharmoniji nastopili učenci glasbene šole FD, 27. 6. pa v Ljudskem domu gojenci šole pri glasbenem društvu Ljubljana. Poleg Matičine je bil namreč - iz politično-prestižnih razlogov - potreben še obstoj glasbene šole pri klerikalni Ljubljani. Čeprav so se voditelji Glasbene matice in Ljubljane o zdru-

Pisk, Fred Sander, Robert Kopal, Leo Körner, Karl Wöber, Leopold Horowitz, Heinz Zlober, Therese Schmid, Luise Ehrenfeld, Anton Lauberer, Gabriel Steiner, Helly Göbel - po gledaliških plakatih v Knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani.

701 L.Z., 13. 6. 1914.

702 Dan, 19. 6. 1914.

703 Dan, 24. 6. 1914.

704 S.n., 11. 6. 1914.

705 S.n., 6. in 27. . 1914.

706 S.n. in L.Z., 22. . 1914.

žitvi v en zavod pogajali že v l. 1913, do tega ni prišlo.⁷⁰⁷

Gojenci glasbenih šol so nastopili predvsem na klavirju, violini, v petju in recitaciji.

II/4 OSTALO

Mestni licej Mladika je ob koncu šolskega leta 27. 6. odprl razstavo risb in slik.⁷⁰⁸

V Lattermanovem drevoredu se je 13. 6. za sedem dni utaboril cirkus Kludsky, ki je imel pri predstavah vedno poln šotor. Od 13. 6. je v Lattermanovem drevoredu taborila tudi zamorska vas plemena Šilukov, ki jo je privedel "impresarij" Charles Crasse. Proti "primerni odškodnini" si je bilo mogoče ogledati njihove navade in običaje, petje, ples in bojne igre.⁷⁰⁹

JULIJ (Euforia in strah - veliki dogodki so priložnost za poravnavanje računov med Slovenci)

Agresivnost SLS se je v začetku meseca stopnjevala. Pod Šušteršičem vodstvom se je razvijala protisrbska gonja, ki je enega svojih vrhuncev dosegla 5. 7. na protestnem shodu v Unionu, ki so ga priredili, "da damo duška ogorčenju nad podlim atentatom." (Sl.)⁷¹⁰ Prizori na tem shodu so bili po poročanju - npr. "Zarje" na moč odvrtni: "Furor patrioticus - slovensko ljudstvo posebljeno v Povšetu in Šušteršiču je dalo na tem shodu le izraz svojemu barbarstvu. Naravnost gabno je bilo Šušteršičevo poveličevanje rajnkega prestolonaslednika. Imenoval ga ni drugače kakor velikana in diko vsega človeštva."⁷¹¹

Ovaduštvo in denunciacije, sestavljanje popisov vseh, ki prejemajo liberalne časopise, so v teh dneh postale pglavitne aktivnosti SLS. Slovenec je obtoževal srbofilstva vse, ki niso bili klerikalci. Razvijala se je polemika med dnevniki, ki je bila še bolj brezobzirna kot ponavadi.⁷¹²

26. 7. - ko so časopisi objavili srbsko odklonitev ultimata in neizogiben začetek vojne, je Slovenec obtoževal liberalce, da so oni tisti veleizdajalci, ki trošijo lepake po Ljubljani: "Slovenci v boj zoper vojno, v boj zoper klerikalizem.

707 L.Z., 26. in 27. 1914 in obravnave sej deželnega odbora Kranjskega v Ljubljani - seja z dne 10. 10. 1913.

708 S.n., 27. 6. 1914.

709 Npr. Sl., 12. 6. 1914.

710 Sl., 1. 7. 1914.

711 Zarja, 8. 7. 1914.

712 Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem (Lj., 1928), str. 220-221.

Smrt Šušteršiču!" Slovenec je pozival k brezobzirnem obračunu z nasprotniki in svoje bralce poučeval, da je liberalcev dvoje vrst - eni klečeplazijo in hinavijo, drugi pa so odkriti velikosrbi. Sl. je poročal tudi o velikem patriotičnem navdušenju Ljubljančanov - "Po vseh gostilnah so se pele domoljubne avstrijske pesmi in se je slavil presvetli naš cesar. VeleSrbska svojat se je poskrila v svoje luknje."⁷¹³

28. 7. je izbruhnila 1. svetovna vojna, v Slovincu je bila že dan prej objavljena bojevita pesem "Bojni grom", ta dan pa je klerikalni dnevnik izpostavljal navdušenje slovenskih vojakov za vojno in njihovo pobožnost: "Po vseh ljubljanskih ulicah je donelo petje in vrskanje naših vojakov, vsepovsod si čul vzklike: To jih bomo dali! Žarečih lic so krepki korenjaki izjavljali: Za čast domovine gre, kamor nas pošljejo! Vse je prepevalo, kakor bi šlo na svatbo! Navadno se je glasila ona narodna: Oj, ta soldaški boben z novim refrenom - Oj, puške pokajo, se sablje bliskajo, Srbi jokajo, a Kranjci vriskajo! Velike trume moških so oblegale spovednice in prejemale sv. obhajilo. Od mize gospodove pa so šli kakor levi na bojno polje s klici "Živio Avstrija!" "Doli s Srbijo!" "Voj-ska Srbiji!" Prizori so lepo kazali lepe lastnosti našega vojaka. Splošno velikansko navdušenje je jasno kazalo, kako so se Srbi varali, ako so kedaj računali na to, da bi se zvestoba Slovencev do habsburškega prestola sploh kdaj omajati mogla."⁷¹⁴

Cesar Franc Jožef ob izbruhu vojne piše proglas svojim narodom.

713 Sl., 26. in 27. 7. 1914.

714 Sl., 28. 7. 1914.

Medstrankarsko obračunavanje po dnevnem časopisju se je ustavilo šele v začetku avgusta, ko je postalo jasno, da vojni požar zajema celo Evropo in ko je cenzura začela s svojim delom.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

I/1a PREDAVANJA

V juliju se je po klerikalnih društvih zvrstilo nekaj izrednih predavanj o življenju in osebnosti ustreljenega Franca Ferdinanda, sicer predavanj ni bilo.

I/1 KULTURNO-UMETNIŠKE PRIREDITVE - ni bilo prireditev

I/2 KULTURNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Sokol I je 19. 7. priredil veliko veselico s telovadbo na velikem senčnem prostoru zraven Kmetске posojilnice ob Dunajski cesti - nasproti Evropi. Nastopila sta tudi zbora pevskih društev Slavec in Ljubljanski zvon. Igral je pomnožen orkester Sokola I, prireditev pa se je začela že zjutraj ob osmih z javno telovadbo in je trajala do poznih ur. Obiskale so jo nepričakovano nepregledne množice, ki so s stojnic zelo hitro izpraznile vse zaloge jedače in pijače. Policija je prepovedala sokolski spreved po mestu, društva pa so morala svoj skupinski prihod na veselišče izpeljati po najkrajši poti.⁷¹⁵

kulturno-zabavne prireditve: 1

liberalci 1

I/3 DRUŽABNO-ZABAVNE PRIREDITVE

Klerikalno Gospodarsko izobraževalno društvo za Krakovo in Trnovo je v soboto, 19. 7., priredilo veliko vrtno veselico na vrtu gostilne g. Paka na Opekarski 27. Nastopila je godba 27. reg., na sporedu pa so bile še različne šaljivo-zabavne igrice in srečelov. Zvečer so priredili ognjemet.⁷¹⁶

Sokol I je po veliki veselici 19. 7. naslednjega dne, 20. 7., priredil manjšo zabavo pri Ahaclju na Župančičevi c. Namenjena je bila predvsem tistim, ki so

715 S.n., 17., 19. in 20. 7. 1914.

716 Sl., 19. in 21. 7. 1914.

sodelovali pri veselici prejšnjega dne. Igral je "salonski orkester" Sokola I.⁷¹⁷

družabno-zabavne prireditve:	2
liberalci	1
klerikalci	1

I/4 OSTALO

Članice damskega telovadnega odseka Orla so 21. 7. priredile javni nastop v telovadnici Ljudskega doma. Pristop je bil dovoljen povabljenim in po članih vpeljanim.⁷¹⁸

društvene prireditve - julij 1914:	3 ⁷¹⁹
kulturno-zabave prireditve	1
družabno-zabave prireditve	2

liberalci	2
klerikalci	1

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Predvajanje, ki je bilo v kinematografih zaradi atentata nekaj dni ustavljeno, se je nadaljevalo že 2. 7., ko so v kinematografu Metropol vrteli velezabavno veseloigro.⁷²⁰ Program je bil običajen, le da se je dalo v kinu Ideal videti tudi pogrebne svečanosti prestolonaslednika in njegove žene ter prizore iz poslednjega leta življenja Franca Ferdinanda. V kinu Ideal so nadaljevali s prakso občasnih koncertov vojaške godbe, ki je nastopala pred predstavami.

II/3 GLASBENE PRIREDITVE

10. 7. ob osmih zjutraj se je na orgelski šoli na Poljanski 4 vršila javna

717 S.n., 25. 7. 1914.

718 Sl., 17. 7. 1914.

719 Primerjava: julij 1913 - 8 (Poleg točneje neugotovljivega števila nastopov diletantov na nemškem odru.)

720 S.n., 1. 7. 1914.

skušnja njenih gojencev.⁷²¹

23. 7. ob šestih popoldne in 24. 7. ob pol dvanajstih dopoldne sta v Zvezdi potekala promenadna koncerta.⁷²²

II/4 OSTALO

Gostilniška ponudba je še vedno ostajala pestra. Tako je imela ciganska godba od 21. 7. naprej po dva koncerta dnevno v hotelu Tratnik. Enega opoldne in enega ob pol osmih zvečer.⁷²³

8. 7. je potekal občni zbor GM, iz katerega izvemo, da je v pretekli sezoni na Matičini šoli učilo 13 učiteljev, gojencev pa je bilo 606.⁷²⁴

Slikarski mojstri so občasno razstavljali svoja dela v posameznih ljubljanskih izložbah - tako je npr. F. Klemenčič razstavljal svoja olja v izložbi Narodne knjigarne.⁷²⁵

institucionalne prireditve - julij 1914:	2
koncerti	2
- - - - -	
ostali	2

AVGUST (Mrtvilo)

Izbruh vojne je prekinil običajno življenje tako na političnem kot tudi na družabno-društvenem področju. Društva so se v glavnem omejila na pozive, naj njihovo članstvo sodeluje pri akcijah Rdečega križa.⁷²⁶

Sicer pa pod rubriko I - DRUŠTVENE PRIREDITVE ni kaj zapisati. Značilna je notica, objavljena v Slovincu: "Šentpetrski okraj - vse društveno delo počiva, odseki so morali prekiniti započeto delo, edino glasbenemu oddelku je sreča

721 L.Z., 9. 7. 1914.

722 L.Z., 23. 7. 1914; spored za 23. 7.:

1. Smetana: "Verkaufte Braut", Marsch
2. Lehar: Wenn meine Gattin so küssen könnt', Walzer
3. Massenet: Ouverture zur Oper "Der König von Lahore"
4. Verdi: Phantasie aus der Oper "Aida"
5. Fremaux: "La Zwanzinette"
6. Planquette: Potpourri aus der Operette "Die Glocken von Corneville"

723 L.Z., 21. 7. 1914.

724 S.n., 10. 7. 1914.

725 L.Z., 7. in 23. 7. 1914.

726 Npr. Sl., 6. 8. 1914.

milejša, da mu vojska ni pobrala vseh moči, tako da more edino ta odsek nadaljevati s poukom. Ne pustimo, da bi popolnoma zastalo društveno delo."⁷²⁷

Kar se tiče institucij, je z rednim programom nadaljeval le kinematograf Ideal, pa še ta šele 28. 8., po daljšem premoru, ki je nastopil z začetkom vojne. Druga dva kinematografa - Metropol in Bachmaierjev kinematograf - od takrat nista več delovala.⁷²⁸

V prvem mesecu vojne je izmed "kulturnih institucij" v Ljubljani deloval le cirkus Charles, ki je na gostovanje prispel 31. 7. in naj bi predstavljal mednarodno "Noetovo barko" človeških ras in raznih živali z vseh petih celin. Vojna je na podjetje precej vplivala. Mobilizacija je cirkuškemu vodstvu povzročila velike probleme pri postavitvi šotorov - podjetje je namreč izgubilo nad 200 delavcev. Zaradi zasedenosti železnic z vojaškimi transporti cirkus ni mogel nadaljevati svoje poti vse do 30. 8. (v Ljubljani je nameraval ostati le do 6. 8.). Ker je njegovo ime zvenelo preveč angleško, Angleži pa so postali sovražniki, se je cirkus 28. 8. preimenoval v Krone.

V družabnem življenju mesta se je že poznal vpliv vojne, saj so se morali javni lokali zapirati prej kot ponavadi - žganjarne ob sedmih zvečer, gostilne ob desetih in kavarne popolnoči.⁷²⁹

V juliju 1914 se je število prireditev v primerjavi z julijem 1913 občutno zmanjšalo. Za avgust 1914 pa običajnih nastopov gledaliških diletantov, gostovanja gledaliških skupin, društvenih veselic, promenadnih koncertov ipn. sploh ne beležimo (avgusta 1913 je bilo organiziranih sedem društvenih in devet institucionalnih prireditev).

Ljubljana bo v dolgem času dobrih štirih letih pozabila na normalno življenje. Njen kulturni utrip bo v določenih obdobjih skoraj čisto utihnil, ko pa bo vojne konec, ne bo nikoli več tak, kot je bil prej.

POVZETEK IN ANALIZA

Prireditve v sezoni 1913/14:

1	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
društ. prir.	10	24	29	37	46	49	31	18	9	14	3(8)	0(9)	270
instit. prir.	11	41	53	60	49	38	47	18	6	0	2(9)	0(9)	325
skupno	21	65	82	97	95	87	78	36	15	14	5(17)	0(18)	595

727 Sl., 29. 8. 1914.

728 S.n., 28. 8. 1914.

729 Sl., 16. 8. 1914.

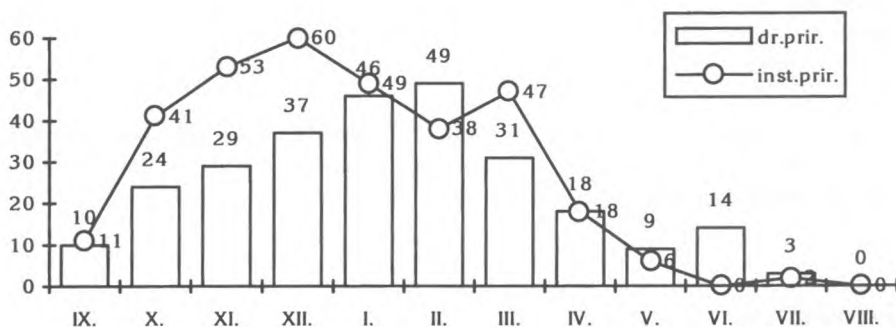
društvene prireditve:

2	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
predavanja	1	14	10	10	17	20	15	8	3	2	0	0	100
kult.-um. pr.	5	1	3	4	3	4	8	5	1	1	0	0	35
kult.-zab.pr.	1	3	6	10	2	6	3	3	2	6	1	0	43
dr.-zab.pr.	3	6	10	13	24	19	5	2	3	5	2	0	92
skupno	10	24	29	37	46	49	31	18	9	14	3	0	270

institucionalne prireditve:

3	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
gled. pred.	5	24	38	43	41	34	40	11	0	0	0	0	236
koncerti	6	17	15	17	8	4	7	7	6	0	2	0	89
skupno	11	41	53	60	49	38	47	18	6	0	2	0	325

kulturni utrip 1913/14

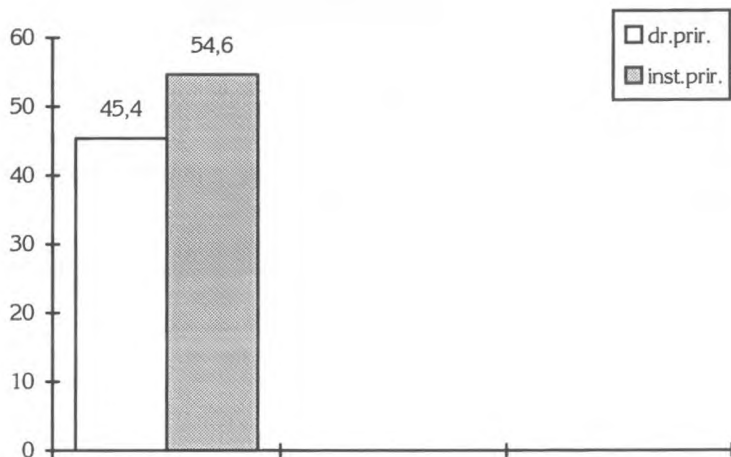

Po zaspanem poletju, ko je mrtvilo tu in tam zmotila kaka veselica ali koncert, se je sezona kulturnih prireditev začela v oktobru. Število društvenih prireditev je postopoma naraščalo in doseglo svoj vrh v decembru, januarju in februarju - v predbožičnem času oz. predpustni sezoni. Institucionalne prireditve so bile, posebej zaradi velikega števila gledaliških predstav, najbolj številne v novembru, decembru in marcu. Medsebojni vpliv društvenega in institucionalnega področja je očiten posebno februarja, ko je bila pozornost ljubljanskega občinstva usmerjena k predpustnicam. Institucije so morale zato zmanjšati število svojih prireditev, število društvenih prireditev pa se je občutno zvišalo.

Atentat na prestolonaslednika in začetek vojne sta na družabno-kulturno dogajanje v Ljubljani občutno vplivala. Številke v oklepajih (glej tabelo 1) za meseca julij in avgust so podatki iz mirnodobskega leta 1913.

V sezoni 1913/14 je število evidentiranih prireditev 595. Uporabljamo izraz evidentirane, ker je bilo število vseh nedvomno večje, saj prav vsake prireditve v časopisih niso napovedali oz. o njej poročali, statistične podatke o delovanju te ali one institucije ali društva pa so le redko navajali.⁷³⁰ Kljub temu pa lahko z gotovostjo trdimo, da je v prikaz zaobjeta velika večina društvenih in institucionalnih prireditev, ki so se dejansko zgodile. Od skupnega števila je bilo 270 (45,4 %) društvenih in 325 (54,6 %) institucionalnih.

prireditve 1913/14

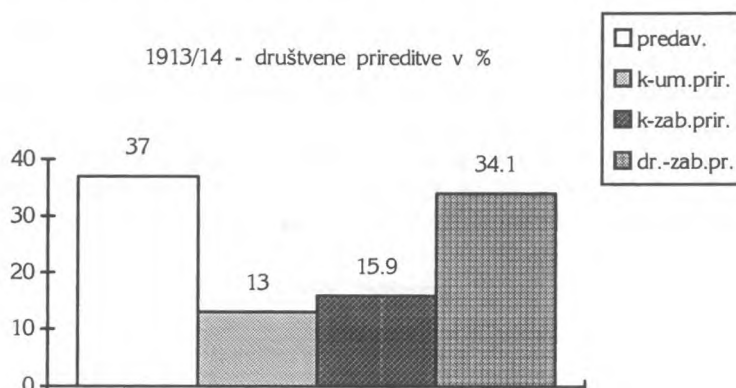

DRUŠTVENE PRIREDITVE

Struktura društvenih prireditev je bila naslednja:

skupno število:	270 - 100 % - od tega:
(I/1a) predavanja	100 - 37,0 %
(I/1) kulturno-umetniške prireditve	35 - 13,0 %
(I/2) kulturno-zabavne prireditve	43 - 15,9 %
(I/3) družabno-zabavne prireditve	92 - 34,1 %

⁷³⁰ Repertoar obeh gledališč se je dalo popolnoma ugotoviti - poleg časopisnih virov je za nemške gledališke predstave na voljo zbirka gledaliških plakatov v knjižnici Narodnega muzeja, spored slovenskega gledališča pa se je dalo obnoviti tudi na podlagi zbirke letakov v Slovenskem gledališkem muzeju (ki sicer ni povsem zanesljiva, saj so tam tudi plakati za predstave, ki so odpadle) in blagajniške knjige Dramatičnega društva, ki se hrani prav tam.

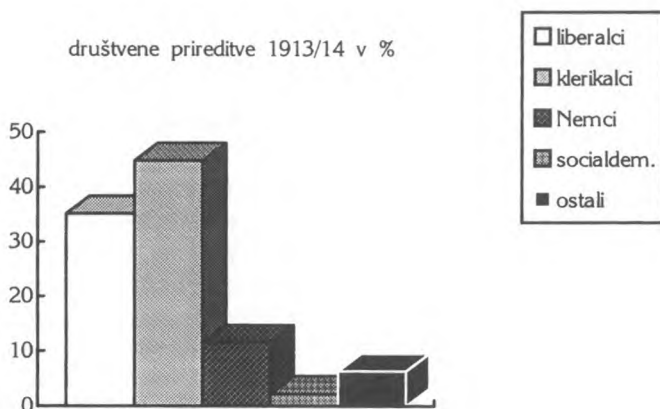

Najmočnejše so bila med društvenimi prireditvami zastopana predavanja in družabno-zabavne prireditve - prvo kot udarna zvrst prireditev klerikalnih društev, drugo kot železni in nepogrešljivi repertoar liberalcev.

V skupnem številu vseh prireditev so bili deleži posameznih kulturno-političnih skupin naslednji:

skupno št. 270 - 100 %

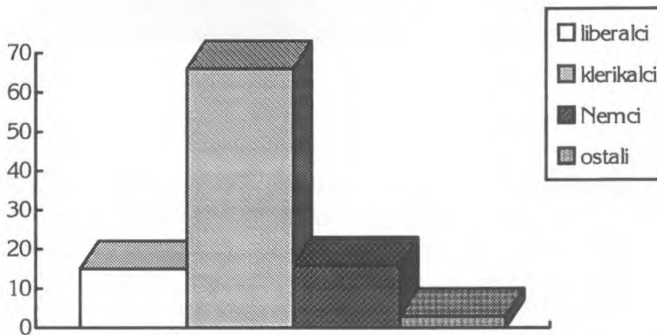
liberalci	95 - 35,2 %
klerikalci	121 - 44,8 %
Nemci	31 - 11,5 %
socialdem.	6 - 2,2 %
ostalo	17 - 6,3 %

Če vzamemo posamezne vrste prireditev pod drobnogled, ugotovimo:

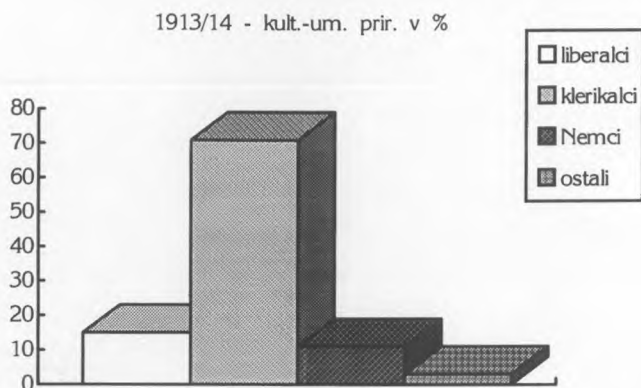
I/a predavanja	100 - 100 %
liberalci	15 - 15 %
klerikalci	66 - 66 %
Nemci	16 - 16 %
ostali	3 - 3 %

1913/14 - predavanja v %

Predavanja so imela kot osnovna oblika prireditev klerikalnih društev v njihovi aktivnosti prednostno vlogo, kar je bilo posebej poudarjeno tudi na shodu SKSZ 1. 3. 1914. Teme je vodstvo SKSZ skrbno izbiralo, predavanja pa so redno - ponavadi enkrat na teden - prirejali po okrajnih društvih. Včasih so organizirali tudi velika, "centralna" predavanja, za članstvo iz vseh krajevnih organizacij. Podobne preišljene aktivnosti v zvezi s predavanji pri ostalih dveh skupinah ni zaslediti.

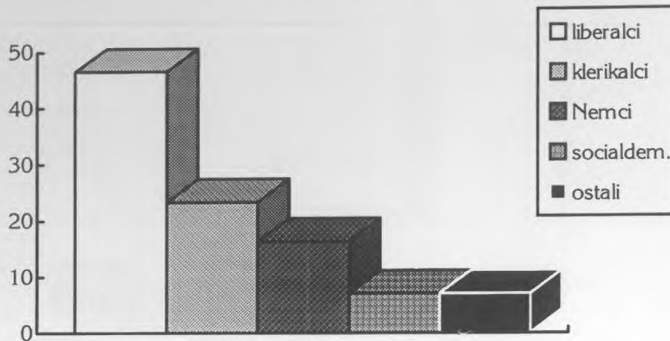
I/1 kulturno-umetniške prireditve	35 - 100 %
liberalci	5 - 15 %
klerikalci	25 - 71 %
Nemci	4 - 11 %
ostali	1 - 3 %

Kulturno-umetniške prireditve, najmanj številne med društvenimi prireditvami, so bile v glavnem gledališke predstave in - redkeje - pevski nastopi. Tudi tu so imela daleč največji delež klerikalna društva. V komentarjih, ki so se pojavljali v Slovincu, se je nedvoumno izražala ambicija, naj bi z ljudskimi in nabožnimi igrami klerikalnih kulturnih društev vzpostavili zdravo alternativo propadajočemu, dekadentnemu Deželnemu gledališču. Poudarjalo se je, da na predstavah katoliških društev nikoli ne manjka publike, medtem ko ljubljanska inteligenca slovensko gledališče zanemarja, tja večinoma ne zahaja, pač pa obiskuje kabaretne predstave in nemško gledališče. Vendar je iz komentarjev v *Lai-bacher Zeitungu* pa tudi *Slovincu* jasno, da umetniški nivo diletantskih predstav klerikalnih društev v glavnem ni bil posebno visok.

1/2 kulturno-zabavne prireditve	43	-	100%
liberalci	20	-	46,5%
klerikalci	10	-	23,3%
Nemci	7	-	16,2%
socialdem.	3	-	7,0%
ostali	3	-	7,0%

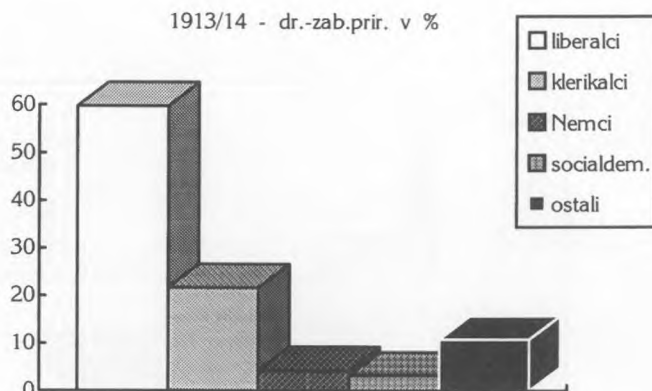
1913/14 - kult.-zab. prir. v %

Kulturna komponenta - ponavadi instrumentalni oz. vokalni nastop - združena z zabavnim delom, je pomenila privlačno kombinacijo, katere so se rada posluževala društva vseh taborov. V tovrstnih prireditvah so prednjačili liberalci, posebej pa Narodna čitalnica s svojimi elitnimi zabavami, katerih se je udeleževala ljubljanska smetana oz. frakarija.

Ko govorimo o prireditvah, katerih namen je bil zabavati ljudi, ugotavljamo, kako velika je bila razlika v pojmovanju zabave. Na klerikalnih kulturno-zabavnih prireditvah se ni nikoli plesalo, pred prosto zabavo pa so zbrani ljudje pogosto poslušali poučno-svarljiv govor kakega duhovnika. Precej drugače je bilo na prireditvah ostalih organizatorjev, ki niso minile brez plesa, pikantnega humorja in včasih tudi razposajenosti.

I/3 družbeno-zabavne prireditve	92 - 100 %
liberalci	55 - 59,8 %
klerikalci	20 - 21,7 %
Nemci	4 - 4,3 %
socialdem.	3 - 3,3 %
ostali	10 - 10,9 %

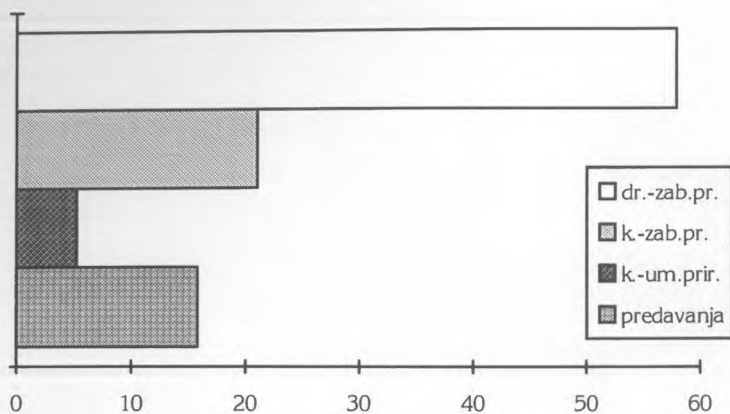

Prireditve povsem zabavne narave so bile domena liberalnih društev. Tudi pri tovrstnih klerikalnih prireditvah je bil ples redek pojav. Pravo izjemo predstavlja predpustnica - ples klerikalnega Meščanskega kluba. Liberalci so jo pospremili s poudarjanjem klerikalne hipokrizije, saj je duhovščina, ki je vodila večino klerikalnih društev, ples obravnavala kot načelno nesprejemljiv. Del vodstva klerikalnih društev se je očitno zavedal, da odsotnost s področja zabave njihovemu vplivu odteguje lepo število ljubljanskih meščanov. V tem kontekstu gre razumeti tudi aktivnosti klerikalnega Družabnega kluba. Vendar so - kljub tovrstnim osamljenim poskusom - moralistični predsodki in konzervativizem cerkvenih vrhov preprečevali, da bi klerikalna društva liberalnim na tem področju resneje konkurirala.

Usmeritev društvenih prireditev posameznih taborov glede na zvrsti prireditev se ujema z zgornjimi rezultati:

liberalci	95 - 100,0 %
predavanja	15 - 15,8 %
kulturno-umetniške prireditve	5 - 5,3 %
kulturno-zabavne prireditve	20 - 21,0 %
družabno-zabavne prireditve	55 - 57,9 %

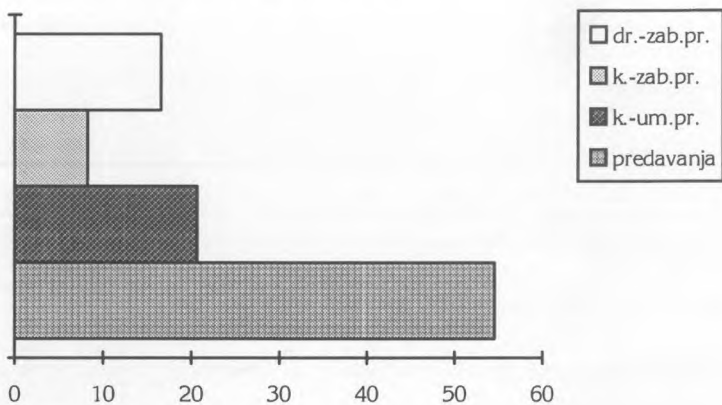
liberalci - prireditve v %

klerikalci 121 - 100,0 %

predavanja 66 - 54,5 %
 kulturno-umetniške prireditve 25 - 20,7 %
 kulturno-zabavne prireditve 10 - 8,3 %
 družabno-zabavne prireditve 20 - 16,5 %

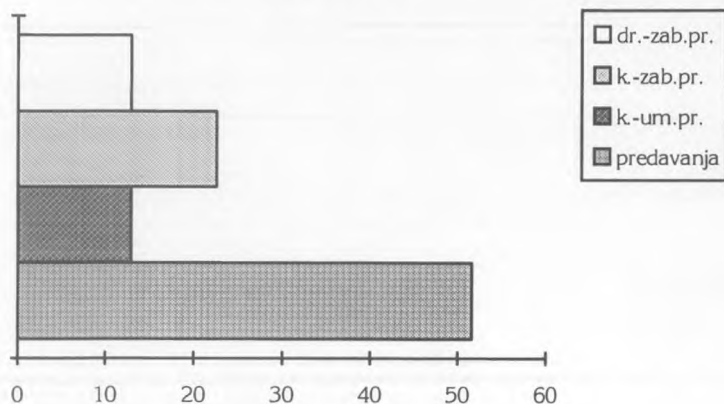
klerikalci - prireditve v %

Nemci 31 - 100,0 %

predavanja 16 - 51,6 %
 kulturno-umetniške prireditve 4 - 12,9 %
 kulturno-zabavne prireditve 7 - 22,6 %
 družabno-zabavne prireditve 4 - 12,9 %

Nemci - prireditve v %

socialdemokrati 6 - 100 %

predavanja 0

kulturno-umetniške prireditve 0

kulturno-zabavne prireditve 3 - 50 %

družabno-zabavne prireditve 3 - 50 %

ostalo (nadnacionalna in nadstrankarska društva) 17 - 100 %

predavanja 3 - 17,6 %

kulturno-umetniške prireditve 1 - 5,9 %

kulturno-zabavne prireditve 3 - 17,6 %

družabno-zabavne prireditve 10 - 58,9 %

Društva znotraj enega političnega tabora, ki so se občasno ali izključno ukvarjala s kulturo, so bila po svojem članstvu in usmeritvah precej raznovrstna, vendar je pri obeh slovenskih skupinah - in včasih tudi pri Nemcih - najti zelo podobne stereotipe. Naštejmo nekaj primerov:

I. politično/prosvetna društva - krajevne/okrajne enote

liberalci: Napredno gospodarsko društvo za Šentjakobski okraj, Napredno gospodarsko društvo za Krakovo in Trnovo, Politično društvo za Poljanski okraj, Narodnonapredno društvo za Šentpeterski in Kolodvorski okraj ...

klerikalci: Šentjakobsko prosvetno društvo, Šentpetersko prosvetno društvo, Trnovsko prosvetno društvo, Prosvetno društvo za Kolodvorski okraj ...

II. ženska društva

liberalci: Splošno žensko društvo

klerikalci: Krščanska ženska zveza (= ženski oddelek SKSZ. oz. Krščansko socialna ženska zveza)

III. telovadna društva

liberalci: Sokol in njegove okrajne podružnice

klerikalci: Orel in njegove okrajne podružnice

Nemci: Turnverein

IV. stanovska društva

liberalci: Trgovsko društvo Merkur, Deželna zveza kranjskih obrtnih zadrug, Društvo naprednih trgovskih sotrudnikov, Društvo jugoslovanskih uradnikov de-narnih zavodov, Društvo nižjih mestnih uslužbencev, I. skupina mesarjev, Zveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljev ...

klerikalci: Katoliško društvo za delavke, Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, Podporno delavsko društvo tobačnih delavcev, Podporno društvo uslužben-
cev električne železnice, Društvo trgovskih vajencev Adria, Slomškova zveza ...

V. kulturno-umetniška društva

liberalci: pevsko društvo Slavec, pevsko društvo Ljubljanski zvon, Akademija

klerikalci: pevsko društvo Ljubljana, Leonova družba

Nemci: pevsko društvo Singverein, pevsko društvo Vorwärts (sicer iz Šiške, a je precej delovalo v Ljubljani - op. a.)

VI. narodno-obrambna društva

liberalci: Slovanski klub, podružnice sv. Cirila in Metoda in Branibora

klerikalci: Slovenska straža

Nemci: Südmark, Schulverein, Splošno jezikovno društvo

monarhistična: Avstrijsko mornariško društvo

VII. društva za družabnost in zabavo

liberalci: Narodna čitalnica

klerikalci: Družabni klub, Meščanski klub

Nemci: Kazina (Kasinoverein)

Seveda so bila posamezna društva namenjena čisto določeni publiki. V intelektualnem smislu so bile elitne - pri klerikalcih Leonova družba, pri liberalcih Slovenska matica, tudi Akademija, pri Nemcih pa Kazina. Ljubljanska družabna krema se je zbirala na prireditvah liberalne Narodne čitalnice, nemške Kazine,

klerikalnega Družabnega kluba in monarhistične Avstrijske mornariške zveze. Še bolj "izbrana" družba se je zbirala v Kranjskem avtomobilskem klubu. Od tod navzdol so se nato razvrstila društva, v katera so se včlanjali srednji in nižji stanovi. Nekatera so imela jasno izpostavljen političen predznak (npr. politično-krajevna), nekatera pa so skušala ohranjati neodvisen videz kulturno umetniških, prosvetnih ali stanovskih društev. Nedvomno sta oba slovenska politična pola v svojem kulturnem boju, ki ni bil nič drugega kot spopadanje za duše volilcev in politično moč, načrtno razpredala vsak svojo mrežo društev. Ta je pokrivala vse sloje od delavstva, trgovskih pomočnikov, obrtnikov in uradnikov pa do intelektualcev, veleposestnikov in kapitalistov. Pri tem toleranca ni bila mogoča - tako so npr. l. 1907 iz Glasbene matice pometali vse klerikalce, pevsko društvo Ljubljana, ki je postalo preočitno klerikalno, pa se je moralo izseliti iz Narodnega doma.⁷³¹

Slovenska krščanska socialna zveza je bila zelo dobro organizirana, saj je imela na voljo ves duhovniški aparat. Večino vodilnih funkcij v katoliških društvih so zavzemali duhovniki in jim tudi zato lahko upravičeno rečemo klerikalna.

Veliko manjše število društev, ki so bila tudi stanovsko manj razčlenjena, so imeli Nemci. Ta "primanjkljaj" pa so obilno nadomeščali z svojimi institucijami: Jubilejnim gledališčem in Filharmoničnim društvom. Slednjega zaradi njegove profesionalne ravni - enako kot tudi Glasbeno matico - uvrščamo med institucije.

Kar se tiče prizorišč kulturnih prireditev, je bilo bolj ali manj jasno, čigavo je katero. Liberalna društva so imela svoja oporišča v Narodnem domu, Mestnem domu, Sokolskem domu na Taboru, raznih restavracijah in lokalih, kot npr. hotel Ilirija, gostilna Kavčič na Prulah idr.

Klerikalna društva so svoje predstave uprizarjala v Rokodelskem in Ljudskem domu, družabne prireditve in redke plesne pa v hotelu Union. Poučna predavanja in posamezne zabave so prirejali v društvenih prostorih posameznih okrajnih društev.

Nemška društva so z redkimi izjemami (Evangeličansko društvo - lastni prostori) gnezdila v Kazini.

Izstopa majhno število prireditev, ki so jih v sezoni 1913/14 organizirala socialdemokratska društva. Vendar je to razumljivo, ker so socialdemokratsko krovno društveno organizacijo Vzajemnost razpustili 19. 4. 1913. Do tega je prišlo zaradi znanega predavanja Ivana Cankarja "Slovenci in Jugoslovani". Cankar je - med drugim - pred 250 poslušalci poudaril: "Mi, kar nas je, mi vsi smo te misli, da je naš edini cilj, da dosežemo jugoslovansko republiko. Avstrija je eksponent nemškega imperializma, ne pa država. Pustimo Avstrijo v njenem lastnem dreku. Bodimo kakor Mazzini v Italiji." Za vsako od teh pripomb si je predavatelj zaslužil opomin, ob zadnji pa je Johann Gogala, uslužbenec policije zagrozil, da bo ob prvi podobni pripombi predavanje prekinil. Cankar je poleg

731 Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem (Lj., 1928), glej str. 311.

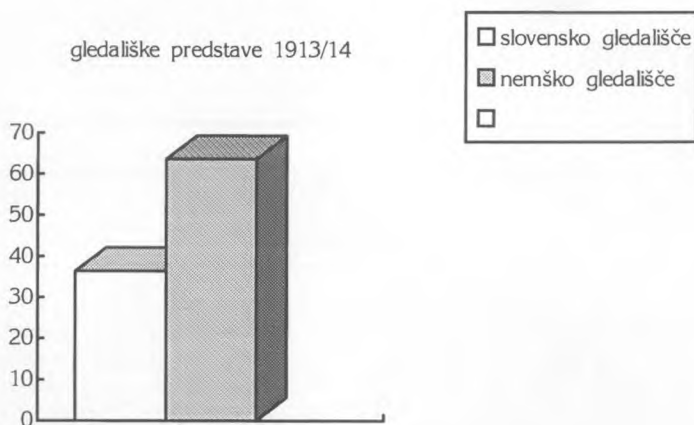
omenjenega izpostavil še, da je južnoslovansko vprašanje eminentno politično in bi ga bilo napak razumeti kot kulturno.⁷³² S tem predavanjem naj bi Vzajemnost prekoračila svoj delokrog - ki ji ga je omejeval njen statut - in posegla na politično področje. In to toliko bolj, "ker niti vodstvo društva niti navzoči poslušalci niso Cankarjevi zahtevi po jugoslovanski republiki in njegovim protiavstrijskim izvajanjem ugovarjali, marveč so jim z aplavzom pritrdili."⁷³³ Tako so ostali socialdemokrati brez svojega krovnega društva. S precejšnjimi težavami so novo društveno mrežo začeli organizirati jeseni 1913 (društvo Svoboda - ustanovljeno septembra 1913). Za svojo prvenstveno nalogo so si zastavili obnovo podružnic v delavskih središčih. To je torej vzrok za občuten izpad prirediteljev socialdemokratskih društev v Ljubljani v zadnji predvojni sezoni.

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE 325

gledališke predstave	236
koncerti	89

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE: 236

slovensko gledališče (z gostovanji hrvaškega)	86 (36,4 %)
nemško gledališče (z gostovanji celovškega in dunajskega)	150 (63,6 %)

732 Arhiv republike Slovenije - c. kr. ministrstvo za notranje zadeve - Dunaj; Predsedstveni spisi II, zap. št. 28-168, spis št. 4666-13.

733 Zgodovina Slovencev (Lj.: CZ, 1979), str. 590.

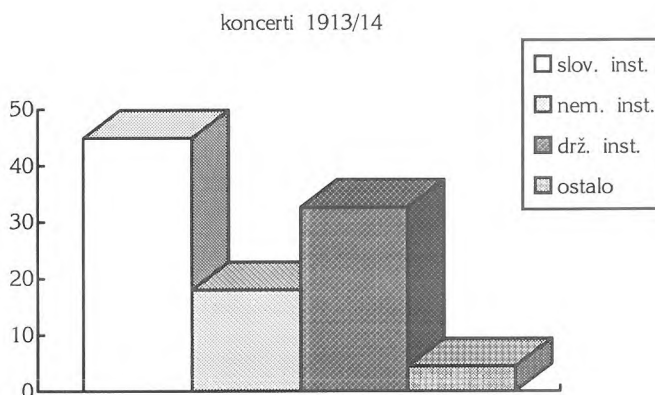
II/3 KONCERTI

89 koncertov:

30 koncertov resne glasbe v izvedbi Glasbene matice (10), Filharmoničnega društva (16) in Cecilijinega društva (4),

59 "lažjih koncertov" (valčki, koračnice, operetni potpurriji) v izvedbi LDO in godbe 27. reg. (promenadni in kavarniški koncerti, koncerti ob pogrnenih mizah).

slovenske institucije	40 (44,9 %)
nemške institucije	16 (18,0 %)
državne institucije (voj. ork.)	29 (32,6 %)
ostalo (Cecilijino dr.)	4 (4,5 %)

Pri resnih koncertih je prednjačilo nemško Filharmonično društvo, pri lahkih koncertih pa Ljubljanski društveni orkester (nastopal le do konca februarja).

Podvojevanje kulturnih institucij v Ljubljani, ki je bilo posledica nacionalnega tekmovanja med Slovenci in Nemci, se je v glavnem zaključilo ob koncu 19. st. (npr. ustanovitev glasbene šole GM leta 1872 in zbora GM leta 1891, enakovredno obravnavanje slovenskega in nemškega gledališča v novi stavbi Deželnega gledališča, kar se tiče prostorov in števila predstav.) Kasnejši razvoj slovenskih institucij v začetku 20. stoletja je zaradi ideoloških nasprotij, dosledne "ločitve duhov" in razplamtevanja kulturnega boja, zastal. Ob uničujočih političnih bojih med Slovensko ljudsko stranko in Narodno napredno stranko je večina slovenskih institucij v času neposredno pred prvo svetovno vojno propadala in izgubljala vsenacionalni pomen. Prihajalo pa je tudi do vnovičnega "podvajanja" - tokrat na ideološki osnovi med Slovenci - saj so klerikalci skušali parirati institucijam in društvom, iz katerih so bili izrinjeni, z ustanavljanjem svojih (npr.: Glasbena matica - Glasbeno društvo Ljubljana; Slovenska matica -

Leonova družba; poskusi konkurirati Deželnemu gledališču z Ljudskim odrom ipn.). Da je to vse prej kot škodilo položaju nemške kulture v Ljubljani, ni potrebno posebej poudarjati.

Nemški kulturni instituciji Filharmonična družba (Philharmonische Gesellschaft) in Jubilejno gledališče (Kaiser Franz Josef Jubiläumstheater) sta v ljubljanski kulturni ponudbi zavzemali osrednje mesto. Filharmonična družba je prirejala kvalitetne orkestralne in simfonične koncerte, česar je v programu Glasbene matice, kjer je imel prednost pevski zbor, zelo primanjkovalo. Nemško gledališče se je - kot član zveze nemških avstrijskih gledališč - oskrbovalo z svežimi žemljicami iz tovarn avstrijskih operet in veseloiger in je iz dunajske centrale dobivalo vedno dovolj sposobnih igralcev. Ti so ponavadi v Ljubljani igrali le eno sezono. Zaradi vseh teh značilnosti je bilo nemško gledališče "nobel", moderno in na tekočem z "aktualnim" repertoarjem. Tako je bilo zelo privlačno za ljubljanske srednjemalomeščanske sloje. Iz vseh teh razlogov so prireditve obeh nemških institucij obiskovali tudi Slovenci. Ta problem se je nakazoval že ob otvoritvi Deželnega gledališča 1892, ko so padale optimistične izjave in navodila, ki pa so se izkazala za jalova: "Dveh stalnih gledališč Ljubljana ne bo mogla dolgo vzdrževati in krepki razcvet enega, mora udušiti drugo, da pa to drugo ne bi bilo slovensko gledališče, je zapisal dr. Triller zelo konkretno navodilo: "Slovenci ne smejo poznati nemškega gledališča. Oni za-se in mi za-se," to nam narekuje samoobramba, polne hiše pri slovenskih predstavah pa naj pričajo svetu, da je Ljubljana slovensko mesto in nova palača - dom vseslovenske muze."

Laibach, Kaiser - Franz - Joseph - Jubiläumstheater

Nemci so radi prihajali na družabne prireditve nekaterih slovenskih, posebej liberalnih društev in tudi na kvalitetnih koncertih Glasbene matice niso manjkali. Na drugi strani so Slovenci - kot že rečeno - sicer radi obiskovali predstave nemških institucij, njihova prisotnost na prireditvah nemških društev pa seveda ni bila mogoča. Ta so bila v glavnem nacionalno nestrpna in bolj pruska kot avstrijska.

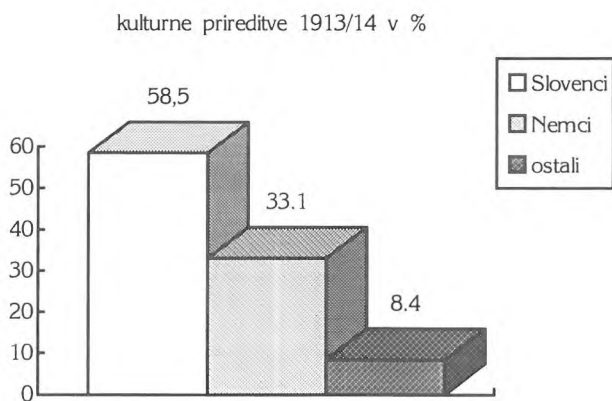
Z nacionalnega stališča je bila videti kulturna sezona taka:

348 ali 58,5 % kulturnih prireditev vseh ravni, namenjenih raznorazni publiki je bilo plod delovanja slovenskih institucij in slovenskih liberalnih, klerikalnih in socialdemokratskih društev. 197 ali 33,1 % kulturnih prireditev so organizirala nemška društva in nemške institucije, 50 ali 8,4 % prireditev pa so pripravila nadnacionalna društva in vojaška institucija (godba 27. reg.).

Kljub vsej nacionalni nestrpnosti je nekaj kulturnih dejavnikov le delovalo, ne da bi le-te na njih vplivale. Tako je npr. godba 27. reg. sodelovala pri prireditvah ne glede na nacionalno ali politično orientacijo njihovih prirediteljev, Cecilijino društvo pa je na svojih cerkvenih koncertih združevalo vrhunske nemške in slovenske glasbenike.

Nadaljnji razvoj, ki je šel v smeri še globljega razpora med Slovenci, večanja mednacionalne napetosti in stopnjevanja zagrizene kulturno-politične vojne, je čez

noč potisnila v stran prava, krvava svetovna vojna.

SEZONA 1914/15

(Kulturni utrip se ustavi.)

Po začetku vojne so se pogoji za prirejanje kulturnih prireditvev močno poslabšali. Mobilizacija je institucijam in društvom vzela precejšenje število kulturnih ustvarjalcev, organizatorjev in umetnikov, pa tudi dosti publike. V splošno spremenjenem ozračju, ko so ljudje začeli skrbeti za svoj fizični obstoj, še posebej pa ob valu aretacij in internacij, se je tudi volja do kulturnega udeleževanja bistveno zmanjšala. Nekatere institucije so svojo dejavnost ustavile ali pa jo močno zmanjšale. Cela vrsta zgradb kulturno-prosvetnih ustanov je spremenila svojo funkcijo. Spremenili so jih v vojaške bolnišnice ali kasarne in so bile popolnoma ali vsaj delno zasedene z vojaštvom. Utrip družabnega življenja se ob praznikih ni pospešil, kot je bilo to prej običajno.

Vsako politično življenje je zamrlo - nekaj slovenskih izobražencev je emigriralo in se v tujini pridružilo Jugoslovanskemu odboru. Oblasti so prepovedale izhajanje cele vrste časopisov. Nastopilo je obdobje strahovlade, v katerem sta imela glavno besedo policija in vojaška uprava. Število ovaduhov se je namnožilo, začelo se je preganjanje Slovencev. Posebno liberalce, socialiste in nacionalno zavedne Slovence (na Štajerskem in Koroškem tudi duhovnike) so oblasti ob najmanjšem povodu zapirale, zaradi verbalnih deliktov sodile (za ne-vidne izjave včasih poslale celo na morišče!), pošiljale v "preventivno" konfinacijo, internacijo, vpoklicale v vojsko, kjer so imeli status politično sumljivega, odpuščale iz državne službe ipn. Ljubljana je z vstopom Italije v vojno, maja leta 1915, postala neposredno frontno zaledje, mesto, ki je od bojišča oddaljeno le 100 km.

DRUŠTVENE PRIREDITVE

SEPTEMBER

V mesecu septembru ni prišlo niti do ene društvene prireditve.

Zadovoljni požeruh.

Risal France Podrekar

OKTOBER

Ljubljanski zvon je 3. 10. priredil koncert v Narodnem domu. S tem koncertom se je začela praksa dobrodelnih prireditev, ki so bile značilne za ves čas vojne. Tokrat je bil izkupiček namenjen Rdečemu križu in družinam vpoklicanih vojakov. (l/1)¹

NOVEMBER

Ni bilo društvenih prireditev.

DECEMBER

Nekaj življenja so v društva prinesli decembrski prazniki:

5. 12. - miklavževanje klerikalnega izobraževalnega in gospodarskega društva za Krakovo in Trnovo v Frölichovi gostilni v Trnovskem pristanu. (l/3)²

Istega dne - miklavževanje liberalcev (posebni odbor) v Narodnem domu. (l/3)³

17. 12. - božičnica ženskega oddelka nemškega Schulvereina. (l/3)⁴

19. 12. je v Mestnem domu potekala prireditev neznanega prireditelja, ki je bila sestavljena iz predvajanja več kot sto barvnih diapozitivov z vseh bojišč ter vojaškega koncerta. Izkupiček je bil namenjen ljubljanskim ranjencem. (l/1)⁵

26. 12. - božičnica v Rokodelskem domu v organizaciji SKSZ. (l/3)⁶

29.in 30. 12. - dve božični predstavi učenk nemške dekliške šole. (l/1)⁷

31. 12. - Jahrendfeier Turnvereina v Kazini (igranje salonskega orkestra, domoljubno petje Singvereina). (l/2)⁸

JANUAR

23. 1. - dobrodelna prireditev nemških srednješolcev (nastop salonskega orkestra, govor, glasbene točke, igra). (l/1)⁹

1 S.n., 29. 9. 1914 in L.Z., 1. 10. 1914.

2 Sl., 3. 12. 1914.

3 S.n., 28. 11. 1914.

4 L.Z., 19. 12. 1914.

5 S.n., 15. 12. 1914, Sl., 16. 12. 1914.

6 Sl., 21. 12. 1914.

7 L.Z., 2. 1. 1915.

8 L.Z., 2. 1. 1915.

9 L.Z., 22. 1. 1915.

FEBRUAR

7. 2. - klerikalno Prosvetno društvo za Trnovo in Krakovo - zabavni večer (predavanje g. Šarabona, tombola, nastop umetnika čarodeja). (l/2)¹⁰

25. 2. - Prosvetno društvo za Trnovo in Krakovo - predavanje g. Šarabona. (l/1a)¹¹

MAREC

11. 3. - Šarabonovo predavanje v Prosvetnem društvu za Trnovo in Krakovo. (l/1a)¹²

17. 3. - Prosvetno društvo za Trnovo in Krakovo - predavanje g. Pestotnika o zrakoplovih. (l/1a)¹³

29. 3. - Muzejsko društvo za Kranjsko je priredilo v Mestnem domu poljudno predavanje dr. Borisa Zarnika z naslovom "Boji v živalstvu". (l/1a)¹⁴

APRIL

10. in 11. 4. - dva dobrodela koncerta v nemškem gledališču v organizaciji ženskega dela krajevne skupine Südmarke, pod pokroviteljstvom baronice Schwarz. (l/1)¹⁵

11. 4. - predavanje klerikalnega Šentjakobskega prosvetnega društva. (l/1a)¹⁶

22. 4. - Prosvetno društvo za Trnovo in Krakovo - predavanje g. Franca Ježa. (l/1a)¹⁷

23. 4. - klerikalno Kolodvorsko prosvetno društvo, predavanje g. prof. Šarabona. (l/1a)¹⁸

25. 4. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje. (l/1a)¹⁹

30. 4. - Kolodvorsko prosvetno društvo, predavanje g. Šarabona v salonu gospe Češnovar. (l/1a)²⁰

10 Sl., 7. 2. 1915; Vse prireditve tega društva so se odvijale v društveni sobi gostilne Pri Zalarju - op. a.

11 Sl., 25. 2. 1915.

12 Sl., 10. 3. 1915.

13 Sl., 16. 3. 1915.

14 Sl. in S.n., 27. 3. 1915; L.Z., 30. 3. 1915.

15 L.Z., 12. 4. 1915.

16 Sl., 10. 4. 1915.

17 Sl., 22. 4. 1914.

18 Sl., 23. 4. 1915.

19 Sl., 24. 4. 1915.

20 Sl., 29. 4. 1915.

MAJ

9. 5. - Šentjakobsko prosvetno društvo, predavanje. (I/1a)²¹

30. 5. - enako kot zgoraj.²²

JUNIJ

25. 6. naj bi turnarji proslavili "Sonwendfeier", vendar je tokrat slavje zaradi prepovedi kurjenja grmad (zatemnitev) odpadlo. Tega dne so v Ljubljani v organizaciji nemških in klerikalnih organizacij potekale manifestacije ob vnovičnem zavzetju Lvova.²³

JULIJ, AVGUST - prireditev ni bilo

Vojne razmere so - kot že omenjeno - povzročale prostorsko stisko. Nemška gimnazija se je konec oktobra morala preseliti v zgradbo Kazine, v začetku decembra 1914 so se vojaki vselili v Mestni dom, konec maja 1915 pa so morali turnarji prenehati z vadbo, ker so vojaki potrebovali telovadnico realke.

Mestni dom

21 Sl., 8. 5. 1915.

22 Sl., 29. 5. 1915.

23 L.Z., 25. 6. 1915.

društvene prireditve 1914/15:	24	(pred vojno	270)
liberalci	2	(pred vojno	95)
klerikalci	13	(pred vojno	121)
Nemci	7	(pred vojno	31)
ostali	2	(pred vojno	17)
socialdemokrati	0	(pred vojno	6)

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Medtem ko je slovensko Deželno gledališče dokončno propadlo že ob koncu sezone 1913/14, je nemško gledališče računalo z novimi uspehi v sezoni 1914/15. Vendar je začetek vojne to preprečil. Zveza avstrijskih nemških gledališč je mestnim gledališčem s tem v zvezi poslala okrožnico, v kateri je zastopala mnenje, "naj se z igranjem počaka do razjasnitve politične, gospodarske in vojaške situacije, sicer pa je pri dokončni odločitvi najbolj treba upoštevati lokalne razmere in je treba sezono izpeljati tam, kjer je to glede na lokalne razmere mogoče."²⁴ Nemško gledališko društvo v Ljubljani je bilo v zvezi z okrožnico centrale mnenja, da glede na krajevne razmere in glede na to, da se osebja ne da zadržati (problem mobilizacije), sezone ne bo.²⁵

Tako ni bilo v Ljubljani nobene gledališke predstave vse do konca decembra, ko je v nemško gledališče prišlo na gostovanje "Exl Tirolrer Bühne". To gledališče je od 25. 12. do 1. 1. priredilo 11 predstav na podlagi proustodušnega kmečkega humorja - ansamblu je baje uspelo "povzdigniti" tudi umetniško ne najbolj vredna dela:

25. 12. - Morre: "Pater Jakob" - ljudska igra;

26. 12. - Rauchenegger: "Jägerblut" ("Lovska kri") - kmečka poza, zvečer Anzengruber: "Die Kreuzelschreiber" ("Analfabeti");

27. 12. - Anzengruber: "Meineidbauer" ("Krivoprisežni kmet"), zvečer Anzengruber: "Der G'wissenswurm" ("Slaba vest");

28. 12. - Hawel: "Der reiche Aehnl";

29. 12. - Ettlinger: "Das beschwerde Buch" ("Pritožna knjiga");

30. 12. - Weinold: "Aus der Art geschlagen" ("Iz drugega testa" (kot starši - op. a.));

31. 12. - "Der Amerika Seppl" ("Amerikanec Pepe");

1. 1. - popoldne "Das beschwerde Buch" ("Pritožna knjiga"), zvečer "Der heilige Florian" ("Sveti Florijan")²⁶;

²⁴ L.Z., 9. 9. 1914.

²⁵ L.Z., 12. 9. 1914.

²⁶ L.Z., 24., 28., 29. in 30. 12. 1914.

V ljubljanskem nemškem gledališču je po novem letu gostoval celovski gledališki ansambel, ki je nastopal dva večera - 3. 1. s Sturmovo burko "Ungetreue Eckehardt" ("Nezvesti Eckehardt") in 4. 1. z veseloigro "Die Barbaren - oder Die Deutschen kommen" ("Barbari ali Nemci prihajajo").²⁷

Že od konca l. 1914 je igravec Anton Cerar - Danilo skušal z igralci, ki so ostali v Ljubljani, ustvariti neko improvizirano gledališče, kar mu je v začetku l. 1915 tudi uspelo. Predstave "Malega gledališča" so se ob precejšnjih težavah vršile v Mestnem domu - večina hiše je bila spremenjena v kasarno in vaje so se odvijale v nemogočih razmerah.²⁸ Otvoritveno predstavo - vojno dramo "Vojna idila" so uprizorili 25. 2.²⁹

Sicer pa je 8 dam in 7 gospodov - članov Malega gledališča do 8.5. uprizorilo 12 veseloiger in burk:

- 25. 2. - "Vojna idila";
- 27. 2. - "Vojna idila" - v korist RK;³⁰
- 28. 2. - "ljudska predstava po znižanih cenah";³¹
- 6. 3. - burka "Španska muha";³²
- 7. 3. - komedija "Žena polkovnikova";³³
- 19. 3. - predstava za vojaštvo - burka "Španska muha";³⁴
- 21. 3. - burka "Maks v škripcih", med odmori igrali člani nekdanje Slovenske filharmonije;³⁵
- 28. 3. - "Rdeča maska" - proizvod slovenske gledališke literature nepoznanega pisatelja;³⁶
- 6. 4. - gostovanje v "Malem gledališču" - operetni večer gdč. Trampuševe iz Trsta, združen z dvema enodejankama;³⁷
- 15. 4. - komedija "Hipnoza";³⁸
- 29. 4. - komedija "Nevarna leta";³⁹
- 2. 5. - gostovanje ljubljanskih diletantov v Malem gledališču - komedija "Prekrščena teta ali protislovja";⁴⁰
- 6. 5. - burka "Ha, moja žena";⁴¹
- 9. 5. - ponovitev "Ha, moja žena", polovične cene;⁴²

27 L.Z., 31. 1. 1914 in 4. 1. 1915.

28 L.Z., 13. 3. 1915.

29 L.Z., 23. 2. 1915 in S.n., 20. 2. 1915.

30 S.n., 27. 2. 1915.

31 S.n., 27. 2. 1915.

32 S.n., 3. 3. 1915.

33 S.n., 3. 3. 1915.

34 S.n., 16. 3. 1915.

35 S.n., 20. 3. 1915.

36 S.n., 27. 3. 1915.

37 S.n., 2. 4. 1915.

38 S.n., 9. 4. 1915.

39 S.n., 22. 4. 1915.

40 S.n., 27. 4. 1915.

41 S.n., 3. 5. 1915.

42 S.n., 8. 5. 1915.

O pravi gledališki umetnosti ni bilo govora, pač pa je šlo za preživetje določenega števila igralcev in gledaliških uslužbencev. L.Z. je v eni izmed kritik zapisal: "O umetnosti in estetičnem stremljenju bo govora po vojni, ko bo rešeno slovensko gledališko vprašanje." Tako je Danilovo Malo gledališče ostalo bolj epizoda, ki priča o veliki požrtvovalnosti slovenskih igralcev.

gledališke predstave:	27
slovensko "Malo gledališče"	14
nemško gledališče	13 (gostovanja tirolskega in celovškega gledališča)

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Začetek vojne je na spored kina "Ideal" - zopet edinega v Ljubljani - precej vplival. Ni bilo več mogoče videti filmov iz sovražnih držav - Francije in Velike Britanije, začela pa so se pojavljati poročila z raznih bojišč, "slike borbe nemških podmorskih čolnov z angleško mornarico",⁴³ ponovna osvojitvev Przemysla.⁴⁴ Poleg tega so se začele pojavljati tudi razne vojne drame, npr. "krasna vojna drama: Sestra od Rdečega križa"⁴⁵ ipn.

Sicer pa se programska naravnost ni spremenila in so še naprej prevladovali lahko "prebavljivi" filmi.

Spored kina "Ideal" pa spet ni bil po okusu škofa Jegliča, ki je v svojem dnevniku 24. 1. 1915 zapisal: "Kino - V kino je bila serija prestav, ki je sedaj že dovršena jako nesramna: naga ženska, objem in poljubi od moških. Pisal sem o tem g. deželnemu predsedniku, ga na to opozoril in mu rekel, da svojemu delu ni kos dotična komisija, ki naj nadzira predstave, da ne bo kaj nemoralnega."⁴⁶

S 1. 5. pa so v Deželnem gledališču odprli nov kino Central, ki je bil last Slovenske krščansko socialne zveze, upravljal pa ga je novinar Ivan Štefe, nekdanji urednik Slovenca. SKSZ je koncesijo za obratovanje dobila od deželnega odbora, kasneje pa jo je Štefe prenesel nase.⁴⁷ Najemnina za kino naj bi šla v sklad za obnovitev slovenskega gledališča. Kino Central je deloval zelo uspešno, saj je bil dostikrat razprodan. Posebej bogate sporede je imel ob petkih, ko je bil "specialen spored". Kar se tiče izbire filmov, se ta ni bistveno razlikovala od kina Ideal.⁴⁸ O tem je Izidor Cankar zapisal: "Dobrih filmov ni bilo dobiti - pokazalo se je, da jih izdeluje industrija, ki spekulira z neumnostjo

43 S.n., 28. 6. 1915.

44 S.n., 21. in 24. 7. 1915.

45 S.n., 22. 7. 1915.

46 Arhiv Slovenije, Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino - dnevnik škofa Jegliča, prepis - tipkopis.

47 Dušan Moravec, Slovensko gledališče Cankarjeve dobe (Lj.: Cankarjeva založba, 1974), str. 298, op. 438.

48 Sl., 7. 5. 1915.

duš in blodnimi nagoni človeških src.”⁴⁹

II/3 KONCERTI

Koncerti Filharmonične družbe, Glasbene matice in koncerti vojaških godb (ki so se nahajale občasno v Ljubljani - godbo 27. reg. so prestavili v Graz, op. a.) so postali večinoma karitativni. Možnosti pri sestavi programov koncertov so se seveda bistveno zmanjšale, saj je mobilizacija zredčila vrste orkestra Filharmonične družbe in pevskega zbora Glasbene matice.

V sezoni 1914/15 so priredili naslednje koncerte:

- 19. 9. - vojaški koncert v korist RK na vrtu restavracije Južni kolodvor;⁵⁰
- 8. 11. - prvi članski koncert FD, filharmonična dvorana;⁵¹
- 15. 11. - koncert FD v korist vojaške preskrbe v filharmonični dvorani, vstop je bil za ranjence iz vojaških bolnišnic prost;⁵²
- 2. 12. - slavnostni koncert FD ob 66-letnici vladanja Franca Jožefa, filharmonična dvorana;⁵³
- 2. 12. - slavnostni koncert GM v Narodnem domu ob isti priložnosti kot zgoraj;⁵⁴
- 8. 12. - vojaški koncert v hotelu Bellevue, vstop prost;⁵⁵
- 15. 12. - II. društveni koncert FD v filharmonični dvorani - Beethovnov večer;⁵⁶
- 20. 12. - vojaški koncert v hotelu Bellevue;⁵⁷
- 24. 12. - koncert FD ranjenim vojakom (harmonij - Zöhrer in mezzosopranistka Scheweiger),⁵⁸
- 3. 1. - koncert FD za ranjene vojake - ponovitev koncerta z dne 24. 12.;⁵⁹

49 Sl., 22. 12. 1917 - članek z naslovom "Moj greh".

50 Sl., 19. 9. 1914.

51 L.Z., 6. 11. 1914; Na sporedu so bila dela Haydna (variacije na avstrijsko himno), Mozarta (Mala nočna glasba), Schumannna (Karneval), Volkmanna ...

52 L.Z., 14. 11. 1914.

53 L.Z., 27. 11. in 9. 12. 1914; Na sporedu so bila dela Webra in Bacha.

54 L.Z., 27. 11. 1914 in S.n., 16. 11. 1914; Na sporedu so bile pesmi Kreka, Lajovica, Pavčiča in ljudske pesmi.

55 L.Z., 7. 12. 1914.

56 L.Z., 12. 12. 1914.

57 L.Z., 19. 12. 1914.

58 Primož Kuret: Glasbena Ljubljana, (Lj., DZS, 1985) str. 163 (dalje Glasbena ...)

59 L.Z., 3. 1. 1915.

Ranjenci v obrtni šoli v Ljubljani, 1915

24. 1. - III. društveni koncert FD (čelist Grummer, pianistka Gatsch in pianist Varga);⁶⁰

11. 2. - Cecilijino društvo - koncert v stolnici, stolni zbor, prof. Zuccoli iz Trsta in tenor Theodor Paszwanski;⁶¹

21. 2. - društveni komorni koncert FD v korist vojne preskrbe;⁶²

28. 2. - simfonični koncert združenih godb 17. in 97. regimenta v filharmonični dvorani, v korist RK;⁶³

6. 3. - simfonični koncert združenih godb 17. in 97. regimenta v Deželnem gledališču v korist RK;⁶⁴

19. 3. - dobrodelni koncert godb 17. in 97. regimenta v Deželnem gledališču (Beethoven, Smetana, Wagner, Parma);⁶⁵

25. 3. - dobrodelni koncert godb 27. in 97. regimenta v Deželnem gledališču;⁶⁶

28. 3. - V. članski koncert FD v filharmonični dvorani;⁶⁷

60 P. Kuret: "Glasbena ..." str. 164.

61 Sl., 4. 2. 1915.

62 L.Z., 19. 2. 1915.

63 S.n., 1. 3. 1915, L.Z., 26. 2. in 2. 3. 1915 in Sl., 23. 2. 1915 - Na sporedu so bila dela Webra, Beethovna, Griega in Dvoraka.

64 L.Z., 9. 3. 1915 in Glasbena ... str. 165; Na sporedu so bila dela Beethovna, Chopina, Schuberta in Schumanna.

65 Sl., 13. 3. 1915; S.n., 13. 3. 1915, L.Z., 11. 3. 1915.

66 L.Z., 24. 3. 1915.

67 L.Z., 24. 3. 1915; Na sporedu so bila dela Bacha, Sgambattija ...

10. 4. - dobrodelni koncert GM v Narodnem domu, na katerem sta nastopila tudi Julij Betteto in Janko Ravnik;⁶⁸

15. 4. - koncert violinista Willya Burmestra v filharmonični dvorani v okviru njegove turneje 60-ih koncertov v Avstriji in Nemčiji, s katerimi je nabiral denar za cigaretni fond za vojake;⁶⁹

8. 5. - III. dobrodelni koncert GM v Narodnem domu za ranjene vojake - sodelovala Josip Križaj in Dana Kobler;⁷⁰

8. 5. - promenadni koncert v dobrodelne namene, prostor v Zvezdi je bil ograjen, vstopnina se je pobirala v humanitarne namene;⁷¹

V mesecu avgustu se je zvrstilo še nekaj (točneje neugotovljivo število) promenadnih koncertov, ki so bili na sporedu vsak večer ob šestih v Zvezdi. Prvi od njih je bil na vrsti 4. 8.;⁷²

8. 8. dobrodelni vojaški koncert na vrtu Kazine;⁷³

17. 8. vojaški koncert v kavarni Central v prid vojaštva;⁷⁴

18. 8. prav tam, vojaški koncert ob cesarjevem rojstnem dnevu v korist cigaretnega fonda za vojake.⁷⁵

koncerti	26	(predvojna sezona 89)
FD	10	
GM	3	
voj. orkestri	12	
Cecilijino društvo	1	

Pogoji za glasbeno dejavnost so bili vedno slabši. Dotacije s strani deželne vlade in raznih sponzorjev so se manjšale, tako da sta morali Filharmonična družba in Glasbena matica krčiti svoji glasbeni šoli. Filharmonična družba je svojo filharmonično dvorano od srede l. 1915 prepustila vojaški bolnici, kasneje pa poštni direkciji.⁷⁶

Zbor Glasbene matice je kljub mobilizaciji ostal dovolj močan, orkester Filharmoničnega društva pa se je zreduciral na godalni orkester. Tako so na sporedu Filharmoničnega društva prevladali komorni in solistični večeri.

Edini simfonični koncert je v prvi vojni sezoni priredila vojaška godba, sestavljena iz orkestrrov dveh regimentov. S tem se je vojaška godba lotila vloge, ki je v predvojni sezoni v Ljubljani ni imela, saj pred vojno velikih resnih koncertov samostojno ni izvajala, pač pa je le sodelovala pri izvajanjih Glasbene matice in Filharmoničnega društva.

68 L.Z., 3. 4. 1915, Sl., 24. 3. 1915, S.n., 24. 3. 1915.

69 L.Z., 24. 3. in 11. 4. 1915.

70 Sl., 8. 5. 1915, L.Z., 8. 5. 1915, S.n., 30. 4. 1915.

71 L.Z. in Sl., 8. 5. 1915; S.n., 30. 4. 1915.

72 L.Z. in Sl., 4. 8. 1915.

73 L.Z., 11. 8. 1915.

74 S.n., 17. 8. 1914.

75 L.Z., 16. 8. 1915.

76 P. Kuret: Glasbena ... str. 168.

Poleg koncertov po dvoranah in promenadnih koncertov beležimo še tri mi-mohode orkestrrov po ljubljanskih ulicah: 2. 10. v proslavo cesarjevega godu "mirozov Salezijanske godbe",⁷⁷ 1. 12. ob 66-letnici vladanja cesarja Franca Jo-žefa in 2. 12. ob padcu Beograda, ko sta po ulicah defilirali dve vojaški godbi. Ob tej priliki so potekale tudi živahne manifestacije.⁷⁸

Tudi kavarne in restavracije niso ostale brez običajnih koncertov. Predvsem v hotelu Tratnik in kavarni Central so se razne damske kapele in ciganske godbe redno izmenjevale.

institucionalne prireditve 1914/15: 53

gledališke predstave 27

koncerti 26

slovenske institucije 17

nemške institucije 23

ostalo 13

Velika dvorana hotela Union, spremenjena v bolnišnico, 1914

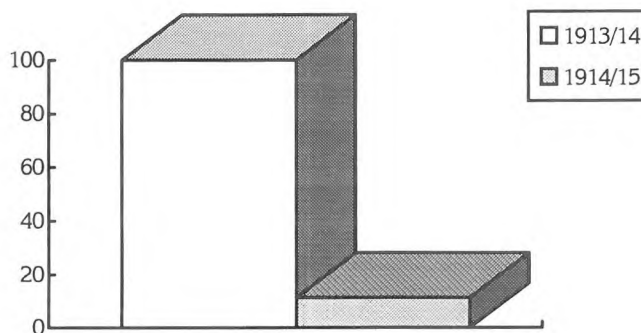
⁷⁷ Sl., 2. 10. 1915.

⁷⁸ Sl., 3. 12. 1915 in L.Z., 2. 12. 1915.

POVZETEK IN ANALIZA

Priveditve v sezoni 1914/15:	77	1913/14: 595
društvene	24	1913/14: 270
institucionalne	53	1913/14: 325

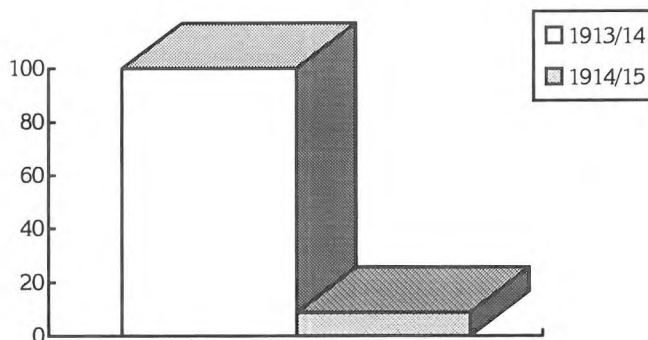
priveditve 1913/14-1914/15

Vojna je kulturno-družabno življenje zelo prizadela. V primerjavi s sezono 1913/14 je število evidentiranih prireditvev v sezoni 1914/15 obsegalo le še slabih 13 % zadnje mirnodobske sezone.

Nove razmere so najbolj prizadele društva, saj je število društvenih prireditvev padlo z 271 na 24 oz. za dobrih 91 %. Več prireditvev kot v celi sezoni 1914/15 se je v Ljubljani v mirnem času - med glavno sezono - zvrstilo v enem mesecu.

društvene prireditve 1913/14-1914/15

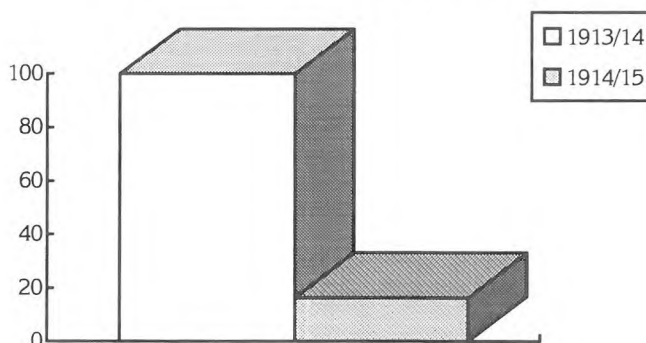

društvene prireditve	24 (100 %)
kulturno-umetniške prireditve	7 (29,2 %)
kulturno-zabavne prireditve	2 (8,3 %)
družabno-zabavne prireditve	4 (16,7 %)
predavanja	11 (45,8 %)

Med društvenimi prireditvami je tudi njihova sestava postala "patološka", saj je očitno, da se ljudje sploh niso več zabavali. Med borimi štirimi družabno-zabavnimi prireditvami v celi sezoni ni bilo niti ene zabave s plesom.

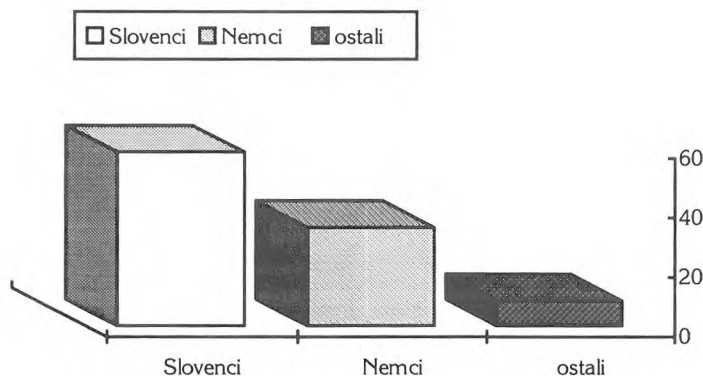
Tudi število institucionalnih prireditev je doseglo podoben padec - s 325 v predvojni sezoni na 53 v prvi vojni sezoni (16,3 % sezone 1913/14).

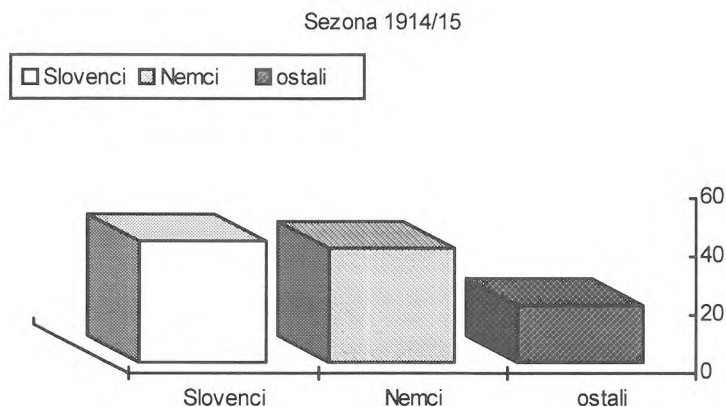
Institucionalne prireditve 1913/14-1914/15

Nacionalni delež pri kulturnih prireditvah (društvenih in institucionalnih):

Sezona 1913/14

prireditve:

Slovenci	1913/14 - 348 (58,5 %)	1914/15 - 32 (41,5 %)
Nemci	1913/14 - 197 (33,1 %)	1914/15 - 30 (39,0 %)
ostali	1913/14 - 50 (8,4 %)	1914/15 - 15 (19,5 %)

Ob splošnem velikem upadu se je v skupnem - zelo bornem - številu prireditvev slovenski delež bistveno zmanjšal, nemški pa povečal. Precej so se povečali tudi odstotki "ostalnih" - pri slednjih gre v glavnem za vojaške orkestre.

Ob začetku I. svetovne vojne so torej vsi porazno nazadovali, med vsemi pa najbolj Slovenci. Med slovenskimi prireditelji so liberalni praktično izginili, saj beležimo le dve njihovi prireditvi, medtem ko so jih v predvojni sezoni priredili 95.

Vzroki za tako drastičen padec so jasni - Fran Erjavec o tem času piše: "Vojna ... je na mah ustavila ves mogočni katoliški ljudsko-prosvetni aparat. Polagoma je bilo mobilizirano vse, kar je moglo nositi puško, in vojni dogodki so zadušili vse javno življenje. Da bi si zveza (SKSZ) ohranila vsaj nekaj dohodkov, je bil osnovan spomladi 1915 pod Štefetovim vodstvom poseben odsek za kino, ki je začel prirejati v ubitem Deželnem gledališču kinopredstave, polagoma pa je prešel popolnoma v Štefetove roke. Šele pozimi 1915/16, ko se je ljudstvo vojne že nekoliko privadilo, so posamezna društva oživela ter priredila tu in tam kako predavanje."⁷⁹

Tudi Nemci je niso odnesli ravno najboljše. Na občnem zboru Turnvereina - maja 1915 - so poročali, da je od 345 članov 45 vpoklicanih.⁸⁰

Dosti bolj kot klerikalna društva, ki so imela večino svojega stalnega voditeljskega kadra med duhovniki, ki jih niso mobilizirali, je vojna prizadela liberalce. Ti so bili še najbolj prestrašeni, saj so veljali za nezanesljive, politično sumljive srbofile, ki so prvi na udaru. Zdi se, da je bila pri liberalcih mobilizacija še bolj neizprosna. Tako je bilo že januarja 1915 od 227 članov Gos-

79 Fran Erjavec, "Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem", (Lj., 1928), str. 318.

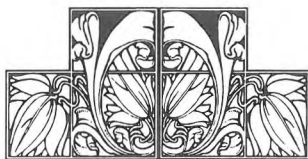
80 L.Z., 9. 5. 1915.

podarskega in izobraževalnega društva za Dvorski okraj vpoklicanih približno polovica, to stanje pa se je s trajanjem vojne samo še slabšalo.⁸¹

Bolj kot objektivne vojne okoliščine pa je bilo za prenehanje aktivnosti liberalnih društev zaslužno prizadevanje šefa SLS in deželnega glavarja Šušteršiča. Ta se je liberalcev lotil tudi na društvenem področju. 30. 7. je deželna vlada "začasno" suspendirala delovanje Sokolskih društev,⁸² Šušteršič pa je hlepel po dokončnem obračunu. Predsednika avstrijske vlade Stürgkha je v svojem pismu z dne 3. 8. 1914 moledeval, naj kranjski deželni vladi podeli pravico ne le ustavljanja delovanja društev, pač pa tudi njihovo razpuščanje.⁸³ Kmalu za tem se je Šušteršič v maniri pravega janičarja pritoževal tudi pri deželnem predsedniku Schwarzu, ker izhajanja Slovenskega naroda niso ustavili, Sokolskih društev pa kljub sumljivim odnosom z dijaškimi organizacijami niso razpustili. Vendar gorečnost deželnega glavarja pri gospodarjih ni naletela na ugoden sprejem - Šušteršičeve zahteve so se Schwarzu zdele pretirane in brez pravne osnove, kar je v svojem poročilu notranjemu ministrstvu tudi zapisal.⁸⁴

Želeni namen je bil tako dosežen, saj je bilo delovanje najmnogičnejše liberalne društvene organizacije prekinjeno. S tem so liberalna društva dobila jasen namig, da je njihovo delovanje "nezaželeno". Odbornik liberalnega Gospodarskega in izobraževalnega društva za Dvorski okraj, Fran Kraigher, je na rednem občnem zboru 15. 6. 1918 - ko je bila strahovlada že mimo - poudarjal: "Da nam je vlada ves čas vojne branila ne le sklicati občne zборе, temveč omejila tudi na minimum društveno delovanje. Društveno članstvo se je vsled tega reduciralo."⁸⁵

Kulturni utrip Ljubljane je v prvi vojni sezoni postal komaj zaznaven.

81 ZAL, fond LJU 271 - Politično in izobraževalno društvo za Dvorski okraj, 1. knjiga, odborove seje z dne 16. 1. 1915, 20. 3. 1916, 18. 1. 1917 in 30. 1. 1918; Ob tem se je v zapisniku s sestankov navajalo, da zaradi prepovoljenosti članstva nima smisla sklicevati občnih zborov. Vendar je bilo na občnem zboru 15. 6. 1918 - kot bo še kasneje omenjeno - izrečeno, da je pravi krivec za nesklicavanje občnih zborov deželna vlada.

82 S.n., 30. 7. 1914.

83 Janko Pleterski, "Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo", Slovenska matica, Lj., 1971 - glej str. 16.

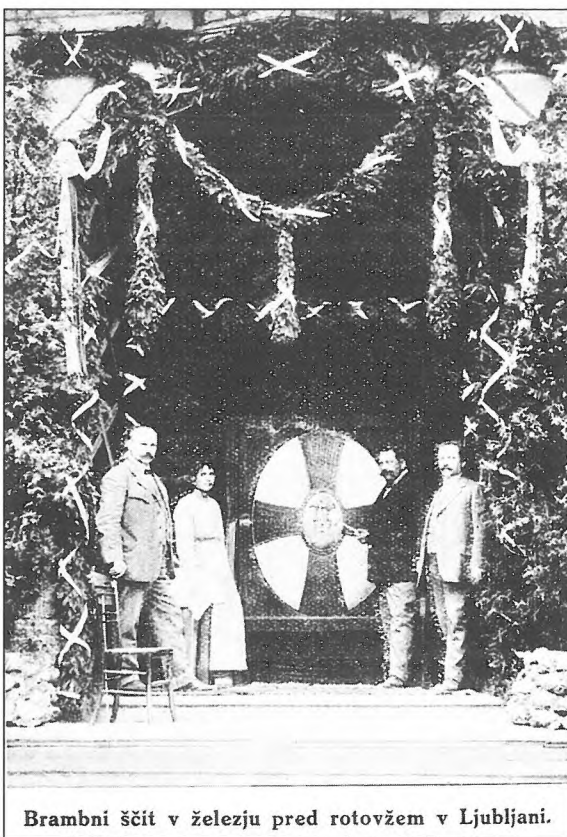
84 Prav tam; Ob tem je seveda treba omeniti tudi razpust liberalno usmerjene Slovenske matice avgusta 1914.

85 ZAL, LJU 271 - Gospodarsko in izobraževalno društvo za Dvorski okraj, 1. knjiga, seja z dne 15. 6. 1918; "Minimum društvenega delovanja" je v praksi pomenil zgolj sestanke društvenega odbora enkrat letno in pa delovanje knjižnice.

SEZONA 1915/16 (Nemci se vrnejo.)

V sezoni 1915/16 je prišlo do delne obnovitve kulturno-družabnega življenja. Nekateri institucije so se prilagodile novim razmeram.

Na splošno pa se je stanje slabšalo. Vojni, za katero so vsi ob njenem izbruhu mislili, da bo trajala le nekaj mesecev, ni bilo videti konca. "Vsenemci" so objavili podroben načrt za uveljavljanje nemške hegemonije ("Belange" - program nemških Volksratov). S tem je postala jasna usoda Slovencev in ostalih Nemcemcev v primeru zmage nemškega orožja.

Brambni ščit v železju pred rotovžem v Ljubljani.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

V septembru in oktobru ne beležimo društvenih prireditev.

NOVEMBER

Društvena aktivnost se je začela s predavanjema klerikalnega Šentjakobskega prosvetnega društva 21. in 28. 11., ki so potekala v društvenih prostorih na Cesti sv. Florijana. (l/1a)¹

DECEMBER

6. 12. je Šentjakobsko prosvetno društvo za svoje člane priredilo miklavževanje. (l/3)²

12. 12. je ljubljanska podružnica Schulvereina priredila v veliki dvorani Kazine zabaven večer v dobrodelne namene. (l/3)³

17. 12. se je v dvorani hotela Union odvijal Ronacherjev zabavni večer v korist RK. (l/3)⁴

19. 12. je Šentjakobsko prosvetno društvo pripravilo predavanje. (l/1a)⁵

24. 12. je prav to društvo priredilo božičnico. (l/3)⁶

31. 12. je podružnica Slomškove pisarne priredila predavanje na zemljepisno temo. (l/1a)⁷

31. 12. je v Kazini v organizaciji Turnvereina potekalo silvestrovanje oz. "Jahrwendfeier" (voj. orkester, pevski nastopi, telovadni nastopi, novoletni nagon, ki ga je prebrala gledališka igralka Anni Wipperich). (l/2)⁸

JANUAR

9.1. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje; (l/1a)⁹

FEBRUAR

2.2. - družabni večer s plesom Avstrijskega mornariškega društva v Unionu s

1 Sl., 19. in 26. 11. 1915.

2 Sl., 20. in 27. 11. 1915.

3 L.Z., 18. 12. 1915.

4 Sl., 16. 12. 1915.

5 Sl., 18. 12. 1915.

6 Sl., 23. 12. 1918.

7 Sl., 30. 12. 1915.

8 L.Z., 2. 1. 1916.

9 Sl., 6. 1. 1916.

sodelovanjem vojaške kapele; (l/3)¹⁰

13. 2. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje; (l/1a)¹¹

16. 2. - Dobrodelni umetniški večer v društvenih prostorih Kazine v korist vojaške preskrbe so organizirale - baronica Schwarz in "visoke dame": baronica Lichtenberg, grofica Barbo, gospa Elsner. Po otroškem petju (med drugim so zapeli tudi avstrijsko in nemško himno pod zastavama obeh zaveznic) je bil na vrsti vojaški koncert. (l/1)¹²

27. 2. Šentjakobsko prosvetno društvo, društveni zabavni večer (pevski zbor, nastop godbenega odseka in tamburaškega zbor). (l/2)¹³

MAREC

5. 3. - Družabni večer Avstrijskega mornariškega društva na pustno nedeljo v Unionu - dobiček je šel v korist izdelave "podmorskih čolnov". (l/3)¹⁴

7. 3. - Ženska krajevna zveza Südmarke in Turnvereina sta na pustni četrtek organizirala dobrodelno prireditev (nastopi pevskih zborov s patriotičnimi pesmimi, kupleti dveh nemških igralcev, telovadni nastopi, koncert vojaške kapele, nemško himno so spet peli stoji!). (l/2)¹⁵

8. 3. - predavanje in večer recitacij orientalista Senff-Georgija o literarnih zakladih islama; v Kazini pod pokroviteljstvom baronice Schwarz. (l/1)¹⁶

13. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje. (l/1a)¹⁷

13. 3. - Dobrodelni koncert in zabavni večer v Unionski dvorani, v organizaciji podčastnikov ljubljanske garnizije za podporo vdov. Samo za povabljene. (l/2)¹⁸

19. 3. - Avstrijsko mornariško društvo - prvovrstni variete večer v Kazini "v slogu Ronacherjevih prireditev na Dunaju - odbrani umetniški nastopi, eminentna zabava". (Petje opernih in operetnih arij, nastop čarovnikov, iluzionistov, komični in resni prozni nastopi.) V korist nakupa podmornice. (l/2)¹⁹

19. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - redno predavanje, "predava priznan govornik in predavatelj". (l/1a)²⁰

25. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje prof. Dolenca. (l/1a)²¹

10 L.Z., 1. 2. 1916, Sl., 1. 2. 1916 - Slovenec je poudarjal, da je ljubljanska podružnica ena najmočnejših v Avstriji, saj ima 809 članov. S.n., 27. in 5. 2. 1916.

11 Sl., 12. 2. 1916.

12 L.Z., 12. in 18. 2. 1916.

13 Sl., 25. 2. 1916.

14 L.Z., 26. 2. in 7. 3. 1916; S.n., 26. 2. 1916; Sl., 5., 6., in 7. 3. 1916; 7. 3. je Sl. objavil, da novi člani množično vstopajo v društvo in da bi odbor moral upoštevati slovenski deželni jezik, kot mu to gre v odstotkih.

15 L.Z., 2. in 9. 3. 1916.

16 L.Z., 8. 3. 1916.

17 Sl., 12. 3. 1916.

18 Sl., 11. 3. 1916; L.Z., 11. in 13. 3. 1916; S.n., 13. in 15. 3. 1916.

19 L.Z., 17. in 21. 3. 1916; S.n., 4. 3. 1916; Sl., 17. 3. 1916.

20 Sl., 18. 3. 1916.

21 Sl., 24. 3. 1916.

26. 3. - Dobrodelna prireditev gojenk nemškega internata v Kazini (petje, igra, himna). (I/1)²²

APRIL in MAJ

Ne beležimo društvenih prireditev.

JUNIJ

1. 6. Šentjakobsko prosvetno društvo - društveni zabavni večer "na vnebohod"; (I/3)²³

23. 6. Šentjakobsko prosvetno društvo - družabni večer na praznik sv. Petra in Pavla; (I/3)²⁴

29. 6. javni nastop telovadcev Turnvereina na vrtu Kazine. (I/4)²⁵

JULIJ

1. 7. "Poletni praznik Singvereina" na vrtu Kazine; ob pesmih, kot so "Po-zdrav nemški Avstriji", "Straža na Donavi", "Vojaška pesem", "so bile v ospredju pesmi miru, ljubezni in poletja." (I/1)²⁶

23. 7. Šentjakobsko prosvetno društvo - zabavni večer; (I/3)²⁷

društvene prireditve - 1915/16: 27

liberalci	0
klerikalci	15
Nemci	8
ostali	4
predavanja	9
kulturno-umetniške prir.	4
kulturno-zabavne prir.	5
družabno-zabavne prir.	9

22 Sl., 27. 3. 1916.

23 Sl., 31. 5. 1916.

24 Sl., 29. 6. 1916.

25 L.Z., 28. 6. 1916.

26 L.Z., 4. 7. 1916.

27 Sl., 22. 7. 1916.

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

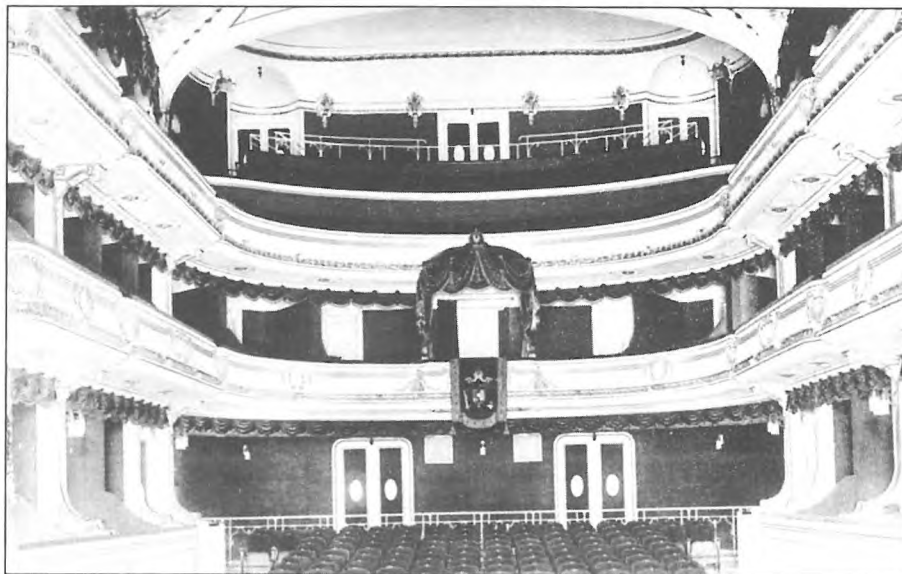
Medtem ko je bilo slovensko gledališče mrtvo, da ne bi moglo biti bolj, je nemški Jubiläumstheater v novi sezoni 1915/16 znova zaživel. K življenju ga je obudil ukaz Kartela nemških in avstrijskih gledališč (Das Kartell der deutschen und österreichischen Theater). Zdi se da je bila združitev med Nemčijo in Avstrijo na področju gledališč že izvedena, saj je pred vojno obstajala zveza avstrijskih nemških gledališč (Das Verband deutschösterreichischer Theater), od začetka vojne dalje pa je bilo ljubljansko nemško gledališče včlanjeno v zgoraj omenjenim kartel oz. gledališko zvezo, ki je povezovala gledališča obeh centralnih sil.

Poziv, na katerega so v ljubljanski nemški gledališki direkciji poslušno in navdušeno poskočili, je zahteval, naj predstoječo sezono normalno izvedejo, saj "se vojne razmere razvijajo na tako sijajen način, da niti največji dvomljivci ne dvomijo v slavno zmago našega orožja. Povsod doma in v tujini se kot ponovno znamenje naše moči ocenjuje, na kakšen način se med časom divjanja vojne vzdržuje delovanje institucij - posebej na umetniškem in kulturnem področju. Da gledališče med vojnim časom opravlja svoje kulturno poslanstvo, je od največje važnosti." Spored, ki naj bi obsegal dramske igre, veseloigre in poze, je bil zaradi pomanjkanja moških igralcev nekoliko omejen. Tudi orkester je bil sestavljen v manjši zasedbi, saj vojaške godbe v Ljubljani ni bilo več. Direkcija si je prizadevala sestaviti polnovredno osebje, na mesto umetniškega vodje Schramma, ki je moral na fronto, pa so postavili Juliusa Nascha, direkcijskega stalnega zastopnika iz Marienbada. Lože se - za razliko od prejšnjih sezon - niso prodale na licitacijah, pač pa so se prodajale po dnevni cenah.²⁸

Zaradi "nepredvidljivih" težav so začetek sezone nekajkrat odlagali in se je ta začela šele v soboto, 13. 11., ko so nastopili z otvoritveno predstavo Grünbauma: "Sturmidyll" ("Viharna idila") - označeno kot vojno igro. Poročevalec v L.Z. se je pompozno in nekoliko preroško obrnil na avtorja tega pisanja: "Bodoči zgodovinpisec Ljubljane bo lahko izpostavil, da se je sredi svetovne vojne, medtem ko se je v mestu slišalo oddaljeno topovsko grmenje s soške fronte, Jubilejno gledališče cesarja Franca Jožefa (Kaiser Franz Josef Jubiläumstheater) lotilo redne gledališke sezone z lastnim gledališkim osebjem. Medtem ko so se v neposredni bližini odvijali grozljivi prizori nezaslišanega junaškega boja, se je odprlo vedro, v belem, zlatem in rdečem bleščeče gledališče, da bi ponudilo veselo zabavo. Slavnostni prostor je bil skorajda spremenjen v vojaško taborišče, saj je več kot pol publike pripadalo vojaškemu stanu. Tem je zelo ugajala ponujena lahka umetnost, ki jim je odvrnila misli od grozljivih prizorov." Slavnostni predstavi je prisostvoval dež. predsednik Schwarz, pred začetkom pa sta bili predvajani himni obeh zavezniških cesarstev.²⁹

28 L.Z., 21. 10. 1915.

29 L.Z., 15. 11. 1915.

Laibach, Kaiser - Franz - Joseph - Jubiläumstheater

Podobno kot otvoritvena so potekale tudi naslednje predstave, saj je prevladalo mnenje, da "resne predstave se nam v tem resnem času na tukajšnjem nemškem odru ne zdi primerno prirejati."³⁰

Tako so na odru nemškega gledališča - še bolj kot v mirnem času - prevladoval burke:

14. 11. - Engel-Hort: "Die Welt ohne Männer" ("Svet brez moških"), poza brez "globlje vsebine",³¹

16. 11. - Blumenthal-Kadelburg: "Die Großstadtluft" ("Velemestni zrak"), burka;³²

18. 11. - Burg-Taufstein: "Herrschaftlicher Diener gesucht" ("Išče se osebni služabnik"), burka;³³

20. 11. - Sudermann: "Sodoms Ende" ("Konec Sodome"), drama;³⁴

21. 11. - Bernhard-Buchbinder: "Er und seine Schwester" ("On in njegova sestra"), poza: "Celoten večer je spet dokazal, da obratovanja gledališča, tako kar se tiče izvajalcev, kot udeležbe publike, vojna nikakor ne moti. To pa zato, ker smo zmagovalci."³⁵

22. 11. - Roßler: "Die fünf Frankfurter" ("Pet Frankfurtarjev"), veseloigra;³⁶

30 L.Z., 16. 11. 1915.

31 L.Z., 16. 11. 1915.

32 L.Z., 17. 11. 1915.

33 L.Z., 20. 11. 1915.

34 L.Z., 22. 11. 1915.

35 L.Z., 23. 11. 1915.

36 L.Z., 25. 11. 1915.

25. 11. - Burg-Taufstein: "Herrschaftlicher Diener gesucht" ("Išče se osebni služabnik");³⁷

27. 11. - Hauptmann: "Der Biberpelz" ("Bobrovo krzno") - "Iopovska komedija";³⁸

28. 11. - Buchbinder: "Heirat auf Probe" ("Poskusna poroka") - poza s petjem;³⁹

2. 12. - slavnostna predstava ob cesarjevem rojstnem dnevu - igra Lea Falla "Bruderlein fein" ("Ljubi bratec" - stara dunajska igra s petjem. Opisuje zadnje obdobje Haydnovega življenja ob francoski okupaciji Dunaja.); Pred predstavo so igrali obe državni himni.⁴⁰

4. 12. - Schönthan-Kadelburg: "Zwei glückliche Tage" ("Srečna dneva") - burka;⁴¹

5. 12. - ponovitev slavnostne predstave z dne 2.12.;⁴²

7. 12. - Grünbaum: "Sturmidyll" ("Viharna idila");⁴³

8. 12. - Horst: "Der Himmel auf Erden" ("Nebesa na zemlji") - burkasta poza; "Spet do zadnjega polno gledališče, prisostvoval dež. predsednik Schwarz z ženo. Silni orkan, ki na obalo naplavi razbitine, med njimi naplavi tudi lep biser. Nemški ljubljanski oder lahko na podoben način zahvali svetovno vojno, da ga je - pri vsem siceršnjem opustošenju in krvavim žrtvam - obdarovala z izjemnim gledališkim ansamblom, ki se je lahko na tukajšnjem odru zbral le v izjemnih vojnih okoliščinah. Prednosti finega ansambla veseloiger so v drugi vojni zimi krasno prišle do izraza."⁴⁴

11. 12. - Dreyer: "Die Siebzehnjährigen" ("Sedemnajstletniki") - drama; "To ni bil več teater, ampak življenje. Pri takih igralskih močeh se poraja hrepenenje, da bi ti igralci enkrat uprizorili Ibsna, ko ne bi praznine v vrstah jasno pričale, da želi spoštovana publika nekaj veselejšega. Žal se mora ponudba ravnati po popraševanju."⁴⁵

12. 12. - Walther-Stein: "Die Herren Söhne" ("Gospodje sinovi") - ljudska igra;⁴⁶

14. 12. - Buchbinder: "Heirat auf Probe" ("Poskusna poroka") - ponovitev;⁴⁷

16. 12. - Saßmannov: "Der Retter" ("Rešitelj") - tragikomedija;⁴⁸

18. 12. - Arnold-Bach: "Die spanische Fliege" ("Španska muha") - burka;⁴⁹

19. 12. - Heid: "Die Näherin" ("Šivilja") - poza s petjem;⁵⁰

37 L.Z., 27. 11. 1915.

38 L.Z., 29. 11. 1915.

39 L.Z., 1. 12. 1915.

40 L.Z., 4. 12. 1915.

41 L.Z., 6. 12. 1915.

42 L.Z., 2. 12. 1915.

43 L.Z., 7. 12. 1915.

44 L.Z., 10. 12. 1915.

45 L.Z., 14. 12. 1915.

46 L.Z., 16. 12. 1915.

47 L.Z., 11. 12. 1915.

48 L.Z., 16. 12. 1915.

49 L.Z., 20. 12. 1915.

50 L.Z., 21. 12. 1915.

23. 12. - Schönthan-Kadelburg: "Die berühmte Frau" ("Slavna ženska") - veseloigra;⁵¹

25. 12. - Buchbinder: "Heirat auf Probe" ("Poskusna poroka") - popoldanska predstava;

Istega dne zvečer - Karlweis: "Das grobe Hemd" ("Raševinasta srajca") - ljudska igra;⁵²

26. 12. - Bernhard-Buchbinder: "Er und seine Schwester" ("On in njegova sestra") - popoldanska predstava; zvečer - Nestroy: "Ihr Korporal" ("Njen korporal"), poza s petjem;⁵³

28. 12. - Kadelburg: "In Zivil" ("V civilu"), nato še ponovitev, Fall: "Bruderlein fein" (Slab obisk, obe igri sta skupaj znesli komaj za uro čiste igre, pavza je trajala tri četrt ure.);⁵⁴

31. 12. - Nestroy: "Einen Jur will er sich machen" ("On si hoče prirediti zabavo" - "Za silvestrovo mnogoštevilen obisk publike ...");⁵⁵

2. 1. - L'Arronge: "Lolos Vater" - ("Lolin oče") veseloigra;⁵⁶

4. 1. - Schönthan-Kadelburg: "Zwei glückliche Tage" ("Vesela dneva") - burka;⁵⁷

6. 1. - Gettke-Engel: "Im Fegefeuer oder Der Brautstand" ("V vicah ali nevestin stan") - ljudska burka;⁵⁸

8. 1. - Schnitzler: "Libelei" ("Ljubimkanje");⁵⁹

9. 1. - Kadelburg: "Familie Schimek" ("Družina Šimek") - burka: "Hiša je bila spet polna, ljudje so se drenjali, na parternem stojšču je bilo videti glavo pri glavi."⁶⁰

13. 1. - Bahr: "Das Konzert" ("Koncert") - veseloigra;⁶¹

15. 1. - Neal-Ferner: "Der müde Theodor" ("Utrujeni Teodor") - burka;⁶²

16. 1. - zabavni večer recitacij, pesmi, plesa in veseloiger: Resznicek-Neidhart: "Lottchens Geburtstag" ("Lottin rojstni dan") in Thoma: "Die G'schamige" ("Sramežljivka" - "V resnici bi to lahko bil parisiano večer, ko ne bi bili Francozi v vojni z nami. K največjim žrtvam vojne spada g. Jarno z Dunaja, ki je vsako leto potoval v Pariz in tam nabiral veseloigre. Tolažimo se s popolnimi ponaredki francoskih veseloiger.")⁶³

20. 1. - Millöcker: "Drei paar Schuche", življenjska slika s petjem ("Trije pari čevljev" - "Za kapelnika in pevce ni bila lahka stvar v vojnih razmerah izvesti

51 L.Z., 23. in 27. 12. 1915.

52 L.Z., 23. in 27. 12. 1915.

53 L.Z., 23. in 28. 12. 1915.

54 L.Z., 30. 12. 1915.

55 L.Z., 3. 1. 1916.

56 L.Z., 4. 1. 1916.

57 L.Z., 4. 1. 1916.

58 L.Z., 10. 1. 1916.

59 L.Z., 10. 1. 1916.

60 L.Z., 11. 1. 1916.

61 L.Z., 12. in 15. 1. 1916.

62 L.Z., 15. 1. 1916.

63 L.Z., 18. 1. 1916.

opereto. Gledališče je bilo prepolno.”)⁶⁴

22. in 23. 1. - Knobelauch: “Der Faun” (“Faun”) - komedija (“oba večera natlačena hiša”);⁶⁵

25. 1. - Schnitzler: “Libelei” (“Ljubimkanje”);⁶⁶

27. 1. - Knobelauch: “Der Faun” (“Faun”) - “ponovitev na splošno željo”;⁶⁷

29., 30. 1. in 1. 2. - Schönherr: “Der Weibsteufel” (“Vražja ženska”) - drama;⁶⁸

2. 2. - Görlitz, glasba Millöcker: “Drei paar Schuche” (“Trije pari čevljev”) - igra s petjem;⁶⁹

4. 2. - gostovanje Melle Mars z Dunaja: komedija v enem dejanju “Das schwarze Rätsel” (“Črna uganka”) in kabaret “Hölle” (“Pekel”) “velik obisk kljub dvojni ceni vstopnic”;⁷⁰

5. 2. - Sudermann: “Die Schmetterlingsschlacht” (“Boj metuljev”) - komedija;⁷¹

6. 2. - Neal-Ferner: “Der müde Theodor” (“Utrujeni Teodor”);⁷²

8. 2. - Kadelburg: “Familie Schimek” (“Družina Šimek”);⁷³

10. 2. - L' Arrange: “Dr. Klaus” - veseloigra;⁷⁴

12. 2. - Knobelauch: “Der Faun” (“Faun”);

13. 2. - Kraatz: “Der Kilometerfresser” (“Požiralec kilometrov”) - burka;⁷⁵

17. 2. - Buchbinder: “Die Frau Gretl” (“Gospa Gretl”) - poza s petjem;⁷⁶

19. 2. - Salten: “Vom anderen Ufer” (“Z druge obale”) - enodejanski cikelus;⁷⁷

20. 2. - Buchbinder: “Die Frau Gretl” (“Gospa Gretl”);⁷⁸

22. 2. - Arnold-Bach: “Spanische Fliege” (“Španska muha”) - burka;⁷⁹

24. 2. - Sudermann: “Die Schmetterlingsschlacht” (“Boj metuljev”) - komedija;⁸⁰

26. 2. - Kadelburg: “Der Raub der Sabinerinnen” (“Ugrabitev Sabink”) - burka;⁸¹

27. 2. - Engel: “Jammerpepi” (“Cmerava Pepi”) - dunajska burka;⁸²

64 L.Z., 24. 1. 1916.

65 L.Z., 22. 1. 1916.

66 L.Z., 24. 1. 1916.

67 L.Z., 27. 1. 1916.

68 L.Z., 27. 1. in 1. 2. 1916; V slovenskih verzijah igrano tudi kot Žena vrag, Satan v ženski.

69 L.Z., 31. 1. 1916.

70 L.Z., 7. 2. 1916.

71 L.Z., 5. in 8. 2. 1916.

72 L.Z., 5. 2. 1916.

73 L.Z., 8. 2. 1916.

74 L.Z., 8. 2. 1916.

75 L.Z., 12. 2. 1916, Naslov slovenske izvedbe: “Luce in Lipe zmagoslavna dirkača”.

76 L.Z., 19. 2. 1916.

77 L.Z., 22. 2. 1916.

78 L.Z., 19. 2. 1916.

79 L.Z., 22. 2. 1916.

80 L.Z., 24. 2. 1916.

81 L.Z., 26. 2. 1916.

82 L.Z., 26. 2. 1916.

29. 2. - II. zabavni večer ("Bunter Abend") - melodrama Kamila Horna k baladi Felixa Dahna "Herr Malter" in klavirski nastop Juliusa Varge;⁸³

2. 3. Schnitzler: "Anatol", enodejanski ciklus ("Končno smo dobili delo, vredno nemškega ljubljanskega ansambla, saj je Schnitzlerja 100x težje igrati kot šund poze. Zelo dober obisk.");⁸⁴

4. 3. - Sudermann: "Das Glück im Winkel" ("Sreča v zakotju");⁸⁵

5. 3. - III. zabavni večer ("Bunter Abend") - med drugim na sporedu tudi sovražne pesmi proti Angliji;⁸⁶

7. 3. - Kraatz: "Der Kilometerfresser" ("Požiralec kilometrov") - burka;⁸⁷

9. 3. - Wildenbruch: "Die Heubenlerche" ("Čopasti škrljanec") - drama ("naturalizem, polna dvorana, morda dokaz, da ima lahko komad resne vsebine tudi toliko gledalcev kot "Posenfuter" ...");⁸⁸

11. in 12. 3. - Dregely: "Der Gatte des Fräuleins" ("Gospodičin mož") - veseloigra;⁸⁹

16. 3. - L'Arronge: "Hasemanns Töchter" ("Hasemannova hči") - ljudska igra ("Nedokončana lokalizacija iz severne nemščine v dunajski dialekt");⁹⁰

18. in 19. 3. - Heltai: "Die Steiner Mädeln" ("Štajnerjeva dekleta") - veseloigra⁹¹ (77. predstava v sezoni);

23. 3. - Müller: "Gesinnung" ("Prepričanje"), enodejanski ciklus ("zdaj, v iztekajoči se zimski sezoni, nočemo obsojati vseh pomanjkljivosti");⁹²

25. in 26. 3. - Neal - Ferner: "Infanterist Pflaume" - burka;⁹³

1. 4. - Kadelburg-Presber: "Der Dunkle Punkt" ("Temna točka") - veseloigra;⁹⁴

2. 4. - Anzengruber, glasba Stöckl: "Der Pfarrer von Kirchfeld" ("Župnik iz

83 L.Z., 2. 3. 1916.

84 L.Z., 2. in 4. 3. 1916.

85 L.Z., 6. 3. 1916.

86 L.Z., 8. 3. 1916.

87 L.Z., 7. 3. 1916.

88 L.Z., 13. 3. 1916.

89 L.Z., 13. 3. 1916.

90 L.Z., 15. in 18. 3. 1916.

91 L.Z., 18. 3. 1916.

92 L.Z., 23. in 27. 3. 1916.

93 L.Z., 27. 3. 1916.

94 L.Z., 1. in 3. 4. 1916; V slovenski izvedbi je bila igra naslovljena kot "Madež" oz. "Temni madež". Gledališki kritik Laibacher Zeitunga, podpisan s H., si je ob tej priliki privoščil izlet na področje rasnih teorij: "Igra se norčuje iz pruskega plemstva, izpostavlja krivičnost bele rase, ki črti črnce ... Pri tem se s piscem nikakor ne strinjamo. Mislimo, da je popolna izrojenost, če se pripadnik bele rase odloči za zakon s črncem in menimo, da mešanci iz tovrstnih križanj med tako zelo različnimi človeškimi vrstami nosijo slabe, ne pa dobre lastnosti v sebi združenih ras. Saj vendar mulati, kreoli, mestici centralnih in južnoameriških držav po pravici veljajo za zelo manjvredne. Sramota za Angleže in Francoze je, da so med sedanjo vojno pustili, da padejo rasne ograde, ki so jih prej tako s strahom ohranjali. Zdaj v Evropi, Afriki in vzhodni Aziji na nas ščuvajo obarvance, kot se popadljivega psa spusti na vlomilca - kar je zelo z okusom opisal Švicar Karl Spittler. To, da belci vseh narodov ljubosumno čuvamo dobrine naše višje stoječe rase in se ne damo potegniti v divje rasno mešanje, ni v nasprotju s humanostjo, ki smo jo dolžni tudi črncem." (prevod a.)

Kirchfelda") ljudska igra s petjem: "Eno najvrednejših del sezone, ki ga smemo imenovati klasično ljudsko dramatiko novega nemškega odra."⁹⁵

4. 4. - Schönthan-Kadelburg: "Goldfische" ("Zlate ribice") - veseloigra;⁹⁶

6. 4. - Dergely: "Der Gatte des Fräuleins" ("Gospodičnin mož");⁹⁷

8. 4. - Buchbinder: "Die Frau Gretl" ("Gospa Gretl");⁹⁸

9. 4. - Schönthan-Ellfeld: "Comtessa Guckerl" - veseloigra;

15. in 16. 4 - Knobelauch: "Der Faun" ("Faun") in Arnold-Bach: "Spanische Fliege" ("Španska muha");⁹⁹

19. 4. - dobrodelna akademija v veliki dvorani Kazine pod protektoratom gospe Schwarz in gospe Boroević, v korist Soškega fonda.¹⁰⁰

S tem so se zaključili dramatski nastopi v nemškem gledališču. Ob koncu sezone je bil ocenjevalec v L.Z. nekoliko bolj stvaren kot ob njenem začetku. "Nižava poze je obvladovala večino letošnje sezone. Med 93 predstavami jih je bilo le 20 bolj resne vsebine - premalo ... Podobne tožbe se slišijo tudi iz drugih avstrijskih mest. Bil je to zgodovinsko prvovrstno znameniti čas, v katerem je bil nemški ljubljanski oder prvič aktiven med vojno. Ni bilo nobenih vojnih predstav v smislu, da bi padle pod umetniški nivo, ki je veljal v miru. Zaradi razumevanja vojnega ministrstva, da bi se omogočile predstave, je dobilo več bojnikov, vojakov, dopuste - ti se zdaj vračajo na fronto. Želimo jim tako lep uspeh v vojni drami, kot so ga tu, na teh odrskih deskah tako dostikrat dosegli in upamo na snidenje v miru." V daljši oceni je L.Z. predvsem poudaril, da je bilo v repertoarju veliko premalo predstav, ki bi govorile o aktualnem "junaškem času".¹⁰¹

"Kartel nemških in avstrijskih gledališč" je - kot vidimo tudi ob pomoči avstrijskega obrambnega ministrstva - svojo nalogo na kulturnem področju v Ljubljani nadaljeval v bliskovitem vojnem stilu. Po nekajdnevem premoru je v nemško gledališče prispel na gostovanje celovški operetni ansambel, ki je bil seveda tudi član nemško-avstrijskega kartela. Svoje predstave je začel na velikonočno nedeljo, 23. aprila, in jih zaključil 23. maja. Spremljal ga je 22-članski orkester pod vodstvom kapelnega mojstra Reßnerja. V tem času so izvedli 26 operetnih predstav, med katerimi lahko neposredno po časopisnih noticah evidentiramo naslednje:

23. 4. Gilbert: "Die Kinokönigin" ("Kraljica kina"), "natlačena dvorana zahtevala ponovitve";¹⁰²

24. 4. Ziehrer: "Das dumme Herz" ("Neumno srce"), "kljub zelo zvišanim cenam nabasano polno";¹⁰³

95 L.Z., 27. 3. in 4. 4. 1916.

96 L.Z., 6. 4. 1916.

97 L.Z., 6. 4. 1916.

98 L.Z., 6. 4. 1916.

99 L.Z., 18. 4. 1916.

100 L.Z., 19. 4. 1916.

101 L.Z., 18. 4. 1916.

102 L.Z., 25. 4. 1916.

103 L.Z., 26. 4. 1916.

26. 4. Oskar Strauss: "Die Frühlingsluft" ("Pomladanski zrak"), "natlačeno do zgornje galerije";¹⁰⁴

27. 4. Eysler: "Die Schützenliesel" ("Lizika s strelišča" = prodajalka na strelišču);¹⁰⁵

"Štiri operete v petih dneh, to je bil blagoslov, ki ga sicer Ljubljana še ni bila deležna v tako hitrem zaporedju. Ker smo v vojni, ki zahteva hitro izvajanje, se zdi, da je ljubljanska nemška publika popolnoma sposobna, da v tako kratkem času zasede vse izvedbe," se je ob začetku gostovanja navduševal kritik.¹⁰⁶

29. in 30. 4. Gilbert: "Die keusche Susane"¹⁰⁷ ("Sramežljiva Suzana" - "Sloni na tezi, da vsak mož vara svojo ženo in obratno. Med opereto so zapeli pesem hvalnico Parizu, kdor bi v Parizu predvajal pesem hvalnico Dunaju, tega bi linčali ... Mi stojimo na čisto drugi razvojni stopnji - naša publika je pesem sprejela z burnim aplavzom in močnim žvižganjem obenem.");¹⁰⁸

3. 5. Jarno: "Die Förster Kristl" ("Gozdarjeva Kristl"), dobrodelna predstava za RK;¹⁰⁹

4. 5. Lehar: "Die ideale Gattin" ("Idealna žena");¹¹⁰

6. in 7. 5. O. Strauss: "Rund um die Liebe" ("Ljubezen brez prestanka");¹¹¹

9. 5. Kalman: "Gold gab ich für Eisen" ("Zlato sem dal za železo"), "neokusno, težko je združiti mučeniško smrt naših junakov z operetnimi šlagerji";¹¹²

11. 5. Nedbal: "Polenblut" ("Poljska kri"), "Sijajni kostimi so dokazovali, da proti koncu drugega leta vojne ne trpimo nobenega pomanjkanja."¹¹³

13. in 14. 5. Kalman: "Czardasfürstin" ("Kneginja čardaša"), "prisostvoval novoimenovani dež. predsednik Attems, nabito polna dvorana aplavdirala, delo izpraznjeno, brez duše ..."¹¹⁴

16. 5. J. Strauss: "Die Fledermaus" ("Netopir"), "viharen aplavz, dober obisk";¹¹⁵

17. 5. Jarno: "Das Musikantenmädel" ("Muzikantsko dekle"), "Cesarska himna je bila del operete, vendar, kako naj sodi himna v sredo neslane operete? In vendar je bilo spet vse zasedeno."¹¹⁶

20. in 21. 5. Eysler: "Ein Tag im Paradiese" ("En dan v paradižu");¹¹⁷

104 L.Z., 28. 4. 1916.

105 L.Z., 29. 4. 1916.

106 L.Z., 27. 4. 1916.

107 L.Z., 2. 5. 1916.

108 L.Z., 1. 5. 1916.

109 L.Z., 3. 5. 1916.

110 L.Z., 6. 5. 1916.

111 L.Z., 9. 5. 1916.

112 L.Z., 11. 5. 1916.

113 L.Z., 13. 5. 1916.

114 L.Z., 16. 5. 1916.

115 L.Z., 16. 5. 1916.

116 L.Z., 16. in 19. 5. 1916.

117 L.Z., 23. 5. 1916.

23. 5. Zieherer: "Die Landstreicher" ("Potepuhi"), "z umetnostjo ima malo opraviti";¹¹⁸

Poročilo ob zaključku sezone je izpostavljalo, da se v Ljubljani še nikoli ni igralo do konca maja: "Da je to mogoče v Ljubljani, nekaj ur za bojnimi črtami, kjer se gre za življenje in smrt, najbolje dokazuje, kako varne se počutimo. V zaledju vojne obstajajo premožni krogi, ki imajo zdaj bolj kot v miru čas, veselje in denar, da obiskujejo bujno ščegetave operete. V Ljubljani bi se lahko te nadaljevale daleč v poletje, če ne bi bil personal obvezan nastopati drugje. Operetni ansambel zasluži vse pohvale - nikakor ni šlo za vojne, zasilne predstave, ampak so bile te na zelo zavidljivi ravni. Pohvalno je to, da so izvajali dela izključno avstrijskih skladateljev, kar dokazuje premoč naše domovine tudi na področju vesele muze." Članek je ugotavljal, da podobno brezskrbno gledališča obratujejo tudi v Italiji in se tudi - bolj retorično - spraševal, ali je moralno izvajati brezskrbne operete v tako krutem času, ko toliko ljudi trpi in umira. Zaključil je, da ob tolikšnih grozotah obstaja nujna potreba po razvedrilu, saj se vojna vleče že skoraj dve leti.¹¹⁹

Nemško gledališče je s svojimi 93 dramatskimi predstavami in 26 operetami v sezoni 1915/16 povsem obvladovalo ljubljansko kulturno prizorišče. Kot edina relativno nemoteno delujoča kulturna institucija je na svojih predstavah zbiralo občinstvo ne glede na narodnost. To dogajanje v sezoni 1915/16 je nekdanji vodja slovenskega gledališča Fran Govekar v enem od pisem igralcu Hinku Nučiču označil takole: "Nemci so imeli letos najdaljšo sezono: od 1. okt. do 1. junija: 6 mesecev burke in drame, 2 polna meseca same nove in stare operete. Kšeft izvrsten! Vse je norelo! Slovenke in Slovenci so polnili nemške predstave, ki niso bile baš zelo slabe."¹²⁰ Govekar je, kot vidimo, glede trajanja sezone nekoliko pretiraval, saj se je ta v resnici začela šele 13. 11., operete pa so bile na nemškem odru le en mesec. Prav gotovo pa ni pretiraval glede "norenja" Slovencev, ki so polnili nemško gledališče. To so počeli že v mirnem času, zato je njihova vnema tem bolj razumljiva v sezoni, v kateri plesov, martinovanj, pustovanj in raznih podobnih društvenih zabav ni bilo. Predstave so bile kot ponavadi bedaste in atraktivne, patriotizem, ki so jim ga v novih razmerah občasno skušali interpolirati, pa je večkrat deloval nenaravno in groteskno. Kakorkoli - skoraj vedno so bile izvrstno obiskane, kar je nadpovprečno dober gledališki ansambel tudi zaslužil. Igralci, ki verjetno nikoli ne bi zašli v provincialno Ljubljano, so zaradi višjih interesov nemške kulture, ki jo je podpiralo tudi obrambno ministrstvo, nepričakovano dobili privilegij, da zamenjajo strelske jarke za odrske deske. Prizadevanja Kartela nemških in avstrijskih gledališč so v Ljubljani dosegla popoln uspeh.

118 L.Z., 23. 5. 1916.

119 L.Z., 30. 5. 1916.

120 Dušan Moravec, "Novo gradivo o Govekarjevi vlogi v slovenskem gledališču (ob korespondenci Hinka Nučiča)", str. 11 - Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja 1972/19.

narod, Slovenec pa le za kino Central, vendar ne redno.

Ko govorimo o nerednem obveščanju Slovencev o predstavah v kinu Central, ne moremo mimo škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča in njegovega prispevka h kulturnemu utripu Ljubljane. Škof Jeglič je bil, kot je znano, živahna osebnost, ki se je poleg duševnega pastirstva rad ukvarjal tudi s politiko (siva eminenca SLS, največ pripomogel k zmagi Koroščeve frakcije nad Šušteršičevo l. 1917), seksologijo (avtor zanimive seksološke publikacije "Ženinom in nevestam", izšla l. 1909, zagrizeni borec proti onaniji, "nespodobnosti" ipn.), poezijo (nakup in sežig večine izvodov Cankarjeve "Erotike" l. 1899), šolstvom (ustanovitelj prve čisto slovenske (vendar tudi čisto katoliške) gimnazije) ... Pri vsem tem pa mu javna morala nikakor bila zadnja skrb (npr. nasprotovanje postavitvi pohujšljivega Prešernovega spomenika pred frančiškansko cerkvijo l. 1905), pač pa mu je bila pri njegovem delovanju zvezda vodnica.

Škof Jeglič in Prešernov spomenik

V tem smislu se je škof Jeglič spuščal tudi v predvajanje kinematografskih predstav. Kino Central - ki je bil v lasti SKSZ - in njegov upravnik Štefe seveda nista ušla njegovemu ostremu moralnemu čutu. V svojem dnevniku je škof Jeglič temu problemu namenil precejšnjo pozornost - citiranje posameznih odlomkov bo najbolje ilustriralo njegov odnos in vpliv na zadeve v zvezi s kinematografom pa tudi kulturo nasploh:

“7. 10. 1915 - Kino Central nespodoben

Kino Central, ki ga ima Štefe, predstavlja spotakljive predstave. Ker so se g. g. Duhovniki pritoževali, sem že koj po malem Šmarnu g. Štefetu pisal in ga na to opozoril. Predstave hvali in priporoča “Slovenec” in “Domoljub”, pa se podjetje smatra za naše. Zadnje čase sem naročil presbiteriju, naj gre k predstavam in mi sporoči. Prvič ni bilo nič posebno hudega, akoravno dosti zaljubljenosti. V drugič je bila silno velika grdobija: Harem, “Kraljica” harema malo oblečena, prsi komaj pokrite, okoli pasu gola, potem prav kratke hlačice in čez široke, turške, popolnoma prozorne hlačice; plesala je, vsaka kretnja nog prav do vrha se je videla. Bilo je ostudno; v drugi igri rendez-vous dveh ljubimcev in njihovih ljubic: objemanje in poljubovanje brez konca. In občinstvo? V parteru nad 150 dečkov od 10-15 let, nekaj dijakov, precej vojakov. - To me je užalilo; v vesti sem dolžan nastopiti proti. Po posvetovanju z nekaterimi gospodi sem sklenil: a) pisati tiskovnemu društvu, naj odredi, da “Slovenec” in “Bogoljub” ne bosta več prenašala oznanil teh predstav in sploh o kinu nič pisala b) deželni odbor, ki ima upravo gledališča, kjer se igra, naj prepove nemoralne predstave in naj prepove predstave ob nedeljah in praznikih dopoldne in popoldne, dokler je krščanski nauk. - Tiskovnemu društvu sem že pisal.¹³³ (Res od 6. 10. dalje Slovenec ni več reklamiral kino predstav. To je trajalo do začetka novembra, ko se spet pojavijo inserati, Štefe si je očitni uspel izboriti odpustek. Vendar so se problemi tovrstne narave vedno znova ponavljali. - op. a.)

13. in 14. 11. Gotovo je, da se izpremeni volilni red: proporci: vsaka stranka bo imela zastopnikov proporcionalno številu glasov; duhovniki morajo že sedaj na to misliti in ljudstvo na to pripravljati; treba shodov, pouka in agitacij; katoličani bi morali določiti večino poslancev; ako propademo, bi utegnil priti kulturni boj; liberalci se pripravljajo.

25. 11. Včeraj se mi je sporočilo, da imajo od par dni sem v nekih trgovinah silno nesramne razglednice. Nekaj sem jih kupil in se prepričal, da je res. Poslal sem jih ravnateljstvu policije, naj stori svojo dolžnost.

Kino - Pisal sem kanoniku Grudnu, naj se pri prihodnjem sestanku ljubljanskih župnikov razpravlja o kino-predstavah. Kino Ideal je menda zelo nesramen; kino Central sem tudi že svaril, pa je imel pred tednom jako umazano sliko izloženo.

4. 12. - Pri kino predstavi

Pred par dnevi me je g. Štefe prosil, da bi smel Slovincu priložiti program Kino-Centrala za nedeljo, namreč “Komorna godba”, češ, da je zares lepo in

¹³³ Dnevnik škofa Jegliča - prepis, tipkopis; Arhiv Slovenije, Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino.

brez vsake moralne nevarnosti. Nisem prav verjel. Pogovorila sva se, da pridem k preizkušnji v soboto. Šel sem torej danes. Predstavil se je snežnikom s plazovi; videli so se dogodki na bojišču in komorna godba. To je drama, kakor ponavadi polen zaljubljenosti, objemov in poljubov. Ni bilo posebne nevarnosti, vendar pa se zbuja strast in za marsikoga je to gotovo periculum proximum. Sedaj še bolje spoznam nevarnost kino predstav. Mladeniči, dekle, ki jih hodi obiskovat, ne more ostati nedolžen in čist. Kaj pa še le, ako so predstave kar nemoralne! Pisal bom v uredništvo naših listov, da se samo "gol inserat" v Slovencu tolerira.

5. 12. Kino dobiček

Še to. Kino Central ima od maja do sedaj kosmatega dohodka 88.000 K, čistega pa 22.000 K, so kot fond za slovensko gledališče. Torej npravno nevarni kino naj utemelji npravno nevarno gledališče! Pomagati ne morem.

7. 4. - Kino Central

Pri današnji seji je kanonik Nadrah poročal o seji vseh g. g. katehetov: Kino Central predstavlja jako umazane slike, vanj zahajajo dijaki, vanj zahaja mladina, prihajajo verniki z dežele, posebno iz okolice. Ako se posvare, pravijo, ta kino je škofov, duhovniški. Nekatero predstave sedanjih časov so se opisale. Sklenilo se je a) tiskovno društvo naj prepove vabila in inserate v naših listih b) jaz dam izjavo o teh predstavah, ki naj se prebere v cerkvah po Ljubljani in po ljubljanski dekaniji. Vse to sem že koncepiral in poslal v pisarno mojo in v tiskarno.

8. 4. Štefe in kino

Štefe je vedel, da se nekaj snuje zoper kino in je sinoči, kakor nalašč dal v Slovenca silno bogat inserat. Prijavil je tudi predstavo "življenja Jezusovega" za veliki teden. Danes sem mu koj pisal in ga nujno prosil, naj to "profamacijo" opusti: kako more Gospodovo življenje predstavljati na odru, kjer se predstavljajo nesramnice, nagote in prešestovanja! Prosil sem ga, naj mi sporoči, da li me bode uslišal. Ako ne odstopi, bom podvzel dalje korake: policija in deželni zbor.

12. 4. Deželni glavar in kino - moj dopis

V ponedeljek je prišel k meni g. deželni glavar. Zvedel o predstavah kino Centrala in mojih namerah. Ker so te predstave v Deželnem gledališču, je mislil da bi liberalci mogli moj list zoper kino zlorabiti in vendar o teh predstavah ni ničesar vedel. Želel je, naj se le posvare ljudje, toda naj se ne govori o kino sploh. Temu sem ustregel. - Prašal je, ali naj zapre gledališče za te predstave? Rekel sem, naj jih strogo posvari, da bo zaprl pri prvi nespodobni predstavi. Želel je pismen predlog. Posvetoval sem se z glavnim vikarjem in kanclerjem. Kancler je silno vzrojil, češ, da jaz vselej odstopam od sklepov, kar se sklene, se mora izpeljati. Na to sem sestavil vlogo na predsedstvo deželnega odbora in prosil: a) naj bi se gledališče za kino predstave odpovedalo b) ako bi bila taka hipna odpoved neumestna, naj se strogo posvari in za prihodnjič zagrozi c) nikakor pa naj se ne dopusti igrati življenje Kristusovo, na odru, kjer se

predstavljajo prešestovanja, nesramnosti, nagote.

16. 4. Deželni odbor - podjetja Kino

Od deželnega odbora sem dobil prepis dopisa podjetju "Kino Central": prepove se vsaka nespodobnost, pri prvi se gledališče odkáže in filmi verske vsebine se dopuste edino le, ako dovoli cerkvena oblast.

Zaprto kino

Štefe me je prosil, da naj se dopusti film "življenja Jezusovega" ker je že vse pripravljeno in je že stroškov nad 600 K. Odgovoril sem: dovoliti ne morem, samo zamižal bom. In kaj mi naredi? Kljub prepovedi je sinočnjemu Slovincu priložil oglase za kino predstave in med drugimi dvomljive vrednosti, tudi "življenje Jezusovo". Silno sem bil nejevoljen in žalosten. In čas? Danes v nedeljo ob 10 1/2, 2, 3, 4 1/2, 6: torej vse med službo božjo! - Zato sem danes g. Štefetu poročal, kako me je ta brezobzirnost razžalostila in da bom storil vse potrebno, da Slovenec ne prinese nobenega poročila o kino predstavah in da filme verske vsebine sploh ne bodo več dopustili. - Prelatu Kalanu, načelniku tiskovnega društva sem že pisal."

In res od velike noči 1916 v Slovincu ni najti reklam za filmske predstave.

Kot vidimo, je bil škof Jeglič zelo informiran in precej vpliven človek. Razvejan sistem informatorjev mu je poročal o tekočem dogajanju na različnih področjih, najvišja deželna oblast je bila za njegova mnenja zelo dovzetna, poslušni pa so mu bili klerikalni časopisi in društva. Nasploh je iz njegovih dnevniških zapiskov razbrati, da je večkrat igral tudi vlogo stabilizatorja oz. umirjevalca nasprotij med posameznimi strujami znotraj katoliškega tabora. Tako je npr. ob 50-letnici rojstva Janeza Evangelista Kreka decembra 1915 prepovedal, da bi klerikalno časopisje ob tej priliki kaj pisalo. Prepoved je izhajala iz goreče želje dr. Šušteršiča, da se njegovemu tekmeču namenja čim manj pozornosti, in strahu, da bi lahko zaradi slavljenja protiavtstrijsko razpoloženega Kreka prišlo v nevarnost izhajanje Slovencev in obstoj Tiskovnega društva.¹³⁴ Podobno vlogo je škof odigral tudi čez kako leto - decembra 1916, ko je pomiril spor med Alešem Ušeničnikom in Izidorjem Cankarjem, saj je ta grozil, da povzroči razkol med vrstami katoliških piscev, ki so objavljali v "Dom in svetu".¹³⁵

Po mnenju škofa Jegliča je vojna dotokla javno moralo in sramežljivost v Ljubljani:

"20. 10. 1915 O moralnem propadu Ljubljane. Propad se je začel po potresu. Rapidno je posebno zadnjih 5-10 let. Sedaj je nepopisljiv zaradi toliko vojakov in radi toliko nesramnic, ki so sem prihitele za vojaki in se jim kar vsiljujejo. Misijon mora biti in sicer v vseh župnijah ljubljanskih isti dan in govori ob isti uri. Dobro bi bilo, da bi se shajali g. g. župniki ljubljanskih župnij, porazgovarjali bi se o skupnem postopanju. V cerkev ljudje manj zahajajo,

¹³⁴ Prav tam: 14. in 15. 12. 1915.

¹³⁵ Prav tam: 30. 12. 1916.

posebno popoldne se to opaža. O moj bog, kaj naj storim z Ljubljano.

13. 2. Vojakom spolni pouk Grozno!

Prišlo mi je v roke navodilo vojaških oblasti, kako naj se vojaki varujejo spolnih bolezni. Navodilo pravi: opozore naj se vojaki, da občevanje cum meretricibus je vedno nevarno; potem se pa natanko razloži, kako si spolni ud mažejo, da bi se jih sifilis ne prijela; zapove se jim, da morejo imeti neko posebno in še druge stvari, tudi se pove kako mora meretrix imeti vsakovrstna preservativna sredstva, kako mora sebe mazati in čistiti. - To navodilo se mora vojakom vsake 14 dni prečitati. To je grozno! Kaj bo s spolnim življenjem po vojski. Kaki pouki se bodo po vseh deželah razširili! In kako mora izginiti vsa sramežljivost, kako otopiti zavest greha, razžalitve Boga!¹³⁶

Nič čudnega, da je bil ubogi škof večkrat žalosten ...

Karikatura, ki ironizira svojevrsten odnos škofa Jegliča do spolnosti (sv. Anton!): žid mu v kočljivem položaju ponuja kondome.

¹³⁶ Isto.

II/3 KONCERTI

4. 9. - dobredelni koncert združene kapele avtoenote in rezervne bolnišnice v dvorani hotela Union pod protektoratom baronice Schwarz.¹³⁷

2. 10. - združena kapela avtoenote in rezervne bolnišnice - koncert v proslavo cesarjevega godu v Unionu.¹³⁸

4. 10. - dobredelni koncert v organizaciji GM ob cesarjevem godu, v korist družin padlih Kranjcev; nastop zagrebškega violinista Zlatka Balokovića v dvorani hotela Union (velik uspeh, prepolna dvorana).¹³⁹

22. 10. - nastop violinista Willya Burmestra v Kazini v korist cigaretnega fonda.¹⁴⁰

24. in 25. 10. vojaška koncerta v Unionu in stekleni dvorani Kazine, v okviru dobredelnega tedna za sklad vojaških vdov in sirot.¹⁴¹

22. 11. - nastop koncertnega mojstra Daimela in njegove žene, koncertne pevke v Kazini v korist božičnega fonda Jugozahodne fronte (zaradi premalo reklame bolj slab obisk).¹⁴²

24. 11. - I. komorni koncert FD v Kazini - nastop godalnega seksteta, s sodelovanjem pianista Varge in graškega opernega pevca Fuchsa.¹⁴³

1. 12. - V okviru praznovanja obletnice nastopa vladanja Franca Jožefa v organizaciji FD umetniško praznovanje (šteli kot izredni koncert). Nastopil je umetniški par Daimel v predstavi: Stari Dunaj v pesnitvi in pesmi. Podij je bil spremenjen v glasbeno sobo iz Schubertovih časov. Predstavila sta Dunaj iz 1848 (leto cesarjeve zasedbe prestola) v kostumih literaturi in glasbi. Sodelovali so še Pianist Varga, pevka Hilda Mahr in več koncertnih mojstrov; izkupiček je šel v korist nemškega, avstrijskega in bolgarskega RK; Ob koncu so izvajali in peli avstrijsko in nemško himno.¹⁴⁴

7. in 8. 12. - koncert GM s sodelovanjem vojaškega orkestra in gostujočih solistov (npr. Križaj iz Zagreba) - izvedba Mozartovega Requiema v spomin padlim junakom in v korist invalidnim in oslepelim vojakom v veliki dvorani hotela Union.¹⁴⁵

15. 12. - II. koncert FD, nastop godalnega orkestra.¹⁴⁶

26. 12. - nastop pevskega kvarteta Kozina, Dremelj, Završan, Kragelj in - v

137 L.Z. in S.n., 4. 9. 1915.

138 S.n., 2. 10. 1915.

139 Sl., 5. 10. 1915; S.n., 3. 10. 1915; L.Z., 22. 9. 1915 - dela Goldmarka, Moszkowskega, Paganinija ...

140 L.Z., 14. in 23. 10., Dvorana je bila do zadnjega kotička polna. Koncert je obiskal deželni predsednik Schwarz, izvajali so dela Griega, Beethovna, Bacha, Schumanna, Schuberta in Haydna.

141 L.Z., 21. 10. 1915.

142 L.Z., 25. 11. 1915.

143 L.Z., 24. in 25. 11.; izvajali Schumanna, Straussa, Loeweja, Wolfa in novo delo ljubljanskega mojstra Zöhrerja.

144 L.Z., 1. in 2. 12. 1915.

145 L.Z., 27. 11. in 9. 12. 1915; S.n., 23. 11. 1915.

146 L.Z., 15. in 17. 12. 1915.

drugem delu - pianistke Dane Kobler v Mestnem domu.¹⁴⁷

15. 1. - Koncert kvarteta prof. Kozine v korist oslepelega vojaka Franca Bohuslava, ki je bil nekoč član slovenskega gledališča. Izvajali so 15 slovenskih in slovanskih pesmi. Prireditev se je odvijala v Mestnem domu.¹⁴⁸

22. 1. - Dobrodelni koncert GM v korist goriškim beguncem v hotelu Union; sodelovala sta pianistka Dana Kobler in tenorist Josip Rijavec - tudi begunec.¹⁴⁹

26. 1. - III. koncert FD - nastop violinistke Nore Duesberg, sopranistke Hilde Mahr in pianista Juliusa Varge.¹⁵⁰

1. 2. - koncert violinista Zlatka Balokovića v Unionu v korist padlih slovenskih junakov.¹⁵¹

9. 2. - koncert pianista Juliusa Varge v veliki dvorani Kazine.¹⁵²

12. 2. - dobrodelni koncert v organizaciji GM v korist goriških beguncev - nastopila violončelist Tkalčić in pianist Gruss, oba iz Zagreba, Dvorana je bila "polna bolj kot sicer, umetniški užitek, da si večjega ni treba želeti ..." ¹⁵³

1. 3. - koncert Cecilijinega društva za stolno župnijo - igral orkester, sestavljen iz civilnih in vojaških godbenikov, sodeloval Josip Rijavec. Igrali so v korist vdov in sirot padlih vojakov.¹⁵⁴

11. 3. - dobrodelni koncert GM v Unionu v korist okrepčevalne postaje na glavnem kolodvoru. Izvajali so razne skladbe in operne odlomke - nastop operne pevke Polakove, pianistke Koblerjeve, violinista Simonića s Sušaka ...¹⁵⁵

17. 3. - IV. koncert FD v Kazini, posvečen Beethovnu - obenem jubilejni 150. komorni koncert. Nastopili so domači umetniki: godalni kvintet, pianistka Edith Böck, čelist Rudolph Paulus.¹⁵⁶

8. 4. - koncer GM v Unionu v korist okrepčevalne postaje na glavnem kolodvoru. Na sporedu so bili odlomki iz opernih arij. Nastopili so: pevec Josip Rijavec, pevka Pavla Lovšetova, violinist Simonić in pianistka Koblerjeva.¹⁵⁷

12. 4. - V. koncert FD v korist vojne preskrbe; izvrsten obisk - pretežno dame.¹⁵⁸

13. 4. in 16. 4. - promenadna koncerta vojaškega orkestra v Zvezdi.¹⁵⁹

5. 5. - izredni dobrodelni koncert FD v korist RK v Kazini. Nastopili so: nemški pevski zbor društva Singverein, godalni orkester ter društveni člani

147 L.Z., 24. in 27. 12. 1915.

148 S.n., 11. in 13. 1. 1916.

149 Sl., 8. 1. in 24. 1. 1916; L.Z., 11. in 21. 1. 1916; S.n., 15. 1. 1916; Na sporedu so bile skladbe Liszta, Balakierova in Chopina ter arije iz posameznih oper.

150 L.Z., 27. 1. 1916.

151 Sl., 1. 2. 1916; L.Z., 1.2. 1916; Na sporedu so bila dela Mozarta, Bacha, Paganinija ...

152 L.Z., 9. 2. 1916, Na sporedu so bila dela Beethovna, Schuberta, Grünfelda in Wagnerja.

153 Sl., 16. 2. 1916; L.Z., 12. 2. 1916; S.n., 10. 2. 1916.

154 Sl. in L.Z., 2. 3. 1916; Na sporedu so bila dela Hilda, Kimovca, Hochreiterja, Premrla, Sattnerja.

155 S.n. in L.Z., 4. 3. 1916.

156 L.Z., 15. 3. 1916.

157 Sl., 1. 4. 1916; L.Z., 7. in 9. 4. 1916, S.n., 11. 4. 1916.

158 L.Z., 8. in 13. 4. 1916; spored: Rojc, Händl, Sibelius, Mozart, Grieg, Schubert ...; Nastopili: godalni orkester, pianistka Grete Krondl in sopranistka Ada Berndorfer.

159 L.Z., 12.4. 1916.

Gerstner, Wettach, Varga, gdč. Pribošič.¹⁶⁰

6. in 7. 5. - redna koncerta GM ob 25. jubileju pevskega zbora v Unionu v korist RK. Sodelovali so Dana Kobler, Josip Rijavec in Zlatko Balokovič.¹⁶¹

Obe vodilni glasbeni instituciji sta še vedno zelo agilno prirejali koncerte. Ti so bili - glede na instrumentalni vidik - precej bolj revni; tako so v Filharmoničnem društvu že drugo leto prirejali le koncerte godalnega orkestra, popestrjene s solističnimi nastopi. Pri Glasbeni matici pa je imel glavno besedo osiromašen pevski zbor (80 pevcev in 124 pevk¹⁶²) ter prav tako posamezni solistični nastopi. Koncerti so postali skoraj izključno dobrodelni.

koncerti:	29
GM in ostali slovenski izvajalci	12
FD in ostali nemški izvajalci	10
drž. institucije (voj. ork.)	6
Cecilijino društvo	1

IV OSTALO

Umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu je bila odprta od 10. 6. do 15. 8. 1916. Odprli so jo v prisotnosti dež. predsednika Attemsa, razstavljeno pa je bilo nad 100 eksponatov - "razen krajin in portretov nekaj kompozicij v oljnatih barvah (Jakopič, Magolič, Sternen, Vavpotič), ujedankah (Smrekar, Šantel), barvnih risbah (Gaspari), perorisbah in olju (Tratnik), zanimive studije in osnutke nekaj prav dobrih kipov." Eksponate je izmed poslanih izbrala komisija umetnikov, saj se jih je zbralo preveč. Zanimanje za razstavo je bil veliko, precejšen pa je bil tudi odkup umetnin.¹⁶³

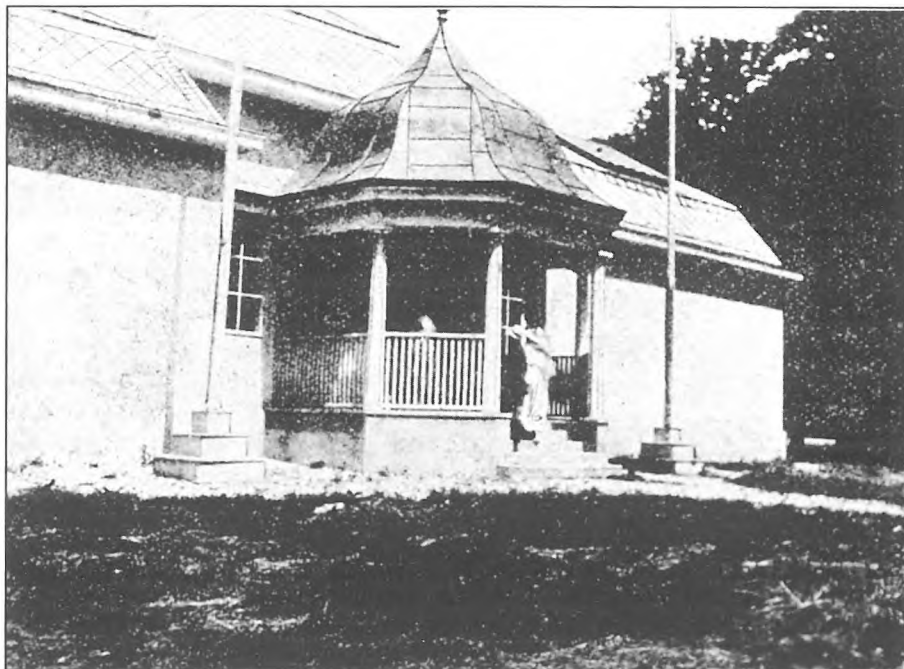
institucionalne prireditve - 1915/16:	148
gledališke prireditve	119
koncerti	29
- - - - -	-
slovenske institucije	12
nemške institucije	129
ostalo	7

¹⁶⁰ L.Z., 5. in 10. 5. 1916; Na sporedu so bili Sibelius, Rojec, Liszt ...

¹⁶¹ L.Z., 29. 4. 1916; S.n., 1. 5. 1916.

¹⁶² Sl., 13. 7. 1916.

¹⁶³ Sl., 28. 5., 2. 6. 1916, 1. 7. in 8. 7. 1916; L.Z., 8. 6. 1916, S.n., 8. 6. 1916.

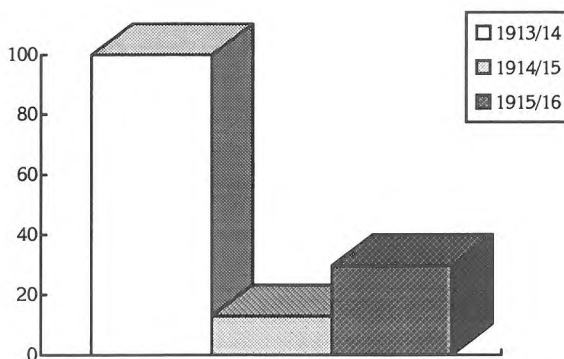
Jakopičev paviljon

POVZETEK IN ANALIZA

prireditve v sezoni 1915/16 175

društvene	27
institucionalne	148

Število vseh kulturnih prireditev je v sezoni 1915/16 v primerjavi s prvo vojno sezono naraslo za 98 oz. s 77 na 175 (za 144 %). Vendar še vedno ne dosega niti 30 % števila predstav predvojnne sezone 1913/14.

Društveno življenje (27 prireditev) je ostalo skoraj na isti ravni kot v sezoni 1914/15 (24), s tem, da je Avstrijsko mornariško društvo poskrbelo za dve zabavi s plesom, katerih v prvi vojni sezoni sploh ni bilo. Še zmeraj ni bilo sledu o kakršnikoli prireditvi liberalnih društev - klerikalci so jih organizirali 15, Nemci 8, ostali pa 4.

Od teh je bilo 9 predavanj, 4 kulturno-umetniške prireditve, 6 kulturno-zabavnih in 8 družabno-zabavnih.

Najbolj bistveno spremembo, ki je precej zvišala skupno število prireditev, predstavlja oživitev delovanja nemškega gledališča. To je ponudilo gledališke predstave in s tem kulturno ponudbo tiste vrste, ki jo je ljubljansko meščanstvo, poleg družabnih zabav s plesom, najbolj pogrešalo. S svojimi 119-imi predstavami, je nemško gledališče zopet doseglo že pozabljeno kvantitativno prevlado nemške kulture v Ljubljani.¹⁶⁴ S tem so slovenske prireditve v primerjavi z nemškimi postale popolnoma manjšinske oz. marginalne.

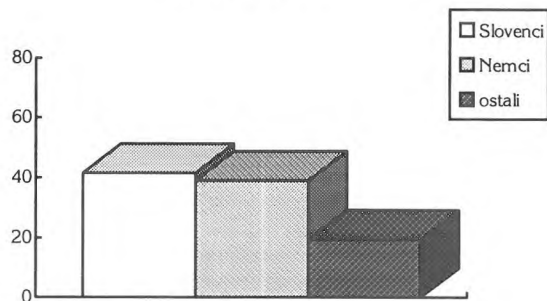
Tudi število koncertov je ostalo skoraj isto oz. se je le neznatno povečalo - 29 proti prejšnjim 26. Spremenila se je notranja razdelitev koncertov glede na organizatorje - tako so večjo aktivnost pokazali slovenski glasbeniki (GM in ostali), ki so priredili 12 koncertov, medtem ko so organizirali v sezoni 1914/15 le tri. Na drugi strani so vojaški orkestri v Ljubljani gostovali veliko manj kot prejšnjo sezono, saj so priredili le 6 koncertov (prej več kot 11). Medtem sta FD (10) in Cecilijino društvo (1) ostala popolnoma na istem.

prireditve 1915/16 (društvene in institucionalne):

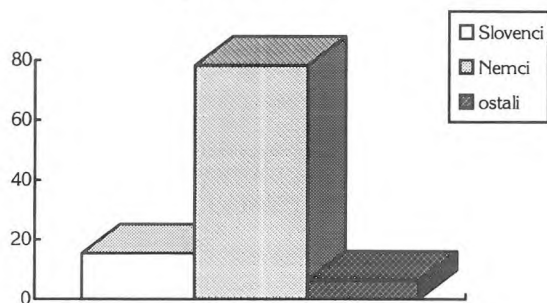
Slovensci	27 ali	15,4 %
Nemci	137 ali	78,3 %
ostali	11 ali	6,3 %

¹⁶⁴ Do začetka svetovne vojne lahko s stališča kvalitete oz. umetniške vrednosti brez dvoma govorimo, če že ne o nemški prevladi, pa vsaj o uravnoteženosti obeh taborov.

prireditve 1914/15

prireditve 1915/16

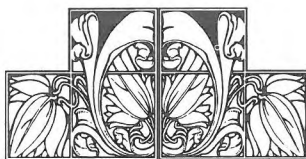

Vsekakor je treba še enkrat poudariti, da Ljubljana z začetkom druge vojne sezone ni imela več opraviti z nekdanjo Zvezo nemških avstrijskih gledališč, pač pa s Kartelom nemških in avstrijskih gledališč, katere član je postala tudi ljubljanska Nemška gledališka zveza. Ta nemška enotnost se je kazala tudi ob raznih slavnostnih predstavah, ko so v gledališču poleg avstrijske obvezno intonirali ali peli tudi nemško himno. Podobno prakso so imela tudi nemška društva.

Ob tem, ko je vojna čedalje bolj besnela, slovenski kulturi v njeni prestolnici ni ravno najboljše kazalo, predstavljala je realno sliko položaja slovenskega naroda.

Lepak iz dobe največjega ponižanja slovenskega gledališča med prvo svetovno vojno: risbo stavbe Deželnega gledališča (današnje Opere) prevladuje ime kino Central. To ime je postalo simbol neurejenih kulturnih razmer med Slovenci, ki so ostali med prvo svetovno vojno brez svojega gledališča.

SEZONA 1916/17

(Kulturna podoba Ljubljane ni več slovenska)

V tretji vojni sezoni še vedno ni kazalo, da bi bilo vojne kmalu konec. Kulturni utrip je ostajal na ravni prejšnje sezone. Prebivalstvo, ki ga je pomanjkanje čedalje bolj pestilo, morale še ni povsem izgubilo: "Veseli Ljubljančani ... Včeraj so že ob treh zjutraj čakali na kruh, najprej jih je zabaval nek šaljivec, potem

pa so skupaj peli narodne pesmi do odprtja pekarnice.”¹ Vojno vzdušje je bilo čedalje bolj prisotno - “16. 9. - grmenje topov se je s soške fronte včeraj izredno čulo.” (Sl.)

Vse stranke v Avstriji razen Vsenemcev so od druge polovice l. 1916 zahtevale sklicanje državnega zbora. Vendar iz vladnih vrst ni bilo odgovora, dokler v septembru ni prišlo do atentata na ministrskega predsednika Stürgkha, kar je napovedovalo konec absolutizma. 21. novembra 1916 je umrl cesar Franz Jožef, katerega je nasledil Karel. Vsi so pričakovali velike spremembe, ki jih je nato prineslo leto 1917. Parlament je bil sklican 30. 5. 1917, ob njegovi otvoritvi pa so jugoslovanski poslanci, ki so bili ne glede na strankarsko pripadnost združeni v Jugoslovanskem klubu, nastopili z majniško deklaracijo. Ta je izražala zahtevo po združitvi vseh južnoslovanskih dežel monarhije v eno samostojno državno telo pod habsburškim žezlom in je do danes obveljala kot ena najbolj bistvenih prelomnic v zgodovini slovenskega naroda.

I DRUŠTVENE PRIREDITVE

Sezona društvenih prireditev - če o njej sploh lahko govorimo - se je začela klavrno pozno.

NOVEMBER

4. 11. - Turnverein - večer poezije kot nadaljevanje Muskete večera v nemškem gledališču; veseli in satirični nastopi ter recitacije; (l/1)²

12. 11. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje; (l/1a)³

19. 11. - Katoliško društvo za delavke - društveno predavanje v prostorih Šentjakobskega prosvetnega društva v Florijanski ulici; (l/1a)⁴

26. 11. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje državnega in deželnega poslanca Evgena Jarca; (l/1a)⁵

DECEMBER

3. 12. - Šentpetersko prosvetno društvo - “izredno zanimivo predavanje vsem dobro znanega” prof. dr. Vinka Šarabona; (l/1a)⁶

10. 12. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje državnega in deželnega poslanca Evgena Jarca; (l/1a)⁷

1 Sl., 30. 10. 1916.

2 L.Z., 6. 11. 1916.

3 Sl., 11. 11. 1916.

4 Sl., 18. 11. 1916.

5 Sl., 25. 11. 1916.

6 Sl., 3. 12. 1916.

7 Sl., 9. 12. 1916.

17. 12. - Katoliško društvo za delavke - predavanje v prostorih Šentjakobskega prosvetnega društva; (l/1a)⁸

21. 12. - božičnica ženskega oddelka nemškega Schulvereina v Kazini; (l/3)⁹

31. 12. - "Jahrwendfeier" - silvestrovanje v organizaciji Turnvereina in pevskega društva Singverein. V dobrodelne namene organizirano kot družinski večer samo za povabljene; igrala je gledališka godba, nastopil pevski zbor in telovadci, za pivo je bilo poskrbljeno, gostje so le neradi upoštevali policijsko uro.¹⁰ Sicer je pa za ta silvesterski večer veljalo enako kot za prejšnji - lokali so lahko imeli na posebno željo odprto le do enih, godba pa je lahko igrala samo do polnoči. (l/3)¹¹

JANUAR

1. 1. - Šentjakobsko prosvetno društvo - zelo zanimivo predvanje; (l/1a)¹²

6. 1. - Šentjakobsko prosvetno društvo - skioptično predavanje; (l/1a)¹³

6. 1. - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov - božičnica v Rokodelskem domu; na sporedu - tamburanje, petje, nagovor in igra "V božični noči"; (l/2)¹⁴

14. 1. - ponovitev zgornje prireditve; (l/2)¹⁵

21. 1. - Šentjakobsko prosvetno društvo - skioptično predavanje. (l/1a)¹⁶

FEBRUAR

4. 2. - Katoliško društvo za delavke - dobrodelna prireditev s programom: 1. nagovor, 2. petje, 3. šaljev prizor, 4. igrokaz; (l/2)¹⁷

11. 2. - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov - dobrodelna predstava v Rokodelskem domu, med drugim veseloigra "Strah z dolgo roko", predstavljena vrsta izvrstnih plesov. Govoril je Alojzij Stroj, ki je poudarjal, da je "skrb za moško mladino največje delo krščanske ljubezni in patriotično opravilo." (l/2)¹⁸

18. 2. - ponovitev zgornje predstave; (l/2)¹⁹

11. 2. Schulverein - dobrodelni večer z raznovrstnim sporedom v Kazini - glasbeni in plesni nastopi; kot posebna redkost - obljubljeno pivo; (l/2)²⁰

25. 2. - Katoliško društvo za delavke - V prostorih Šentjakobskega društva

8 Sl., 16. 12. 1916.

9 L.Z., 21. 12. 1916.

10 L.Z., 3. 1. 1916.

11 Sl., 28. 12. 1916.

12 Sl., 28. 12. 1916.

13 Sl., 5. 1. 1917.

14 Sl., 3. 1. 1917.

15 Sl., 13. 1. 1917.

16 Sl., 13. 1. 1917.

17 Sl., 1. 2. 1917.

18 Sl., 11. in 15. 2. 1917.

19 Sl., 15. 2. 1917.

20 L.Z., 5. 2. 1917.

je predaval stolni vikar Škrbec. (l/1a)²¹

MAREC

11. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - skioptično predavanje. (l/1a)²²

APRIL

27. 4. - Katoliško društvo za delavke - prireditev s programom: 1. petje, 2. igra "Svojeglava Minka", 3. burka "Strahovi". (l/2)²³

društvene prireditve 1916/17 -	21
klerikalci	17
Nemci	4
- - - - -	
predavanja (l/1a)	11
kulturno-umetniške prir. (l/1)	1
kulturno-zabavne prir. (l/2)	7
družbeno-zabavne prir. (l/3)	2

Število društvenih prireditev je v primerjavi s sezono 1915/16 (27) nekoliko padlo. Medtem ko so klerikalci s svojimi voditelji društev in predavatelji - duhovniki uspeli organizirati približno isto število predstav, so ostali popuščali. Monarhistično Avstrijsko mornariško društvo ni več prirejalo dobredelnih prireditev, tudi nemška društva skoraj niso organizirala prireditev (sezona 1915/16 - 8). Zdi se, da je na te pojave čedalje bolj vplivala mobilizacija, ki je zahtevala najsposobnejše izmed članskih vrst. Tako so na letnem občnem zboru Turnvereina 20. 1. 1917 povedali, da je od 11 članov društvenega sveta 7 vpoklicanih, število članstva je padlo na 302, od teh pa jih je bilo 92 na fronti.²⁴

Pogoji za društveno dejavnost so se še slabšali. SKSZ pa je želela spodbujati društveno aktivnost - tudi z izdajanjem Vestnika SKSZ, ki je začel izhajati l. 1917. Njegova 6. številka je obsegala "štiri predavanja, ki jih bodo voditelji krščansko socialnih izobraževalnih društev toplo pozdravili. Predavanja bodo popolnoma izdelana, predavatelji jih bodo lahko uporabili za več priložnosti, ker bodo navedeni tozadevni viri." Na občnem zboru SKSZ je bila izražena tudi želja, naj društva, kolikor je le mogoče, prirejajo skioptična predavanja - več društev naj bi že imelo skioptike - "centrala si bo nabavila primerne diapozitive in jih bo rada posodila."²⁵

21 Sl., 24. 2. 1917.

22 Sl., 10. 3. 1917.

23 Sl., 27. 4. 1917.

24 L.Z., 23. 1. 1917.

25 Sl., 13. 11. 1917.

Liberalna društva še vedno niso organizirala nobenih prireditvev. Tako je edina aktivnost Gospodarskega in izobraževalnega društva za dvorski okraj ostala knjižnica. Ta se je zelo lepo razcvetala: število knjig, ki jih je knjižnica posedovala, je naraščalo - od 4872 konec l. 1914 na 6528 konec l. 1915, prav tako pa je naraščala izposoja: od 30307 v l. 1914 na 39754 v l. 1915. Skladno s tem so naraščali tudi dohodki, ki so v l. 1915 nanесли 400 K na mesec. S tem so krili vse društvene stroške, saj je članstvo zaradi draginje začelo godrnjati nad članarino in je zato vodstvo društva njeno plačevanje začasno ustavilo. Obisk knjižnice je postal tako velik, da so izposojali pet dni v tednu, tajniku pa so pri tem - za primerno nagrado - pomagali dijaki. To je trajalo vse do začetka l. 1917, ko je župan Tavčar odredil revizijo knjižnice zaradi "eventuelnih pornografskih spisov in prepovedal, da bi dijaki pomagali pri izposojanju knjig." Od takrat so pre zaposlenemu tajniku Petriču pomagale gospodične, ki so jih plačevali iz knjižničnih dohodkov.²⁶

II INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

II/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

V tretji vojni sezoni je nemško gledališče nadaljevalo s svojo dejavnostjo. Vendar se tokrat v Ljubljani ni zbral tako dober gledališki ansambel kot prejšnjo sezono, ki je bila, kar se tiče kvalitete igralcev ena od najboljših do tedaj. Nivo predstav pa tudi kulturni nivo gledaliških "obiskovalcev", sta postala globoko podpovprečna.

Sezona se je začela dokaj zgodaj, 7. 10., z dobrodelno predstavo - Gaborjevo veseloigro "Ciklame" ("Zyklamen"). "Publika je bila času primerna - sestavljena iz vojaštva in žensk, igra pa slaba."²⁷

V podobni maniri kot zlovešča otvoritvena predstava so se zvrstile tudi naslednje.

8. 10. - Krenn & Lindau: "Ein armes Mädel" ("Revno dekle") - poza s petjem;²⁸

15. 10. - Blumenthal & Kadelburg: "Im weißen Rössel" ("Pri belem konjičku") - veseloigra;²⁹

17. 10. - Max Halbe: "Jugend" ("Mladost") - drama ("življenjske slike") iz ča-

26 ZAL, fond LJU 271 Gospodarsko in izobraževalno društvo za dvorski okraj, 1. knjiga - odborove seje 22. 6. 1914, 20. 3. 1916, 18. 1. 1917; Društvo je imelo v začetku l. 1918 tudi težave s funkcioniranjem, ker se je društveni odbor zelo skrčil: predsednik Pustoslemšek je bil interniran, padla sta podpredsednik Gaber in odbornik Trtnik, umrl je odbornik Pavlin, v ujetništvu je bil odbornik Lukesch, vpoklicani pa odborniki Rak, Oražen, Kuntler in Pestotnik.

27 L.Z., 7. 10. 1916; Laibacher Zeitung je v sezoni 1916/17 predstave napovedoval zelo neredno, pri kritikah pa večkrat niso navajali, na kateri dan je bila predstava izvedena - v takih primerih je namesto navedbe dneva v mesecu puščen vprašaj.

28 L.Z., 7. in 11. 10. 1916.

29 L.Z., 16. 10. 1916.

sa dekadence;³⁰

19. 10. - B. Thomas: "Charleys Tante" ("Čarlijeva teta") - burka; "Spet velika negotovost pri vlogah - zgubljali so se celi stavki. Krivdo za vse bomo pripisali bogu Marsu."³¹

21. 10. - Svoboda: "Am Teetisch" ("Pri čajni mizici") - veseloigra;³²

? 10. - Mannstädt-Antony: "Der Stabstrompeter" ("Štabni trobentač") - poza s petjem;³³

24. 10. - gostovanje Rudolfa Winterreia "znanega psihologa", ki je predstavil svoja odkritja s področja psihologije in čarovništva.³⁴

26. 10. - O. Ernst: "Flaschmann als Erzieher" ("Flaschmann kot vzgojitelj") - komedija; "Škoda, ker je toliko truda ostalo brez efekta, za take predstave je kriv vojni čas."³⁵

27. 10. - II. večer g. Winterreia z novim programom;³⁶

28. 10. - Bernhard-Kottow: "Onkel Bernard" ("Stric Bernard") - veseloigra;³⁷

31. 10. - Krenn-Lindau: "Ein nasses Abenteuer" ("Mokra avantura") - burka;³⁸

2. 11. - F. Philippi: "Wohltäter der Menschheit" ("Dobrotnik človeštva") - "Le slabo obiskano, predstava ni bila veseloigra, kot so si nekateri mislili, pač pa pretresljiva drama, ob kateri so se neki gledalci veselo zabavali."³⁹

4. 11. - "Musketiere in Laibach" ("Musketni večer") - Na začetku je vojaška kapela igrala uverturo v "Netopirja", zatem so predstavili dela uglednih pesnikov in satirikov: Wauwau, Pössel, Jelusich - osebno so na prireditvi nastopili oz. brali odlomke iz svojih del pisatelj Hayek, Waldau in Csokor.⁴⁰

? 11. - Costa: "Brat Martin" ("Bruder Martin") - ljudska igra;⁴¹

? 11. - Horst: "Eheurlaub" ("Dopust za poroko") burka; "V patriočniem navdušenju se preganja tuje avtorje z odra, vendar se ohranja francosko nemoralno, popolnoma brez zveze z realnostjo in možnim."⁴²

14. 11. - Schönthan-Coppel: "Die goldene Eva" ("Zlata Eva") - veseloigra;⁴³

? 11. - Mannstädt-Costa: "Der Walzerkönig" ("Valčkov kralj") - poza s petjem; "Vici stari že od Adama, dogajajo se stvari, ki so nemogoče in neverjetne: ljudje se na odru prerivajo - v enem aktu po dvakrat zaletavajo, da bi se spoznali."⁴⁴

? 11. - Ettliger: "Hydra" ("Hidra") - Veseloigra brez zakonolomstva in situ-

30 L.Z., 19. 10. 1916.

31 L.Z., 21. 10. 1916.

32 L.Z., 24. 10. 1916.

33 L.Z., 24. 10. 1916.

34 L.Z., 21. 10. 1916, v statistiki ni upoštevano kot gledališka predstava.

35 L.Z., 28. 10. 1916.

36 L.Z., 28. 10. 1916, v statistiki ni upoštevano kot gledališka predstava.

37 L.Z., 27. in 30. 10. 1916.

38 L.Z., 31. 10. 1916.

39 L.Z., 4. 11. 1916.

40 L.Z., 6. 11. 1916.

41 L.Z., 6. 11. 1916.

42 L.Z., 13. 11. 1916.

43 L.Z., 13. in 15. 11. 1916.

44 L.Z., 21. 11. 1916.

acijske komike, vsebina: spopad idealističnega pisatelja in gledališkega režiserja s tisočglavo publiko - Hidro, ki zahteva plehkosti in lahke predstave. V tem spopadu proti kiču in za pravo umetnost oba idealista seveda podležeta, Hidra je nepremagljiva. "Najboljši uspeh te igre je v slabem obisku ... Ravno tistih ni bilo v gledališču, ki jim je kritika namenjena."⁴⁵ (L.Z.)

25. 11. - Morres: "Bruder Martin" ("Brat Martin");⁴⁶

26. 11. - V. Leon: "Gebildete Menschen" ("Izobraženi ljudje") - ljudska igra;⁴⁷

? 11. - Blumenthal-Kadelburg: "Auf der Sonnenseite" ("Na sončni strani") - veseloigra, ki "obravna nasprotje med lahkomiselnostjo in poštnim meščanskim delom. Skoraj prazna hiša ..."48

3. 12. - G. Davis: "Die Katakomben" ("Katakombe") - veseloigra ("na pol prazna dvorana");⁴⁹

7. 12. - Grillparzer: "Des Meeres und der Liebe Wellen" ("Morja in ljubezni valovi") - stara drama; "Kar naj bi tu predstavljalo grška slavnostna oblačila, ni videla niti Albanija. Nato prvi prizor: Hymenäus in Amor nista bila nobeni podobi bogov, ampak karikaturi iz kakega šaljivega lista. Ali se ni dalo najti nekaj, kar bi po postavi vsaj približno spominjalo na grške kipe. V četrtem dejanju vidimo ribiško kočo Leandra - alpsko kočico s streho, obteženo s kamni. Vse skupaj stoji (v Mali Aziji!) v pravljicnem gozdu, ki ga poznamo iz Janka in Metke. Kjer človek v grškem templju običajno pričakuje oltar, je bilo na polici videti dve nočni svetilki, na tleh pa nekaj razcefranih papirnatih rož zelo dvomljivega izvora. In na koncu sledi notranjost templja v brezhibni električni razsvetljavi. Taka izvedba žali in podcenjuje publiko."⁵⁰

9. 12. - Vernon & Owen - Kassovitz: "Mister Wu" - komedija;⁵¹

10. 12. - popoldne Riedl: "Strulwelpeter" ("Razkuštrani Peter") - otroška pravljica; zvečer - Morres: "'s Nuler!" ("Ničla") - v slovenski izvedbi so to predstavo imenovali "Revček Andrejček") - ljudska igra;⁵²

? 12. - Laufs: "Pension Schöller" ("Penzion Schöller") - poza "bedast nesmisel; izjemno malo ljudi";⁵³

? 12. - Blumenthal-Kadelburg: "Zwei Wappen" ("Dva grba") - "komad fabrikant, spet zelo slab obisk";⁵⁴

17. 12. - Meyster-Forster: "Alt Heidelberg" ("Stari Heidelberg") - ljudska igra;⁵⁵

19. 12. - "Der kleine Mann" ("Mali mož") - veseloigra;⁵⁶

21. 12. - Vernon & Owen - Kassovitz: "Mr. Wu" - veseloigra;⁵⁷

45 L.Z., 23. 11. 1916.

46 L.Z., 25. 11. 1916.

47 L.Z., 25. 11. 1916.

48 L.Z., 1. 12. 1916.

49 L.Z., 6. 12. 1916.

50 L.Z., 11. 12. 1916.

51 L.Z., 9. 12. 1916.

52 L.Z., 9. 12. 1916.

53 L.Z., 14. 12. 1916.

54 L.Z., 19. 12. 1916.

55 L.Z., 16. 12. 1916.

56 L.Z., 16. 12. 1916, brez navedbe avtorja.

57 L.Z., 16. 12. 1916.

23. 12. - "Die Katakomben" ("Katakombe") - ljudska igra;⁵⁸
25. 12. - Zappert-Grüneke: "Ein Böhm in Amerika" ("Čeh v Ameriki") - "Človek se smeje in zabava, četudi ne ve nad čim."⁵⁹
26. 12. - popoldne otroška pravljica "Rottkäpchen" ("Rdeča kapica"), zvečer pa Langer: "Wo ist denn's Kind?" ("Kje je torej otrok?") - veseloigra;
31. 12. - Nestroy: "Der böse Geist Lumpaci Vagabundus" ("Hudobni duh Lumpacija Vagabunda"), zatem koncert.⁶⁰
1. 1. - Morres: "s' Nullerl" ("Ničla" ("Revček Andrejček"));
 2. 1. - Zappert-Grüneke: "Ein Böhm in Amerika" ("Čeh v Ameriki");
 3. 1. - Sudermann: "Kresni ogenj" ("Johannisfeuer");
 4. 1. - Leon: "Gebildete Menschen" ("Izobraženi ljudje");
 6. 1. - Kraatz-Neal: "Der Hochtourist" ("Visoki turist");
 7. 1. - Krenn-Lindau: "Weißes Blut" ("Bela kri");⁶¹
 9. 1. - Thomas: "Charleys Tante" ("Čarlijeva teta");
 11. 1. - Anzengruber: "Jägerblut" ("Lovska kri") - ljudska igra;
 13. 1. - Sudermann: "Die Ehre" ("Čast") - drama;
 14. 1. - Kraatz-Neal: "Der Hochtourist" ("Visoki turist");⁶²
 16. 1. - Blumenthal-Kadelburg: "Auf der Sonnenseite" ("Na sončni strani");⁶³
 18. 1. - Engel-Stein: "Frauerl" ("Gospodična" - "običajnih pomanjkljivosti ni manjkalo");⁶⁴
 20. 1. - L. Feld: "Freier Dienst" ("Prostovoljna služba") - patriotična drama; "Skoraj vsako nemško gledališče je na oder postavilo to dramo."⁶⁵
 21. 1. - popoldne Nestroy: "Lumpaci Vagabundus" ("Lumpacij Vagabund"), zvečer "Freier Dienst" ("Prostovoljna služba");⁶⁶
 23. 1. - E. Földes: "Lili Grün" - veseloigra; "To, da je bila igra na Dunaju ponovljena nad 200-krat, govori o okusu publike in ne v prid njeni umetniški vrednosti."⁶⁷
 25. 1. - Zell: "Die Hochzeit des Reservisten" ("Rezervistova poroka") - poza;⁶⁸
 27. 1. - H. Müller: "Könige" ("Kralji") - drama;⁶⁹
 30. 1. - E. Földes: "Lili Grün";⁷⁰
 1. 2. - L. Huna: "Der Herr mit der langen Nase" ("Gospod z dolgim nosom") - groteska;⁷¹

58 L.Z., 16. in 26. 12. 1916, brez navedbe avtorja.

59 L.Z., 16. in 28. 12. 1916.

60 L.Z., 30. 12. 1916.

61 Za predstave od 1. do 7. 1. - L.Z., 30. 12. 1916.

62 Za predstave od 9. do 14. 1. - L.Z., 8. 1. 1917.

63 L.Z., 15. 1. 1917.

64 L.Z., 19. 1. 1917.

65 L.Z., 19. 1. 1917.

66 L.Z., 20. 1. 1917.

67 L.Z., 22. in 25. 1. 1917.

68 L.Z., 24. 1. 1917.

69 L.Z., 26. in 29. 1. 1917.

70 L.Z., 29. 1. 1917.

71 L.Z., 31. 1. 1917.

2. 2. - Fall: "Ljubi bratec" ("Bruderlein fein") - igra s petjem;⁷²
3. 2. - Feld: "Freier Dienst" ("Prostovoljna služba");⁷³
4. 2. - popoldne Zappert-Grüneke: "Ein Böhm in Amerika" ("Čeh v Ameriki"), zvečer Bozenhardt: "Scherlock Holmes"; "Komedija, ki z istoimenim romanom nima zveze. Predstava je potekala prav žalostno. Publika pogoltne vse, kar se ji servira, očitno smo pristali na tem, da zahajamo v še nepopačen kino."⁷⁴
6. 2. - Blumenthal-Kadelburg: "Auf der Sonnenseite" ("Na sončni strani");⁷⁵
8. 2. - Anzengruber: "Der Pfarrer von Kirchfeld" ("Župnik iz Kirchfelda") - ljudska igra s petjem; "Brez običajnega motenja tudi tokrat ni šlo. Nekatere gledalce veseli, da dajejo glasne opazke in s tem ostale opozarjajo na svojo prisotnost."⁷⁶
10. 2. - Schönherr: "Der Weibsteufel" ("Babjak") - igra "benefic ljubezenskega komika Ungerja, ki odhaja na fronto in je to njegova zadnja predstava; gostovanje Rose Kadl iz Celovca; tokrat visok umetniški nivo, vendar žal slab obisk in medigre oz. medklici publike - moj bog! In človek se vendar ne spremeni."⁷⁷
11. 2. - Ohnet: "Hüttenbesitzer" ("Kočar") - drama;⁷⁸
- ? 2. - Blumenthal-Kadelburg: "Hans Hucklebin" - burka; "To je že tretji izdelek iz preizkušene tovarne veseloiger, ki nam je usojen. Globino tragike tega dejstva lahko presodi le tisti, ki je prisiljen, da doživi ducat podobnih gledaliških večerov (= kritik - op. a.). Osebe, ki nastopajo v teh igrah, izvirajo iz iste družine, njihove usode so iste ..."⁷⁹
17. 2. - H. Laub-Schiller: "Die Karlsschüler" ("Karlovi učenci") - napol klasično delo; "Del publike užival, del soustvarjalno nastopil z medklici."⁸⁰
18. 2. - popoldne ponovitev "Der Pfarrer von Kirchfeld" ("Župnik iz Kirchfelda"), zvečer Buchbinder-Weinzierl, Göttler: "Heiratsschwindler" ("Poročni slepar");⁸¹
20. 2. - F. Molnar: "Der Gardeoffizier" ("Gardni oficir") - veseloigra;⁸²
21. 2. - "Die Karlsschüler" ("Karlovi učenci");⁸³
24. 2. - R. Aurenheimer: "Die große Leidenschaft" ("Velika strast") - veseloigra; "Ne gre samo za motenje dela publike med predstavo z glasnimi pripombami, pač pa tudi za prepozno prihajanje. Cele gruče stojijo v prehodih in rinejo noter po začetku, čeprav jih na začetek opozarja glasba in zvočni signal. Isto se godi v pavzah. Če gre surovost vojnega časa tako daleč, da se ne ozira na ljudi, ki niso plačali karte le zato, da kjerkoli prebijejo večer, pač pa da uživajo v umetnosti, je treba poseči po skrajnem sredstvu, ali pa bodo

72 L.Z., 3. 2. 1917.

73 L.Z., 3. 2. 1917.

74 L.Z., 6. 2. 1917.

75 L.Z., 6. 2. 1917.

76 L.Z., 8. in 10. 2. 1917.

77 L.Z., 9. in 13. 2. 1917.

78 L.Z., 9. in 14. 2. 1917.

79 L.Z., 17. 2. 1917.

80 L.Z., 16., 19., 20. in 21. 2. 1917.

81 L.Z., 17. in 21. 2. 1917.

82 L.Z., 19. in 22. 2. 1917.

83 L.Z., 19. 2. 1917.

predstave potonile na raven gostilniških koncertov.”⁸⁴

?. 2. - L' Arronge: "Mein Leopold" ("Moj Leopold") - ljudska igra ("tokrat zelo dober obisk");⁸⁵

1. 3. - Knoblauch: "Der Faun" ("Faun") - komedija;⁸⁶

3. 3. - Engel: "Schwester Helena" ("Sestra Helena") - "zgledno dolgočasje") - ljudska igra;⁸⁷

4. 3. - Schonau: "Seine Kammerjungfer" ("Njegova služabnica") - burka; "Gre za igro, ki naj bi jo spisal Schonau, a je v bistvu neposredno prenesena iz sovražnega tabora iz Pariza. V našem času je že toliko malovrednih burk in poz, da ljuba publika resnično pride na svoj račun - npr. "Scherlock Holmes", katerega se obeta že tretja ponovitev - in ni bilo treba poseči še po tem ..."⁸⁸

6. 3. - Aurenheim: "Die Große Leidenschaft" ("Velika strast") - ponovitev;⁸⁹

8. 3. - Anzengruber: "Meineidbauer" ("Krivoprisežni kmet") - ljudska drama;⁹⁰

10. 3. - Zapolska: "Die warschauer Zytadelle" ("Varšavska citadela") - drama "o rusko-poljskih sporih";⁹¹

11. 3. - popoldne - otroška predstava: "Dornröschen" ("Trnuljčica"), zvečer ponovitev "Die warschauer Zytadelle" ("Varšavske citadele");⁹²

13. 3. - Schönthan: "Das letzte Wort" ("Zadnja beseda") - komedija; "Slavnostna predstava v čast igralca Sichre, ki obhaja 25-letnico kariere, kar je za provincialni oder zelo redka priložnost. Igral je v več kot petnajstih mestnih gledališčih Avstrije in Nemčije. Kot vojak je na poti v Galicijo doživel železniško nesrečo, po kateri je postal za fronto nesposoben in je tako prišel v Ljubljano, kjer poleg vojaške službe igra v gledališču."⁹³

17. 3. - Schiller: "Maria Stuart" ("Marija Stuart") - drama;⁹⁴

18. 3. - Molnar-Halm: "Der Herr Verteidiger" ("Gospod branilec") - groteska na račun stanja pravosodja;⁹⁵

19. 3. - Zapolska: "Warschauer Zytadelle" ("Varšavska citadela");⁹⁶

20. 3. - Ibsen: "Gespenster" ("Strahovi") - drama ("častitljiva in resna izvedba");⁹⁷

21. 3. - Wildenbuch: "Die Haubenlerche" ("Čopasti škrjanec") - "Polna dvorana, aplavz, v korist Emila von Janka, ki je iz celovškega gledališča prišel kot nadomestilo za vpoklicanega igralca Ungerja."⁹⁸

84 L.Z., 26. 2. 1917.

85 L.Z., 24. in 25. 2. 1917.

86 L.Z., 3. in 5. 3. 1917.

87 L.Z., 3. 3. 1917.

88 L.Z., 3. in 7. 3. 1917.

89 L.Z., 5. 3. 1917.

90 L.Z., 5. in 10. 3. 1917.

91 L.Z., 9. 3. 1917.

92 L.Z., 9., 13. in 14. 3. 1917.

93 L.Z., 12. in 15. 3. 1917.

94 L.Z., 16. in 17. 3. 1917.

95 L.Z., 16. in 17. 3. 1917.

96 L.Z., 17. 3. 1917.

97 L.Z., 20. in 23. 3. 1917.

98 L.Z., 24. 3. 1917.

24. 3. - Rosegger: "Am Tage des Gerichtes" ("Na sodni dan") - komedija ("častni večer igralke Emmi Embacher");

25. 3. - "Bunter Abend" ("Pisani večer") - veseloigre, šlagerji in solo nastopi;⁹⁹

27. 3. - Schönthan: "Krieg im Frieden" ("Vojna v miru") - veseloigra ("častni večer Anne Korn");¹⁰⁰

28. 3. - "Der Herr Verteidiger" ("Gospod branilec");¹⁰¹

31. 3. - Molnar: "Der Teufel" ("Hudič") - satira;¹⁰²

1. 4. - popoldne - otroška predstava po Wilhelmu Buschu: "Max und Moritz" ("Max in Moritz"); zvečer - ponovitev: "Der Faun" ("Faun");¹⁰³

3. 4. - zadnja dramatska predstava v sezoni - burka "Der ungetreue Eckehart" ("Nezvesti Eckhardt" - "Prepozno prihajanje publike ... Predstava je odgovarjala okusu gledalcev.")¹⁰⁴

Takoj po koncu predstav ljubljanskega nemškega gledališča je v to hišo na gostovanje prispelo celovško gledališče, ki je od velikonočne nedelje, 8. 4., do 20. 5. uprizorilo naslednje operete:

8. 4. Stern: "Alt-Wien" ("Stari Dunaj" - "sentimentalne slike Dunaja iz časa Schuberta in Grillparzerja");¹⁰⁵

9. 4. Nedbal: "Die Winzerbraut" ("Viničarjeva nevesta" - "Človek je pri operetah vaje nasprotij, vendar kar smo morali doživeti v ponedeljek, je ne samo neumno, pač pa tudi otročje. Prerivanje pri izhodu iz dvorane, je bilo nenavadno veliko, kaj bi šele bilo pri resnični nevarnosti.")¹⁰⁶

10. 4. Helm: "Der Zigeunerprimas" ("Ciganski primas");¹⁰⁷

12. 4. Offenbach: "Die schöne Helena" ("Lepa Helena" - "uspel, užitka poln večer");¹⁰⁸

17. 4. Willner-Reichert, s Schubertovimi glasbenimi motivi: "Dreimäderlhaus" ("Hiša treh deklet" - "Iz časov bidermajerja ... Upamo na še večkratne uprizoritve.")¹⁰⁹

? 4. Fall: "Die Dollarprinzessin" ("Dolarska princesa" - Kritik je spet poudarjal prepozno prihajanje in pozival k zaklepanju vrat po začetku predstave.)¹¹⁰

? 4. Okonkowski: "Die Kinokönigin" ("Kraljica kina" - "Uspešna opereta po okusu današnjega časa, mnogo aplavza pri dvignjenem zastoru in mnoge ponovitve. Dosti se je šalilo, veliko pelo, mnogo plesalo: stoje, čepe, na tleh, na mizi, na zofi ... Kakšne umetnosti je še manjkalo? Ob neoriginalni glasbi in bedastih ter vulgarnih vicih je bil uspeh pri publiku čudovit ... cirkusantstvo brez

99 L.Z., 23. 3. 1917.

100 L.Z., 26. in 30. 3. 1917.

101 L.Z., 28. 3. 1917.

102 L.Z., 28., 30. 3. in 4. 4. 1917.

103 L.Z., 31. 3. 1917.

104 L.Z., 31. 3. in 5. 4. 1917.

105 L.Z., 10. 4. 1917.

106 L.Z., 12. 4. 1917.

107 L.Z., 13. 4. 1917.

108 L.Z., 14. 4. 1917.

109 L.Z., 17. 4. 1917.

110 L.Z., 19. 4. 1917.

duha. Nekaterim ljudem se je vse skupaj zdelo veselo in zabavno, nam se je zdelo zelo žalostno.”)¹¹¹

? 4. Lindau-Wilhelm, po Straußovih motivih: - “Die Frühlingsluft” (“Pomladni zrak” - “Dogajanje in vloge si nasprotujejo ... nesmiselno in bedasto. Cirkuške točke so se morale ponavljati. Nerodno je, ker je glasba med odmori glasna, publiko se s tem pri njeni zabavi moti in morajo gledalci zato strašno kričati.”)¹¹²

25. in 26. 4. Willner-Reichert, Schubert: “Dreimäderlhaus” (“Hiša treh deklet”);¹¹³

? 4. Zeller: “Der Vogelhändler” (“Ptičar” - “Glasba med posameznimi akti je promenadna, ljudje se zabavajo, glasno tudi pojejo, nato pridejo tudi žvižgi in smejanje.”)¹¹⁴

? 4. Eysler: “Die oder keine” (“Ta ali nobena”);¹¹⁵

? 5. Fall: “Die geschiedene Frau” (“Ločenka” - “Uspešna uprizoritev - s pozornim začetkom uverture se daje potuha zamujanju občinstva.”)¹¹⁶

10. 5. Dormann-Jakobson, Strauß: “Der Walzertraum” (“Sanjski valček” - dobrodelna predstava, čisti dobiček v korist Soškega fonda.)¹¹⁷

? 5. Eysler: “Dan v paradižu” (“Ein Tag im Paradies”);¹¹⁸

? 5. Fall: “Der fidele Bauer” (“Veseli kmet”);¹¹⁹

17. 5. Jarno: “Mein Annerl” (“Moja Anni”);¹²⁰

18. 5. Nestroy, Offenbach: “Orpheus in der Unterwelt” (“Orfej v podzemlju” - “staro, ampak dobro”);¹²¹

20. 5. Fall: “Der Weltenbummler” (“Klatež”);¹²²

Gledališka sezona nemškega gledališča je z umetniškega stališča predstavljala pravo katastrofo. Po Laibacher Zeitungu se je dalo evidentirati 93 iger in 19 operet - podrobnejše časopisno poročilo o predstavah je izostalo. Na sporedu se je znašla komaj kaka predstava, ki ni bila bedasta burka oz. - kasneje - plehka opereta. Tudi publika ni bila več tista prava, ki je zahajala v gledališče pred vojno in ki se je - če nič drugega - znala vsaj civilizirano obnašati. Večino publike je zdaj predstavljalo prostaško vojaštvo, ki se je zabavalo le ob bedastih šalah, še bolj pa ob svojih “duhovitih” pripombah in kričanju. Vojaki so se obnašali zelo samopašno in so prihajali in odhajali s predstav, kakor se jim je zazdelo. Poročevalec v L.Z. - dr. Jauker - je bil v svojih komentarjih o kvaliteti predstav in obnašanju publike vedno bolj zagrenjen in resigniran ter je večkrat poudarjal, da se vse skupaj bliža nivoju gostilniških predstav. Kdo je dejansko bila ta

111 L.Z., 21. 4. 1917.

112 L.Z., 25. 4. 1917.

113 L.Z., 24. 4. in 3. 5. 1917.

114 L.Z., 26. 4. 1917.

115 L.Z., 1. 5. 1917.

116 L.Z., 5. 5. 1917.

117 L.Z., 7. in 14. 5. 1917.

118 L.Z., 8. 5. 1917.

119 L.Z., 9. 5. 1917.

120 L.Z., 18. 5. 1917.

121 L.Z., 19. 5. 1917.

122 L.Z., 22. 5. 1917.

razgrajaška publika, ki mu je šla tako zelo na živce, si ni upal izrecno povedati. O njej je konkretnije spregovoril le ob otvoritveni predstavi, ko še ni bilo izpadov - "publika je bila času primerna, sestavljena iz vojaštva in žensk."¹²³

V sezoni 1916/17 je prišlo tudi do nekaj predstav - gostovanj v slovenskem Deželnem gledališču, kjer je sicer kraljeval Štefe s svojim kinom Central.

14. 3. je v Deželnem gledališču nastopila Zofija Zvonar z dramskim večerom - deklamacijami. Na sporedu so bile Gregorčičeve ter bolgarske in hrvaške pesmi. Poročevalec v Slovincu je stokal za preminulim gledališčem in bil - kljub temu da se mu je program zdel enoličen in dolgočasen - zelo ganjen: "Nekaj je bilo, kar nas je spomnilo na lepe, minule dni in človek, ki strada, je vesel še tako malenkostne južine. Daj bog, da dobimo zopet svoje Deželno gledališče, čez katerega smo preje tako radi zabavljali, a smo se ga naučili ceniti šele zdaj, ko smo ga izgubili."¹²⁴

17. 4. - dramski večer - nastop operetnih in koncertnih pevk Maličeve, Peršleve in Počivalnikove ter igralcev Zvonarjeve, Danila in Skrbinška, ki so nastopili v "Satanovi maski".¹²⁵

26. 4. se je ponovil dramski večer z dne 17. 4. kot slavnostni večer ob godu cesarice Zite.¹²⁶

7. 5. - gostovanje 15-članske gledališke skupine Narodnega divadla iz Prage v Deželnem gledališču s Štechovo veseloigro "Tretje zvonjenje". Skupina se je na svoji turneji ob italijanski fronti - kjer je prirejala predstave vojakom, mi-mogrede ustavila tudi v Ljubljani. "Gledališče je bilo polno, občinstvo pa zadovoljno." (S.n.)¹²⁷

12. 5. - dramski večer v organizaciji Skrbinška - pred polnim Deželnim gledališčem so bile na programu tri enodejanke: Courtelin: "Neizprosni stražnik", Sudermann: "Fric" in Čehov: "Medved". Ker v Ljubljani ni bilo godbe, so odmore zapolnil filmi "Cesar in cesarica v Bolzanu" in "Vojna v Alpah".¹²⁸

21. 5. - so v Deželnem gledališču nastopili tržaški otroci iz Ciril-Methodovih šol, ki so na tržaškem odru začeli nastopati namesto odraslih, ki so morali na vojno. Nastopili so z mladinsko igro "V kraljestvu palčkov". Predstava je bila deležna ogromnega zanimanja - "Naval, kakršnega Deželno gledališče ne pomni. Lahko bi bilo prodano dvakrat več kart." (Sl.)¹²⁹

2. in 3. 8. - gostovanje zagrebškega gledališča z predstavama Bracco: "Prava ljubezen" in Mell: "Brivec iz Beriacca" v Deželnem gledališču.¹³⁰

12. in 13. 8. - gostovanje gledališča iz Krakowa v Deželnem gledališču z dvema veseloigramama.¹³¹

Poleg omenjenih gostovanj v Deželnem gledališču beležimo še dva gledališka

123 L.Z., 7. 10. 1917.

124 S.n., 24. 2. in 15. 3. 1917; Sl., 10. in 15. 3. 1917.

125 Sl., 17. in 23. 4. 1917; S.n., 7. 4. 1917; L.Z., 14. 4. 1917.

126 S.n., 26. in 27. 4. 1917; Sl., 26. 4. 1917.

127 Sl., 4. 5. 1917; S.n., 8. 5. 1917; L.Z., 7. 5. 1917.

128 Sl., 9. 5. 1917; S.n., 9. in 12. 5. 1917.

129 S.n., 10. 5. 1917; Sl., 16. in 22. 5. 1917.

130 Sl., 26. 7. in 3. 8. 1917; S.n., 26. 7. 1917.

131 S.n., 10. 8. 1917 in Sl., 12. in 13. 8. 1917.

večera v korist Soškega fonda 14. in 15. 7. v Mestnem domu. Nastopala je umetnica Claudina Margit s sodelovanjem Danila in Mire Cerar v predstavi "Budov ognjeni nakit". Program je bil popestren s koncertom vojaške godbe.¹³²

Po skoraj točno dveh letih gledališke abstinence - od konca delovanja Malega gledališča - so začeli Slovenci organizirati gledališka gostovanja.

Od marca do avgusta beležimo 12 slovensko-slovanskih predstav - gostovanj.¹³³

gledališke predstave: evidentiranih 124

nemško gledališče - 112 (93 dramatskih in 19 operet)¹³⁴
gostovanja v slovenskem gledališču - 12

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Kar se tiče predvajanja obeh ljubljanskih kinematografov, sezona 1916/17 ni prinesla bistvenih novosti. Oba kinematografa sta ob rednem programu spremljala vse važnejše vojaško-politične dogodke, mnogo predstav pa je bilo dobrodelnih - v korist goriškim beguncem, za Rdeči križ ipn. Tako je bilo mogoče poleg rednih poročil z bojišč videti v kinu Central: 30. 10. predavanje vojne poročevalke Alice Schalek z 222 slikami o treh mesecih, ki jih je preživela na soški fronti, v decembru pogrebne svečanosti za umrlim cesarjem in slavnostno kronanje novega cesarja in cesarice,¹³⁵ v januarju film "Naš zmagoslavni pohod skozi Romunijo",¹³⁶ v februarju - Mackensenov prehod preko Donave,¹³⁷ avgusta ob cesarjevem rojstnem dnevu film "Naš cesar - novi kinematografski posnetki iz življenja našega cesarja".¹³⁸ V kinu Ideal je program potekal podobno - tam so si gledalci lahko med drugim ogledali: v začetku februarja bitko na Sommi, posneto s strani vojaškega oddelka za izdelavo filmov in z odobritvijo generalnega štaba,¹³⁹ v juniju pa X. soško bitko, ki jo je posnelo štirinajst kinooperaterjev, snemajočih iz postojank s prve frontne črte.¹⁴⁰ Julija so Ljubljančani na filmu lahko videli tudi majski obisk cesarja Karla in cesarice Zite v Ljubljani.¹⁴¹

132 Sl., 6. 7. 1917; S.n., 6. 7. 1917; L.Z., 11. in 17. 7. 1917.

133 L.Z., 14. 4. 1917.

134 Pri navedbi števila predstav nista upoštevana nastopa "znanega psihologa" Winterreija.

135 S.n., 5. 12. 1917.

136 S.n., 27. 1. 1917.

137 S.n., 17. 2. 1917.

138 S.n., 18. 8. 1917.

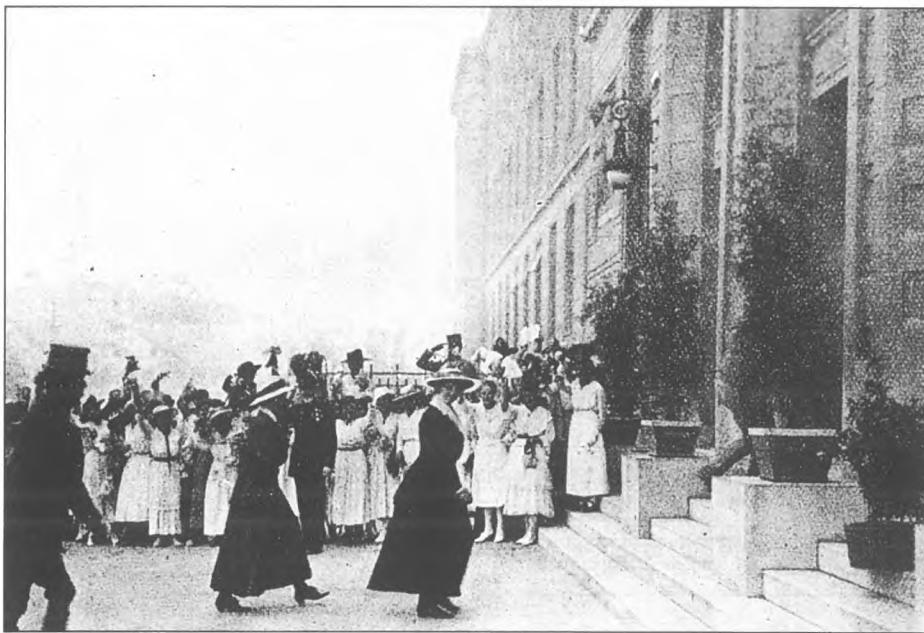
139 S.n., 28. 2. in 2. 3. 1917.

140 S.n., 23. 6. 1917.

141 L.Z., 6. 7. 1917.

Cesarica Zita se pelje čez Jubilejni most.

Cesarica Zita gre obiskat vojne ranjence v c. kr. obrtni šoli v Ljubljani, 1917.

— 119 —

20. Ali so vsi taki?

Sedaj se še vprašajmo, ali so vsi taki, ki se prištevajo liberalcem? Ne, nikakor ne! Saj vidimo po mestih in po deželi mnogo mož, ki trdijo, da so liberalni, ali vendar še molijo, nedeljo posvečujejo in tudi še k spovedi prihajajo. Taki kakor smo jih mi popisali in ki vse slepo verujejo liberalnim listom, so skoraj vsi njihovi voditelji, premnogi visokošolci, razni dopisniki v liberalne liste, in, žal, taki postanejo le prehitro mnogi bravci liberalnih časopisov. Iz vsega, kar smo povzeli po „Slov. Narodu“, boste vsaj toliko spoznali, da liberalizem kot tak zametava krščansko vero, zametava Kristusa, kot sina Božjega, zametava katoliško cerkev, njene naprave in nauke, nazadnje taji Boga in večnost; in v osvobojenju od katoliške cerkve in od krščanstva vidi naprednost, liberalnost, v zvestobi do katoliške cerkve in krščanske vere pa vidi nazadnjaštvo, temo; zato se zoper katoliško cerkev, zoper papeža, škofo in duhovnike, da, tudi zoper vernike kateregakoli stanu vojskuje z zaničevanjem

— 120 —

in sovraštvom, z lažmi in z obrekovanjem. Spoznali ste, da je liberalizem sam po sebi greh, da, ne samo greh; ampak kopica smrtnih grehov.

Iz tega sledi, kako greši vsakdo, kdor se liberalcem prištevaja; ako tudi še v cerkev hodi, na potu je v prepad. Iz tega se vidi, kako grešé, ki liberalizem širijo, branijo, zagovarjajo; kako grešé, ki liberalne časnike naročujejo, čitajo in po gostilnah drugim čitati pusté! Iz tega lahko izprevidite, kaj si morate misliti, če pride kdo k vam in vam pravi: ne gre se za vero, ampak samo za „farško“, za „popovsko“ nadvlado!

Sklep.

Burni časi so nastopili v slovenski domovini. Hud boj se bije med obema strankama: Med krščansko stranko, ki se drži Boga in ljudstva, in med protikrščansko stranko, ki tepta cerkvene in božje zapovedi ter podira vse, kar se snuje v korist ubogemu ljudstvu. Liberalci gredó vedno med ljudi z lažjo, da oni ne nasprotujejo

— 121 —

veri, ampak samo „klerikalcem“. V tej knjigi smo Vam podali iz najnovejšega časa dokaz, da to ni res.

Boj liberalcev gre proti veri.

Liberalci tajé resnice, ki jih mora verovati kristjan.

Liberalci se norčujejo iz tega, kar je kristjanu sveto.

Liberalci podtikajo katoliškim možem neresnične stvari, da morejo rovati proti njim.

Liberalci izpodkopavajo koristne katoliške naprave.

Liberalci podpirajo vse to, kar ljudstvo, zlasti mladino kvari.

Če bi liberalci dobili naše ljudstvo v roke, bi padel naš narod nazaj v ajdovsko, poganško sužnost greha in oderuštva.

Še mnogo, mnogo izrekov liberalnih voditeljev bi Vam lahko našli, a mislimo, da že ti, ki so v tej knjizici, zadostujejo vsakemu pametnemu človeku. Lahko Vam bo odgovor, če Vas vprašamo:

— 122 —

Ali ni liberalizem greh?

Ali ni grešno iti z liberalci, naročati njih liste in podpirati jih pri volitvah, da dohé gospodstvo v deželi v roke?

Ali ni zadnji čas, da se liberalna kuga prežene iz naše domovine?

Sklepne besede knjizice "Naši liberalci - liberalna vera" iz leta 1902, ki jo je napisal škof Jeglič.

Kino Ideal je svoje sporede od konca maja naprej popestril z nastopi "pravega gledališkega orkestra". Ta je ob sedmih zvečer igral pri predstavi v dvorani, ob devetih pa na vrtu.¹⁴²

Nad kinematografom Central je še naprej lebdelo prekletstvo škofa Jegliča, saj Slovenec njegovih predstav tudi v sezoni 1916/17 ni reklamiral. Škof Jeglič je o tem v svojem dnevniku 27. 2. 1917 zapisal naslednje: "Kino Štefeta - Moji gospodje so mi pravili, da kino g. Štefeta ima zopet slabe predstave. Ljudje mislijo, da je ta kino naš duhovski. Slišale so se besede: "Kaki svinjarji so duhovni, ki imajo tak kino." Mladina moška in ženska ga zelo obiskuje, posebno, kadar se oznani, da je le za odrasle. Kaj naj storim? Ker so predstave v deželnem gledališču sem pisal g. deželnemu glavarju: naj prihodnjih 10-14 dni pošilja poštenega zaupnika k predstavam, ki naj mu točno poroča in ako vidi, da so predstave nemoralne, naj konsorciju Štefe gledališče odpove. Tudi od moje strani bo pošten mož hodil v kino in bo povedal."¹⁴³ Oko sive eminence je ostalo budno, "realkatolici" pa so kljub moralističnim očitkom vztrajali pri donosnem poslu.

II/3 KONCERTI

Vojne razmere so vedno bolj vplivale na programe koncertov, ki so s svojimi komornimi zasedbami postajali dokaj enolični.

Sezona koncertov se je začela v oktobru s serijo vojaških dobrodelnih koncertov v korist Soškega sklada, ki je bila del dobrodelnega tedna:

1. 10. - koncert pri pogrnenih mizah v Unionu;¹⁴⁴
3. 10. - dobrodelni koncert pri pogrnenih mizah za prostori Kazine;¹⁴⁵
4. 10. - promenadni koncert od štirih do šestih popoldne v Zvezdi;¹⁴⁶
8. 10. - promenadni koncert v Zvezdi;¹⁴⁷

10. 10. - dobrodelni koncert GM v hotelu Union - nastop dveh znanih umetnikov iz Zagreba - čelista Jureta Tkalčiča in pianista Hermanna Grussa. Igrali so v korist vojnim invalidom, bolnim vojakom, vdovam in sirotam. Na sporedu so bila dela Saint-Saënsa, Chopina, Čajkovskega in Liszta.¹⁴⁸

6. 11. - koncert FD v Kazini - nastop godalnega kvarteta in pianista Maxa Niebauerja, ki sta igrala dela Mozarta, Schumanna in Beethovna.¹⁴⁹

9. 12. - dobrodelni koncert v organizaciji GM v Unionu - nastop češkega godalnega kvarteta iz Prage z deli Suka, Smetane in Dvoraka.¹⁵⁰

142 S.n., 21. 5. 1917.

143 Arhiv Slovenije, Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino, Dnevnik škofa Jegliča - prepis, tipkopis.

144 L.Z., 28. 9. 1916.

145 L.Z., 29. 9. 1916.

146 L.Z., 2. 10. 1916.

147 L.Z., 8. 10. 1916.

148 L.Z., 11. 10. 1916; Sl., 29. 9. in 11. 10. 1916.

149 L.Z., 7. 11. 1916.

150 S.n., 2. 12. 1916; Sl., 9. 12. 1917; L.Z., 11. 12. 1916.

13. 12. - II. koncert FD - klavirski koncert in petje, nastop pianistke Marianne Munk in sopranistk Mici Ambrožič in Grete Pribošič.¹⁵¹

17. 12. - "Ronacherjev večer" v hotelu Union, na katerem so nastopili umetniki - vojaki;¹⁵²

26. 12. - dobrodelni pevski koncert v Unionu - nastop kvarteta prof. Kozine in Dane Kobler;¹⁵³

13. 1. 1917 - koncert sopranistke Irme Pollak in tenorista Josipa Drvota v Unionu v organizaciji GM - na sporedu pesmi in operne arije;¹⁵⁴

24. 1. - koncert GM - gostovanje violinista Frana Ondrička z Dunaja; na sporedu Mendelssohnov violinski koncert;¹⁵⁵

29. 1. - III. koncert FD v Kazini - pianistični nastop Marije Gerstner, godalnega kvarteta in petje mešanega in ženskega pevskega zbor; na sporedu Dohanyi, Reisinger, Spliter, Schumann, Grieg.¹⁵⁶

Dobrodelni koncerti GM v korist Soškega sklada in goriških beguncev so se vrstili sredi februarja:

13. 2. - v frančiškanski cerkvi: Mozartov "Requiem";

14., 15. in 16. 2. - koncerti v hotelu Union; Na teh koncertih so izvajali isti spored raznih avtorjev, največji uspeh in navdušene ovacije s strani publike pa je doživela prva izvedba Sattnerjeve kantate "Soči". Pri izvedbi je sodeloval orkester domobranske godbe iz Zagreba z mnogimi solisti na čelu z Josipom Križajem.¹⁵⁷

24. 2. - IV. koncert FD; nastop violinistke Angeline Swoboda in baritonista Otta Janescha (arije Wagnerjevih oper).¹⁵⁸

1. in 2. 4. štirje dobrodelni koncerti vojaške Soške godbe - ob štirih popoldne in osmih zvečer v hotelu Union.¹⁵⁹

Enaki koncerti vojaške Soške godbe so do konca avgusta zvrstili: 8., 9., 14., 15., 21., 28., 29. 4.; 5., 6., 12., 13., 27., 28. 5.; 10., 17., 28., 29., 30. 6.; 21., 28. 7.; 11., 12., 18. in 28. 8. v kavarnah Union, Evropa in v Kazini (tudi na vrtu), zadnja dva pa kot promenadna koncerta v Zvezdi.¹⁶⁰ V L.Z. so poudarjali, da ne gre za običajen salonski orkester, pač pa v soški godbi pri vsakem inštrumentu igra pravi umetnik.¹⁶¹ Razen soške godbe so vojaške oblasti organizirale tudi občasna sodelovanja godalnega orkestra in ciganske kapele. 14. in 15. 4. so vse tri omenjene godbe nastopile po dvakrat, vsaka v svojem lokalu - Kazini, kavarni Evropa in hotelu Union. Tako je bilo v okviru te dobrodelne kampanje do konca sezone organizirano več kot 50 koncertov.

151 L.Z., 11. in 15. 12. 1916.

152 S.n., 14. 12. 1916.

153 S.n., 20. 12. 1916.

154 Sl., in S.n., 9. 1. 1917.

155 S.n., 16. 1. 1917.

156 L.Z., 1.2. 1917.

157 S.n., 9. in 14. 2. 1917; L.Z., 9. 2. in 14. 2. 1917; Sl., 24. in 26. 2. 1917.

158 L.Z., 28. 2. 1917.

159 Sl., 31. 3. in 1. 4. 1917.

160 L.Z., 31. 3., 2. 4., 7. 4., 21. 4., 28. 4, 29. 4., 5. 5., 6. 5., 12. 5., 13. 5., 27. 5., 28. 5., 10. 6., 16. 6., 28. 6., 20. 7., 28. 7, 11. 8. in 17. 8. 1917 ... Podobno tudi v Sl. in S.n.

161 L.Z., 3. 4. 1917.

2. 4. - je bil v Kazini na vrsti peti in zadnji koncert sezone FD. Poleg godalnega orkestra je tokrat nastopil graški baritonist Paul Pampichler. Na sporedu so bila dela Straussa, Svendsona in Griega.¹⁶²

11. 4. - je v Kazini spet nastopil violinist Willy Burmester - tokrat z Beethovnovim violinskim koncertom.¹⁶³

7. 5. so v frančiškanski cerkvi pod Sattnerjevim vodstvom izvedli Beethovnovi mašo v C-duru.¹⁶⁴

Po štirih koncertih GM v februarju je izvajanje koncertov v organizaciji slovenskih prirediteljev zaradi pomanjkanja premoga zastalo.

Mira Koroščeva

162 L.Z., 6. 4. 1917.

163 L.Z., 14. 4. 1917.

164 S.n., 28. 4. 1917; Sl., 5. 5. 1917; L.Z., 10. 5. 1917.

Tako so se Matičini koncerti nadaljevali šele po dobrih dveh mesecih:

15. 5. - nastop opernega pevca Vuškovića v organizaciji GM v hotelu Union;¹⁶⁵

18. 5. - gostovanje opernega pevca Josipa Rijavca in moškega pevskega zbora v Deželnem gledališču;¹⁶⁶

23. 5. - nastop praškega violinista Jaroslava Kociana v Deželnem gledališču;¹⁶⁷

10. 8. operetni večer - gostovanje primadone Mire Korošec in baritona Roberta Primožiča v Deželnem gledališču.¹⁶⁸

Nastop operne pevke iz Zagreba Marije Strozzi, načrtovan za 1. 6., je bil zaradi težav, povezanih s potovanjem, odpovedan. Prav tako je moral nemški Singverein odpovedati svoj poletni koncert zaradi pomanjkanja plina za razsvetljavo. Vojna je preprečevala optimalno koncertno življenje.¹⁶⁹

Tožeči glasovi ljubiteljev glasbe so se v tem času slišali po Ljubljani: "Vojna je učitelj, uči marsikaj, predvsem pa odpovedovanja. Tudi prijatelj glasbe v Ljubljani ima te bridke izkušnje, kajti število koncertov se je zelo zmanjšalo." (L.Z.)¹⁷⁰ Tudi tisti koncerti, ki so jih izvajali, niso bili izvedeni v optimalnih pogojih. Koncerte FD so morali izvajati v Kazini, kjer so bili pogoji bistveno slabši, sam program koncertov pa je postal bistveno revnejši - "V vojnih razmerah, ko simfoničnih koncertov nista mogli organizirati niti FD niti GM, so se morali poslušalci zadovoljiti s skromnejšimi programi. Občudovanja vredna pa je vztrajnost, s katero so v težkih vojnih razmerah sploh vzdržali breme organizacije koncertnega življenja."¹⁷¹

koncerti: več kot	80
GM in ostali slovenski izvajalci	14
FD in nemški izvajalci	6
državni (vojaški) orkestri	čez 60 (natančno število neugotovljivo)

165 S.n., 10. 5. 1917; Sl., 12. 5. 1917; L.Z., 14. 5. 1917.

166 L.Z., 18. 5. 1917; S.n., 14. 5. 1917.

167 Sl., 19. 5. 1917; S.n., 16. 5. 1917; L.Z., 23. 5. 1917.

168 Sl. in S.n., 9. 8. 1917.

169 S.n., 5. 6. 1917; L.Z., 20. 6. 1917.

170 P. Kuret: "Glasbena Ljubljana ..." str. 181.

171 Prav tam - str. 178.

institucionalne prireditve - sezona 1916/17: 204

gledališke predstave 124

koncerti 80

slovenske institucije 26

nemške institucije 118

ostalo 60

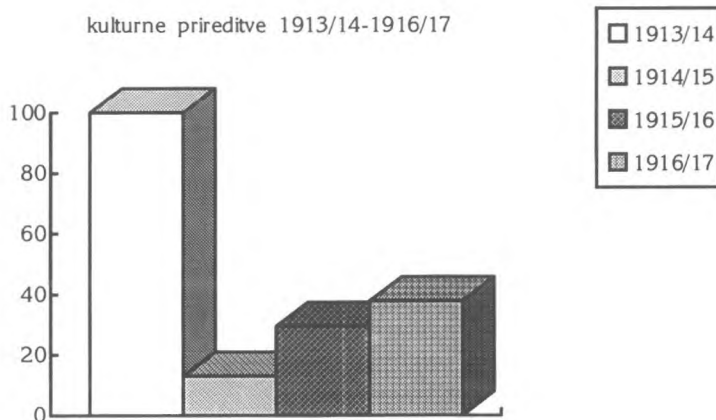
POVZETEK IN ANALIZA

prireditve v sezoni 1916/17 225

društvene prireditve 21

institucionalne prireditve 204

Skupno število evidentiranih prireditev v sezoni 1916/17 (225) je naraslo oz. bilo v primerjavi s sezono 1915/16 večje za 50 prireditev ali 28,5 %. Predstavljalo je 37,8 % prireditev mirnodobske sezone. Do povečanja števila prireditev je prišlo zaradi organizacije velikega števila dobrodelnih koncertov - število ostalih vrst prireditev je ostalo na ravni prejšnje sezone.

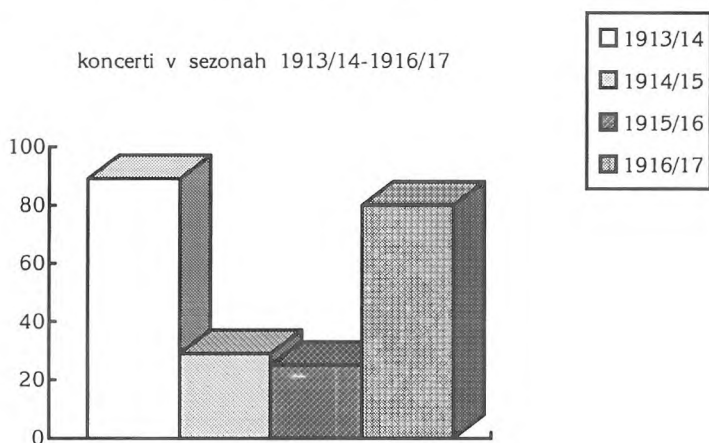
Število društvenih prireditev se je nekoliko zmanjšalo - s 27 na 21 - pri tem so enako raven obdržali le klerikalci s 17 predstavami, poleg njih pa so na društvenem prizorišču ostali samo še Nemci z borimi štirimi. Pravih zabav s plesom ni in ni bilo, pa saj tega niti ni več dovoljevala pomanjkljiva preskrba - društva so med časopisnimi vabili kot posebno atrakcijo in izjemo obljubljala npr. pivo.

Število institucionalnih prireditev je spet poskočilo - tokrat predvsem na račun zvišanja števila koncertov.

Do pomembne spremembe je prišlo v slovenskem Deželnem gledališču, ki se je prvič po začetku vojne odprlo za gledališke predstave in je z dvanajstimi gledališkimi gostovanji in nekaj pevskimi večeri pomenilo boljše znamenje za prihodnost.

Nemško gledališče je uprizorilo nekaj manj predstav kot v prejšnji sezoni (112 proti 119), vendar je najbolj bistvena sprememba njegovo veliko nazadovanje glede kvalitete predstav, ki so postajale do neznosnosti pogrošne. Tudi vzdušje med predstavami - ki so ga vojaki - gledalci spreminjali v gostilniški variete, ni bilo niti najmanj na nekdanjem nivoju "uglednega" provincialnega gledališča.

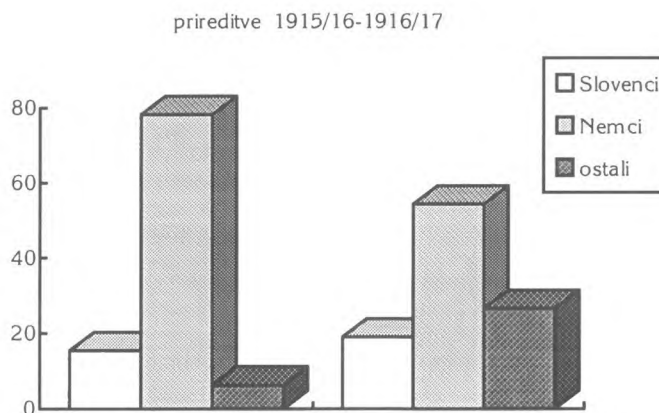
Vojaške oblasti so v tretji vojni sezoni poskrbele, da Ljubljančani niso več pogrešali "lahkih" kavarniških koncertov. Z organizacijo serije koncertov v Evropi, Kazini in Unionu so število koncertov postavili nazaj na predvojno raven (1913/14 - 89, 1916/17 - najmanj 80 koncertov).

Znotraj skupnega števila se je seveda delež vojaških koncertov nenavadno povečal - s predvojnih 32,6 % na dobrih 75 %. Zanimivo je, da se s tem delež "lahkih" koncertov - v primerjavi s predvojno sezono - ni pretirano povečal: s predvojnih dobrih dveh tretjin je poskočil na nekaj več kot 75 %. To praktično pomeni, da so vojaški orkestri zapolnili prazen prostor, ki je nastal z odhodom Ljubljanskega društvenega orkestra. Tovrstni koncerti so imeli ob velikem pomanjkanju zabave zagotovljen uspeh.

Nacionalni deleži pri prireditvah so bili v sezoni 1916/17 razdeljeni takole:

Slovenci so v svoji prestolnici priredili le 43 prireditve (19,1 % skupnega števila), Nemci 122 (54,2 %), ostali pa 60 (26,7 %). "Ostali" so bili v sezoni 1916/17 izključno vojaški orkestri.

Potem ko je v Ljubljani na začetku vojne prišlo do strahovitega padca kulturnega življenja, se je v drugi in tretji vojni sezoni stanje nekoliko izboljšalo. To je bila zasluga akcij velikih trustov - Nemško-avstrijskega gledališkega kartela in vojske. Za slovensko kulturo v teh načrtih seveda ni bilo prostora.

Belgrad pod avstrijsko upravo v filmu!

jutri in v soboto ob 4., pol 6., 7. in pol 9. zveč. v

.Kino Central' v dežel. gledališču.

*Objava o predvajanju filma "Belgrad pod avstrijsko upravo" 1917.
Slovenski narod 19. 4. 1917.*

SEZONA 1917/18

(Nov veter ... stvari ne bodo nikoli več take, kot so bile.)

V novi sezoni je sprostitev političnega življenja vplivala tudi na kulturni utrip, ki se je posebej na društvenem področju precej pospešil. Demokratizacija, obnove parlamentarnega življenja, pomilostitve političnih zapornikov, zmanjšanje preganjanja, deklaracijsko gibanje za majniško deklaracijo in manifestacije v zvezi s tem, ustanovitev Narodnega sveta itd. so - kljub vojnemu pomanjkanju, ki je bilo večje kot kdajkoli prej - ugodno vplivali na porast družabno-kulturnih prireditev.

K množičnim manifestacijam in izrekanju Slovencev za majniško deklaracijo, ki sprva med ljudstvom ni bila deležna širšega odziva, je največ prispevala ljubljanska izjava. Pobudo za njo je dal škof Jeglič, ki je začutil, da prizadevanja parlamentarcev na Dunaju potrebujejo podporo v domovini. Izjavo, s katero podpirajo politiko Jugoslovanskega kluba, so 15. 9. 1917 poleg škofa podpisali predstavniki Narodno napredne in Slovenske ljudske stranke, socialisti pa so podpis odklonili. Vzporedno s tem je potekal obračun med Šušteršičevo in Krek-Koroščevo strujo znotraj SLS. Potem ko je bil Šušteršiču onemogočen vpliv na pisanje časopisov, ki jih je izdajalo Katoliško tiskovno društvo in ko je bil za šefa Jugoslovanskega kluba izvoljen Korošec, je oportunistični in dinastiji do zadnjega zvesti deželni glavar prelomil s parlamentarnim klubom. Njegova zvezda je s tem dokončno zašla, poteze, ki si jih je do konca monarhije privoščil (poskus puča znotraj SLS), pa so ga le še bolj osamile.

9. oktobra 1917 je umrl Janez Evangelist Krek, ena največjih političnih osebnosti pri Slovencih.

V letu 1918 so se nadaljevale manifestacije za majniško deklaracijo - najbolj impozantna je potekala 25. marca, ko je ženstvo v Ljubljani dr. Korošču izročilo nad 200.000 podpisov. Slovenski liberalci in klerikalci si - vsaj začasno - niso bili več smrtni sovražniki. 16. avgusta 1918 v Ljubljani osnovan Narodni svet je bil - kot organ novo nastajajoče državne tvorbe avstrijskih Jugoslovancev - sestavljen iz pripadnikov obeh strank. Notranje in zunanje politične razmere so bile ob koncu časa, ki ga obravnavamo, zrele za dogodke, ki so si sledili v izteku leta 1918: konec monarhije, prevrat in združitev v novi državi južnih Slovanov.

V boju za Jugoslavijo.

Risal France Požrekar.

Naj psi lajajo. To kaže, da gremo naprej.

Škofa Jegliča, pobudnika ljubljanske izjave, napadajo klavni stvori: nemški nacionalci in kranjski nemčurji.

I. DRUŠTVENE PRIREDITVE

SEPTEMBER

V okviru serije glasbeno-dramatičnih večerov v Deželnem gledališču, ki se je začela že v prejšnji sezoni, je 18. 9. prišlo do glasbenega večera Ljubljanskega

zvona. Nastopili so solisti ob spremljavi klavirja in mešani zbor. (l/1)¹

23. 9. je klerikalno Šentjakobsko prosvetno društvo v društvenih prostorih priredilo predavanje prof. Ivana Mazovca: Jugoslovani en narod. (l/1a)²

OKTOBER

20. 10. - predavanje v Deželnem gledališču o vojskovanju s "potapljalnimi čolni"; V dobrodelne namene je - predvajajoč slike in filme - predaval linijski poročnik Wickerhauser. (l/1a)³

Pogreb dr. J. E. Kreka

1 L.Z., 15. in 20. 9. 1917, Sl., 12. in 19. 9. 1917, S.n., 13. 9. 1917.

2 Sl., 22. 9. 1917.

3 Sl., 20. 10. 1917.

28. 10. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje "dr. Krekov testament in izobraževalna organizacija". (I/1a)⁴

NOVEMBER

11. 11. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje dr. Vinka Šarabona "O jugoslovanski zemlji"; (I/1a)⁵

18. 11. - nadaljevanje zgornjega predavanja s skioptičnimi slikami; (I/1a)⁶

25. 11. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje dr. Vinka Šarabona. (I/1a)⁷

DECEMBER

2. 12. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje;⁸ (I/1a)

8. 12. in 9. 12. je Katoliško rokodelsko društvo v Rokodelskem domu uprizorilo predstavo "Pod varstvom matere božje". "Slika srečno družinsko življenje v mestu in na deželi in nesrečo, ki jo povzroči med dobrimi ljudmi razbrzdana svobodomiselnost. Sočustvovali smo z nesrečo, povzročeno po svobodomiselnosti. Slednjič ginljiv prizor, ko zapeljani mladenič najde po molitvi pred kipom Marije - kraljice miru svojo srečo. Občinstvo je bilo oba večera jako zadovoljno, prvi večer je en odmor porabil dr. predsednik č. o. Stroj, da nam je iz pisem društvenega člana Ivana Gorca, ki je dal svoje mlado življenje za domovino na romunskem bojišču, pokazal, kako plemenite značaje vzgaja Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov." (Sl.) (I/1)⁹

9. 12. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje V. Šarabona; (I/1a)¹⁰

13. 12. - Šentpetersko prosvetno društvo - začne z rednimi tedenskimi predavanji vsak četrtek v društvenih prostorih v cerkveni hiši pri sv. Petru. Jutri (13. 12.) predava V. Šarabon "O jugoslovanski zemlji". (I/1a)¹¹

16. 12. in 23. 12. (ponovitev) je Šentpetersko prosvetno društvo priredilo Krekov večer (proslavo v spomin Kreka): 1. nastop Salonskega orkestra, 2. nastop društvenega pevskega zbora - Domovini - Aljaž in Prešeren - Zdravljica, 3. slavnostni govor dr. Lovra Pogačnika, 4. I. Cankar: Krekovo delo, alegorija, 5. predstava - Milčinski: "Kjer ljubezen tam bog" ... Izkupiček naj bi šel za Krekov spomenik. "Popoln uspeh - obojekrat je trajalo predolgo, zaradi raznovrstnosti sporeda in premajhnosti prostora in moči, ki so po dolgem počitku društvenega življenja buknila na dan. Alegorija dr. Izidorja Cankarja je izzvala nepopisno

4 Sl., 27. 10. 1917.

5 Sl., 10. 11. 1917.

6 Sl., 17. 11. 1917.

7 Sl., 24. 11. 1917.

8 Sl., 1. 12. 1917.

9 Sl., 6. 12. 1917.

10 Sl., 7. 12. 1917.

11 Sl., 12. 12. 1917.

KURENTOV ALBUM 1918

Ples v letu 1918: deželni glavar Šušteršič se v objemu nemške pošasti počuti že nekoliko nelagodno.

navdušenje, cela dvorana je stoje pela Lepo našo domovino. Polne dvorane pri prireditvah naših društev dajejo upanje, da kino še ni pokvaril okusa našega občinstva, ki je še ohranilo smisel za resno in pošteno razvedrilo brez tuje navlake." (I/1)¹²

20. 12. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje Ivana Grudna o razvoju modernega gledališča; (I/1a)¹³

23. 12. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje knezoškofijskega kanclerja Viktorja Steske; (I/1a)¹⁴

26. in 30. 12. (ponovitev) - Katoliško društvo za delavke - predstava s petjem in igro "Skrivnostna zaroka" S. Sardenka; (I/1)¹⁵

27. 12. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje; (I/1a)¹⁶

30. 12. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje velečastnega V. Steske; (I/1a)¹⁷

31. 12. - Turnverein in Singverein - silvestrovanje (Jahrwendabend: nastopi - moški, mešani in ženski pevski zbor, telovadni nastopi, gledališka predstava - s sodelovanjem gledališke kapele).¹⁸(I/2)

JANUAR

1. 1. 1918 - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov - novoletnica v Rokodelskem domu (petje društvenega zbora, govor in igra "Pod Marijinim varstvom"); Prireditev sta obiskala dež. predsednik Attems in škof Jeglič. (I/1)¹⁹

3. 1. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje prof. I. Mazovca o jugoslovanski deklaraciji; (I/1a)²⁰

6. 1. - Šentjakobsko prosvetno društvo: predavanje semeniškega profesorja velečastnega g. dr. Frana Grivca o verski strani jugoslovanskega vprašanja; (I/1a)²¹

13. 1. - Katoliško društvo za delavke: predavanje o sedanjih ugovorih zoper cerkev in vero se je odvijalo v prostorih Šentjakobskega prosvetnega društva. (I/1a)²²

24. 1. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje prof. Remca; (I/1a)²³

31. 1. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje prof. Ivana Grafenauerja. (I/1a)²⁴

12 Sl., 10. in 31. 12. 1917.

13 Sl., 19. 12. 1917.

14 Sl., 22. 12. 1917.

15 Sl., 26. in 30. 12. 1917.

16 Sl., 24. 12. 1917.

17 Sl., 28. 12. 1917.

18 L.Z., 3. 1. 1918.

19 Sl., 29. 12. 1917 in 3. 1. 1918.

20 Sl., 2. 1. 1918.

21 Sl., 5. 1. 1918.

22 Sl., 9. 1. 1918.

23 Sl., 23. 1. 1918.

24 Sl., 30. 1. 1918.

FEBRUAR

3. 2. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje dr. Viktorja Steske ("Vse bo hitro minilo, da se bomo lahko udeležili unionske prireditve bratske šentpeterske prosvete.") (I/1a)²⁵

3. 2. - Šentpetersko prosvetno društvo - družabni večer v veliki dvorani Uniona; Na sporedu je bilo petje društvenega zbora, kupleti, šaljive igre, komični nastopi. Množica je napolnila prostore do zadnjega kotička. (I/2)²⁶

7. 2. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje Lojzeta Vrtovca z naslovom "Demokracijski moment in jugoslovanska misel"; (I/1a)²⁷

10. 2. in 12. 2. Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov - veseloigra "Cirkus Smolenski" (solospevi, petje društvenega zbora ...); (I/1)²⁸

14. 2. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje dr. Frana Grivca, profesorja bogoslovja; (I/1a)²⁹

17. 2. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje knezoškofijskega kancelarja Viktorja Steske; (I/1a)³⁰

21. 2. je članstvu Šentpeterskega prosvetnega društva predaval prečastiti dr. Zdešar o svojih doživljajih v francoskem ujetništvu. (I/1a)³¹

28. 2. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje Mihe Moškerca o organizaciji v šentpeterski župniji, poživitvi in razširjanju izobraževalnega dela. (I/1a)³²

MAREC

3. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - predavanje dr. Mantuanija, ravnatelja deželnega muzeja, ki je z arheološko razstavo otvoril vrsto predavanj iz kulturne zgodovine Jugoslavije. "Znanstveni sloves odličnega strokovnjaka in jugoslovanska ideja sama vabita." (I/1a)³³

7. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - nadaljevanje predavanja dr. Mantuanija;³⁴ (I/1a)

9. 3. in 18. 3. - Družabni večer v organizaciji Turnvereina, Singvereina in Südmarke v korist bojevnikov, ki se vračajo z bojišč. Na zabavi je bilo "končno poskrbljeno za kruh in pivo." (L.Z.) Ponovitev družabnega večera so izvedli 18. 3. in je potekala v karnevalskem vzdušju; obakrat so uprizorili gledališko igro, med odmori pa je nastopil gledališki orkester. (I/2)³⁵

25 Sl., 1. 2. 1918.

26 Sl., 26. 1. in 11. 2. 1918.

27 Sl., 6. 2. 1918.

28 Sl., 1. 2. in 11. 2. 1918.

29 Sl., 13. 2. 1918.

30 Sl., 16. 2. 1918.

31 Sl., 20. 2. 1918.

32 Sl., 27. 2. 1918.

33 Sl., 2. 3. 1918.

34 Sl., 6. 3. 1918.

35 L.Z., 1. 3. in 20. 3. 1918.

10. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - "Dr. Mantuani nadaljuje svoja predavanja ... Arheološki dokaz, da je jugoslovanska zemlja izključno jugoslovanskega naroda, je vreden, da si ga osvojimo s srcem in glavo." (Sl) (l/1a)³⁶

14. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - "Dr. Mantuani nadaljuje zgodovinsko predavanje o Jugoslovanih. Spoznajmo svojo zgodovino, da znamo potem ljubiti svoj narod." (l/1a)³⁷

17. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo - "Prof. dr. Mantuani nadaljuje - na vrsti je najinteresantnejši del: Arheološke priče o naselitvi Slovencev na jugoslovanski zemlji." (l/1a)³⁸

21. 3. - Šentpetersko prosvetno društvo - predavanje dr. Lovra Pogačnika o avstrijskem parlamentu: "da spoznamo delovanje Jugoslovanskega kluba." (l/1a)³⁹

24. 3. - Šentjakobsko prosvetno društvo, predavanje: "Naloga naše narodno-obrambne organizacije pri delu za samostojno jugoslovansko državo"; (l/1a)⁴⁰

24. 3. - Katoliško društvo za delavke - zanimivo predavanje; (l/1a)⁴¹

APRIL

7. 4. - Šentjakobsko prosvetno društvo - zadnje predavanje dr. Mantuanija; (l/1a)⁴²

7. 4. - Katoliško društvo za delavke - predavanje v Alojzijevišču; (l/1a)⁴³

7. 4. - Šentpetersko prosvetno društvo - družabni večer v mali dvorani hotela Union - nastop društvenega orkestra ter društvenega ženskega in mešanega zbora; (l/1)⁴⁴

21. 4. - Šentjakobsko prosvetno društvo - obisk deželnega muzeja pod vodstvom dr. Mantuanija, "da si ogleda arheološke priče, ki dokazujejo, da ima naš narod pravico do jugoslovanske zemlje." (l/1a)⁴⁵

21. 4. in 28. 4. - Katoliško društvo za delavke - predavanji v društvenih prostorih. (l/1a)⁴⁶

MAJ

5. 5. - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov - veseloigra "Črevljar", pred

36 Sl., 7. 3. 1918.

37 Sl., 13. 3. 1918.

38 Sl., 16. 3. 1918.

39 Sl., 20. 3. 1918.

40 Sl., 23. 3. 1918.

41 Sl., 23. 3. 1918.

42 Sl., 6. 4. 1918.

43 Sl., 6. 4. 1918.

44 Sl., 3. 4. 1918, S.n., 4. 4. 1918; Ob tej priliki je prišlo do zanimive izjeme, ko je liberalni Slovenski narod napovedal prireditev klerikalnega društva.

45 Sl., 20. 4. 1918.

46 Sl., 20. in 27. 4. 1918.

igro je nastopil društveni pevski zbor. (l/1)⁴⁷

27. 5. - prvo javno predavanje liberalnega društva Akademija v veliki dvorani Mestnega doma; Predaval je prof. Pavel Grošelj o lakoti. (l/1a)⁴⁸

30. 5. - Družabni večer v veliki dvorani hotela Union, ki ga je organiziralo "slovensko ženstvo", je bil sestavljen iz pevskih in orkestrskih točk - nastopili so liberalno pevsko društvo Ljubljanski zvon, pevski zbor Katoliškega društva za delavke in pevski zbor klerikalnega Šentpeterskega prosvetnega društva. Prireditev je potekala v korist vojakom invalidom, obenem pa je bila to proslava prve obletnice majniške deklaracije (zdi se da so bili "invalidi" bolj fasada), zbralo se je več tisoč ljudi. (l/1)⁴⁹

JUNIJ

1. 6. - predavanje Ivana Cankarja v organizaciji socialdemokratskega društva Svoboda z naslovom "Slovenska kultura, vojna in delavstvo"; (l/1a)⁵⁰

5. 6. - javno predavanje liberalnega društva Akademija - Alojzija Štebi: "O nalogah žene v demokratični dobi"; (l/1a)⁵¹

23. 6. - "Sonnwendfeier" v organizaciji nemškega pevskega društva "Vorwärts" je zaradi slabega vremena potekal v Kazini - v slavnostnem govoru je dr. Düdiger poudaril, da je vzdušje na proslavi znak za lepšo bodočnost, za nemštvo, ki je ogroženo od znotraj in od zunaj." (l/2)⁵²

9. 6. - Katoliško društvo za delavke - redno predavanje v društvenih prostorih. (l/1a)⁵³

JULIJ - brez prireditev

AVGUST

4. 8. Šentpetersko prosvetno društvo - dobrodelni družabni večer na vrtu hotela - nastop društvenega orkestra in mešanega pevskega zbora, prosta zabava, šaljiva pošta; (l/2)⁵⁴

11. 8. - Katoliško društvo za delavke - redno predavanje; (l/1a)⁵⁵

16. 8. - Prijateljski večer v čast slovanskim gostom v hotelu Union - na sporedu je bil pozdravni nagovor in petje. Zaradi premajhnega prostora so lahko

47 Sl., 3. 5. 1918.

48 S.n., 24. 5. 1918.

49 Sl., 28. 5. 1918, S.n., 31. 5. 1918.

50 S.n., 31. 5. 1918.

51 S.n., 3. 6. 1918.

52 L.Z., 22. in 26. 6. 1918.

53 Sl., 8. 6. 1918.

54 Sl., 29. 7. 1918.

55 Sl., 9. 8. 1918.

prisostvovali le tisti, ki so dobili imenska vabila, v poštev pa so prišli še "zastopniki društev in korporacij". Ženam in dekletom je bilo naročeno, naj pridejo v narodni noši. Ker jim je bilo prepovedano govoriti, so brali pozdravna pisma in peli slovenske pesmi, gostje pa so imeli govore v obliki zdravlji. (1/2)⁵⁶

društvene prireditve 1917/18:	62
liberalci	3
klerikalci	51
skupne slov. prir.	2
Nemci	4
socialdemokrati	1
ostali	1

predavanja	43
kulurno-umetniške prir.	12
kulturno-zabavne prir.	7

Po slovesni izročitvi podpisov slovenskega ženstva za majniško deklaracijo: pred hotelom Union

⁵⁶ S.n., 15. 8. 1917, Sl., 16. in 19. 8. 1918.

Politična odjuga je - kot že rečeno - omogočila porast društvenih prireditev. Njihovo število je v primerjavi s prehodno sezono poskočilo skoraj za trikrat. Predavanja so začeli prirejati celo liberalci in socialdemokrati, o katerih skoraj štiri leta ni bilo niti sledu. Več kot očiten je vpliv majniške deklaracije, ki je nedvomno privedla do - recimo temu - "neoslogaštva" na ljubljanskem političnem in kulturnem prizorišču. Ne samo, da je liberalni Slovenski narod obveščal o prireditvi klerikalnega Šentpeterskega prosvetnega društva (S.n., 4. 4. 1918), ampak je tudi prišlo do skupnih kulturnih prireditev. Na družabnem večeru, ki ga je 30. 5. organiziralo "slovensko ženstvo" - in ki je bil v bistvu proslava obletnice majniške deklaracije - je nastopilo liberalno pevsko društvo Ljubljanski zvon skupaj z zboroma dveh klerikalnih društev (Katoliškega društva za delavke in Šentpeterskega prosvetnega društva). Podobno je bilo na političnem področju - Slovenec je npr. 14. 1. 1918 povsem normalno in korektno poročal o shodu Narodno napredne stranke: "Vršil se je v Mestnem domu shod Narodno-napredne stranke, na katerem je govoril ljubljanski državni poslanec dr. Ravnihar. Shod je bil dobro obiskan. Govornik je razpravljajal o delu in stališču ljubljanskega kluba v parlamentu." O takem sodelovanju pred vojno ne bi mogli sanjati niti največji optimisti. Pod fasado idiličnega, nanovo vstalega slogaštva, pa je črv razdora vendarle grizel. V Slovencu so npr. vnovično obuditev delovanja Slovenske matice ocenili takole: "Novi odbor Slovenske matice se je skonstruiral 14. 3., za predsednika je bil izvoljen Ivan Tavčar, podpredsednika Ivan Grošelj in dr. Janko Šlebingar, za blagajnika prof. Janko Jeran. Predsedstvo je sestavljeno iz samih svobodomiselnih odbornikov - ta demonstracija je slaba prognoza za bodočnost."⁵⁷

Ta prevratni čas je bil, kot vidimo, poln nasprotij in presenetljivih preobratov - tako je cesarska policija kljub demokratizaciji delala s polno paro, na drugi strani pa ostali državni sistem ni več deloval tako kot včasih. Popuščali so cenzorji - na ta račun si je Slovenec lahko od poletja 1918 privoščil tudi izdajanje pikre rubrike "poročila z ljubljanske fronte", ki precej dobro opisuje takratno vzdušje. Govori o streljanju pijanega vojaštva po Ljubljani - s kolodvora in vlakov, o pohodih raznih skupin nabiralcev hrane po ljubljanski okolici, nočnih pijanskih spopadih, slabi aprovizaciji, tihotapstvu, navijanju cen. 17. 8. je po poročilu o nočnih spopadih "pijanskih patrolj" okoli Vodnikovega trga, goljufivem peku, ki se mu je zaradi premajhne teže peč podrla, kronist zabeležil: "Sicer pa so bili včeraj vsi oddelki ljubljanske fronte zaposleni pri sprejemu slovanskih gostov, katere je polnoštevilno prišla pozdravit ljubljanska policija s svojim glavnim štabom." (Slovanske brate - 30 Čehov, Poljakov, Srbov in Hrvatov so na ljubljanskem kolodvoru res sprejeli triumfalno - z zastavami, ovacijami, navdušenimi govori ...⁵⁸)

57 Sl., 15. 3. 1918.

58 Glej Sl., 17. 8. 1918.

Vse zaman!

„Čudna stvar z Jugoslovani! Čim bolj jih črnimo, tem bolj so beli. Ta-le pa — čim bolj ga peremo, tem bolj je črn.“

Kurent: „Levi naj se, levi! Če ni že črn do kosti.“

Deželnega glavarja Šušteršiča njegovi oprodi (Štefe - kino Central, drugi verjetno Lampe), brezuspešno pereta.

Med "poročili z ljubljanske fronte" so nastopali tudi že znani klerikalni junaki javnega in kulturnega življenja, ki so izbrali napačno - Šušteršičevo frakcijo: "Armadna skupina vojvode Šušteršiča in pribočnika Lampeta - poveljstvo te skupine je začasno prevzel nadomestni narednik Pegan, ki je vsled tega odložil častno občanstvo vseh ljubljanskih občin, še preden so mu podelile častno občanstvo. Poveljnik kino centrale Štefe je stopil v dogovor z nemškim Volksratom, da mu prepusti Tonhalle v kinematografske namene. Ni dvoma, da bo Volksrat šel Štefetu na roko za zasluge, ki jih ima pri protislovenski pisavi Šušteršičevih listov. Volksrat že šiva čisto novo Peganovo zastavo, ki bo ob otvoritvi kina vihrala raz Tonhalle."⁵⁹

V teh časih so nastajali tudi predhodniki današnje "Male nočne kronike": "Vsled hudega naliva čete nikakor niso bile pripravljene zapustiti kavern (beri kavarn - op. a.). Šele odločnemu nastopu oddelkov Künigla (šef ljubljanske policije - op. a.) se je posrečilo spraviti oddelke iz kavern. Premočene zunaj in znotraj niso bile sposobne boja in so jih poslali spat."⁶⁰

V Ljubljani je poleti 1918 vzdušje postajalo čedalje bolj sproščeno.

I INSTITUCIONALNE PRIREDITVE

I/1 GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Sezona 1917/18 se je v nemškem gledališču začela z velikimi težavami, saj je direktor Roche zaradi številnih vpoklicev komaj lahko sestavil gledališki ansambel.

Sezona se je zaradi transportnih težav začela z zamudo, tako da je bila otvoritvena predstava na vrsti šele 25. 10. Ob slavnostno razsvetljenem in okrašenem gledališču so izvajali Stärk-Eislerjevo burko "Causa Kaiser" ("Primer cesar").⁶¹

27. 10. so uprizorili burko Arnold-Bacha: "Die schwebende Jungfrau" ("Lebdeča devica").⁶²

28. 10. je bila na sporedu poza Coste "Ihr Korporal" ("Njen korporal") - nemško gledališče pa je bilo že spet slavnostno osvetljeno - tokrat zaradi proslave zmage na fronti. Pred začetkom predstave je nastopil vodja gledališča Nasch in v vznesenih besedah prebral novico o zmagi pri Kobaridu. Temu so sledili vzneseni klici "Hoch". Okrašena cesarska bista in zastave so bili že pripravljene in zapeli so avstrijsko in nemško himno. "Poza sicer ni odgovarjala vzvišenemu vzdušju, zbudila pa je veliko veselost."⁶³

59 Sl., 29. 8. 1918.

60 Sl., 30. 8. 1918.

61 L.Z., 26. 10. 1917.

62 L.Z., 24. 10. 1917.

63 L.Z., 30. 10. 1917.

30. 10. so ponovili Stärk-Eislerjevo burko "Causa Kaiser" ("Primer cesar").⁶⁴
1. 11. Schönthan-Ellfeld: "Renaissance" ("Renesansa") - veseloigra v verzih; "Malo sentimentalnosti, malo sladkobnosti, malo Makarta, malo kostumografije in mnogo Paula Heyseja. Polna hiša se je na žalost zabavala tudi tako, da je motila pravo vzdušje."⁶⁵
2. 11. Raupach: "Der Müller und sein Kind" ("Mlinar in njegova hči") - ljudska igra;⁶⁶
3. 11. predstava v čast Hermanna Sudermanna - izvajali so njegovo igro "Stein unter Steinen" ("Kamen izpod kamnov").⁶⁷
4. 11. Arnold-Bach: "Spanische Fliege" - burka ("Španska muha" - "Pred predstavo je bila na vrsti proslava v čast cesarjevega godu - pred z zelenjem okrašeno cesarjevo bisto, so slavnostno oblečeni igralci izvajali cesarsko himno - tu se je pridružilo neokusno in strašno neubrano petje publike.")⁶⁸
8. 11. Sturm: bojna igra - "Wie feßle ich meinen Mann?" ("Kako obdržim mojega moža" - "preveč pretiravanja in cirkuških potez");⁶⁹
9. 11. Sudermann - "Stein unter Steinen" ("Kamen izpod kamnov");⁷⁰
10. 11. ob 158. obletnici Schillerjevega rojstva - popoldne ljudska igra "Die Räuber" ("Roparji" - "Slaba igra, posebej v stranskih vlogah. Del publike se je smejal in dajal neokusne opazke."); zvečer - Anzengruber: "Der Pfarrer von Kirchfeld" ("Župnik iz Kirchfelda" - "Bila je nedelja, žal je bil tudi Anzengruber. Ali je moral biti?");⁷¹
13. 11. - Schönthan-Ellfeld: "Renaissance" ("Renesansa") - veseloigra v verzih;⁷²
14. in 15. 11. - Lengyel: "Die Tänzerin" ("Plesalka") - komedija ("sentimentalno in nenavadno dolgočasno");⁷³
16. 11. - Burg-Taufstein: "Herrschaftlicher Diener gesucht" ("Išče se osebni služabnik") - veseloigra; "Ni pretirano polno duha in ni svojevrstno, a povsem razumno, čisto in zabavno."⁷⁴
18. 11. - Buchbinder, glasba Raimann: "Er und seine Schwester" ("On in njegova sestra") - poza s petjem;⁷⁵
20. 11. - Arnold-Bach: "Spanische Fliege" ("Španska muha") - burka;⁷⁶
22. 11. - Kadelburg: "Familie Schimek" ("Družina Šimek") - burka;⁷⁷

64 L.Z., 24. in 30. 10. 1917.

65 L.Z., 30. 10. in 3. 11. 1917.

66 L.Z., 30. 10. 1917.

67 L.Z., 30. 10. in 5. 11. 1917.

68 L.Z., 30. 10. in 6. 11. 1917.

69 L.Z., 7. 11. 1917.

70 L.Z., 7. in 12. 11. 1917.

71 L.Z., 7., 12. in 13. 11. 1917; V slovenski izvedbi je imela igra naslov "Vrli cerkvenodolski župnik".

72 L.Z., 13. 11. 1917.

73 L.Z., 17. 11. 1917.

74 L.Z., 19. 11. 1917.

75 L.Z., 20. 11. 1917.

76 L.Z., 20. 11. 1917.

77 L.Z., 22. 11. 1917.

24. in 25. 11. - dva plesna večera plesnega para Mizzi Olden in Walterja Reneja; "Visok koreografski nivo, okusa polna mešanica in estetski prizori - pri npr. Mozartovem menuetu sta bila oblečena v kostume takratne dobe." Temu sta sledili dve enodejanki Thome: "Die Brautschau" ("Snubljenje") in "Mali sorodniki" ("Die kleinen Verwandten").⁷⁸

27. 11. Moser: "Die Stiftungsfest" ("Ustanovni praznik") - veseloigra;⁷⁹

29. 11. Anzengruber: "Der G'wissenswurm" ("Slaba vest") - kmečka komedija s petjem; "Neživljenjsko, upamo, da nam ne bo treba doživeti še druge take "klasične" izvedbe."⁸⁰

1. 12. Kraatz: "Der Kilometerfresser" ("Požiralec kilometrov") - burka; "Beda-sta burka, kateri se smeješ, ko je zavesa dvignjena in zmajuješ z glavo, ko se spusti. Hiša se je izjemno zabavala."⁸¹

2. 12. Lengyel: "Die Tänzerin" ("Plesalka") - veseloigra;⁸²

4. 12. Burg-Taufstein: "Herrschaftlicher Diener gesucht" ("Išče se osebni služabnik"),⁸³

6. 12. Wilbrandt: "Die Töchter des Herrn Fabricius" ("Hči gospoda Fabriciusa") - igra;⁸⁴

8. in 9. 12. - Frank & Wilhelm: "Die Werber" ("Snubci") - stara dunajska veseloigra, 9. 12. popoldne še Buchbinder, Raimann: "Er und seine Schwester" ("On in njegova sestra") - poza s petjem;⁸⁵

11. 12. Walzel: "Die Kindsfrau" ("Otročja ženska" - "Da je bilo delo več kot 100-krat z uspehom uprizorjeno v Theater an der Wien dokazuje, na kakšni kulturni in umetniški ravni je, in ljubljanska publika se ga je s svojim vročim sprejemom pokazala vrednega.")⁸⁶

13. 12. Blumenthal & Kadelburg: "Großstadtluft" ("Velemestni zrak" - veseloigra s petjem "negotovost pri vlogah");⁸⁷

14. 12. "Tanz und Pantomime" ("Ples in pantomima") - gostovanje Claudine Margit in njenega partnerja Josefa Hüberla iz Münchna;⁸⁸

15. 12. Horst & Engel: "Die blaue Maus" ("Modra miš") - burka;⁸⁹

18. 12. - Lengyel: "Die Tänzerin" ("Plesalka");⁹⁰

20. 12. - Horst & Engel: "Die blaue Maus" ("Modra miš");⁹¹

21. 12. - popoldne otroška predstava "Frau Hölle und Prinzessin Tausend-schön" ("Gospa pekel in princesa Tisočlepa"), zvečer Sudermann: "Schmet-

78 L.Z., 20., 26. in 27. 11. 1917.

79 L.Z., 27. in 30. 11. 1917.

80 L.Z., 27. 11. in 1. 12. 1917.

81 L.Z., 1. 12. in 3. 12. 1917.

82 L.Z., 1. 12. 1917.

83 L.Z., 4. 12. 1917.

84 L.Z., 4. 12. 1917.

85 L.Z., 4. 12. 1917.

86 L.Z., 13. 12. 1917.

87 L.Z., 15. 12. 1918.

88 L.Z., 12. 12. 1917.

89 L.Z., 17. 12. 1917.

90 L.Z., 18. 12. 1917.

91 L.Z., 18. 12. 1917; V slovenski izvedbi imelo naslov "Mišnica".

terlingsschlacht" ("Boj metuljev"); Literarni večer z gostovanjem Marie Mayer iz Hofburgtheatra. "Zelo razveseljivo in dobro, le publika je bila spet pod vsako kritiko. Vedno več je ljudi, ki ne ločijo med robato šalo in humorjem in ki hočejo brezpogojno, ko gredo v gledališče imeti "O Hetz". Pri otroški predstavi so se otroci zelo lepo obnašali in bi lahko bili nekaterim odraslim za vzgled."⁹²

22. 12. - Schönthan-Elfeld: "Renaissance" ("Renesansa") - gostovanje Marie Mayer;⁹³

25. 12. - popoldne Horst-Engel: "Die blaue Maus" ("Modra miš"), zvečer Karlweis: "Das grobe Hemd" ("Raševinasta srajca") - ljudska igra;⁹⁴

26. 12. - "Bunter Abend" ("Pisan večer") - recitacije, petje, veseloigra "po okusu publike";⁹⁵

27. 12. - Blumenthal-Kadelburg: "Großstadtluft" ("Velemestni zrak") - veseloigra s petjem;⁹⁶

29. 12. - Presber-Kadelburg: "Der dunkle Punkt" ("Temna pika") - burka;⁹⁷

30. 12. - Engel-Horst: "Die Welt ohne Männer" ("Svet brez moških") - dunajska burka;⁹⁸

31.12. - "Veseli večer";⁹⁹

1. 1. - popoldne "Klein Rottkápchen" ("Mala rdeča kapica"), zvečer Costa: "Ein Blitzmädel" ("Bliskovito dekle");¹⁰⁰

3. 1. - Karlweis: "Das grobe Hemd" ("Raševinasta srajca");¹⁰¹

5. 1. - Daudet-Belot: "Fromont Junior in Risler senior", benefic gledališkega vodje in igralca Juliusa Nascha, ki že drugo sezono vodi ljubljansko gledališče; francoska drama - "Žalostno, da moramo v četrtem letu vojne ob taki priliki poseči po zastarelem francoskem delu."¹⁰²

6. 1. - Engel-Horst: "Die Welt ohne Männer" ("Svet brez moških") - burka; "Nekoliko boljša kurjava bi bila zaželjena - ne toliko zaradi obzirnosti do publike, ki sicer nosi denar v gledališče - pač pa bolj zaradi lahko oblečenih igralck, katerih kapitalno vrednost bi gledališko vodstvo moralo bolj ceniti."¹⁰³

8. 1. - Presber-Kadelburg: "Temna pika", polna dvorana;¹⁰⁴

10. 1. - Costa: "Ein Blizmädel" ("Bliskovito dekle");¹⁰⁵

12. 1. - gostovanje plesnega para Mitzi Olden in Walterja Reneja, nato vese-
loigri "Die Hand" ("Roka") in "Ich werde mir den Major einladen" ("Povabil(a) si
bom majorja") - "Med odmorom je bila na sporedu mimodrama - nastopil je g.

92 L.Z., 27. 12. 1917.

93 L.Z., 18. in 27. 12. 1917.

94 L.Z., 24. 12. 1917.

95 L.Z., 24. 12. 1917.

96 L.Z., 24. 12. 1917.

97 L.Z., 24. 12. 1917; V slovenski izvedbi z naslovom "Temni madež".

98 L.Z., 24. 12. 1917.

99 L.Z., 28. 12. in 3. 1. 1917.

100 L.Z., 3. 1. 1918.

101 L.Z., 24. 12. 1918.

102 L.Z., 7. 1. 1918.

103 L.Z., 8. 1. 1918.

104 L.Z., 8. in 10. 1. 1918.

105 L.Z., 8. 1. 1918.

Sichra, v vlogi omejenega vlomilca. Za odrom je bilo slišati glasne ukaze in prišepetavanje, tako da je mimodrama nehote postajala govorna drama. Glede na goste in zvišane cene bi bila lahko oprema nekoliko boljša: stene so se majale, osvetlitev ni delovala, vrata se niso hotela zapirati.)¹⁰⁶

13. 1. - popoldne enako kot 12.1., zvečer nastop plesnega para in Böhmo-va veseloigra "Nur zwei Gläschen" ("Le dva kozarčka" - "bedast nesmisel");¹⁰⁷

15. 1. - Schönthan-Ellfeld: "Die Renaissance" ("Renesansa");¹⁰⁸

17. 1. - Schnitzler: "Libelei" ("Ljubimkanje" - "Prvi literarni večer - kako to zveni! Ljubo bi nam bilo, ko ne bi bil za prvič na vrsti Schnitzler, tako pa je takoj jasno, kaj se razume pod "literaturo". Publika ni motila le s prepoznam prihajanjem, ampak tudi z veselostjo med tragičnimi in resnimi prizori. Vedno več je ljudi, ki si lahko privoščijo boljši sedež, pa zato še niso gledališka publika.")¹⁰⁹

19. 1. Herczeg: "Blaufuchs" ("Plavi lisjak") - komedija; ("Nov veter, kvalitetna komedija, polna sarkazma in satire.")¹¹⁰

20. 1. L' Arrange: "Lolos Vater" ("Lolin oče") - ljudska igra;¹¹¹

22. 1. Herczeg: "Plavi lisjak";¹¹²

24. 1. Raimund: "Zaprvljivec" klasično-poetična pravljica ("Der Verschwender" - "V čast 25-letnice nastopanj igralke Wolfove. Za naivne je igra predstavljala preizkus potrpljenja, za intelektualce zanimiv večer.")¹¹³

26. 1. Fulda: "Izgubljena hči" ("Die verlorene Tochter") - veseloigra; "Dobro naučene vloge, zelo živahen in užitka poln večer."¹¹⁴

28. 1. večer kabaretnih pesmi Roberta Stolza, skladatelja operet - nastopil kot spremljevalec na klavirju - in gledališke umetnice Franzi Ressel z Dunaja;¹¹⁵

30. 1. Strindberg: "Der Vater" ("Oče") - drama; "Slab obisk, toda tisto občinstvo, ki je prišlo, je bilo izbrano in je sledilo predstavi z razumevanjem in zanimanjem."¹¹⁶

2. 2. - popoldne - otroška predstava "Das tapfere Schneiderlein" ("Pogumni krojaček"), zvečer Herczeg: "Blaufuchs" ("Plavi lisjak");¹¹⁷

3. 2. - popoldne Raimund: "Der Verschwender" ("Zaprvljivec"), zvečer Morre: "Družina Schneck";¹¹⁸

5. 2. - Kraatz-Hoffmann: "So'n Windhund" ("Tak vihravec") - burka; "Popolnoma nesmiselna igra, publika se je izvrstno zabavala."¹¹⁹

106 L.Z., 8. 1. 1918.

107 L.Z., 8. in 14. 1. 1918.

108 L.Z., 15. 1. 1918.

109 L.Z., 15. in 19. 1. 1918.

110 L.Z., 15. in 21. 1. 1918.

111 L.Z., 15. in 22. 1. 1918.

112 L.Z., 21. 1. 1918.

113 L.Z., 21., 24. in 26. 1. 1918.

114 L.Z., 21. in 28. 1. 1918.

115 L.Z., 24. 1. 1918.

116 L.Z., 30. 1. 1918.

117 L.Z., 30. 1. in 4. 2. 1918.

118 L.Z., 30. 1. in 7. 2. 1918.

119 L.Z., 7. 2. 1918.

7. 2. - Morre: "Družina Schnek";¹²⁰
9. 2. - Hauptmann: "Bobrovo krzno" ("Der Biberpelz") - lopovska komedija;¹²¹
10. 2. - Rößler: "Die fünf Frankfurter" ("Pet Frankfurtarjev") - veseloigra iz Schubertovih časov; "Kvalitetno, sveže in plastično, gledališče v zadnjem času kaže čisto nov in drugačen vtis. Upamo, da bo to trajalo čimdlje."¹²²
12. 2. - Brachvogel: "Narcis" ("Narcis") - tragedija; "Včasih je delo veljalo za skoraj klasično dramo."¹²³
14. 2. - Bahr: "Das Konzert" ("Koncert") - veseloigra;¹²⁴
16. 2. - Hauptmann: "Die versunkene Glocke" ("Potopljeni zvon") - pravljica drama; "Gostovanje dvornega igralca Karla Skode - prvega junaka in ljubimca Hofburga, razveseljiva in zanimiva predstava."¹²⁵
17. 2. - Schönthan & Koppel-Ellfeld: "Die goldene Eva" ("Zlata Eva");¹²⁶
19. 2. - Krenn-Lindau: "Der Nazi" - poza; "Benefic Alexander - škoda, ker si je g. Alexander, ki ga poznamo kot izvrstnega komika, izbral to bedasto burko brez duše."¹²⁷
21. 2. - Herczeg: "Blaufuchs" ("Plavi lisjak") - komedija;¹²⁸
23. 2. - Hebbel: "Marija Magdalena" ("Maria Magdalena") - tragedija; "S tem delom je Hebbel začetnik moderne socialne drame - dobro je, če poleg novih, malovrednih avtorjev tudi stari gospodje pridejo do besede. Bil bi izvrsten večer, če ne bi zaradi vojnih okoliščin v gledališče zahajali ljudje, ki tja ne spadajo in so z smehom motili ob tragičnih scenah."¹²⁹
24. 2. - popoldanska otroška predstava - Plötz: "Der verwunschene Prinz" "Začarani princ" - "ničvredna poza, neprilagojena in neprimerna otrokom";¹³⁰
26. 2. Berla-Millöcker: "Drei Paar Schuhe" ("Trije pari čevljev") - življenjska slika s petjem; "Hiša, ki je ob bedastih burkah polna je bila tokrat prazna. Boleča je negotovost in neubranost igralcev pri njihovih vlogah."¹³¹
28. 2. - Nestroy: "Der böse Geist Lumpaci Vagabundus oder das liederliche Kleeblatt" ("Zli duh Lumpacija Vagabunda ali zanikrna trojica") - burka;¹³²
2. 3. - Reimann-Schwarz: "Familie Hanemann" "Družina Hanemann" - "bedasto, a obiskovalci so se zabavali izvrstno."¹³³
3. 3. Krenn-Lindau: "Der Nazi" - poza;¹³⁴

120 L.Z., 4. 2. 1918.

121 L.Z., 11. 2. 1918.

122 L.Z., 12. 2. 1918.

123 L.Z., 14. 2. 1918.

124 L.Z., 16. 2. 1918.

125 L.Z., 18. 2. 1918.

126 L.Z., 19. 2. 1918.

127 L.Z., 18. in 21. 2. 1918.

128 L.Z., 18. 2. 1918.

129 L.Z., 18. 2. in 25. 2. 1918.

130 L.Z., 18. in 26. 2. 1918.

131 L.Z., 28. 2. 1918.

132 L.Z., 25. 2. in 2. 3. 1918.

133 L.Z., 25. 2. in 5. 3. 1918.

134 L.Z., 25. 2. 1918.

Naši Nemci in Jugoslavija.

Risal France Podrekar.

„Ti, Tone, kaj misliš, zakaj Nemci tako hiše prodajajo in se selijo iz Ljubljane?“
„Meni se zdi, Miha, da bolj verujejo v Jugoslavijo kot pa mi.“

Nacionalna, politična in kulturna podoba Ljubljane se spreminja.

5. 3. Sudermann: "Johannisfeuer" ("Kresni ogenj") - drama;¹³⁵

7. 3. Reimann-Schwarz: "Familie Hanemann" ("Družina Hanemann");¹³⁶

9. 3. Wildgans: "Armut" ("Revščina") - tragedija (4. literarni večer);¹³⁷

10. 3. popoldne Berla-Millocker: "Drei Paar Schue" ("Trije pari čevljev"), zvečer Nestroy: "Der böse Geist Lumpaci Vagabundus oder das liederliche Kleeblatt" ("Hudobni duh Lumpacija Vagabunda ali zanikrna trojica");¹³⁸

? 3. Nestroy: "Der Zerrissene" ("Raztrganci") - ljudska igra "Hiša se je polnila tekom drugega dejanja. Stranske vloge so bile grozne, o glasbeni spremljavi raje ne bi govorili."¹³⁹

14. 3. L' Arrange: "Dr. Kraus" - veseloigra ("neumno in zastarelo");¹⁴⁰

16. 3. Walther-Stein: "Die Herren Söhne" ("Gospodje sinovi") - ljudska igra; "Ostaja ena edina živa želja - po nekoliko inteligentnejši in izobraženejši publiki, ki bi imela vsaj malo občutka za duhovitost, ironijo in stil. Tudi to je ena od posledic vojne, ki se jih na žalost ne bo dalo tako hitro odpraviti."¹⁴¹

? 3. Schönthan: "Der Raub der Sabinerinnen" ("Ugrabitev Sabink") - burka;¹⁴²

? 3. Sudermann: "Heimat" ("Domovina") - drama; "Lepa in razveseljiva predstava. Na žalost je bila v gledališču tudi publika in to je vse pokvarilo."¹⁴³

? 3. Lessing: "Minna von Barnhelm" - veseloigra.¹⁴⁴

Zaradi "nerešljivih ovir" je že utečeno operetno gostovanje celovškega gledališča v ljubljanskem nemškem gledališču, ki je bilo napovedano za meseca april in maj, odpadlo.¹⁴⁵ Utrujeni poročevalec v Laibacher Zeitungu - dr. Jauker, je zapisal, da si ne drzne upati, da bo v naslednji sezoni bolje.¹⁴⁶

Tako se je konec marca iztekla zadnja vojna gledališka sezona. Sicer se je septembra v nemškem gledališču začela nova sezona - predstave so prirejali vse do prevrata - a je skupaj s staro državo ugasnila konec oktobra.

Potem ko so propadla pogajanja o gostovanju hrvaškega gledališča, klerikalni politiki pa sabotirali poskuse oživitve predstav - je ostalo Deželno gledališče zaprto. Kljub temu pa so intenzivno potekale priprave za ustanovitev Gledališkega konzorcija. Ta naj bi bil sestavljen iz denarnih močotcev in bi lahko omogočil materialno podlago za slovensko gledališče. Pripravljalni odbor Gledališkega konzorcija so sestavili iz uglednih finančnikov in vidnih kulturnih delavcev različnih svetovno nazorskih usmeritev. Prvič se je pripravljali odbor sestel 1. 3. 1917 (Govekar, Župančič, Izidor Cankar, Lojze Kraigher), 3. 4. pa

135 L.Z., 2. in 5. 3. 1918.

136 L.Z., 2. 3. 1918.

137 L.Z., 2. 3. 1918.

138 L.Z., 2. 3. 1918.

139 L.Z., 14. 3. 1918.

140 L.Z., 18. 3. 1918.

141 L.Z., 20. 3. 1918.

142 L.Z., 26. 3. 1918.

143 L.Z., 28. 3. 1918.

144 L.Z., 28. 3. 1918.

145 L.Z., 20. 3. 1918.

146 L.Z., 28. 3. 1918.

je prišlo do ustanovne skupščine na ljubljanskem magistratu. Ob tej priliki so izvolili direktorij, v katerem so sedeli v glavnem predstavniki politike in kapitala. Na čelu direktorija je bil predsednik veletrgovec Alojzij Lilleg in gledališki svet, v katerem so prevladali književniki in umetniki - Funtek, Hubad, Finžgar, Kraigher, Župančič in Izidor Cankar. Denar se je nabiral, igralci so začeli z vajami in prva predstava - Finžgarjev "Divji lovec" - je 29. septembra odprla sezono 1918/19.¹⁴⁷

gledališke predstave: 95

nemško gledališče - evidentirano 95 predstav

II/2 KINEMATOGRAFSKE PREDSTAVE

Gledalci obeh ljubljanskih kinematografov - Central in Ideal so bili tudi v zadnji vojni sezoni tekoče informirani o vseh bitkah in pomembnejših vojnih dogodkih.

Tako so lahko med drugim - poleg običajnih kriminalk, dram in veseloiger - v kinu Central videli: "zavzetje Tarnopola", "V osvojenem Bukareštu", "Vojno v Vogezih" (vse septembra 1917), "velike boje na zahodu" (oktobra), "poraz Italijanov pri Soči - uničenje italijanskih armad" (novembra - bitka pri Kobaridu - op. a.), "boji v visokih gorah" (januarja) ipn. V kinu Ideal so - kot ponavadi - konec maja začeli s poletno sezono oz. s predstavami na vrtu, pred katerimi je imel gledališki orkester nekajkrat na teden koncert. V juliju 1918 so v kinu Ideal vrteli "Pax aeterna", danski "senzacionalni propagandni film za mir, ki si ga je ogledalo veliko število ljudi po evropskih večih mestih." (S.n.)¹⁴⁸

Med ostalim so v začetku januarja v kinu Central hoteli prikazati tudi prvi hrvaški narodni film "Kmečki kralj Matija Gubec", toda c. kr. deželna vlada za Kranjsko je prikazovanje filma prepovedala.¹⁴⁹ Verjetno se ji je zdel prenevaren oz. se je bala, da bi gledalci lahko dobili neželene navdihe.

Oba kinematografa sta tako do konca avgusta 1918 obratovala normalno. Na kinematograf Central se je še vedno jezil škof Jeglič, tako da Slovenec tudi v zadnji sezoni ni objavljajl njegovih sporedov.

O kinu Central, Deželnem gledališču in slovenski kulturi se je konec decembra 1917 razpisal Izidor Cankar, ki je zagrenjeno ugotavljajl, do kakšnih mahinacij lahko pripelje vmešavanje politike v kulturo. (glej II/4)

II/3 KONCERTI

V sezoni 1917/18 se je število koncertov nenavadno povečalo.

147 D. Moravec, "Slovensko gledališče ..." - glej str. 306.

148 S.n., 26. 7. 1918.

149 S.n., 7. in 10. 1. 1918.

Že od začetka septembra - 6., 8., 9., 15., 16. 9. je nastopala soška umetniška kapela, ki je v Ljubljani v korist bojevnikov na soški fronti koncentrirala že od poletja. Nastopi so se vrstili vse do 19. 11. - vsako soboto in nedeljo po en koncert v Evropi ali Unionu. Tako so v dveh mesecih in pol nove sezone nastopili okoli tridesetkrat.¹⁵⁰

19. 9., 25. 9. in 6. 10. je - v organizaciji FD - v Ljubljani nastopila Gertruda Förstl, visoki sopran dunajske dvorne opere. Prva dva koncerta sta potekala v Deželnem gledališču, zadnji pa v hotelu Union. Vsi trije so bili razprodani, drugega pa sta prišla poslušat tudi deželni predsednik Attems in deželni glavar Šušteršič.¹⁵¹

14. 10. je na dobrodelnem koncertu v Kazini nastopila godba 17. regimenta.¹⁵²

17. 10. je v hotelu Union vojaška godba nemške vojske priredila koncert ob pogrnenih mizah.¹⁵³

8. 11. je pred nabito polnim Deželnim gledališčem pela dunajska koloraturna pevka Klara Musil.¹⁵⁴

12. 11. je v Unionu z velikim uspehom nastopil violinist Zlatko Baloković - na sporedu so bila dela Beethovna, Carellija, Dvoraka, Moszkovskega in Wienavškega.¹⁵⁵

18. 11. so priredili prvi koncert GM v hotelu Union, na katerem so nastopile izključno domače moči. Razen pevskega zbora so pele Dana Koblar, Delica Bučar in Cirila Medved. Koncert so 21. 11. ponovili z enakim uspehom kot prvič.¹⁵⁶

19. 11. je v Deželnem gledališču nastopil pianist Wilhelm Bockhaus z deli Beethovna, Chopina, Paganinija in Liszta. Navdušenje občinstva je bilo ogromno.¹⁵⁷

24. 11. je v Unionu nastopil Češki godalni kvartet - ob svoji 25-letnici je veljal za eno najboljših komornih zasedb na svetu. Na sporedu so bila dela Dvoraka, Novaka in Schuberta. L.Z. je koncert označil kot "najvišji možni umetniški užitek."¹⁵⁸

19. 12. se je na koncertu GM v Unionu z arijami iz posameznih oper predstavila slavna hrvaška umetnica Maja pl. Strozzi; spremljal jo je njen mož, pianist Bela Bačić.¹⁵⁹

21. 12. so v mrzlem Deželnem gledališču priredili nastop violinistke Angeline Svobode ob spremljavi pianista Juliusa Schucha.¹⁶⁰

150 L.Z., 29. 9. 1917.

151 L.Z., 18. 9., 20. 9., 6. 10. 1917; S.n., 19. 9., 25. 9. in 3. 10. 1917, Sl., 21. 9., 25. 9. in 4. 10. 1917.

152 L.Z., 15. 10. 1917.

153 Sl. in S.n., 17. 10. 1917.

154 L.Z., 8. 11. 1917, Sl., 5. in 10. 11. 1917.

155 Sl., 8. in 14. 11. 1918, L.Z., 13. in 15. 11. 1917.

156 Sl., 16. in 23. 11. 1917; L.Z., 17. 11. 1917.

157 L.Z., 21. 11. 1917; Sl., 16. 11. 1917.

158 Sl., 19. 11. 1917; L.Z., 20. 11. 1917; S.n., 21. 11. 1917.

159 Sl., 19. 12. 1917; L.Z., 22. 12. 1918; S.n., 11. 12. 1917.

160 L.Z., 22. 12. 1917; Sl., 21. 12. 1917; S.n., 18. 12. 1917.

“Leta nazaj ni bilo toliko glasbene ponudbe, kot je je v tej sezoni,” je bogato koncertno življenje komentiral L.Z.¹⁶¹

V novem letu 1918 se število in pestrost koncertov nista zmanjšala. Koncerti so se kar vrstili:

9. 1. - klavirski večer Paula Weingartna z Dunaja v Kazini - na sporedu Brahms, Schubert, Marx, Chopin, Liszt.¹⁶²

11. 1. - koncert GM - nastop prvega basista zagrebške opere Josipa Križaja in pianista Cirila Ličarja.¹⁶³

6. 2. - koncert FD - nastop violinistke Nore Duesburg, pevke Franzi von Formacher in pianista Otta Wondraschka; Igrali so dela Beethovna, Mozarta, Schuberta, Bacha, Wolfa, Straussa. “Uspeh je bil prav tako izjemen kot obisk.”¹⁶⁴

8. 2. - simfonični izredni koncert garnizijske godbe iz Graza (godba 27. reg.) v nemškem gledališču. Na sporedu so bila dela Beethovna, Pachernigga, Stora, Goldmarka ... Hiša je bila razprodana.¹⁶⁵

11. in 12. 2. - dva koncerta Češkega kvarteta v organizaciji GM v hotelu Union - na sporedu Čajkovski, Beethoven, Dvorak (I.) in Smetana, Mozart, Suk, Borodin, Dvorak (II.). Ovacije se ob koncu obeh koncertov niso mogle poleči, oba večera je dvorano napolnila izbrana publika.¹⁶⁶

15. 2. - nastop petnajstletne ruske violinistke Minnie Tomšinski v Deželnem gledališču - na programu Paganini, Sarasate, Bach - nepričakovano dobro;¹⁶⁷

17. 2. - koncert klavirskega virtuozna Antona Trosta v Unionski dvorani. Na sporedu so bili Bach, Dvorak, Brahms, Chopin, Liszt. Slovenec je umetnika opomnil, naj za koncerte v bodoče izbira tudi slovenska dela.¹⁶⁸

18. 2. - koncert FD v Kazini - skladatelj Alfons Blümel in baritonist Viktor Heim sta na večeru pesmi “Dafnis”, predstavila lirični portret 17. stoletja v glasbo. “Pesmi, ki predstavljajo požrtije, pijančevanje in ljubezen - sliko časa po koncu tridesetletne vojne.”¹⁶⁹

9. 3. - koncert GM v Unionu - Nastopili so moški in ženski zbor GM, pianistka Dana Kobler in sopranistka Pipa Arko roj. Tavčar. Poslušalstvo so najbolj pritegnile napovedane arije iz “Prodane neveste” in “Rusalka”, ki naj bi jih zapela Pipa Arko - vsi so hoteli slišati peti županovo hči. Koncert je bil tako kmalu potem, ko je bil plakatiran, tudi razprodan.¹⁷⁰

12. 3. - nastop Tadeja Lowczynskega, opernega tenorista v Unionu.¹⁷¹

161 L.Z., 22. 12. 1917.

162 L.Z., 5. 1. 1918.

163 Sl. in S.n., 4. 1. 1918; L.Z., 5. 1. 1918.

164 L.Z., 5. in 8. 2. 1918.

165 L.Z., 4. in 9. 2. 1918.

166 Sl., 19. 2. 1918; L.Z., 13. in 15. 2. 1918.

167 L.Z., 16. 2. 1918; Sl., 15. 2. 1918.

168 L.Z., 17. 2. 1918; Sl., 19. 2. 1918.

169 L.Z., 20. 2. 1918.

170 Sl., 2. 3. 1918; S.n., 22. 2. 1918.

171 Sl. in S.n., 4. 3. 1918.

20. 3. - koncert violinista Williya Burmestra v Kazini;¹⁷²

25. 3. - komorni koncert FD v Kazini - nastop godalnega orkestra;¹⁷³

16. 4. - koncert ob vnovični vrnitvi FD v svojo filharmonijo. Nastopil je mornariški orkester - na sporedu so bila dela Straussa, Beethovna ("Eroica") in Wagnerja ("Mojstri pevci ...").¹⁷⁴

18., 21. in 23. 4. - koncerti GM - Krekova slavnostna akademija v Unionu, nastop pevskega zbora z "narodnimi in umetnimi pesmimi" - Gallus, Dvorak, Mokranjac ... - v korist gradnje Krekovega spomenika. 23. 4. so uprizorili dve reprizi.¹⁷⁵

29. 4. - koncert FD v filharmoniji - nastop pianista Alfreda Hoehna iz Frankfurturta; Igral je Lisztove in Chopinove etude ter Schubertove nemške plese.¹⁷⁶

4. 5. - koncert violinista Jaroslava Kociana in pianista Cirila Ličarja v Unionski dvorani.¹⁷⁷

4. 5. - koncert FD - v korist sirot in vdov vojakov so nastopili: mešani pevski zbor Singvereina in pianist Varga.¹⁷⁸

Od 5. 5. do 20. 5. se je v Ljubljani mudila godba 27. reg. in priredila okoli deset promenadnih koncertov.¹⁷⁹

8. 5. in 12. 5. - v organizaciji FD je vnovič nastopil Alfred Hoehn. Na drugem večeru je igral tudi čelist Paul Grummer.¹⁸⁰

9. in 11. 5. - koncerta češkega pianista Jeremiaša in altistke Olge Barove v hotelu Union - predstavitev klasičnih in modernih čeških pesmi;¹⁸¹

1. 6. - koncert pesmi v korist vračajočih se vojakov v organizaciji Südmarke - v filharmoniji; Poleg domačih umetnikov je nastopil tudi Franz Winter, baritonist iz Gdanska.¹⁸²

6. 6. - koncert GM v korist oslepelim vojakom - nastopile so Zora Benedek, Cirila Medved in Dana Koblar.¹⁸³

8. 6. - koncert FD v filharmoniji - nastop dvornega opernega pevca Emmericha Schreinerja;¹⁸⁴

29. 6. - koncert GM v hotelu Union v čast ustanovitve Jugoslovanske demokratske stranke;¹⁸⁵

8. 8. - nastop opernega pevca Julija Betetta in skladatelja Josipa Prochazke v Unionu;¹⁸⁶

172 L.Z., 20. 3. 1918.

173 L.Z., 30. 3. 1918.

174 L.Z., 16. 4. 1918.

175 Sl., 19., 21. in 23. 4. 1918; L.Z., 19. 4. 1918.

176 L.Z., 2. 5. 1918.

177 Sl., 29. 4. 1918; L.Z., 4. 5. 1918.

178 L.Z., 3. in 6. 5. 1918.

179 L.Z., 6. 5. 1918.

180 L.Z., 7. in 10. 5. 1918.

181 L.Z., 10. 5. 1918; S.n., 4. in 10. 5. 1918; Sl., 6. in 9. 5. 1918.

182 L.Z., 3. 6. 1918.

183 S.n., 25. 5. 1918, L.Z., 3. 6. 1918.

184 L.Z., 3. in 10. 6. 1918.

185 S.n., 12. 6. 1918.

186 S.n., 29. 7. 1918; L.Z., 7. 8. 1918.

koncerti:	več kot 82
Slovenci (GM in ostali slov. izvajalci)	15
Nemci (FD in nemški izvajalci)	16
državni (vojaški) orkestri in samostojni umetniki -	vsaj 51

V sezoni 1917/18 beležimo več kot 82 raznih koncertov. Od tega jih je bilo 42 resnih, več kot 40 pa kavarniških, promenadnih, pri pogrnenih mizah ipn. V primerjavi s predhodno obravnavanimi sezonami beležimo izjemno velik porast koncertov s pravo umetniško vrednostjo. Teh je bilo tudi več kot v mirnodobski sezoni 1913/14. Glasbeniki so v Ljubljano prihajali z vseh vetrov in prirejali koncerte tudi samostojno - mimo Glasbene matice oz. Filharmoničnega društva in to v tako velikem številu, da je to v primerjavi s prejšnjimi sezonami predstavljalo pravo novost ...

II/4 OSTALO

Od 19. septembra do konca novembra je potekala umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu. Razstavljeno je bilo 153 del štirinajstih razstavljalcev. Obisk razstave je bil tako velik kot še nikdar in tudi prodaja umetnin ni še nikoli potekala tako dobro.¹⁸⁷

Glede na to, da se je italijanska fronta odmaknila, so se pojavljale zahteve po vnovičnem odprtju deželnega muzeja, ki je bil zaradi grozeče soške fronte zaprt že tri leta.¹⁸⁸

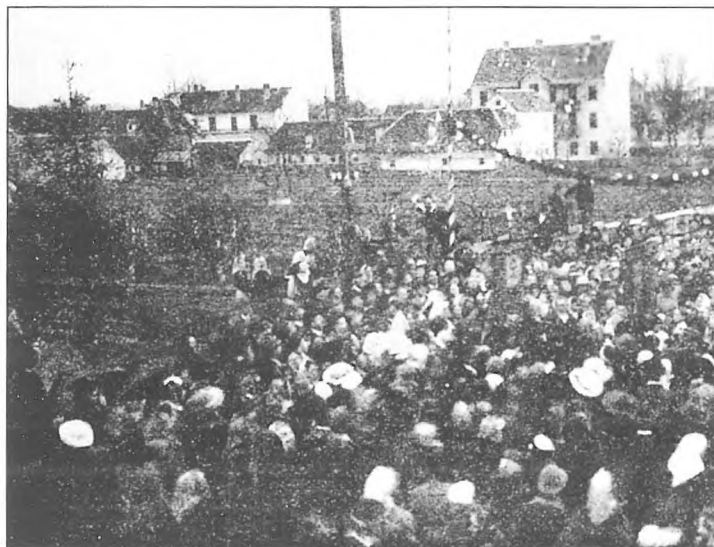
Jekleni stisk vojne je tudi na kulturnem področju začel popuščati.

Harmonija in sloga, ki je v zadnji sezoni kraljevala na kulturno-političnem prizorišču, je bila vsesplošno prisotna. Tako je Franu Saleškemu Finžgarju ob njegovi slovesni "inštalaciji" za trnovskega župnika zbor GM (ki je veljala za liberalno) pod vodstvom Mateja Hubada zapel podoknico. Slavljenec je imel ob tej priliki govor, v katerem je kot kulturni delavec izpostavil, da je "Glasbena Matica edino društvo, ki je neovirano in uspešno izvršila svoje delo tudi med vojsko. Harmonija zbora GM naj bo zgled harmoničnega skupnega dela za jugoslovansko misel."¹⁸⁹

187 Npr. - L.Z., 25. 9. 1917.

188 Sl., 2. 4. 1918.

189 Sl., 7. 4. 1918.

Slovesni sprejem novega trnovskega župnika in pisatelja Fr. S. Finžgarja

Pač pa so se začele kazati očitne razpoke v katoliškem taboru, kjer se je "jugoslovanska frakcija" pripravljala na obračun s Šušteršičem. S kulturno politiko Šušteršiča in njegovega oprode Štefeta je decembra 1917 obračunal katoliški pisatelj in kulturni delavec Izidor Cankar. V svojem časopisnem članku "Moj greh", ki je izšel na naslovni strani Slovenca, je zagrenjeni mož pojasnjeval dogodke okoli Deželnega gledališča in kina Central, ki ga je sam pomagal ustanavljati. Govoril je o tem, kako sta s Krekom nasedla perfidni navezi Štefe-Šušteršič. Zapisal je: "kino Central, ki si je Deželno gledališče zagotovil tja do 15. 10. 1918, je postal slovenska kulturna sramota." Cankar je dalje obširno razlagal, da je po sporu med Dramatičnim društvom in deželnim odborom Deželno gledališče ostalo brez vseh možnosti za obstoj, saj mu tudi mesto ni moglo več dajati subvencij: "Deželni odbor ni mislil, da bi utegnila biti korist njegovih agrarnih volilcev v kakšni zvezi z gledališčem v Ljubljani." V tej situaciji misel na kinematograf, ki naj bi "fundiral" gledališče, ni bila tako napačna - njegovi dobički bi šli v gledališki sklad. S tem bi bila bodočnost gledališča zavarovana in ravnatelj gledališča z dobro materialno podlago "bi se lahko otresel vseh ozirov do svojega lahkomiselnega občinstva in bi nam sestavil čudovit repertoar." Krek je enako sanjal kot Cankar in poskrbel, da je SKSZ dala koncesijo. Potem pa je sledilo grenko razočaranje: "Kino je bil v cvetju in jaz sem silil, naj se pripravi prihodnja gledališka sezona. G. Štefe je trdil, da je nemogoča. Pisal sem Borštniku in on, ki mora vedeti, mi je odgovoril, da je mogoča. Povedal sem to g. Štefetu, ki je hitel obljubovati sejo; potem je odlagal od jutri na pojutrišnjem do današnjega dne. Nemško gledališče je tedaj v Ljubljani igralo in igralo, v slovenskem je kinematograf sem in tja za spremembo zamenjal nemški koncert. Vse to mi je bilo nerazumljivo, dokler

nisem sinoči bral v časopisih, da si je g. Štefe skrivaj izposloval lastno koncesijo in da je gledališče dobil v najem. Tedaj sem vse razumel in ne čudil bi se več, če bi bral, da se je deželno mesto za nakup živine preselilo v deželni muzej. Za naše narodno življenje je ta dogodek prav malo pomemben. Slovenske kulturne sile se zadnje čase živo prenavljajo in deželni odbor naj sklepa pogodbe s komer hoče in kakor hoče, slovensko gledališče bo danes ali jutri vendar oživel. Le nekaj je na vsem, kar nam vzbuja v srcu globoko in bridko nesoglasje. Kulturni zgodovinar bo moral pisati, da ljudje, ki so se dali voliti s katoliškimi oklici, svoje kulturne dolžnosti niso storili, da so celo staro kulturno dediščino lahkomišlno zapravili; rekel bo, da je njih gospodovanje jemalo sodobno vero v kulturno moč krščanstva; in če ne bo preveč suhoparen, bo pristavil: Na programe in oklice ni veliko dati, dejanje velja ..."¹⁹⁰

K tej obsodbi kulturne politike vodstva SLS, ki ima toliko večjo težo, ker je prišla iz katoliških vrst, seveda ni potrebno nič dodati.

institucionalne prireditve - sezona 1917/18: 177

gledališke predstave	95
koncerti	82

slovenske institucije	15
nemške institucije	111
ostalo	51

POVZETEK IN ANALIZA

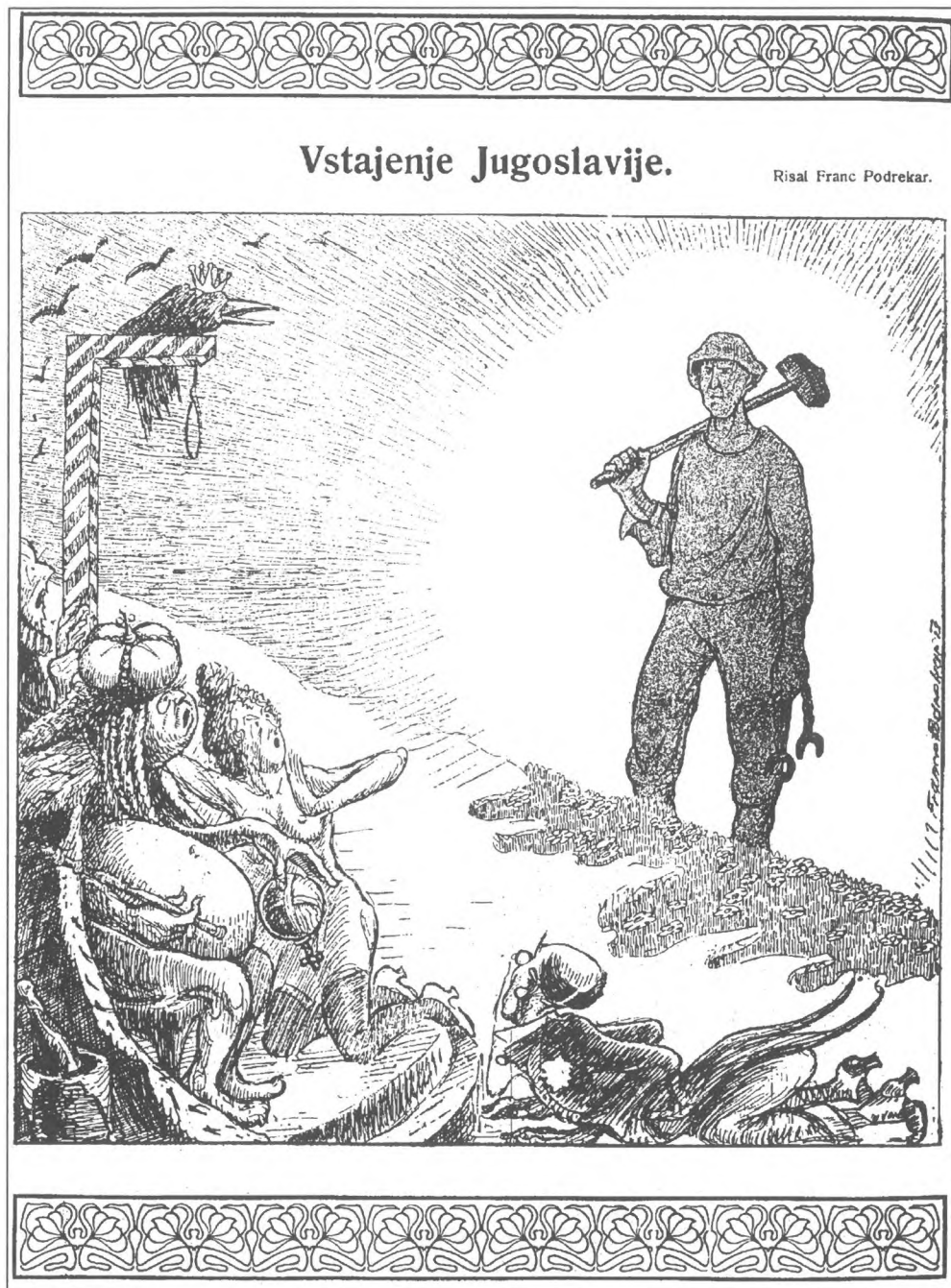
Skupno število prireditev se je v sezoni 1917/18 v primerjavi s prejšnjo sezono povečalo le malenkostno - z 226 na 239. Vendar približno enako število prireditev ne pomeni, da se razmere niso bistveno spremenile. Zelo se je povečalo število društvenih prireditev - poskočilo je z 21 na 62. Oživela so klerikalna društva - predvsem Šentjakobsko in Šentpetersko prosvetno društvo - ki so pripravila 51 prireditev (sezono poprej le 17). Med njimi je izrazito "znamenje časa" 13 predavanj o Jugoslovanih, jugoslovanski zemlji ipn. Tako je pri skupnem številu prireditev delež društvenih prireditev porasel z 9,25 % na dobrih 26 %.

¹⁹⁰ Sl., 22. 12. 1917.

Načrt kranjskega deželnega odbora za skupino, ki naj se namesto bivše Ganglove skupine postavi na pročelje ljubljanskega deželnega gledališča.

Deželni glavar Šušteršič in njegovi pomagači - "zaslužni" za slovenski kulturni molk med I. svetovno vojno

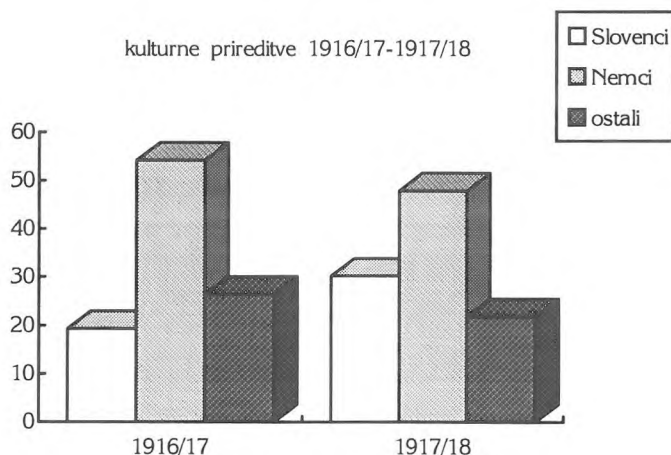

Število institucionalnih prireditev je prvič po drugi vojni sezoni padlo (samo 177) - na račun zmanjšanja števila gledaliških predstav, saj v slovenskem gledališču ni bilo gostovanj, v nemškem gledališču pa je odpadlo gostovanje ce-

lovškega operetnega ansambla.

Število koncertov je ostalo na isti ravni - nad 82 (sezono poprej 80), delež vojaških, "lahkih" koncertov, se je precej zmanjšal - na okoli 50 % celotnega števila. Zvišalo se je število resnih koncertov, ki je ob zelo povečanem številu gostovanj raznih glasbenikov predstavljalo dobro polovico vseh koncertov.

Kulturna podoba Ljubljane se je v sezoni 1917/18 nekoliko popravila v korist Slovencev. Tako so Slovenci priredili 72 prireditev - več kot 30 % vseh, Nemci 115 oz. dobrih 48 % in ostali 52 oz. slabih 22 %.

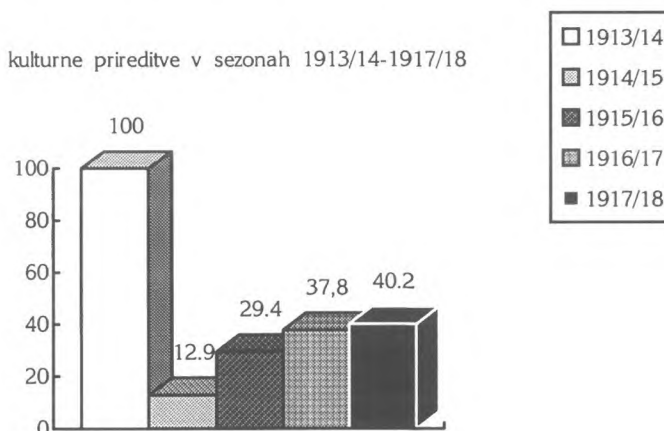

Tudi v zadnji vojni sezoni so imeli na ljubljanskem kulturnem prizorišču prevlado Nemci.

ZAKLJUČEK IN PRIMERJALNA ANALIZA SEZON 1913/14, 1914/15, 1915/16, 1916/17 IN 1917/18

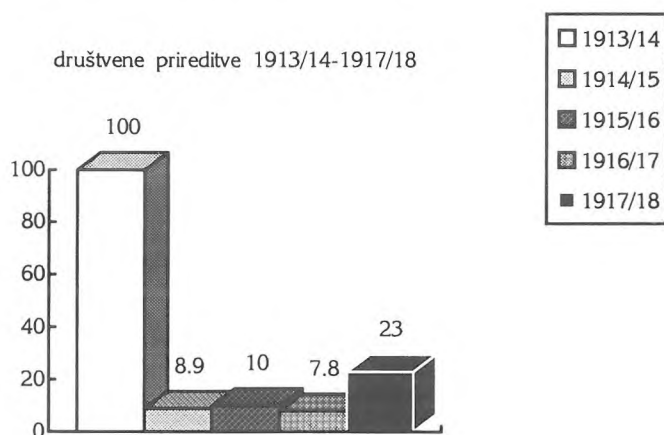
Vojna je na kulturno-družabno življenje v Ljubljani najbolj vplivala v prvi sezoni, kasneje pa se je število predstav počasi večalo. V sezoni 1913/14 je bilo vseh kulturnih prireditev 595, v sezoni 1914/15 - 77, 1915/16 - 175, 1916/17 - 225 in 1917/18 - 239. Če vzamemo za sezono 1913/14 indeks 100 (velja tudi za vse naslednje primere) so vrednosti ostalih sezon: 1914/15 - 12,9 1915/16 - 29,4 1916/17 - 37,8 in 1917/18 - 40,2:

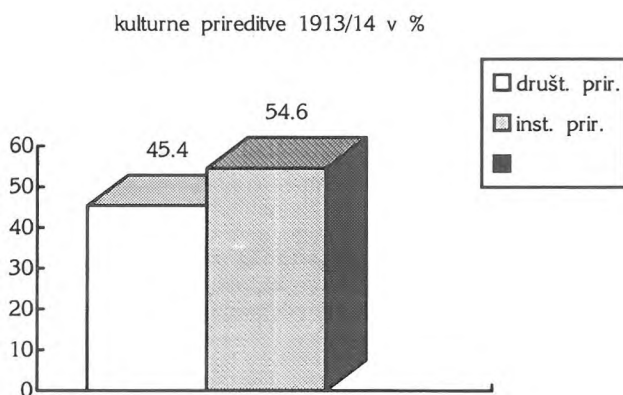
Strahovit udarec, ki je za kulturno-družabno življenje pomenil začetek vojne, je zmanjšal število vseh vrst prireditev. Najbolj so bila prizadeta društva, za katera v prvih treh sezonah komaj lahko rečemo, da so delovala. V vseh prvih treh vojnih sezonah število društvenih prireditev na leto ni preseglo 10 % predvojnega števila (1913/14 - 270, 1914/15 - 24, 1915/16 - 27, 1916/17 - 21, 1917/18 - 62). Od treh velikih skupin društev, ki so pred vojno sestavljala društveno podobo Ljubljane (liberalci, klerikalci, Nemci) so za tri leta izginila liberalna društva, ki so na sezono pripravila okrog 100 prireditev (dobrih 35 % vseh društvenih) in imela levji delež pri društvenih družabno-zabavnih prireditvah (skoraj 60 % vseh). Prave zabave s plesom, po katerih se je Ljubljana - pose-

bej v času predpustnic - odlikovala, ni bilo ves čas vojne. Edino izjemo predstavljata dva plesa Avstrijskega mornariškega društva v sezoni 1915/16.

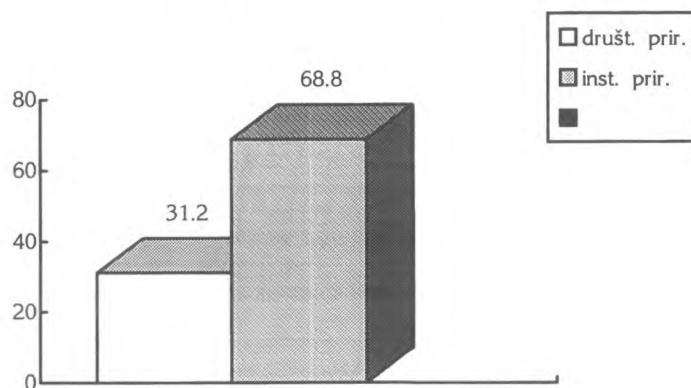
Nekoliko se je stanje na področju društvenih prireditev izboljšalo v sezoni 1917/18. Po obnovitvi parlamentarnega življenja, v času manifestacij za majniško deklaracijo in zmanjšanju državno-policijskega terorja je število prireditev v zadnji vojni sezoni doseglo celih 23 % predvojne sezone.

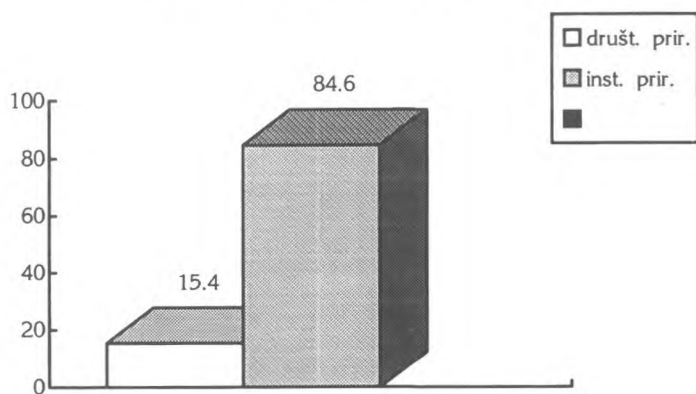
Ravnotežja med številom društvenih in institucionalnih prireditev ni bilo več, saj so slednje v bornem skupnem številu prireditev odločno prevladale. Med tistimi društvenimi prireditvami, ki so še ostale, so prednjačila predavanja. Prazniki in predpustnice v družabnem življenju praktično niso pomenili nič. Ljudje so se prenehali zabavati - vsaj na tak način, kot so se imeli navado pred vojno.

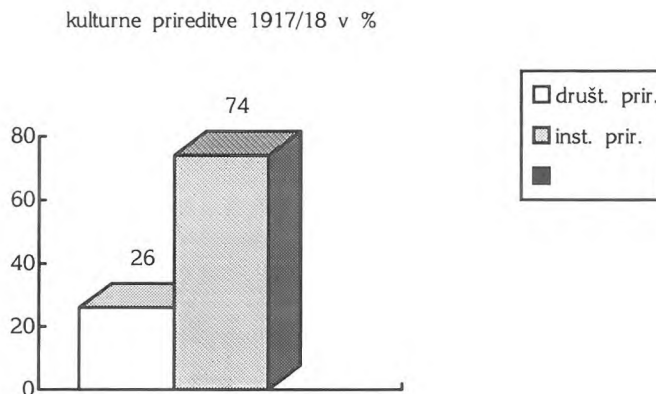
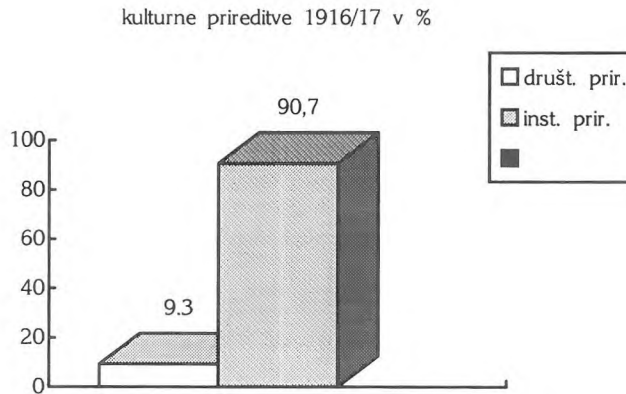

kulturne prireditve 1914/15 v %

kulturne prireditve 1915/16 v %

Na področju institucionalnih prireditev je vojna povzročila manjši izpad kot na društvenem. Z izjemo Danilove avanture z Malim gledališčem spomladi 1915 in krajše serije gostovanj v Deželnem gledališču v sezoni 1916/17, so bili Slovenci ves čas vojne brez gledališča. Zato niso bile krive vojne razmere, pač pa politika deželnega odbora oz. deželnega glavarja Šušteršiča in njegovih sodelavcev, predvsem Štefeta, ki je zaradi svojega kinematografa Central, nastanjenega v Deželnem gledališču, odlagal obnove slovenskega gledališča.

Na drugi strani je, z izjemo prve vojne sezone, nemško Jubilejno gledališče cesarja Franca Jožefa - ob izdatni pomoči svojega patrona Kartela nemških in avstrijskih gledališč - predstave redno prirejalo. Po dokaj uspešni sezoni 1915/16, ko je v Ljubljani nastopal zelo dober gledališki ansambel, je umetniški nivo predstav v naslednjih dveh sezonah strmo padal, nižala pa se je tudi

kulturna raven obiskovalcev. V nemškem gledališču so v zadnjih dveh vojnih sezonah kraljevale bedaste burke in primitivno občinstvo, katerega velik del so tvorili vojaki - vzdušje ni bilo niti približno tako kot pred vojno. Cel čas vojne pa so ga pridno obiskovali tudi Slovenci - kot je zapisal kronist: "V nemškem Jubilejnem gledališču je redna sezona. Hišo polnijo zavedni in nezavedni Ljubljančani."¹ Primer nemškega gledališča dokazuje, kako globoko je vojna vplivala na kulturni utrip - gledališki ansambel so z akcijo, ki je potekala s pomočjo države, lahko priskrbeli, vendar prave sestave publike v nenormalnih razmerah ni bilo mogoče doseči.

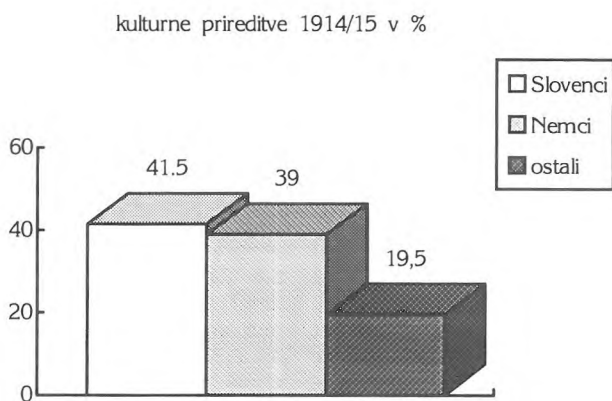
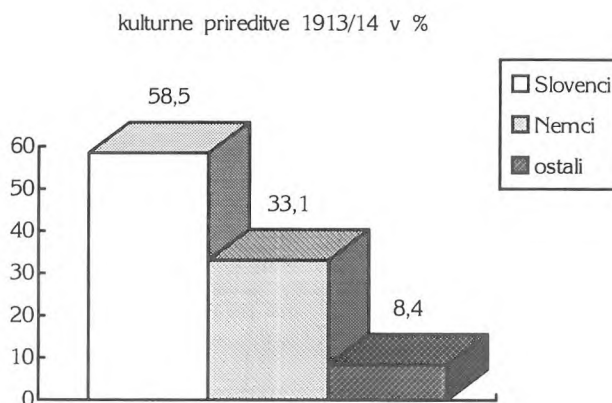
Kakovost glasbenih prireditev je bila zaradi mobilizacije seveda osiromašena (vrzeli v orkestrih, odhod vojaškega orkestra, ni bilo velikih simfoničnih koncertov ...). Med resnimi koncerti so prevladovali tisti, napisani za komorne zasedbe. Število glasbenih prireditev se je zmanjšalo - v prvih dveh vojnih sezonah so manjkali predvsem lahki promenadni in kavarniški koncerti, ki sta jih pred vojno izvajala vojaški orkester in Ljubljanski društveni orkester. Podobno kot na gledališkem področju, kjer je v sezoni 1915/16 akcija vsenemske gledališke zveze s pomočjo vojnega ministrstva (dopusti vojakom - igralcem) obudila gledališke predstave, so v sezonah 1916/17 in 1917/18 vojaške oblasti organizirale serije dobredelnih koncertov. Te so vojaški orkestri izvajali po ljubljanskih kavarnah, tako da se je število tovrstnih koncertov vrnilo na predvojno raven. Vojaški orkestri so namreč izpolnili tudi kvoto koncertov, ki jih je pred vojno prirejal slovenski LDO. V zadnji vojni sezoni beležimo tudi nenavaden porast kvalitetnih koncertov, ki so jih priredili posamezni gostujoči glasbeni umetniki.

Kot vidimo, so impulzi, ki so v sezonah 1915/16 in 1916/17 deloma oživeli ljubljansko kulturno prizorišče, prihajali iz dveh centrov, ki sta si v tem času stala zelo blizu: Kartela nemških in avstrijskih gledališč ter avstrijskega vojnega ministrstva. Ob skoraj popolnem propadu društvenega življenja - ki je bilo pred vojno v zelo veliki večini slovensko - je to v Ljubljano prineslo prevlado nemške kulture. Edino slovenska delujoča kulturna ustanova je v teh časih ostajala Glasbena matica. Ta je - z izjemo prve vojne sezone - zadržala predvojno število koncertov. V zadnji vojni sezoni je sprememba političnih razmer (demokratizacija političnega življenja in popuščanje vojne diktature) neposredno pospešila kulturni utrip, kar je peljalo v postopno normalizacijo društvenega življenja in do vračanja Slovencev na kulturno prizorišče.

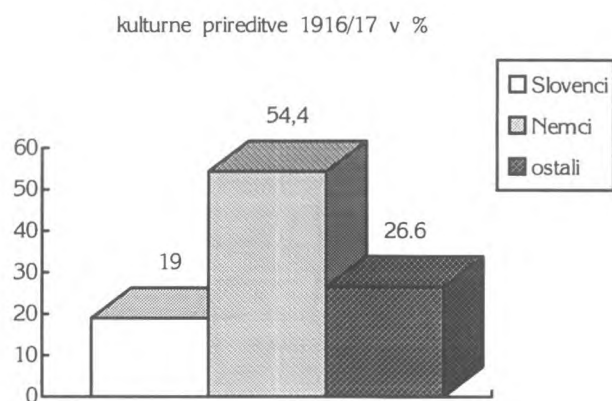
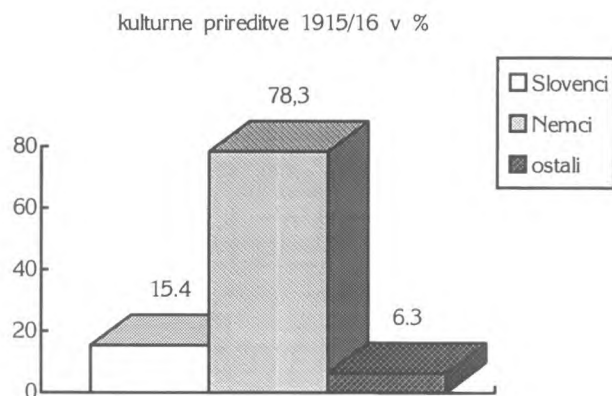
Kako zelo je slovenska kultura v svoji prestolnici med vojno nazadovala, najbolj zgovorno povedo statistične primerjave:²

1 Kronika ljubljanskih mest - I., leto 1934: Ljubljanska kronika, piše mestni arhivar, str. 63.

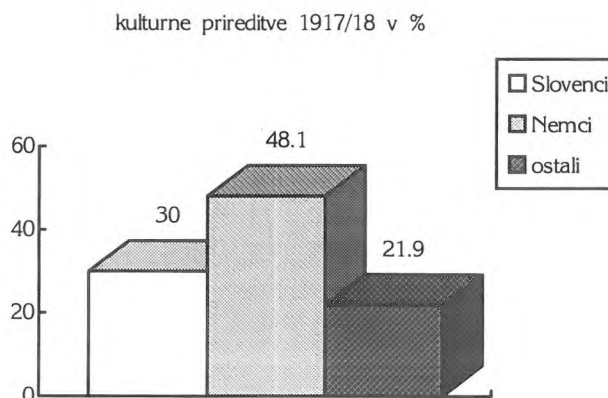
2 "Ostali" v veliki večini pomeni vojaške koncerte.

V prvi vojni sezoni, 1914/15, se je, kljub strahovitemu padcu števila prireditev (na borih 13 % predvojnega števila), predvojno nacionalno ravnotežje vsaj približno ohranjalo. Vsekakor so bili z vojno najbolj prizadeti slovenski prireditelji, ki so "ustvarili" le slabo desetino predvojnega števila prireditev. Podobno je bilo tudi pri Nemcih.

Do strmega vzpona deleža nemških prireditev v Ljubljani v sezoni 1915/16 je prišlo zaradi oživitve nemškega gledališča. Vsi drugi kulturni subjekti so ostali podobno (ne)aktivni kot v sezoni 1914/15. Nemški delež se je v sezoni 1916/17 nekoliko znižal ob pospešeni dejavnosti vojaških orkestrrov, kar je vzrok za zvišanje števila prireditev "ostalnih".

Večji delež slovenskih prireditev v sezoni 1917/18 je posledica liberalizacije političnega življenja, živahnih aktivnosti ob majniški deklaraciji in s tem porasta števila slovenskih društvenih prireditev. Medtem je aktivnost obeh ostalih skupin ostala približno na ravni sezone 1916/17.

Ko iščemo razloge za tako klavrn položaj slovenske kulture v Ljubljani med I. svetovno vojno, moremo te le deloma najti v objektivnih vojnih razmerah.

Vojne razmere, mobilizacija, policijski teror (ob asistenci slovenske deželne oblasti) in suspenz političnih ter državljanskih pravic so nedvomno dejavniki, ki so v največji meri povzročili prenehanje delovanja društev. Vendar so svoj poglobitni kulturni hram - Deželno gledališče - Slovenci sami uničili že pred vojno in je predvsem po njihovi krivdi vse do konca vojne tudi ostal zaprt. Poleg že večkrat omenjene odgovornosti deželnih oblasti je potrebno izpostaviti tudi krivdo ljubljanske, po večini liberalne "inteligentne publike", ki je z svojo odsotnostjo pri dramatskih predstavah omogočila likvidacijo slovenskega gledališča.

Začetek vojne je Slovence našel v medsebojnem zagrizenem strankarskem boju. V času tik pred vojno je ta boj uničeval oz. razdeljeval zadnje skupne nadstrankarske institucije. Kljub temu da sta se oba slovenska politična pola dobro zavedala velike narodne ogroženosti, ni prišlo do nobenega skupnega nacionalnega programa - tudi kulturnega ne. Tako ob začetku vojne ni bilo med Slovenci nobene enotnosti.³ Prav nasprotno - del klerikalcev je izbruh

3 Neke vrste premirje in sodelovanje bi ob taki katastrofi kot je vojna, lahko pričakovali in to niti ne bi bilo nenavadno, saj je do tovrstnih "zamrznitev sovražnosti" ob narodni ogroženosti že prihajalo: leta 1895 ob ljubljanskem potresu, leta 1897 ob izbruhu nemškega nacionalizma v zvezi z Badenjevimi odredbami - celo sprejetje skupnega narodno-političnega programa, leta 1908 ob septembrskih dogodkih ... (glej Zgodovino Slovencev CZ, 1979 str. 582.) Zdi se pa, da je bila pri Šušteršiču in njegovih skušnjava - izkoristiti priložnost in zaigrati na karto avstrijskega patriotizma ter nasprotnike zaradi simpatij do jugoslovanske ideje in Srbov ožigosati za veleizdajalce ter dokončno odstraniti - le prevelika.

vojne hoteli izkoristiti za obračun s svojimi političnimi nasprotniki. To so skušali doseči z denunciranjem in hlapčevanjem legitimni, vendar Slovencem tedaj že povsem odkrito sovražni državni oblasti. S tem je bila zastavljena politika, ki s svojo logiko spominja na kasnejše mračne epizode v slovenski zgodovini 20. stoletja. Šele skozi vojni čas je nastala nadstrankarska nacionalno-politična ideja, ki se je izoblikovala v programu majniške deklaracije. Do tega je prišlo potem, ko se je del SLS zavedel, da lahko njihova dotedanja politika pripelje v nacionalno katastrofo in ko je bila opravljena "diferenciacija" znotraj te stranke oz. je prišlo do izobčenja Šušteršičeve, Avstriji do zadnjega zveste struje. Po sprejetju majniške deklaracije je bilo omogočeno skupno delo tudi na kulturnem področju - npr. organizacija skupnih kulturno-družabnih prireditev, skupno delo za oživitev slovenskega gledališča ...

Lahko rečemo, da je ob koncu vojne oživel stari duh sloge. Vendar tokrat brez tistega zatohlo-gnilega pridiha, ki ga prinaša premirje zaradi zavarovanja strankarskih in osebnih interesov, ampak s svežino in entuziazmom naroda, ki se osvobaja tisočletne podrejenosti in drugorazrednih vlog. Škoda, ker je vse skupaj trajalo tako kratko ...

ZUSAMMENFASSUNG

In der Magisterarbeit zum Thema **"Das kulturelle Leben in Ljubljana (Laibach) in den Saisons 1913/14 bis 1917/18"** wird der Versuch unternommen, eine Antwort auf die Frage zu finden: Wie war das kulturelle und gesellschaftliche Leben in Ljubljana während des Ersten Weltkriegs bzw. welchen Einfluß übte das Kriegsgeschehen und die nur ca. einhundert Kilometer entfernte Isonzo-Front auf das kulturelle Leben unserer Stadt aus? Um feststellen zu können, in welchem Maße der kulturelle Alltag der Einwohner von Ljubljana durch die Kriegseinwirkung verändert wurde, war ein Vergleich mit den Vorkriegszuständen unabdingbar. Diesbezüglich waren jedoch keine zufriedenstellenden Antworten zu finden. Die sonst interessanten und illustrativen Informationen in der Memoiren- und Fachliteratur stellen lediglich Versuche dar, deren Autoren mit Hilfe des Induktionsprinzips ihr Bild des kulturellen Alltags in Ljubljana zu vermitteln suchten. Für einen gründlicheren Vergleich reichten diese Quellen nicht aus. Aus diesem Grund entschied sich der Autor für die etwas ungewöhnliche analytisch-totale Forschungsmethode. In der Magisterarbeit wurden deshalb alle kulturellen und gesellschaftlichen Veranstaltungen des fünfjährigen Zeitraumes bzw. der fünf Saisons (September 1913 - September 1918) chronologisch dargestellt. Als Quellen dienten dem Autor sämtliche Notizen, Ankündigungen, Kommentare und Kritiken in den Tageszeitungen "Slovenec", "Slovenski narod", "Laibacher Zeitung", "Dan" und "Zarja", die sich auf kulturelle Veranstaltungen im behandelten Zeitraum beziehen. Als ergänzende Quellen wurden auch noch andere Literatur- und Archivbelege verwendet.

Die Saison als grundlegende Zeiteinheit, die den Rahmen der in dieser Arbeit untersuchten kulturellen Veranstaltungen bildet, beginnt mit dem 1. September und endet mit dem 31. August. Diese Zeitspanne entspricht auch sonst dem üblichen Rhythmus der Theater- und Konzertsaison sowie jenem der Vereinsveranstaltungen. Jede Saison ist in Monate eingeteilt, wobei die Feiertage ausschlaggebend waren für die Zahl und die Art der Veranstaltungen im einzelnen Monat. Um ein klares Bild und einen leichteren Vergleich zu ermöglichen, wurden alle Veranstaltungen in zwei große Gruppen eingeteilt: in Vereins- und intitutionalisierte Veranstaltungen. Sie werden für den Zeitraum eines Monats und am Ende des einzelnen Kapitels im Rahmen einer oder mehrerer Saisons getrennt analysiert. Institutionalisierte Veranstaltungen (Theater- und Opernveranstaltungen, Konzerte und Filmvorführungen) werden in der vorliegenden Abhandlung in mehreren Abschnitten gesondert behandelt. Vereinsveranstaltungen werden unter Berücksichtigung der Absicht der Veranstalter in drei Themenkreisen erörtert: kulturell-künstlerische Veranstaltungen mit aus-

schließlich künstlerischen Ambitionen, kulturell-unterhaltsame Veranstaltungen bei denen sowohl Kunst als auch Unterhaltung dargeboten wurden, kulturell-gesellschaftliche Veranstaltungen (Tanzveranstaltungen, Veranstaltungen in der Faschingszeit und St. Martins-Weinfeste u. a. m.) sowie Vorträge als die häufigste Art der Vereinsveranstaltungen. Das Hauptanliegen des Autors bei der Anwendung der oben beschriebenen Methode bestand darin, dem Leser den Umfang und die Qualität der kulturell-gesellschaftlichen Veranstaltungen, wie sie damals in Ljubljana chronologisch dargeboten wurden, vor Augen zu führen. Dabei wird die Abhängigkeit des kulturellen Angebots von ständigen zyklisch wiederkehrenden Faktoren hervorgehoben wie die Feiertage, die kirchlichen Gebote (Fastenzeit) und die Jahreszeiten. Gleichermaßen wurde auch der kurz- oder langfristige Einfluß von variablen Faktoren betont wie etwa die politischen Affären, die Parteikämpfe, die Staats-, Land- und Kirchenzensur und schließlich der Krieg, welcher die Spielregeln grundsätzlich veränderte. Dank der relativ guten Übersichtlichkeit wird es dem Leser nicht schwerfallen, das für ihn interessantere Thema zu finden. Wenn er sich etwa für allgemeine Tendenzen, für kulturelle Schwerpunkte, für die einzelne Saison im Überblick interessiert, so kann er nur die Zusammenfassungen mit einer Analyse einzelner Saisons bzw. der Vergleichsanalysen aller Saisons lesen. Der Leser, der sich nur für einzelne Themen interessiert, wie etwa Vereins-, Theater-, Konzert- oder andere Veranstaltungen, wird die gewünschte Information dem einschlägigen Kapitel entnehmen können. Auch der Leser, der sich mehr für das allgemeine kulturelle Klima in einer bestimmten Zeit interessiert (z.B. in der Weihnachts- oder Faschingszeit), kann sich ein Bild davon machen, was in einem bestimmten Monat oder in den Monaten "über die Bühne ging". Bei jedem Monat wird das allgemeine politische Klima vergegenwärtigt bzw. werden die Ereignisse geschildert, die eine Kulisse bildeten für die kulturell-gesellschaftliche Szene. Dieses methodische Herangehen schien die optimale Lösung zu bieten für einen ziemlich umfangreichen Text, in dem es eine Überfülle von Informationen und Kommentaren gibt. Letztere könnten sich auf den Leser, der zum Lesen des integralen Textes gezwungen wäre, ermüdend und langweilig auswirken.

Zusammenfassend kann man für den Rhythmus der Vorkriegssaison 1913/14 feststellen, daß ihr Höhepunkt von November bis März dauerte. Die gesellschaftlichen Veranstaltungen konzentrierten sich auf die Vorfachingszeit, auf die Monate Januar und Februar. In derselben Zeit reduzierte sich die Zahl der institutionalisierten Veranstaltungen (Theateraufführungen und Konzerte), war doch das Ljubljanaer Publikum mit Vorfachingsfestlichkeiten, Tanzveranstaltungen und Maskeraden beschäftigt. In anderen Monaten dagegen waren institutionelle Veranstaltungen zahlreicher als Vereinsveranstaltungen; die meisten davon fanden im November, Dezember und März statt.

Von den Vereinsveranstaltungen der Vorkriegszeit kann festgehalten werden, daß sie eine sehr große Bedeutung hatten, machten sie doch fast die Hälfte aller kulturellen Veranstaltungen aus. Dabei muß eine der wichtigsten Komponenten der gesellschaftlich-kulturellen Veranstaltungen dieser Zeit hervorgehoben werden, und zwar der bei fast allen Vereinsveranstaltungen gegen-

wärtige politische Faktor. Mehr als 94 % der Vereinsveranstaltungen wurden von Vereinen getragen, die von politischen oder nationalen Gruppierungen gegründet worden waren: die Klerikalen, die Liberalen und die Deutschen. Der Anteil der Sozialdemokraten war gering (um 2 %), nur ca. 5 % der Veranstaltungen wurden von solchen Vereinen veranstaltet, die von keiner der erwähnten politischen Gruppierungen beherrscht wurden und einen rein ständischen Charakter hatten oder als gesamtösterreichisch-monarchistisch galten. Die Tendenz zur Stärkung der politischen Einflußnahme bzw. zur Ideologisierung durch das Medium der kulturell-gesellschaftlichen Veranstaltungen war immer gegenwärtig und für die heutige Auffassung ziemlich ungewöhnlich. Eine besonders rege Tätigkeit entwickelten diesbezüglich die Klerikalen, deren Glaubenseifer in Vorträgen und Laientheatervorstellungen zum Ausdruck kam. Eine weniger ernste Rolle in der Ljubljanaer Szene spielten die liberalen Vereine, von welchen die Mehrzahl der kulturell-unterhaltenden und unterhaltsamen Veranstaltungen organisiert wurde und die bis zu einem gewissen Grade dazu beitrugen, das Bild von Ljubljana als einer Provinzialstadt, wo das gesellschaftliche Leben um neun Uhr abends aufhört, zu verändern. Selbstverständlich umging die Politik auch die kulturellen Institutionen nicht. Der Niedergang des slowenischen Landestheaters, der slowenischen Philharmonie, die Auseinandersetzungen in der "Slovenska matica" und in der "Glasbena matica", die ideologische Säuberung im Narodni dom waren eine Folge der Kulturpolitik der beiden größten slowenischen Parteien. Die Deutschen spielten als die drittgrößte Gruppe in Ljubljana eine bedeutende Rolle. Politisch zwar an den Rand gedrängt, stellten sie im kulturellen Leben dennoch einen maßgebenden Faktor dar. Die getrennten Institutionen der Philharmonischen Gesellschaft und des Franz-Josef-Jubiläumstheaters nahmen auf der Theater- und Musikszene des damaligen Ljubljana eine zentrale Stellung ein. Von der Gesamtzahl der institutionalisierten Veranstaltungen der Vorkriegs-saison entfiel mehr als die Hälfte (51 %) auf die beiden deutschen Institutionen. Die deutschen Theater- und Konzertveranstaltungen konnten sich auch beim slowenischen Publikum großer Beliebtheit erfreuen. Die Deutschen besuchten dagegen gerne die slowenischen Vereinsveranstaltungen - in erster Linie die liberalen Tanzveranstaltungen. Die deutschen Vereinsveranstaltungen waren nicht so zahlreich - in der Gesamtzahl der Vereinsveranstaltungen machten sie in der Saison 1913/14 nur knapp 12 % aus. Dennoch betrug der deutsche Anteil an der Gesamtzahl aller kulturellen Vereins- und Institutionsveranstaltungen ein Drittel, was in einem Mißverhältnis zu der viel kleineren Zahl der deutschen Bürger stand. Der kulturelle Einfluß der drei größten kultur-politischen Gruppierungen war in der letzten Vorkriegs-saison in Ljubljana verhältnismäßig ausgewogen. Wie bereits erwähnt, steuerte der deutsche Block ein Drittel aller Vereins- und Institutionsveranstaltungen bei; die Klerikalen verzeichneten bei den Vereinsveranstaltungen einen kleinen zahlenmäßigen Vorsprung vor den Liberalen; letztere überwogen dagegen in den Institutionen - in den Resten des slowenischen Landestheaters, in der "Glasbena matica", in der "Slovenska matica" ... Da die Klerikalen die Mehrheit im Landtag hatten, bedeutete dies, daß sie die Kontrolle über die Ausgaben des Landes ausübten, z.B. das Gebäude des Landestheaters verwalteten und die Zensur im Lande durchführten. Durch diese

Mechanismen wurden die kulturellen Institutionen mit Absicht zurückgestellt, sahen sie doch in ihrer Tätigkeit einerseits die Gefahr einer Verbreitung von liberalen Ideen, andererseits zeigte aber die bäuerliche Bevölkerung, welche der klerikalen Partei die Mehrheit sicherte, an solchen kulturellen Veranstaltungen kein besonderes Interesse. In der ganzen Vorkriegssaison ist also ein echter Kulturkampf zwischen den drei kultur-politischen Gruppierungen zu verzeichnen. Kulturelle Veranstaltungen selbst fanden ein Echo in den Zeitungskritiken. Diese waren in verschiedenen Zeitungen oft unterschiedlich bzw. sogar widersprüchlich. Nicht selten wurden die Veranstaltungen - das gilt insbesondere für die Vereinsveranstaltungen - von der Gegenseite absichtlich übersehen. Deswegen war damals die Möglichkeit, sich eine Übersicht über die kulturellen Veranstaltungen zu verschaffen, keineswegs so einfach wie heutzutage, wo man in jeder beliebigen Zeitung allseitig über das Kulturangebot in Ljubljana informiert wird. Um sich ein Bild vom kulturellen Leben im damaligen Ljubljana machen zu können, muß man also Zeitungsberichte aller Parteien untereinander vergleichen. Die objektivsten Kritiken veröffentlichte zweifelsohne die "Laibacher Zeitung", die seitens des "Slovenec" und des "Slovenski narod" mehrmals als konservativ bzw. liberal abgestempelt wurde, obwohl die "Laibacher Zeitung" den slowenischen kulturellen Veranstaltungen nie feindlich gesinnt oder a priori abgeneigt war. Wie bereits erwähnt, boykottierten alle slowenischen Zeitungen erwartungsgemäß die Vereinsveranstaltungen der Gegenseite. Wenn sie dennoch darüber berichteten, so war das fast immer nur oppositionelle Propaganda.

Der Kulturkampf wurde am Beginn des Ersten Weltkriegs fortgesetzt. Die klerikale Partei versuchte, die Tätigkeit aller liberalen Vereine zu verhindern, und das tat sie mit Erfolg. Charakteristisch für diese Zeit sind Šušteršičs Bemühungen um die Auflösung der Sokol-Organisation. Letztere war die Säule der liberalen Vereine, denn allein sie verfügte über ein dichtes Organisationsnetz liberaler Vereine. Der Weltkrieg brachte grundlegende Veränderungen in Ljubljana mit sich. Der Anteil an kulturellen Veranstaltungen ging in der ersten Kriegssaison auf knapp 13% der Vorkriegssaison zurück. Dieser Anteil nahm in den nächsten Kriegssaisons zwar etwas zu, überschritt jedoch nicht die 40 % der Vorkriegssaison. Innerhalb dieses geringen Anteils an Kulturveranstaltungen verzeichnet man auch eine durchaus ungewöhnliche Struktur derselben. Der übliche Anteil der Vereinsveranstaltungen, der gut 45 % aller Veranstaltungen betrug, ging in der Kriegszeit zurück und erreichte den Tiefststand von kaum 9 % in der Saison 1916/17. Von den Vereinsveranstaltungen verschwanden zur Gänze auch die gesellschaftlich-unterhaltsamen Veranstaltungen (Tanzveranstaltungen, Veranstaltungen in der Faschingszeit und Sankt Martin-Weinfeste u. a.). Mit Ausnahme der ersten Kriegssaison hatten die Kriegszustände eine weniger negative Auswirkung auf Institutionen als auf Vereine. Dies trifft jedenfalls auf das deutsche Theater, die deutsche Philharmonische Gesellschaft, die slowenische "Glasbena matica" und auf die Konzerte verschiedener Militärkapellen zu. Das slowenische Landestheater blieb mittels Entscheidungen der klerikalen Politiker Šušteršič und Štefe geschlossen, obwohl Voraussetzungen für seine Tätigkeit bestanden. Von bemerkenswerter Neuerung, die der Krieg mit sich brachte, sei an dieser Stelle die Gründung des deutschen und österreichischen

Theaterkartells erwähnt, dessen Mitglied auch das deutsche Theater in Ljubljana wurde. Für seine Wiedereröffnung zeigte auch die Armee viel Verständnis, indem sie den Schauspielern unter den Soldaten eine Militärbeurlaubung während der Theatersaison gewährte. Die Armee selbst veranstaltete in Ljubljana auch größere Instrumentalkonzerte, wozu die Philharmonische Gesellschaft und die "Glasbena matica" wegen der großen Zahl der aus ihren Reihen mobilisierten Musiker nicht in der Lage waren. Das kulturelle Bild der slowenischen Metropole in den Kriegsjahren wurde also durch nichtsslowenische bzw. den Slowenen feindlich gesinnte politisch-kulturelle Kräfte geprägt. So blieb der Anteil an kulturellen Veranstaltungen slowenischer Kulturschaffenden, der in der letzten Vorkriegssaison knapp 58 % betrug, in der Minderheit. In der Saison 1916/17 etwa schrumpfte er auf nur 15 % aller Veranstaltungen in Ljubljana. Es wäre verfehlt, einen so entscheidenden Rückgang des slowenischen Kulturangebots in den Saisons 1914-1918 allein den Kriegszuständen zuzuschreiben, lasteten doch die Auswirkungen des Krieges auf alle Seiten ziemlich schwer. Das geht aus den Erhebungen über die erste Kriegssaison hervor, als infolge des Schocks, den der Kriegsausbruch und die Mobilmachung verursachten, sowohl slowenische als auch deutsche Veranstaltungen nahezu abgesetzt worden waren. Dennoch nahm das deutsche Theater seine Veranstaltungen bereits in der zweiten Kriegssaison auf, während das slowenische geschlossen blieb.

Die negativen Auswirkungen auf die slowenische Kultur waren erst in der letzten Saison nicht so stark spürbar - als natürliche Folge des verminderten Staats- und Polizeiterrors, der Wiederaufnahme des parlamentarischen Lebens, der Annahme der Mai-Deklaration und des allmählichen Untergangs der Šustaršič-Fraktion. All das führte dazu, daß der Anteil der slowenischen Veranstaltungen in der letzten Kriegssaison in Ljubljana auf knapp ein Drittel aller Veranstaltungen anstieg. Es kam sogar zu einer Zusammenarbeit von klerikalen und liberalen Vereinen in Form von gemeinsamen Auftritten, was vor dem Krieg völlig undenkbar gewesen wäre.

Abschließend sei noch angemerkt, daß das Bild, das die drei großen Lager, von denen der Kulturkampf der Vereine in Ljubljana ausgetragen wurde, von sich auf den ersten Blick abgeben, nicht ganz der Wahrheit entspricht. Die auf den ersten Blick so monolithischen Gruppierungen bestanden aus Fraktionen, die unterschiedliche Kulturansichten vertraten. Innerhalb des klerikalen Lagers können mindestens drei verschiedene Gruppen unterschieden werden: die orthodoxe Linie unter dem Einfluß von Jeglič und Ušeničnik, die Gruppe der liberalen katholischen Kulturschaffenden um Izidor Cankar und die Fraktion um die Führung der Slovenska ljudska stranka (Slowenische Volkspartei), angeführt von Šušteršič und Štefe, die sich durch ihren Pragmatismus in Kunst und Kultur hervortat. Bei den Liberalen unterscheidet man zwischen den nationalen Puritanern, die ihre Artikel in der Tageszeitung "Dan" veröffentlichten, den Realisten vom Typ Govekar, die sich für eine Kultur nach dem Maße des Volkes einsetzen, der "frakarija", die sich wenig um die alltäglichen Kulturbedürfnisse kümmerte - letztere schuf in der Narodna čitalnica (dem Nationalen Lesesaal) ihr eigenes weltbürgerliches Milieu nach dem Vorbild des Wiener

Kabarets - und den Idealisten, welche durch ein anspruchsvolleres Theater-repertoire die "wahre Kunst" jedermann näherbringen wollten. Auch bei den Deutschen ist es schwer vorstellbar, daß jene, die den Konzerten der Philharmonischen Gesellschaft beiwohnten, und jene ein und dieselben waren, die bei verschiedenen feierlichen Anlässen pathetisch die 'Wacht am Rhein' sangen. Alle diese Unterschiede in den kulturellen Interessen ließen sich nicht vollständig artikulieren. Der Kulturkampf und die Gefahr eines Sieges der Gegenseite erforderten für die Kulturpolitik klar abgesteckte Ziele, die sich aber als ein schweres Hindernis für die slowenische Kunst und Kultur der damaligen Zeit erweisen sollten.

Prevedel Niko Hudelja

VIRI IN LITERATURA

- "Slovenec", "Slovenski Narod", "Laibacher Zeitung": 1. 9. 1913-31. 8. 1918.
- "Dan", "Zarja" - od 1. 9. 1913 do ustavitve njenega izhajanja, konec julija 1914.
- reviji "Film" in "Filmski vestnik" - članki Janka Travna o zgodovini filma v letih 1950 in 1951.
- "Dokumenti Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja" - posebej št. 19, (1972) o Govekarjevi dobi v slovenskem gledališču.
- Dnevnik škofa Antona Bonaventure Jegliča, prepis - tipkopis, Arhiv Slovenije - Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino.
- Kronika ljubljanskih mest I - 1934 (članek "mestnega arhivarja": "Ljubljanska kronika").
- Obravnave sej deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani.
- Zgodovinski arhiv Ljubljana fondi:
 - COD. III - Zapisniki sej mestnega sveta,
 - LJU 271 - Gospodarsko in izobraževalno društvo za Dvorski okraj,
 - LJU 273 - Narodna Čitalnica.
- Jakob Alešovec: "Ljubljanske slike - podobe ljubljanskega sveta pod drobno-gledom". Alešovčevi spisi 4 in 5. Ljubljana: Ljudska knjižnica, 1911.
- Botz - Hautmann - Konrad - Weidenholzer: "Bewegung und Klasse Studien zur österreichischen Arbeitergeschichte". Wien: Europa Verlag, 1978.
- "Bürgertum im 19. Jahrhundert - Deutschland im europäischen Vergleich" - hrsgb. von Jürgen Kocka, (Göttingen: 1980) - zbornik, v njem posebej važno: Brückmüller Ernest - Stekl Hannes: Zur Geschichte des Bürgertums in Österreich in Miroslav Hroch: Das Bürgertum in den nationalen Bewegungen des 19. Jahrhundert - ein europäischer Vergleich.
- "Cerkev, kultura in politika 1890-1941". Ljubljana: Slovenska matica, 1993.
- Fran Erjavec: "Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem", Ljubljana: 1928.
- Albert Fuchs: "Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918". Wien: Löcker 1949 (1984).
- William M. Johnston: "Österreichische Kultur und Geistgeschichte". (Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 1992, 3. Aufl.).
- Robert A. Kann: "Geschichte des Habsburgerreiches". Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 1993, 3. Aufl.
- Primož Kuret: "Glasbena Ljubljana". Ljubljana: DZS, 1985.

- Dušan Moravec: "Slovensko gledališče Cankarjeve dobe". Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974.
- Vasilij Melik: "Volitve na Slovenskem". Ljubljana: Slovenska matica, 1965.
- Damjan Ovsec: "Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne". Ljubljana: Arhitektov bilten 40/41, 1979.
- Jožko Pirc: "Aleš Ušeničnik in znamenja časov". Ljubljana: Družina, 1986.
- Janko Pleterški: "Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo". Ljubljana: Slovenska matica, 1971.
- Ivan Podlesnik: "Spomini na Ljubljano". Ljubljana: 1932.
- Ivan Prijatelj: "Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina". Ljubljana: DZS, 1956.
- "Slovenski theater gori postaviti" - zbral, uredil in komentiral Bojan Štih. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1981. Knjižnica Kondor - št. 198.
- A. Y. P. Taylor: "Habsburška monarhija 1809-1918. Zagreb: Znanje, 1990.
- Fritz Zangger: "Das ewige Feuer im fernen Land". Celje: 1937, Druck der Druckerei und Verlags A.G., Novi Sad.
- "Zgodovina Slovencev". Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.
- "Enciklopedija Slovenije". Ljubljana: 1987-1992. posamezna gesla.

Ob naštevanju literature bi posebej veljalo izpostaviti knjigo Ivana Podlesnika "Spomini na Ljubljano", ki je izvrstno sveža slika časov kulturnega boja in društveno-družabnega življenja ob prelomu stoletja. Osebno doživeti in satirično dovršeni so opisi poteka posameznih prireditev - npr. norčevanja nekaterih skrivnostnih poznavalcev družabnega in javnega življenja, ki so ob pustovanju v Narodnem domu ob koncu devetdesetih večjemu številu "uglednih" obiskovalcev podelili odvajalne tablete v obliki sladkih konfetov in posmehljiva pisma, ki so bičala njihovo nečimrnost ter posamezne "temne" epizode iz njihovega zasebnega življenja. Prav tako spoznamo način informiranja obeh sovražnih časopisov oz. izvemo, kakšen vpliv so imele opravljive ljubljanske babe na oba urednika Slovenca in Slovenskega naroda, o tem, kako so lahko na podlagi istega dogodka nastajala popolnoma nasprotujoča si časopisna poročila in še marsikaj.

SEZNAM KRATIC:

CMD	Ciril-Methodova družba
DiS	Dom in svet
FD	Filharmonična družba
GM	Glasbena matica
LDO	Ljubljanski društveni orkester
L.Z.	Laibacher Zeitung
NSK	Neue slowenische Kunst
NSZ	Narodno socialna zveza
RK	Rdeči križ
SKSZ	Slovenska katoliško socialna zveza
Sl.	Slovenec
SF	Slovenska filharmonija
SLS	Slovenska ljudska stranka
SM	Slovenska matica
S.n.	Slovenski narod

Slikovno gradivo je iz naslednjih virov:

- Fototeka arhiva Slovenije
- Fototeka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani
- Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana
- Dan, dnevnik
- Ilustrirani glasnik
- Kurent, politično-satirični štirinajstdnevnik
- Osa, politično-satirični tednik
- Slovenski ilustrovani tednik
- Tedenske slike
- Janko Traven, Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih: do 1980 (Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1992)

ISBN 961-90054-6-5

9 789619 005460

Vstajenje.

„Narod pošilja me: Talija vstani,
da zarja spet vzide v prosvetnem hrami!“